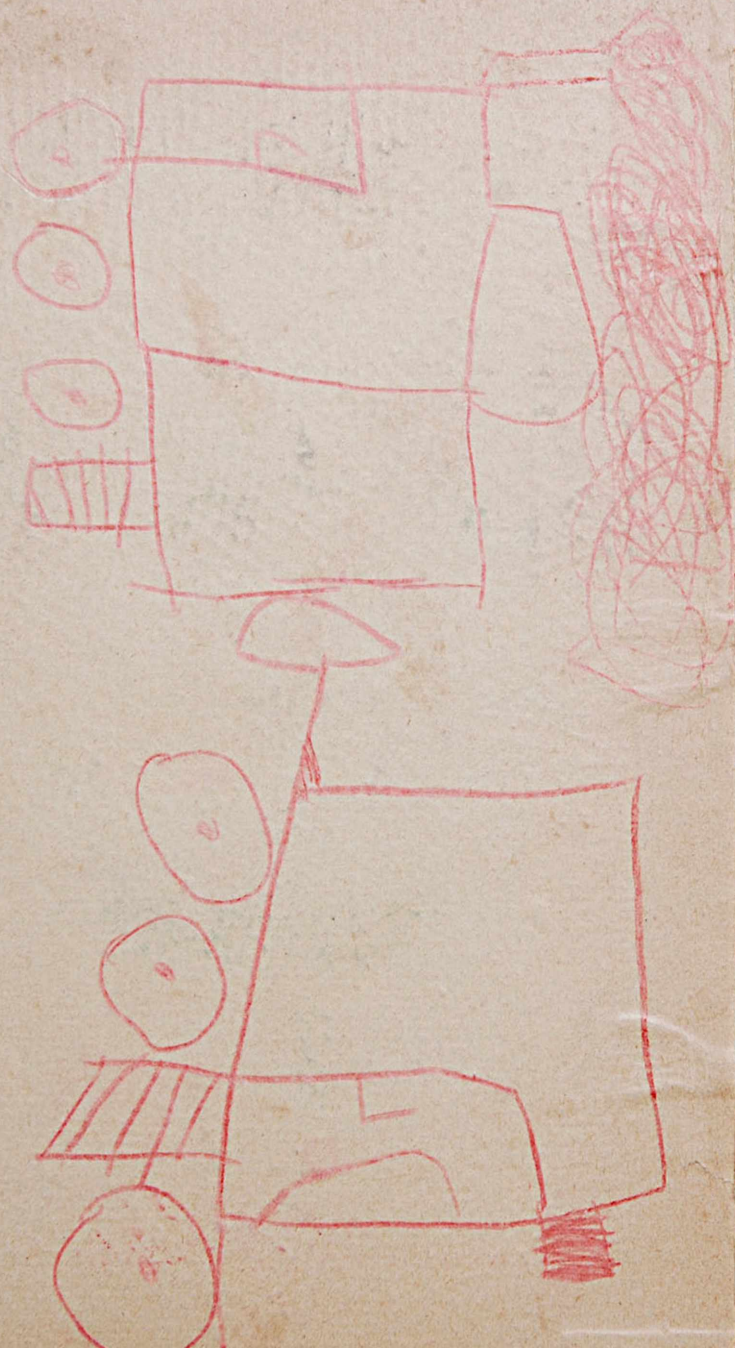

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Kilenczödik évfolyam.

SZAMOSUJVÁRTT.

Todorán Endre »Aurora« könyvnyomdája

Az „Armenia“ eddigi dolgozótársai.

Ábrahám Zachar (Szamosújvár.)	László Márton (Szamosújvár.)
Abrahámné Gámnán Erzsé (Sz.újvár.)	Lukács Béla (Budapest.)
Dr. Akoncz Károly (Kolozsvar.)	† Markovits Jakab (Erzsébetváros.)
Alexánné Kepri Anna (Szamosújvár.)	Dr. Máty István (Kolozsvar.)
Avedik Lukács (Erzsébetváros.)	Márton Devid (Lugos.)
Bányai Elemér (Szamosújvár.)	Dr. Mártonfi Lajos (Szamosújvár.)
Bárdny János (Maros-Vásárhely.)	Merza Gyula (Kolozsvar.)
Bárdny Lukács (Szamosújvár.)	Mihályi Imre (Szamosújvár.)
Id. báró Bornemissza Károly (Deés.)	Dr. Moldován Gergely (Kolozsvar.)
Csetz János (Buenos Aires; Amerika)	Dr. Molnár Antal (Budapest.)
Cselingárinn Jakab (Budapest.)	Moszfóinn Chácskád (Bukarest.)
Csiky Lukács (Erzsébetváros.)	Murádin János (Arad.)
Dr. Csiky Viktor (Kolozsvar.)	Novák Antal (Szamosújvár.)
Csontos János (Budapest.)	Dr. Nuriessin József (Budapest.)
Duka Devid (Czvidék.)	Ones József (Nagy-Iklód)
Dr. Erődi Béla (Budapest.)	Orel Máté (Gyergyó-Szt-Miklós.)
Dr. Esterházi Sándor (Kassa.)	Ornstein József (Szamosújvár.)
Esztegar Berta (Kolozsvar.)	Papp Mózes (Kolozsvar.)
Esztegar Gergely (Szamosújvár.)	Pappné Kerekes Emilia (Szamosújvár.)
Dr. Esztegar László (Budapest.)	Páll Bogdán (Szamosújvár.)
Fáradó Simon (Csik-Szépvez.)	Dr. Patrubiány Lukács (Budapest.)
Dr. Fejér Devid (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Placintá. Devid (Szamosújvár.)
Fejér Gerő (Gyulafehérvár.)	Dr. Réhly László (Budapest.)
Felekiné Munkácsi Flóra (Budapest.)	Rudnyánszky Gyula (Arad.)
Filip Gábor (Tasnád.)	Sallak Róza (Nagy-Enyed.)
Dr. Fogalyán Tiadár (Deés.)	Dr. Salzbauer János (Kolozsvar.)
Dr. Gajzágó Béla (Kolozsvar.)	Sándor József (Kolozsvar.)
Gajzágó Ferencz (Szamosújvár.)	Simay Gergely (Szamosújvár.)
Gajzágó Manó (Budapest.)	Dr. Simay Gyula (Kolozsvar.)
Gajzágó Salamon (Budapest.)	Dr. Simay János (Szamosújvár.)
Gajzágóné Simai Irma (Kolozsvar.)	Szamosi János (Kolozsvar.)
Dr. Gopcsa Jakab (Szamosújvár.)	Dr. Szilágyi Sándor (Budapest.)
Gopcsa Jáchim (Szamosújvár.)	Szongott Kristóf (Szamosújvár.)
Dr. Gopcsa László (Budapest.)	Szongott Margit (Bécs.)
Görög Gergely (Erzsébetváros.)	Gróf Teleki Sándor (Budapest.)
Görög Joachim (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Dr. Temesvári János (Szamosújvár.)
Harmath Domokos (Szamosújvár.)	Téglás Gábor (Döva.)
Harmath Hona (Szamosújvár.)	Dr. Tótor József (Gyulafehérvár.)
Harmath Lujza (Moson.)	Dr. Torma Miklós (Deés.)
† Dr. Haimusz János (Bécs.)	Torna Zsófia (Szászvaros.)
Dr. Hermann Antal (Budapest.)	Téthy Iván (Budapest.)
Hornyis Ferencz (Gattiája.)	† Tóros Tiadár (Budapest.)
† Hölke Lajos (Kaposvár.)	Dr. Turcsáné Placintár Gizella (Klsv.)
Hummer Nándor (Budapest.)	Dr. Turcsa János (Kolozsvar.)
Dr. Issekutz Viktor (Erzsébetváros.)	Turcsa Mihály (Bécs.)
Kapután Márton (Szamosújvár.)	Futsek Anna (Budapest.)
Karátsonyi Károly (Szamosújvár.)	Vadnay Károly (Budapest.)
Dr. Kabdebó Ferencz (Maros-Vásárhely.)	Vajna Károly (Szamosújvár.)
Kordin Mariska (Budapest.)	Vajnáiné Stock Leopoldin (Szamosújvár.)
Gróf Kornis Viktor (Szent Benedek.)	Vámbery Armin (Budapest.)
Dr. Kosutiny Tamás (Magyar-Ovár.)	Vásárhelyi Boldizsár (Deés.)
Kovács János (Kolozsvar.)	Veszely Károly (Borlánd.)
Kozma Döme (Deés.)	Vikár Béla (Budapest.)
† Kozoosa Tiadár (Budapest.)	Völth Antal (Gyulafehérvár.)
Kritsa Khira (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Völth Miklós (Szamosújvár.)
Kritsa Konrád (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Dr. Wistlocki Henrik (Budapest.)
Kritsa Péter (Gyergyó-Szt-Miklós.)	Dr. Wistlockiné Dörfler F. Anna (Bpst.)
Gróf Kunu Géza (Maros-Németi.)	

Tartalom.

I. Főczikkek.

	Lap.
<i>Alexu Tódorné Kepri A.,</i>	Az örmény konyha kézikönyve 282.
<i>Bárany Lukács,</i>	Emléksorok az „Armenia” 115.
<i>Id. báró Bornemissza K.,</i>	Magyar és örmény 98.
<i>Dr. Csiky Viktor,</i>	Üdvözlét az „Armenianak” 99.
<i>Cselingárián Jakab,</i>	Az örmények állampolgári helyzete 132.
	Az örmények nemzeti viselete 347.
	Ismirlián Máté patriarkha 379.
<i>Czetz János,</i>	Levél Dél-Amerikából 182.
<i>Donszky Lukács,</i>	A mi örményeink 285.
<i>Istegár Gergely,</i>	Csákány Adeodát (1819—1894) 25.
„	Álmódán hogy . . . (költ. akrostikon) 140.
„	A száműzött (költemény) 239.
<i>Felekiné Munkácsi Flóra,</i>	Emléksorok az „Armenia” 140.
<i>Fáraó Simon,</i>	Nyílt levél az erd. örm. kath. paps. 50.
<i>Fehér Gerő,</i>	Emlékszem jól . . . (költemény) 113.
<i>Dr. Gopcsa László,</i>	Dr. Korbuly Imre 65.
	A századik füzet 141.
<i>Harmath Lujza,</i>	Levél a szerkesztőhöz 111.
<i>Hummer Nándor,</i>	Emléksorok az „Armenia” 126.
<i>Dr. Herrmann Antal,</i>	Kegyelet 136.
<i>Govrik J. Gergely,</i>	Az „Armenia” és Szongott Kristóf 142.
<i>Dr. Gajzágó Béla,</i>	Egy örmény folyóirat 363.
<i>Kritsa Péter,</i>	Magyar király-hymnus 284.
<i>László Márton,</i>	Irodalomtörténeti szemelvények 154.
<i>Kordin Mariska,</i>	Emléksorok az „Armenia” 110.
<i>Gr. Kornis Victor,</i>	Emléksorok az „Armenia” 101.
<i>Kritsa Klára,</i>	A magyar-örmény nők 116.
„	Az édes anya szeretete 250.
„	Már késő (rajz) 11. 40.
<i>Lukács Béla,</i>	Emléksorok az „Armenia” 97.
<i>Merza Gyula,</i>	A magyar-örm. Geniuszhoz (költ.) 112.
„	A magyar-örmények ethnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról 314, 356, 387.
<i>Mihálfi Imre,</i>	Abgár herceg álma (tündérrege) 46.
„	Teherán Rózsája (keleti néprege) 141.
„	Három ifjú (románéz) 161.
<i>Dr. Mály István,</i>	Üdvözlét az „Armenia”-nak 108.

	Lap.
<i>Dr. Molnár Antal,</i>	Örményországon keresztül . . . 5, 37, 69.
"	Ani romjai között . . . 106.
"	Az örményorsz. vérengzések (m. a.) . . . 150.
"	Örményország östörténetéből 185, 213, 246, 278, 310.
<i>Dr. Moldován Gergely,</i>	Kis-Örményország . . . 351, 382.
<i>Murádin János,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . 127.
<i>Papp T. Kerekes Emilia</i>	A jó pásztor (költemény) . . . 52.
	Az örmény konyha kézikönyve (Ho- gyan készül a chádájégh?) 188.
<i>Placcintár Dávid,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . 114.
<i>Sallak Róza,</i>	Bege a szép örm. lányról (költ.) 8.
"	Üzenet egy örmény lánynak (költ.) 71.
"	A leányka könnyei (költemény) . . . 131.
"	A nő gyászunk (költemény) . . . 154.
"	A Lunka mélyében (költemény) . . . 188.
"	Imának (költemény) . . . 217.
"	Azraela (költemény) . . . 254.
"	Egy szép szemű örm. leánynak (költ.) 331.
"	Egyszerű történet (költemény) . . . 355.
"	Enyelgés (költemény) . . . 387.
<i>Simay Gergely,</i>	Áldozatok (Sáházizján költeménye) 4.
"	Új-Örményország (költemény) . . . 36.
"	Emléksorok (Pátkánán Ráfael költ.) 68.
"	Az örmény aggastyán (Thopál költ.) 101.
"	Eljen Örményország (Thopál költ.) 149.
"	Szászun (Párzáfrán költeménye) . . . 189.
"	A khinalak reggeli dala (Pátká- nán költeménye) . . . 213.
"	Áboviancz emlékére (költemény) . . . 246.
"	A ház (Luszín költeménye) . . . 277.
"	Az örmény katonák dala (Dzadu- rián költeménye) . . . 309.
<i>Simay Gergely,</i>	Az örmény gyermek (Várt költ.) 350.
<i>Dr. Simay János,</i>	Szent fogadás (M. A. M. költ.) . . . 382.
<i>Szivárvány,</i>	1895 . . . 142.
	„Az örmény konyha kézikönyve” 265.
<i>Szamosi János,</i>	A második szerkesztői látogatás . . . 319.
<i>Dr. Szilágyi Sándor,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . . 101.
<i>Szongott Kristóf,</i>	„ száz füz. . . 99.
"	Sáházizján, a költő . . . 1.
"	Egy bőkezű Maecenas. — Kovrig Tivadar . . . 33.
"	A katolicizmus Perzsa-Örmény- országban . . . 91.
"	Az örmény nő . . . 129.

<i>Szongott Kristól,</i>	Nubarpasa, Egyiptom minisztere nlőke	Lap. 147.
" "	Pap Tódorné Kerekes Emília . . .	179.
" "	Nemzeti apostolunk emlékünnepén	211.
" "	A koronázás évfordulója . . .	231.
" "	Iseráz Minász a „Armenio” szerk.	243.
" "	Csetz Gergely uti naplójából . . .	265.
" "	A király-hymusz örményül (költ.)	285.
" "	Egy erzsébetvárosi volt polgármester (Lengyel Márton) . . .	307.
<i>Dr. Temesváry János,</i>	A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei:	
" "	Karátsonyi család (beodrai gróf)	15.
" "	Kis család	53.
" "	Korbuly család (lomperdi) . . .	56.
" "	Kövér család	76.
" "	Kristóf-Jakabfy család	162.
" "	Lászlófy család	169.
" "	Lázár család	189.
" "	Lengyel család	220.
" "	Lukács család	224.
" "	Markovics család (kisterpesti) . .	236.
" "	Mártonfi család	261.
" "	Novak család	290.
" "	Patrubán család	294.
" "	Pattantyus család	331.
" "	Placsintár	334.
" "	Rácz család	340.
" "	Simay család	366.
" "	Szarukán család	397.
" "	Szentpéteri család	401.
<i>Teghlás Gábor,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . .	127.
<i>Télfy Iván,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . .	110.
<i>Dr. Tódor József,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . .	110.
<i>Dr. Torma Miklós,</i>	Emléksorok az „Armenia” . . .	103.
<i>Vámbéry Armin,</i>	" "	99.
<i>Vadnay Károly,</i>	" "	98.
<i>Vajna Károly,</i>	" "	127.
<i>Vajna Károlyné,</i>	" "	127.
<i>Voith Antal,</i>	Okori örmény nemzeti énekek . .	72.
	Sz.-ujvár hírsban és képekben	201. 218.
<i>S.</i>	Szamosujvári levelek VII. A tüztöltés szervezete	7. 87.
<i>Sz.</i>	Egy Sáházizján-költevény műfordításai (magyarul, görögül, latinul és németül) . . .	23.
	A magyar miniszterium örm. tagjai	48.

	Lap
Egy erdélyi gyógyfürdő	275.
Kallay Béni Örményország kormányzója	298.

II. Kisebb közlemények.

	Lap.		Lap.
A beduin arabok közt	240.	Egy angol Örményországról	302.
A ezári korona gyémántjai	60.	Egy örm. püspök megtérése	206.
A hol örményül vizsgáznak	205.	Gr. Zichy Jenő expedíciója	302.
A katolikosz útja	302.	Gyógyfürdők a Kaukaszban	269.
A londoni magyar egyesület	269.	Isakovics örmény kath érsek	95.
A „Magyar Állam” tárczája	240.	József főherczeg Sz.-újvárt	267.
A magyar kiállítás faluja	268.	Latin újság	176.
A magyarok eredetéről	28.	Magyarok hazája	175.
A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei	343.	Örmény lakodalmi jelenet a kiállításon	301.
A magyarok ősi hazája	60.	Politikai foglyok Törökországban	205.
A marseillei „Armenia” jubileuma	94.	Pótlék „Hogyan készül a chadajégh” című cikkhez	206.
A tengerbe fulladt örmény	240.	Sz.-újvár-némethi-i Dániel P.	206.
A szulduzi leány előadása	29.	Teek herczeg leánya	268.
A Zichy-expedíció	269.	Tiflisz útezm	344.
Az ázsiai magyar expedíció	205.	Ünnepélyes vacsora	301.
Az örmény konyha	30.	Vakmerő sport	206.
Az örmény trón jelöltje	175.	Vilmos német császár	240.
Bem napi parancsa	343.	Zenés mise	207.
Csetz tábornok regénye	60.		

III. Irodalom és művészet.

	Lap.		Lap.
Alkalni díszfüzet	31.	A szamosújvári „Armenia” jubileuma	95.
A magyar Chorenei	61.	Első „Értesítők”	270.
A régészet köréből	62.	Örmény festőművészek	241.
Erdély ethnographiája	207.	Örmény hitregeten	303.
Idegen utazók	61.	Örmény zenedarabok	31.
Katolikus zsnalisztika Magyarországon	207.	Szamosújvári album	241.
Két német munka	303.	Dr. Temesváry János	270.
Luszignán herczeg munkái	30.	Világosító-Szt-Gergely évfordulója	269.
Moszkvai levél	176.		
Örmény estély	95.		

IV. Közgazdasági élet.

	Lap.		Lap.
A mezőszégi útvonal . . .	209.	Fényüzés	241.
A sz.-újvári takarékpénztár . . .	96.	Filoxera a Kaukázusban . . .	242.
A székelyföldi vasutak . . .	31.	Kereskedelmi kirándulás . . .	177.
A trapezunti piac . . .	62.	Lázár generalis hagyatéka . . .	303.
Az ideai termés . . .	270.	Üdvös pénzügyi reform . . .	209.
Bánya- és gyáripari rész- vénytársaság	303.	Vasút-forgalmi részvénytár- saság	176.

V. Mi újság az örmény világban?

	Lap.		Lap.
A békekongresszus terve . . .	417.	A szucsávi nem-egyesült örmények	210.
A bolgár fővárosból . . .	378.	A szultán megkegyelmezési rendelete	306.
A Boszporus mellől . . .	305.	A török kormányválság . . .	272.
A diplomácia köréből . . .	110. 272.	A tüntetők védekezése . . .	376.
A forrongó Kis-Ázsia . . .	409.	Az angol alsóházban . . .	345.
Ajándék Románia uralkodó- jának	96.	Az angol fölrati vita . . .	177.
A jövő kilátásai	410.	Az angol kormányválság . . .	273.
Akezio az örményekért . . .	345.	Az angol örmény-egylet . . .	209.
A keleti bonyodalmak . . .	271.	Az angol trónbeszéd . . .	177.
A keleti viszonyok . . .	410.	Az idők jelei	375.
A közszabadság biztosítékai . . .	409.	Az ifjú török párt . . .	376.
A legújabb amnestia . . .	416.	Az ostrom alatt	376.
Amnestia	306.	Az orosz-török határról . . .	416.
Anarchia a közviszonyokba . . .	412.	Az örmény kérdéshez . . .	346.
A nemzeti liga	410.	Az örmény menekültek . . .	410.
A nemzeti ügy előhaladása . . .	273.	Az örmény mozgalmakról . . .	210.
Anglia váluton	274.	Az örm. mozgalm. vezetői . . .	413.
Angol lapok levelezései . . .	209.	Az örmény nemzet felszab. . .	63.
Angol-török konfliktus . . .	242.	Az örm. nemzet szabads. . .	408.
A parlamentarizmus hazá- jából	305.	Az örm. ügy és a világbéke . . .	375.
A patriarkha nyilatkozata . . .	374.	Az újítások végrehajtása . . .	414.
A patriarkha magatartása . . .	410.	Az új korszak	410.
A porta és a felkelők . . .	417.	Béke vagy háború? . . .	271.
A porta válasza	273.	Bulgária és az örmény ügy . . .	242.
A reformok aláírása . . .	378.	Európa intervenciója . . .	376.
A reformok kezdete	410.	Felirat a német császárhoz . . .	410.
A reformok kibocsátása . . .	409.	Fitzgerald Károly	210.
Armenia autonóm közigaz- gatása	344.	Gladstone nyilatkozata . . .	345.
A színpalak mögül	345.	Görögország állásfoglalása . . .	410.
		Hírek Anatóliából	418.

	Lap.		Lap.
Kállay miniszter	306.	Orosz-örmény invázió . . .	410.
Káhnoky és az örm. kérdés .	304.	„ „ mozgalom	415.
Katholikus papnővelde . . .	96.	Orosz-török barátság . . .	274.
Kárpátoktól Ararátig	418.	Örmények és macedonok . .	305.
Keleti rövid hírek	209.	Örmény nemzeti mozgalmak	373.
Keresztényülődözés Babilonban	416.	Örményország protektora . .	345.
Konstantinápoly megszállása .	377.	Örmény szabadságharc . . .	377.
Külföldi lapok	64, 96.	Politikai kombinációk . . .	305.
Különböle hírek	415.	Said nagyvezér bukása . . .	374.
Leo pápa és az örmények . . .	377.	Személyváltozások a port. .	377.
Mohamedán összeesküvés . . .	414.	Törökország és az európai .	272.
Nemzetközi békeszövetség . .	410.	Törökország hanyatlása . .	415.
„ övintézkedések	271.	Tudósítás Szmirnáából . . .	415.
„ vizsgálóbizottság	177.	Tűzvész Konstantinápolyban	210.
Nevetés az angol parlament .	346.	Új patriarkha	64.
Németország intervencziója .	271.	Vallomások az örm. ügyben .	178.
Nyugtalanító hírek	414.	Válsághírek Egyiptomból . .	243.
Nyugtalanúság a török föv. . .	242.	Váratlan fordulat	378.
Olaszország és az örmény . .	178.	Vérengzések Török-Örm. . .	32.

VI. Képek.

Saházizján 1 lap.; Karátszonyi család grófi címere 17, Karátszonyi család címere 18, Karátszonyi család úri címere 19, Egy bőkezű Maecenas (Kovrig Tivadar, Szamosújvár diszpolgára) 33, Kis család címere 54, Korbuly család címere (lomperdi) 58, Dr. Korbuly Imre 65, Kövér család címere 79, Kövér Tódor címere 83, Ami romjai: a székesegyház 105, a székesegyház belseje a főoltárral 105, a királyi palota főkapuja 104, a Megváltó temploma 104, dr. Turesáné-Placsintár Gizella 116, dr. Mohárné-Simay Klementin és fia 117, dr. Zakariásné Gajzágó Gizella 120, Pap Tódorné Keresztes Emilia 121, Retezárné Szongott Margit 124, Lengyel-né Donovák Rebeka 125, Perint Kristófné Kiss Anna 128, Azbej Viktorné Amirás Vetti 129, Polyákné Zachariás Róza 132, Osztián Ilona 133, Bányai Blanka 136, Czippelmajerné Rácz Margit 137, Duha Mariska 138, Szongott Kristóf 146, Nubar pasa 147, Kristóf-Jakabfy család címere 164, Lászlófy es. címere 171, Pap Tódorné Keres Emilia 179, Lázár es. címere 192, Lázár Lázár címere 198, Áschen királyné 211, Lengyel es. címere 222, Lukács es. címere 226, Dseráz Minász 243, Márkovics es. címere 259, Martonfi es. címere 263, Egy erdélyi gyógyfürdő 275, Alexa Tódorné Kepri Anna 283, Magyar király-hymnus (hajnalyek) 284, Novák es. címere 292, Patrübán es. címere 296, Lengyel Márton 307, Egy örmény város ostromlása az assyrok által 310, Pattanyus es. címere 333, Placsintár es. címere 338, Rácz es. címere 341, Az örmények nemzeti viselete 347, Örmény apácza 349, Simay es. címere 369, Izmirlián Maté patriarkha 379, Szarukán es. címere 399, Szentpétery ez. címere 403. Összesen: 56.

Sáházizján, a költő.

Több kitűnő örmény költő műveiről, — s különösen kettőt azok közül arcképről is megismertettünk már e folyóirat lapjain. E két világhírű örmény költő: Rafael Pátkányi és Leont Alisán.

Most egy harmadik szinten elsőrangú nemzeti költőnk művészi kivitelű képét helyeztük e sorok fölé; kinek neve általunk közölt művei után már szintén ismeretes. Ez Szêmpád Sáházizján, — a ki Moszkvában él, s az örmény nemzet egyik leghonszeretőbb és legrokonszenvesebb költője.

Sáházizján (Sáh-Ázizján) Szêmpád Eriván kormányzóság (Orosz-Örményország) Ásdarág falujában, mely Ecsmiádzintól 17 kilométernyi távolságra fekszik, — született 1841-ben. Azok az európai utazók, kik Ásdarágot meglátogatták: mint az angol Morier (1813) és a jelentékeny német botanikus Koch csodálkozással szólnak e gyönyörű szép helységről. De sokkal vonzóbb és ékeesebb leírást közöl e helységről a kiváló örmény regényíró Biérds Broseáncz, ki lakott is Ásdarág faluban, — „Szoszjêv vártithiér“ és „Gêruádzághig“ című műveiben. E faluról való Sáházizján rokona V. Nerszesz katolikosz is, kinek ősi háza itt mai napig épen fenáll. A Sáházizján család nagy része most is Ásdarágban lakik; a kisebb résznek azonban Tiflisben van családi sírboltja és egy romladozó szentegyháza, mely a Khászág folyó tulsó partján boltívekre épült.

E faluban töltötte jelentékeny költőnk gyermekségének első éveit. Atyja Der-Simeon pap volt (Keleten nősek a nem-egyesült örmény papok), ki 1847-ben halt meg ázsiai kolerában: előbb ő maga majdnem 300 halottat temetett el. Anyja: Choszrovituchd jámbor, eszes asszony volt; az árván maradt öt éves Szêmpád tehát anyja felügyelete alatt nőtt fel.

A haldokló atyja egész családját, nagy fia: Joachim, ki ekkor az ecsmiádzini (Válársábád) consistoriumnak volt tagja, gondozására bízta. Ettől az időtől kezdve Joachim háza lett Szêmpád első tanodája; itt gyűlt össze estenként az akkori örmény arisztokratia: a synodus és consistorium (lelki kormányzat). Joachim 1851-ben folyamodvány útján kérte a Lázárevféle örmény akadémia (Moszkva), melynek előkészítő alsóbb iskolája is van — elnökét: Lázárián Joachimot, hogy vegye be mindhárom öcscsét, kik közül Szêmpád volt a legkisebb, a mondott

akadémiába. A válasz úgy szólt, hogy a háromból küldjenek el egyet. Azt határozták tehát, hogy Szêmpádot küldik. Joachim és az anya el is vitték Szêmpádot Ecsmiádzinbe, hogy utolsó ízben részesüljön Nerszesz katolikosz áldásában; azután 1852-ben el is indult Szêmpád Moszkva felé; addig ült Tiflisben, míg találkozott egy arravaló emberrel, ki őt Moszkvába vigye: és ez Párchutárián G.*) jelenleg Schiller kitűnő örmény fordítója volt, ki a dörpáti egyetemre ment; ezen az egyetemen tanult még két jelentékeny örmény író: Názáreáncz István és Aboveán Chácsahádur.

Tanulmányainak befejezése után a Lázárevféle akadémia tanárává választatott: előbb csak az alsóbb osztályokban tanított örmény nyelvet: de Meszér Meszériáncz halála után a felsőbb osztályokban is reá bízák az örmény nyelv és irodalom tanítását. Több mint 30 évet töltött már a tanítás terén; 1892. ápr. 9-én ülték meg tisztelői Moszkvában harmincz éves tanári és írói jubileumát — fényesen.

Szházizján Szêmpadnak nem egy munkája került ki már sajtó alól. Mint elsőrendű költő sok költeményt írt, melyek között legfőbb helyet foglal „Leoni visd” (Leo fájdalma); 1881-ben boesátotta közre azt az ismeretes művét, mely „Hêrabarágachosz ezajn” (Publicistai szó) ezímet visel (351 lap, nagynegyedrét); ebben Názáreáncz Istvánt veszi védelme alá, ki tanarainak egyike volt. Názáreáncz István adott Szházizján Szêmpadnak irányt, melyhez ez mind e mai napig hű maradt. Ezen iránynak főbb elve: harez a sötétség és tudatlanság ellen és az új örmény nyelv mivelése.

1893-ban adta közre Szházizján azt a figyelemre méltó derek munkát, melynek ezíme „Hlopeliáni dárétárecz” (Jubileumi évforduló).

*) L. Párchutárián G.-nek a mult év elején, a tiflisi »Arzákánk«-ban (Viszhang, 1894. évfolyam 3. 5. és 7-ik szám) »Emlékeimből« cím alatt megjelent ciklét.

Sáházizjántól, ki férfikora delén van, még sok szép munkát vár az örmény irodalom! Olvasó közönségünk nem egy-két gyönyörű költeményét ismeri már Símay Gergely kir. tanácsos remek fordításában.

Szongott Kristóf.

Műszatok.

— Sáházizján. —

*Elűnt a Múza, lángja kialudt,
Lehulltál erdők éke, zöld level:
Borult az ég, a nap már lehaladt,
Lelkemben csak a dal emléke el!...*

*Az ezüstszínű patak fodrai,
A fényben uszó díszes csillagok,
A költészet legszebb sugarai
Nem haboryatják izzant házamat.*

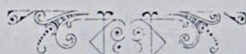
*Csak morzsa az, mi megmaradt nekem,
A kihaltadt láng végső sugara:
Most leteszem pánczélot, fegyverem,
S új nemzedéknek nyújtom azt oda.*

*Hadd értsék meg az örmény honfiak
Hogy gyűszűmat csak értők hordozám,
En, a ki gyáván, véltő pa'jzsomat
Ellenség kézbe soha sem dobám!*

*Az idegen bálcányt nem tiszteltem,
Aranyborjúhoz nem imádkozom:
Csak fenkölt szellem, bölcsesség legyen —
Az érdemet kitől, sem tagadom.*

*Fából koporsót soh'se készítek,
Zöldelni hagytam a reményeket,
Rádöntözém az életnek vizét:
Hogy hozzon egykor bő gyümölcsöket!*

Simay Gergely.

Örményországon keresztül.

— A travers l'Arménie russe, Paris, 1891. —

I.

A francia közoktatásügyi ministerium ezelőtt négy évvel megbízott egy jeles francia tudóst, Chantre E-t. anthropologiai, föld- és régiségtudományi bevérlatokkal Orosz-Örményországban. Chantret elkísérte ebben a fárasztó expeditiohan a felesége is, a ki élénk tollal, szellemesen írott uti jegyzeteiben igen érdekes képet tár élénk Örményországnak ama vidékeiről, melyek egy részébe európaiak még nem hatoltak ő előtte. Az orosz kormányzat közlegeinek székhelyein kívül egész kerületek vannak ott, a melyeket nem látogattak eddig az utazók, s a melyek esodás ellentéteit mutatják a polgárisult és a nomád életnek: orosz tisztok által vezetett kozák csapatok táborhelyeit kurd főnökök hordái mellett örményeket tatárok és perzsák szomszédságában, moseákat nem messze a keresztény kolostoroktól. Itt a Kura vize hőmpölyög mocsarak között, amott az Araxes tör magának utat sziklákon át. A növényzet bámulatos gazdagságot tüntet fel egyes vidékeken, p. Zanguezur körül; viszont a Gok-Tsai fensíkjaait az évnék legnagyobb része alatt hó borítja.

Igen jelentékenyek az utazás nehézségei eme vidékeken s a tudomány iránt való nagy előszeretet s erős kitartás szükséges azok leküzdésének a megkísérléséhez. Sovány táplálékkal kell beérni, sátrak alatt tölteni az éjelet, kozákok és kurdok társaságában száguldozni a puszt-

tákon, szédítő lejtőkön szállani le a hegyekről. Chantre és neje megtették ezt; megismerkedtek eme vidékek anynyira érdekes lakosságával, az örményekkel, tatárokkal és kurdokkal s tanulmányainak gazdag eredményét foglalta össze Chantrené abban a nagybeesű munkában, melyet erről az útról közreadott.

Transeucasian gyakran kelnek át a Perzsiába tartó utazók a tiflis-erivandsulfai postauton vagy a batum-tiflis-bakui vaspályán; de vajmi kevesen állapodnak itt meg hosszasabb ideig: Dubois de Montpéroux óta (1839 — 1843) alig volt utas, a ki specialis tanulmányának tárgyává tette volna e vidékeket. Pedig az orosz birodalom foglalásai Transeucasianban (1828 — 1830, 1877 — 1878) igen jelentékenyek. Magukban foglalják a Kurának egész medencéjét, az Ararátnak hegytömbjét, s az Araxes medencéjének nagyobbik felét, a mely folyam török földön ered, míg a jobb partja Perzsiához tartozik. Ez a terület alkotja azt, a mit Orosz-Örményországnak neveznek, a fensíkok vidékét, a mely fölött az Ararát uralkodik.

A történelemből tudjuk, mily gyakran változtak meg az örmény nemzet hazájának határai. Manapság három nagy hatalmasság, Oroszország, Törökország és Perzsia közt van megosztva, s a Kura-völgy legjelentékenyebb részéből, az Araxes völgyéből, a felső Euphrat medencéjéből a két felső folyamág egyesüléséig, a perzsa terület néhány darabjából az urmiai tó völgyében, s végül a Van-tó partvidékéből áll. Az Araxes völgyében, az Ararát környékén csoportosulnak az örmények legnagyobb számmal; sehol másutt nem találkozunk az örmény tyussal oly tiszta és homogen alakban, mint itt. Orosz-Örményországban tetemes számmal laknak még: tatárok Aderbedsán környékén, továbbá zsidók, chaldeaik vagy aissorok és cigányok, megannyi érdekes tárgyai az anthropologiai tanulmányoknak Chantre-re nézve.

Futólag érintjük az utazásnak első szakát. Zimankos, esős időben érkezett Chantre és neje ápril hó 2-án

Batumba. Vastag burka-ikba és hosszú eserkeszkaikba burkolózva szembeszökő ellentétben állottak a kaukaziak, a földközi tenger napsugaras vidékeinek lakóival, a kiket csak imént hagytak el utasaink. Tiflisben a húsvéti ünnepeket ülték éppen akkor az örmények és oroszok, s a bazárok tele voltak juhokkal, halakkal és süteményekkel.

Mielőtt behatoltak volna Transcaucasiába, be akarták járni utazóink a batum-bakui vonal környékét, meglátogatni a kurai haltenyészdedeket, s felhatolni a folyó torkolatától kezdve az Araxessel való egyesüléseiig. Követve társaságukban a vasútvonal mentét, mellőzzük Elisabethopolt és Batumot, a melyek gyakori leírásokból eléggé ismeretesek; Hadzsi-Kobulból Chantre és neje a halásztelepeknek vette útját egy tó mentén, melynek partjai mellett teve-karavánokkal találkoztak. A pusztasíkon néhány öszvér- és lónyáj legelt pásztorkunyhók szomszédságában. Salyan helység, a Kura mellett szegényes vályogházikókból áll s igen piszkos és egészségtelen; környékén mocsárlázak uralkodnak, s a nappal tikkasztó melegét követő hideg estéken orozva támadják meg az idegen utast.

Norásenben és Bozsie-Promysselben igen nagy arányban, éjjel nappal üzik a halászatot, a mely különösen az évnek három havában bőséges zsákmánynyal jár. A bárkákra négy-öt ember száll fel, a hálót megerősítik a parton, átvetik a folyón, s a midőn kihúzzák, rendszerint benne víczkándozik a hal, melyet aztán átszurnak a parton. Aztán raktárakba viszik s fölvagdalják, a mely kezelési műveletnek köszönjük egyebek közt a kaviárt.

A noráseni halász-társaság gőzhajója, az „Araxes“ innen fölfelé vonul a Kurá-n, hátrahagyva a halásztelepeket s a partjait szegélyező, mocsarak közé épített helységeket, melyek fölött hófehér golyák, s hamvas-szürke darvak röpkednek. Két napi utazás után megállapodik a gőzhajó Djevatnál, a hol szintén jelentékeny a halászat s otthonos a mocsárláz. Minden áron menekülni kell ezekről a barátságtalan vidékekről; utasaink sietve helyet foglalnak a tarantas-on s elvágtatnak a karabaghi úton.

A távolból fel is tűnnek már a Karabagh hegyormai, a melyek hófehértégekben versenyeznek a daghestáni bércekkel. A lovak esengőinek hangja messze elhangzik a pusztán s az utat szegélyező mocsarakban kényelmesen fetrengenek a bivalyok.

Tertér falut elhagyva, mintegy ötszáz méternyire a folyótól felkapaszkodik az út patakok és öntöző csatornák által átszegett fensíkra, melyről kiindulnak a karabaghi hegyek első nyulványai, havasok alakjai bukkannak fel s tűnnek nyomban el; ököresordák vonulnak a folyóhoz, pásztorok hajtják a nyájakat, a levegő frissebb és tisztább, a természetnek megkapóan szép képe tárul az utasok elé. Egymást érik az érdekes pontok: Sah-Bulak, a karabaghi kormányzók régi székhelye; egy régi várkastély, melyet a XVIII-ik században Nadir sah restaurált. A Karkas vad és szép völgye mindinkább összeszorul, a mint Susa felé közeledik az út. Nomád családok járnak- kelnek rajta: tatár lóvasok a hátukon viszik gyermeköket, s olykor a nyergen átvetve egy beteg borjat.

A caravanseraikokban való többszörös megpihenés után megérkeznek végre utasaink Susa-ba, a karabaghi khanátusnak főhelyére. Chantre és neje elhagyják itt a tarantas-t s hozzálátnak a karaván szervezéséhez, melylyel be szándékoznak hatolni Karabagh és Zanguezur hegyvidékeibe.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Rege a szép örmény lányról.

*E*himes szárnyu szép lepke hova?
Hova csicsorgó lecskepár?
Üde, halzsomos tavaszi lég?
Futó, rohantó folyam-ár
Hova? . . . hova? . . .

A csöndes éjben valami nesz,
Mint harangzugás visszacseng;
Nagy utunk van még, az éj sötét,
Napkelet felé fény dereng,
Jövel, jövel . . .

— Oh térj meg te elfáradt madár,
Kis lakod összeomla rég,
Az Eutrates partjainál,
Már minden város lümbun ég,
Ne menj, ne menj! . . .

— Vad ellen dől, rombol mindenütt,
Völgyek mélye egy sirhalom,
Korán kezdék itt az aratást,
De áldás most nincsen azon,
Csak gyász és gyász.

— A gonddal esmált királyi kert,
Márványpalota, mind oda,
Mi szép, remek csak volt e helyen,
Nem tudni majd hol volt nyoma,
Soha, soha.

— Valónak csodás, mégis úgy volt,
A rom és pusztulás nyomán,
Fénylőbb lett a fehér palota,
Dusabb a pálma, a banán,
Hogyan? . . . hogyan? . . .

— Draecena, ciknolea, pizáng,
Ekes-szinű orchideák,
A liánok feltutó zöldje,
Mit a szem együtt nem is lát,
Sehol, sehol.

— Jukka, cziprus, ki tudná rendre,
Csak egy volt mi még szebb vala,
Csodás szép mint egy tündéralom,
Titokzatos mint éjszaka,
Remek, remek.

— Erzerum legszebbik leánya,
De milyen szép, ép oly szegény,

S a kí-erablú őt magának,
Eled szívében a remény,
Miért? miért?...

— A legelső a csatamezön,
Kincse, aranyu, földje sok,
Mi drágát, csodást csak találhat,
Mindent a lány elé rakott,
Es várt... és várt...

— Háttha megvenné szívét ennek,
De szótalan marad a lány,
Szeme a messzeségbe téved,
S sohaj tör elő ujján:
— Hazám! hazám!

— Oh édes népem merre luttok?...
Mig engem ellen féltve félt,
Pánczélotokon áttört a vas,
Mit én hordok erős a vért,
Erős, erős.

— Oly fojtó e tény, e pompa mind,
Mim sem volt s gazdag voltam én,
Szolguk serge lesi parancsszóm,
S most lettem igazán szegény,
Honomban rab.

— Erős a vért mit hordozok én,
Soh' se félts árva nemzetem,
Hogy e gaz, bitorló császsava,
Erőt veszen a szívemen,
Inkább halál!

— S hogy szünt a hurezi zaj, s enyelgni
Ráért a perzsa tejdelem,
Tört ránt elő a hős örmeny lány,
S hókeble vértől éktelen,
Majd jéghideg.

— Vad fájdalom kupja meg szívét,
Sajátját dölje most az úr,
Es annyiaknak jajja, búja,
Ránchezedik utokul,
S remeg, remeg.

— Anyám mesélte reges regen,
Ejtem álomban nyugovók,
Egy fajt a lelkem majd megszakadt,
Míg hallgatom a bus regét;
Tovább, tovább...

Sallak Róza.

Már késő.

— Rajz. —

Irta: Kriisa Klára —

C. 117
S^zép enyhe őszi este volt. A csillagok delejes fényben ragyogtak a felhőtlen égbolton, s a hold szeliden terjeszté szét ezüst sugarait; a levegőt édes balzsamos illat tölté el, melyet a langy esti szellő hordott szét a virágok kelyheiről.

D. város utczái megelégnültek a sétálok vidám zajától; sokan élvezték az egészséges levegőt, gyönyörködtek a szép derült estben.

Miron János hegedű-művész azonban nem igyekszik élvezni a testet-lelket felüdítő levegőt, őt most nem érdekli a természet szépsége: ott ül az író-asztal előtt, melyen előtte egy keringő hangjegye fekszik, saját szerzeménye, mely még nincs egészen befejezve. Fekete szakálltól körített szép férfias, barna arcán — melyről első pillanatra felismerhetni örmény származását — ellentétül a derült időnek — visszatükröződnek a lelkére borult komor fellegek. Hátradőlve székeben, magas, szellemes homlokát mély redőkbe vonja s lelket villanyozó, sötét szemeivel bánatosan tekint maga elé. Képzete elvezette lelkét egy távol vidékre, a toll kiesett kezéből és lelke most ott kalandozik, a hova vágya oly régóta vonja.

Négy évvel ezelőtt, művészi körútja alkalmával, egy félreeső székely-örmény községben szívesen vállalkozott közreműködni egy hangversenyen, melyet ott egy nyomorban szenvedő család felsegélésére rendeztek.

A hangversenyt a dalárda nyitotta meg. Azután egy ifjú leányt vezettek az emelvényre. E leány nem azon

nők közül való volt, a milyeneknek láttára a férfiak vére forrongásba szokott jönni. Gyenge, vézna természetét egyszerű fehér ruha fedte, sötét haját kék nefe-lejts-esokorka díszíté. Arca nem volt viruló, minőnek egy egészséges ifjú arcnak lennie kell, beteges halványság ömlött el azon, de vonásainak kifejezésében volt valami rokonszenvetkeltő, valami megnyerő. Hanem, midőn a hegedűt vállához illeszté s nyirettyűjével abból oly hangokat csalt elő, melyekben összeolvadt sírás, fuldokló zokogás, kétségbeesett felkiáltások, örült hahota, elfojtott sikoltás, gúnyos kacaj, keserű panasz, fájdalmas nyöszörgés, szóval mindaz, a mi a szívet, a lelket megrázza, akkor arca, mint a hajnal-ég kipirult, homlokáról a lélek fensége sugárzott, s szemei tündököltek, mint az esti csillag, a művészi ihletségtől.

Midőn a hangok sóhajszzerűvé válva elnémultak, akkor a közönség lelkesülten tapsolt, de a kit leginkább elragadott Antal Erzsébet művészi játéka, az Miron János volt.

A „Vihar“-t adta elő, Paganini Miklós egyik legnagyobb művét, melyet 1834-iki év nyarán szerzett egy nagy vihar alkalmával.

Miron két darabot adott elő zongorakisérettel: Ábranyi Kornél „Rákoczi siralmá“-t, s népdal egyveleget, saját szerzeményeit. Mindkét darab befejeztével a közönség elragadtatása határt nem ismert: tapsolt, éljenzett, ujjazott. Csak Erzsébet ült hallgatagon, mintha őt legkevésbé sem hatotta volna meg a művész játéka. Ez fájt a művésznak, a kinek szemei, a közönség lelkesültsége közben a leányon függték.

Hangverseny után táncz következett.

Miron Erzsébethez lépett, s bemutatva magát, így szólt:

— Nem igen szoktam tánczolni, de egy négyest örömmel eltánczolnék nagysáddal, ha szerencsétlené.

A leány fejét könnyedén meghajtá jeleül annak, hogy elfogadja a művészt tánczosául. Ez helyet foglalt mellette.

— Nagysádnak játéka — monda — egészen meghódított. Bámulatom határtalan a fölött, hogy e parányi

kezekben miként lehet oly erő, hogy oly nehéz darabot annyi művészettel képes eljátszani. Sajnos azonban én nem büszkélkedhetem avval, hogy kegyedet játékom bár kissé lelkesültségbe hozta volna. Oly közönyös arccal ült, mitha...

— Ön téved! — vágott szavába a leány. — Játéka elbűvölt. Mintha varázslat tartott volna fogva, nem bírtam egy mozdulatot tenni, vagy egyetlen hanggal kifejezést adni elragadtatásomnak.

A művészre leirhatlan hatással voltak e szavak. Arcza ragyogott az örömtől, hogy ez az ihletett lelkű leány úgy át volt hatva játékától.

Többen kérték táncolni Erzsébetet, de ő kijelenté, hogy orvosa megtiltá neki a franczia négyes kivételével a táncot.

Miron nem mozdult mellőle. Beszélgettek arról, a mi őket leginkább érdekelte: a zenéről.

— Mily kár lenne — mondá Miron, — hogy oly kitűnő tehetség, minő kegyed, e félreeső helyen legyen elzárva s a napvilág ne élvezzen semmit művészetéből.

Azt érti talán — így szólt Erzsébet — hogy körutat kellene tennem? Ezt megtehetném anyám társaságában, a ki igen szépen zongorázik. De higgye el, én nem vágyodom hír, dicsőség után. Rajongok a zenéért, de nem óhajtom csekély tehetségemet a nyilvánosság előtt fitogtatni; csak néha itt e kis körben működöm közre jótékony czélra. Különben gyenge egészségemnél fogva jobb nekem, ha otthonomból ki nem mozdulok, tette hozzá szomorúan.

— Az utazás, a levegő változtatás jó hatással volna egészségére, ezt mondá erre Miron.

— Ne higgye! A nyugtalan, izgalmas élet tönkretenne, nekem nyugodt, csendes életmódra van szükségem.

A férfi részvétellel tekintett a leányra.

— Beh kár Istenem! — gondolá — hogy ily szép fenkölt lelket e törékeny gyenge hüvely takar!

— Élvezze gyakran a külső levegőt — mondá a legmelegebb érdeklődés hangján — és meg fog erősödni.

A franczia négyesre sorakoztak.

Miron gyöngéden karját nyújtá a leánynak, s a tánczó párok közé vegyültek.

Midőn a négyest eltánczolták Erzsébet így szólt:

— Most szíveskedjék anyámhoz vezetni. A lelkemre kötötte, hogy korán haza menjünk, mert az is árt nekem, ha sokáig fenn maradok.

A férfi sajnálatát fejezé ki a fölött, hogy tovább nem lehet szerenéséje a társalgást folytatni. Aztán anyjához vezette a leányt. Bemutató magát az anyjának és engedelnyt kért, hogy más nap házuknál tiszteletét tehesse.

Következő napon megjelent a barátságos bajlókban.

Itt nem úgy fogadták mint egy feszes látogatót szokás, hanem úgy mint rokont, vagy régi jó barátot. Szinte két órán át időzött ott, oly jól érezte magát a két mivelte lelkű nő társaságában.

Az anyja elbeszélte, hogy férjét házasságuk után már az ötödik évben elveszté. Másodszor férjhez nem ment volna. Azóta szívének egész szeretetét egyetlen gyermeke bírja, kit mindig úgy féltett, mint a szeme világát.

Miközben ezeket mondá, bánatosan tekintett leánya gyenge alakjára.

Miron gratulált neki, hogy ily künő leánya van.

Majd kérte őket, hogy zenéljenek valamit, mert szeretné az anyát a leánynyal együtt hallani.

Kérelmére az anyja zongorához ült, Erzsébet kezébe vette hegedűjét és Erkel Ferencznek „Bánk-bán” operájából egyveleget zenéltek el.

Miron gyönyörrel hallgatta a bűvös hangokat, s midőn az utolsó akkordok elhangzottak, átvette a leány kezéből a hegedűt és eljátszott egy szívet-lelket felfrisítő csárdást: saját szerzeményét.

Ennek végeztével kölcsönösen megköszönték az elvezetést, mit egymásnak művészi játékok által szereztek. Azután a zeneköltőkről társalogtak. A klasszikus zeneszerzők közül az anyja Beethovent magasztalta, a leány Mozartért lelkesült, Miron pedig Chopint dicsőíté.

Alig birt a művész megválni e két finom kedélyű, fenkölt lelkű nő társaságától.

Elválásuk után pár hétre hangjegyeket küldött: az ő szerzeményeit Érzsébetnek. Ez melegen megköszönte szívességét s így levelezés jött létre közöttük, mely által lassanként minden utógondolatot kizáró tiszta benső baráti szeretet fejlődött ki.

— A befejező közlemény jövő fizetünkben.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XIV.

Karátsonyi család (beodrai, gróf).

A nagynevű beodrai gróf Karátsonyi család czímerszerzőjének nevét és nemesi rangra emeltetésének körülményeit sűrű homály fedi, mely valószínűleg teljesen csak akkor fog eloszlaní, ha az egyetlen magyar-örmény főúri családnak, a Peró János-féle 1735. évi felkelés alkalmával esetleg megkimélt és a kutatók szemei előtt még eddig gondosan elrejtett oklevelei tűzetesen átvizsgálva lesznek.

A traditio szerint, melyet a grófi család birtokában levő több ereklýe, nevezetesen butor, pamlagszönyeg és himzés is nagy mérvben támogat, a Karátsonyi család már e hazába betelepedésének éve, 1716. előtt is nemes volt és czímerlevelét valószínűleg egyik erdélyi fejedelemnek köszöni, kik közül többel, mint azok benső embere és meghitt szállítója, az országos levéltárban őrzött több adat állítása szerint, még Moldvában tartozkodása alatt sűrű érintkezésben állott¹⁾.

A Karátsonyi családnak e korban ősi czímere, melyből mint csirából előbb az 1749-ki magyar nemesi, majd az 1859-ben nyert grófi czímere fejlődött, a csa-

¹⁾ Lásd Szilágyi S., Erdély és az északkeleti háború cz. m. I. köt. 530. l., II. köt. 393, 402, 469. l. stb.

lárnál őrzött különböző ereklyék egybehangzó tanúbizonysága szerint nem volt más, mint „a címerpajzs kék mezejében balra fordult syren (hableány) kezében az apostoli kettős kereszttel.”

Az ősi címér helyébe 1749-ben a Karátsonyi család által Mária Terézia királynőtől kért nemesi címér lép. Ez évben ajándékozta meg ugyanis a dícső királynő a különben már előbb is nemes Karátsonyi családot magyar nemességgel, nemesi rangra emelvén Beesben 1749. év június hó 15-én kelt címérlevelével Karátsonyi Kristóf szamosújvári polgárt és tanácsost, ki visszahagyva a moldovai Botusán-ban lakhelyét és összes ingatlan vagyonát, Miklós és Lukács fivéreivel együtt Erdélybe költözött¹⁾, csak kevéssel azelőtt alakult Szamosújvár városában letelepedett, a görög keleti egyház és Eutyches tévtanaitól bucsút véve a római kath. egyház híve lett²⁾, polgártársai között a kereskedelmet nagy virágzásra juttatta, adó czímen évenként az állampénztárba 2 3000 forintnyi összeget beszolgáltatót, több mint husz éven keresztül előbb mint városi tanácsos, utóbb mint bíró a leglelkismeretesebben működött, s végül az 1735-ik évi délmagyarországi Peró János-féle felkelés alkalmával mintegy 6000 forintra rugó kárt szenvedett³⁾. Ez alkalommal az első sorban említett Karátsonyi Kristófon és fiverein kívül nemességet nyertek még Mária, Karátsonyi Kristóf neje, Bogdán, Simon és Jakab fiai, nem külön-

¹⁾ A Karátsonyi család az egyedüli, mely nem, — miként az összes hazai őrménység — 1672-ben jött be a mai hazájába, hanem csakis 1716-ban, tehát vérvokon fajuk letelepedése után 44 év múlva csak keresett más hont a mai Erdélyben.

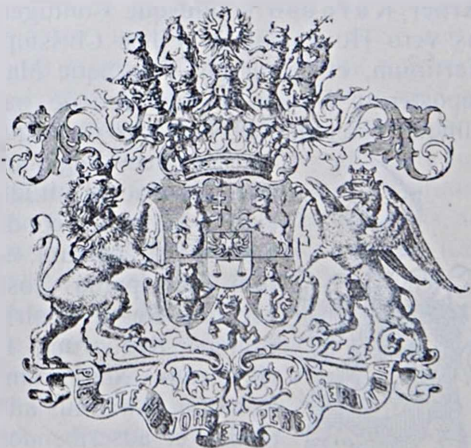
²⁾ Az őrménység mult század elején a róm. kath. egyház kebelébe való térése előtt századokon keresztül a Krisztusban csak egy és pedig isteni természetet hirdető Eutyches tévtanának volt híve. Lásd »Miben állott őseink eretneksége« cz. értekezésemet. Armenia, IV. évfoly. 357. l. s a köv).

³⁾ Itt azon tetemes kár értendő, melyet Karátsonyi mint a csongradmegyei csabacsüdi uradalom bérlője 1735. ápril 27-én szenvedett, midőn a felkelők nemcsak a Trummer János és Haas Ferencz óvári marhakereskedőktől kapott több mint 4000 forintját rabolták el, hanem azonfelül még 40 lovát is elhajtották.

ben Katalin nevű leánya; Zsuzsanna, Karátsonyi Miklós neje, végül Huvász¹⁾, Karátsonyi Lukács felesége, Kristóf, Karácson, Márton, Miklós fiai és valamennyi mindkét nembeli törvényes utódaik.

Az 1746. június 15-én Karátsonyi Kristóf és hozzátartozói részére kiállított czimerlevél teljes szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Tibi fideli nostro Christophoro Karácson Oppidi Nostri in haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Armenopolitani Civi, et Senatori Salutem, et Gratiae Nostrae Caesareo-Regio-que Principalis incrementum. Quandoquidem te, fratres-que tuos Nicolaum, et Lucam, postquam ex Moldaviae Oppido Batesán dicto, relictis ibidem Domibus vestris, ac aliis rebus mobilibus universis in antelatum Principatum nostrum anno adhuc 1716-to migrassetis, isthucque in praedicto Oppido Armenopolitano vestrum fixissetis domicilium, et Schismate Orientalis Ecclesiae, Eutichianisque erroribus eiuratis, Vos Sacrae Romano Catholicae Ecclesiae univissetis, studuissetisque etiam servitium nostrum inter reliquos eiusdem Oppidi Cives quaesturae deditos pari modo promovere, cum negotiationibus vestris utilitatem Aerariorum nostri ad duo, tria florenorum millia quotannis ampliasse, teque inter Senatores, et in Iudicem subinde eiusdem Oppidi assumptum, qua Senatorem a viginti annis, nec secus in ea, quam ut Iudex

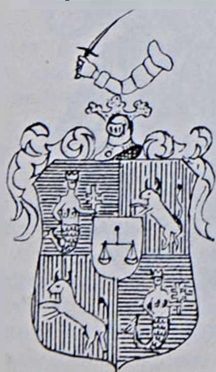

A Karátsonyi család grófi czimere.

¹⁾ Huvász vagy Huvánta homi nyelvünkben is használt arab női keresztnév, (Kuháh: tiszta), jelentése: Klára.

gessisti, functione Consilia, operamque tuam in servitii nostri promotionem zelose, utiliterque convertisse, tum vero damni illius, quod a Pervianis in nostro Hungariae Regno anno 1735-to tumultuantibus Vobis ultra sex milia florenorum fuit illatum, non aliam quam, quae a Nostra fieri posset munificentia, refusionem consequi potuisse, fide digna nonnullorum Fidelium Nostrorum relatione acceperimus, in huius munificentiae Nostrae, quam a Clementia Nostra sperastis, consecutionem, multo magis vero fidelitatis, fideliumque vestrorum Nobis, Augustaeque Domui Nostrae quibusvis in occasionibus devote, et alacriter praestitorum praemium, ad peculiarem eorundem Fidelium nostrorum factam de Vobis commendationem Vos singulari hac nostra benignitate clementer duximus esse remunerandos, Vos imposterum quoque, Vestrosque posteros similia pari tenore, immo et maiora quovis tempore fidelia praestituros esse servitia nullae dubitantes, Te proinde Christophorum Karáeson, Coniugemque tuam Mariam Magdalenam, et filios tuos Deodatum, Simeonem, ac Jacobum, filiamque Catharinam, ac per te praedictos Fratres tuos Nicolaum et Lucam pariter Karáeson, illiusque Coniugem Susannam, huius vero Huvantem, ac Filios Christophorum, Karáeson, Martinum, et Nicolaum, Filiamque Mariam iam natos, et imposterum Divina ex Benedictione nascituros, tuos eorumque Haeredes, et Posteris utriusque sexus universos

ex Caesareo, Regioque Principalis potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali e statu, et conditione ignobili eximenes in caetum et numerum verorum Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus adnumerandos, coopandos et adscribendos annuentes et ex certa Nostra Scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper tempo-

A Karáesonyi család
czímere.

ribus omnibus iis gratiis, honoribus, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteritates eorundemque utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eos exhibitae gratiae et clementiae, ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum quadripartitum in medio umbilicali distinctum, quod argenteo colore formatum bilancem, duae vero a dextris coerulei coloris partes utrobique sirenem manu auream duplicem crucem tenentem, et rubri coloris partes a sinistris bovem subalhum cornibus aureis cornutum referunt, et continent; Scuto incumbit galea Militaris craticulata clausa, quam contegit Diadema Regium gemmis, et unionibus ornatum, ex eoque brachium humanum cataphracto indutum manu gladium evaginatum caesim stringens prominet; a Cono galeae laciniae, seu lemnisci hinc caeruleo et argenteo, inde vero rubro et aureo mixtim coloribus ad Scuti latera defluunt, illudque pulcherrime ambiunt et exornant; quemadmodum haec omnia in principio seu capite praesentium Literarum Nostrarum pictoris industria, genuinisque suis coloribus illustrata lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur. Tibi Christophoro Karácson, praescriptisque tuis, ac per te praedictis fratribus tuis Nicolao et Lucae pariter Karácson, horumque praescriptis, haeredibus item et posterita-

*A Karácsonyi család
úsi címere.*

tatibus eorundem, utriusque sexus universis gratiose danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Vos a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum dicti Principatus Nostri

Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulacis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubitatae nobilitatis titulo, quo vos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aerum uti, frui et gaudere possitis ac valeatis, haeredesque et posteri vestri valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus praesentium Sigilli Nostri Secreti impendentis munimine roboratarum per vigorem. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae die decima quinta Mensis Iunii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Nono, Regnorum vero Nostrorum Nono.

Maria Theresia m. pr. Ladislaus Gyulaffi L. B. de Rátoth,
Sigismundus Csató m. pr.¹⁾

A Karátsonyi család részére Mária Terézia királynő által 1749-ben adományozott czímer tehát a következő: a négyelt pajzs ezüst szívpajzsában mérleg, az első és negyedik kék mezőben arany kettős-keresztet tartó syren, a második és harmadik vörös mezőben fehér, arany-szarvu ökör látható. Sisakdísz: pánczélos jobb kar kivont

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött Liber Regius ez évre vonatkozó kötetének 815. l. s. köv.

kardot villogtat. Foszladékok jobbról kék-ezüst, balról vörös-arany.¹⁾

A Karátsonyi családnak, mely nem sokára a torontalmegyei beodrai uradalomra is királyi adománylevelet nyert s innen „beodrai“ előneve, ezen második címérét azonban alig egy százados használat után Karátsonyi Guidónak (szül. 1817. megh. 1885.) a család legdicsőbb fiának a magyar haza és tudomány körül szerzett elévülhetlen érdemei kiszorították, hogy helyet engedjenek a még fényesebb grófi czimernek, mely a hazafias magyar-örmény családok közül ez egyetlen esetben jutott osztályrészül.

Karátsonyi Guidónak, ki különben is nejevel, puchói és esőkei Márczibányi Máriával, minden előhaladást czélzó mozgalomban páratlan tevékenységet fejtett ki, halhatatlan érdemei hívták fel az uralkodó figyelmét, hogy őt, a nemcsak őseinek, de erényeinek fogva is nemes férfiút törvényes utódaival egyetemben Bécsben 1859. február 7-én kelt legmagasabb elhatározásával előbb osztrák birodalmi grófságra emelje, mely méltóságát utóbb 1874. márczius 14-én Magyarországra is kiterjesztette.

A Karátsonyi családnak ezen, összes genealogiai műveinkben egyaránt közzétett grófi czimere a követ-

¹⁾ E címert, melynek leírását Nagy I. (VII. 535.) és Siebmacher J. (IV. 287.) egyaránt tévesen adják, az országos levéltárban őrzött eredeti levél adata szerint, maga a czimerszerző kérte. E levél így hangzik:

Sacratissima Caes. Regia Maiestas Domina!

Domina Naturaliter Clementissima!

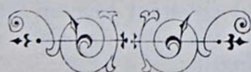
Reflexione ad humillimam nuper e genu flexo ad Sacratissimas Palmas porrectum Memoriale meum in forma proiecti, adiungo etiam insigne quoddam Nobilitare. Supplicando demississime, quatenus illud pro Gentilitio pro me duobusque fratribus meis approbare Maiestas Vestra Sacratissima clementissime dignetur. Gratiam Caesareo-Regiam precibus ad Deum iugiter fundendis remeriturus emorior.

Maiestatis Vestrae Sacratissimae

humillimus perpetuoque fidelis subditus
Christophorus Karácson m. pr.

(Eredetije az országos levéltárban.)

kező: Négyelt pajzs, a harmadik és negyedik mező közé beékelt mezővel és vágott szív-pajzs-szal; ebben fönt vörös mezőben a koronás arany kétfejű sas, lent ezüst mezőben fekete mérleg. A nagy pajzs első és negyedik kék mezőben szemközt fordult koronás syren, melynek halfarka jobbra (balra) hajlik; baljában (jobbájában) balra (jobbra) ezüst kettős keresztet tart, jobbját (balját) csipőjére illeszti. A második vörös mezőben jobbra fordult, két hátsó lábán álló ezüst bika arany szarvakkal, patákkal és farkkal. A harmadik vörös mezőben egyenest álló, szemközt fordult természetes medve, jobb első lábával egy kivont kard arany markolatát, baljában annak hegyét fogva, vízszintesen maga előtt tartja. Az ötödik befelé hajlott szélű beékelt ezüst mezőben ágaskodó, jobbra fordult kék párduez, torkából és füleiből kitörő tűzzel, jobbájában habérkoszorús kivont kardot tart, baljában levágott török főt. Öt sisak; sisakdiszek: 1. (középső) a sas; foszladékok: arany-vörös, ezüst vörös. 2. a medve; foszladék: ezüst-vörös. 3. a kinövő syren; foszladék: ezüst-kék. 4. a kinövő bika; foszladék: ezüst-vörös. 5. a kinövő párduez, mind miként a pajzsban; foszladék: ezüst-kék. Pajzstartók (telamon): jobbról koronás kétfarkú természetes oroszlán, balról koronás arany griff. mindkettő nyakán lelogó arany láncz. Jelmondat vörös szalagon arany betűkkel: „Pietate, Honore et Perseverantia.“¹⁾

¹⁾ Nagy I. (VII. 535.), Siebmacher J. (IV. 287.), Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv (I. 135.) e grófi czimert szintén közlik. — Ha e czimert közelebbi bonczkés alá vesszük, azonnal feltűnik, hogy annak alapelemeit az ősi és az 1749-ben Mária Terézia által adományozott nemesi czimer képezi s így a már előtűnik ismeretes habléany, mérleg és ökör (bika) czimerképekkel itt is találkozunk. Új bővítést nyer azonban ezen grófi czimer az uralkodóház czimerképén, a kétfejű sason kívül első sorban, a czimer-szerző neje révén, a Marczibányi család czimeréből, melyből a harmadik vörös mező medvéje és második sorban Grác város, hol a család egyik előkelő tagja mint első ötvös működött, honnan az ötödik ezüst mező párduezának czimerképét kölcsönzi.

Egy Sáházizján-költemény műfordításai.

A magyar olvasóközönség a világirodalomban is számottevő, elsőrangú örmény költőnek, — a moszkvai Lázárev-akadémia jubilált tanárának, Szempád Sáházizján-nak már több szép költeményét ismeri, nagyobbbrészt lapunk érdemtelen munkatársának: Simay Gergely, kir. tanácsos úrnak jeles műfordításai nyomán, a melyek valódi nyereséget képeznek a magyar irodalomra nézve.

Egyikét a szóban levő műfordításoknak, mely „Názáreáncz emlékére“ czímet visel — ez alkalommal öt nyelven is bemutatthatjuk (Sáházizjánnak „Hérábáragachosz ezájn“ czím alatt Moszkvában 1881-ben megjelent forrásból; az arab, török és orosz fordítást a betűk hiánya miatt be nem mutathatjuk) a mint alább következik.

Mindenekelőtt az eredeti örmény szöveg álljon itt, úgy örmény, mint magyar betűkkel, — valamint a magyar fordításnak már ismeretes szövegével:

Երեսնագործ դու մանրանման քեզ երեսնակիր,
 Ա՛յ տղաների՛ք, որքե՛ս երեսն է կամ ո՛ր ծառար,
 Հրգո՛ր որքով, որքով փառամեղով ու անհամբո՛ր,
 Շունչ կենդանի եւ յիս մահուան անդիապար:
 Եւս նոր Եզզ եւ նոր Լեզուք իր ձեռներն,
 Եւ չքով քուտմ, քեզ է քերով, ով մահափոխ,
 Խաղաղ մեռ, մի փրկվա՛իր, քան է դաժնին,
 Խաղաղի մէջ յոյս մեզ մարդ փրկվի՛նու:
 Եւ խոր՝ ծնար եւ աշխարհիս դարձար մշակ,
 Բայց չք անար ույս աշխարհից անդարձի՛նու,
 Եւ խառնարս մարդկան քովին է փչնայ արակ, —
 Եւ քրտեղանման անկեղծից փայտալեզիւն:

Aczerákordz tu máhárezán khéz gánknéczhír,
 Vêsh hogháníuth, vorbesz jérgáth gám vorézákhar:
 Hézor kéresov, szurp vászdágov u ánczáneczir,
 Sunesh géntani jén héd máhuán hántiszaczhír.

Aha Nor Azk jev Nor Lézut jur ezéthénin,
 Kho esêrov puszádz, khéz e pérum or Szdéphánosz,
 Chághágh méná: mi vértovuir khonn e tápuin,
 Chávári mecs lújsz méz dzúkhogh Prometheosz.

As-chárh dzénár jév áschárhisz távezár mesádj,
 Pájecz eshé dészár ájsz áschárhicz ántorruuthinn:
 Áschádávor mártgán pázsín e plêsedh bészág, —
 Ah khêrdnácsán voszgêrnéril chághághuthinn.

Nem kez készítette emlék örzi sírod,
Nem rozsdásodó vas, sem porladozó kő:
A toll hatalmával vívtad ki babérod
Mit el nem pusztíthat a romboló idő.
Ime azon tőről, melyet te ültettél,
Az új nemzedék már édes gyümölcsöt szed:
Fénylő Prometheus! világot löveltél,
Am de a nyugalmat soha sem élvezted.
Munka emberének nincs is pihenése,
Tövískoszorú jut neki osztályrészben:
Lebegjen fölötted a menny örök fénye,
S táradt porhüvelyed nyugodjék békében!

Simay Gergely.

Görögül.

Οἷτοι χαλκοῖο μνημεῖον οὐτε λίθου
Ἰδούμια, τέχνης ἔργον ἐπιμελείς,
Ταῖς ἱστοῖς τε σέθεν χάρματα καλέμην τε φερωνοί
Οἷτε σέθεν θαλάσῃ σήμερ τεθνήσκεις,
Καὶ τοι εὐαίης πόρος, ὃ δώῃ αἱ ἐπιχαίρες αὐτόν,
Γλυφῶσα δίδωσι κατὰ ἥλικί τε νέῃ,
Θάσσῃ δ' εὐφραμένους ὅς εἰσι σέθεν ἄρην Προμηθεύς.
Λαοπεσίων ἐγένετο, σπέρμα γλαυκὸν ἔχεις
Πολλὰ μὲν ὧν ἀγαθὰ ἐπὶ κοινῷ τὸν ἐμόργον
Οὐδὲ τοι εὐρυξί μολὸς ἐρεττο πόρων,
Ἐργασίῃ γὰρ ἀνθρώποις σπεγαροντία ἀκάνθους,
Ὅς ὑπὸ γῆρ' ὕπνον μαλθακὸν ἀντιλέβους.

Latinul.

Non tibi de saxo monumentum aut aere locasti,
Quod solita nomen proroget arte tuum,
Sed stilus iste potens et sancta industria fecit,
Vivat ut inter nos spiritus iste tuus.
Accipe quam tua fonte manus nutritiv olivam,
Hanc tibi turba recens et nova lingua dicant,
Sit tua blanda quies caeca nam nocte, Prometheus,
Quod tua fax fulsit laura parta tibi.
Publicus in vita multum te exercuit usus,
Nec tibi pace tamen contigit inde frui,
Nam labor in terris spinis decoratur acutis.
At tua defuncti molliter ossa cubent.

Németül.

Dir ward ein Monument, doch nicht, wie andre ragen
Von Steinen oder Erz, wie Mencheuhand, sie schafft:
Durch deine Arbeit nur, dein Mähen, dein Entsagen
Erscheint uns jetzt dein Geist in frischer Lebenskraft.

*Von dem Olivenzweig, der einsig du begossen,
Schlingt sich, o Stepanos, auch um dein Haupt ein Reis,
Der du der Sprache Kraft und Geist uns hast erschlossen,
Und unsern dunkeln Weg erleuchtet, Prometheus!*

*Von keiner Rust noch Ruh, von keinem Erdenlohn
Hast du gewusst; nur Müh' und Arbeit war dein Loos:
Den rastlos Schaffenden lohnt eine Dornenkrone.
So schlummre, Müder, sanft im stillen Grabes Schoss!*

Midőn kiváló költőnknek, Száházi zján-nak arcz-képét, életrajzát, s egyik újabb költeményének szintén igen sikerült műfordítását, mai számunkban, olvasó-közönségünkkel megismertetjük, — egyúttal alkalomszerűnek tartottuk a fenti polyglott egybeállítás is közreadni, főleg oly czélból, hogy hazai philologjaink szakértő figyelmét az örmény nemzet irodalmára és költészetére irányozzuk; a mely nemzet közállapotaira, a legutóbbi gyászos események következtében, politikai szempontból, három világrész nemzeteinek figyelme irányult!

Sz.

Csákány Ádeodát.

1819- 1894.

A szamosújvári örmény kath. főtemplom nagy harangja búsan kongott 1894. nov. 26-án. Fájdalom és gyász volt hangjában: szomorú hangja azt jelentette, hogy az erdélyi örm. kath. papság egyik kiváló alakja elköltözött az élők sorából.

Nem lepett meg a szomorító jelentés, mely végét szakította 75 év munkásságának; mert már hosszú időn át napról-napra gyengült a test, mely végre is meghódolt a leghatalmasabbnak — a halálnak. De mégis, midőn utolsó sóhajtását eltűnni láttuk ajkairól; midőn bezárultak jóságot sugárzó szemei; midőn elnémult örökre szívének dobbanása: akkor megdöbbenve állottunk a halottas-ágy mellett, mintegy kérdőleg: „Mely csend ez? Mi halál lett urrá néma falak között?”

Elköltözött! Olébe fogadta a föld, melyről Flammation oly szépen mondja: „A gondolkodók homlokai; a szemek, melyek néztek, mosolyogtak, sirtak; a szájak, melyek szerelemről énekeltek; a rózsajjak és márványkeblek; a munkások karjai; a harezosok izmai, a legyőzöttek vére; a gyermekek és az aggok, a jók és gonoszok, a szegények és gazdagok; minden a mi élt, minden a mi gondolkodott, ugyanabban a földben fekszik.”

Ott fekszel te is drága halott!

És az én szemeim megállapodnak rajtad, a szeretetnek azzal a búskomor érzetével, „a mely összeszorítja szívünket, mikor gondolatunk egy drága lény felé repül, kitől kegyetlen távolság választ el bennünket.”

Egy embert sirattunk meg benne, ki nem volt nagy, ki világra szóló alkotásokkal nem örököltette meg nevét; de a kit nagygyá tett azoknak tisztelete és szeretete, kiknek társaságában mozgott.

Szenteljünk azért néhány sort az ő emlékezetének!

Csákány Adeodát született Szamosújvárt 1819. június 24-én. A szamosújvári alsóbb iskolák elvégzése után Kolozsvárra ment, hol 1838-ban tett sikeres vizsgát a philosophiai tanfolyamból. Az az érzelem, mely a kis gyermek szívét áthatotta, az ifjúban erős elhatározássá vált: pap akart lenni. És óhajta valósult; mert boldogemlékező Kovács Miklós erdélyi püspök őt a gyulafehérvári papnöveldebe, mint örmény szertartású növendékpapot felvette. A theologiai tanulmányok befejezése után Lembergben Stefánovics Sámuel Cyril érsek 1842. szept. 15-én pappá szentelte.

Mint segédlelkész kezdette meg működését Szamosújvárt. Már 1851-ben a helybeli népiskolákban hitelemző és örmény tanító; de a jó készülségű fiatal papot Haynald Lajos akkori erdélyi püspök 1855-ben az erzsébetvárosi örmény kath. Rafaelféle középiskolához nevezte ki tanárnak. Itt azonban csak egy évet töltött; visszajött és elfoglalta előbbi állását. Végre 1863-ban Szamosújvár képviselő testülete gymnasiumához tanárrá választotta

meg, mely választást az erdélyi püspök, mint a középiskolák legfőbb igazgatója, örömmel hagyott jóvá. Ezen idő óta folytonosan Szamosújvárt láttuk őt a gyermekek között, mint tanítót és nevelőt, kinek gyakori szelid szavai még most is emlékünken élnek. Kopár Simon esperes-plebánosnak 1879-ben történt halála után előbb Szolnok-kerületi alesperesnek, később főesperesnek nevezetett ki és így a kerületben ő nyerte el az első méltóságot.

Mint pap 52 évig munkálkodott az Úr szőlőjében. Az ifjú szónok szavait, lelkes beszédeit szívesen hallgatták; hévvel, lelkesültséggel beszélt mindenkor: keresetlen szavaival erényt, erkölcsösséget és vallási buzgóságot hirdetett, és mindezeket példaadólag ő is — gyakorolta. Valódi pap volt, ki igazán elmondhatta magáról: „Én vagyok a jó pásztor.“ Papi kötelmeinek nem volt egyszerű sáfára, de hivatásból végezte mindenkor a legnehezebb functioakat is.

Midőn 1893-ban aranymiséjét mondotta el, a kerületi papság tiszteletének, s ragaszkodásának őszinte jeleül díszes kehelylyel ajándékozta meg az agg főpapot, szeretett főesperestjét, hogy 50 év után abból ajánlja fel, mutassa be aranyáldozatát a szeretet Istenének.

Mint tanár az iskolában tudott kedélyes is lenni, de ha kellett a szigort is alkalmazta. Tanítványai mindenkor a legnagyobb szeretettel halmozták el. Midőn 1890-ben negyven éves tanárságát jubilálta, egykori tanítványai a legszebb megtiszteltetésben részesítették: száznál több arczképpel ellátott díszes ébenfa-albummal lepték meg. Estve fáklyás menetet rendeztek: a szónok egykori tanítványa: dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő volt, ki hozzája olyan beszédet intézett, minőt sugalt a tanítvány szíve, szeretett volt tanára iránt. Az ünnepélyt fényes társasvacsora fejezte be. Így tisztelték meg a jó professort a hálás tanítványok.

Mint embert kedvelte, tisztelte őt mindenki valláskülömbőség nélkül és alig volt valaki, kinek ne lett volna „pap bácsi“-ja. — Bár hosszú idő nehezedett vállaira, mégis — míg le nem verte a betegség — folyton

ton munkálkodott. Még az utolsó napokban is ő maga végezte dolgait. Tevékeny részt vett a közügyekben; tagja volt Szolnok-Dobokamegye bizottságának és Szamosújvár város képviselő-testületének.

Igazi jó lélek lakott benne. Örvendett mások boldogságán; az ő legnagyobb boldogságát pedig az képezte, ha másokkal jót tehetett.

Felkereste őt a királyi kegy is. 1893. november 12-én tüzték mellé a legfelsőbb királyi kitüntetést: a Ferencz József-rend lovagkeresztjét. Mintha most is előttem állana a lovaggá avatott főesperes, midőn megköszönte a királyi kegyet. Elgyengült hangján meglátszott a meghatottság, az elérzékenyedés. Jól emlékszem, könyezve mondá: „Napi imáimban és szent miséimben nem feledkezem meg Ő Felsége drága életéről és kérni fogom Istent, hogy Őtet a magyar hazának és hű alattvalóinak boldogítására sokáig tartsa meg.”

Arról, hogy nem kereste a kitüntetést, tanuskodik az ő őszinte szava. „Most már — így szólott hozzája egyik tisztelője — a Ferencz József-rend lovagkeresztje díszíti mellét.” Mire ő: „Küldöttek volna inkább egészséget.”

Ezen időtől fogva csakugyan hanyatlani kezdett egészsége. A gyengélkedő lovagot látva tréfásan mondogatták: „Milyen lovag, nem is tud lovagolni” — és ő erre csak egy-egy mosollyal felelt.

Ezt a mosolyt is elrabolta a halál!

Már nem szenved ő többet! Lenyugovék... és pihenő ágya az örök sír!

Elszállt a lélek, de neve élni fog, éltetni fogja azt a jó emlékezet! Elköltözött „pap bácsi”! lengjen sírod felett a béke szelleme és virraszson tiednek szeretete!

Esztegar Gergely.

Kisebb közlemények.

A magyarok eredetéről. Gróf Zichy Jenő kezelebről nagy és előkelő közönség előtt tartott felolvasást, illetve szabad előadást, Székes-Fehérváron, a magyar nemzet eredetéről és ősi ha-

zajáról. A nemes gróf elismerésre méltó fáradsággal s temérdek költséggel megszerezte és átkutatta a régi ázsiai népek vándorlását tárgyaló, ritka és rendkívül drága könyveket, — görög, perzsa, arab, örmény és kínai források nyomán azon meggyőződésre jutott, hogy a magyarok — mint a régibb nemzeti hagyományok is tartják, — csakugyan a hun-skytha népek leszármazottjai. Érdekes azon adat is, melyet valamely örmény forrásban talált Zichy Jenő gróf. Ez arról szól, hogy mikor Attila a catalauni csataterén hadakozott, — ugyanakkor vezérei megverték keleten az örményeket és királyukat elfogták. Az örmény fejedelem ekkor így szólt a hunnokhoz: »Hát már elfelejtette uratok, hogy ő is — Szász-szánida?!«

A szulduzi leány előadása. Sok örmény nő gyült össze Phájdágarán (Ghárátágh) török-örmény kerület egyik helységében. Csak még az előadó hiányzott. Küldöttség hívta meg a kerület legeszelebb leányát, hogy szabad előadást tartson nekik valami érdekes tárgyról. A leány Szulduzból eljött, tiszteségesen köszönt, azután elfoglalta a számára készített helyet. Csend uralkodott; senki sem merészelt kérdést intézni a most jött vendéghez; végre megnyílt egy leány nyelve: — Azért hívtunk, hogy valamiről tarts nekünk előadást. Mi újat tudsz? — Szeretett nővérek! Sok új dolog van, melyek mindenikéről sokat tudnék elbeszélni; de most egész nemzetünk figyelmét ez az új kérdés foglalkoztatja: »Minő eszközt kell használnunk arra, hogy nehéz körülmények közt élő nemzetfeleink megszabadulhassanak a nyomasztó ozmán igától.« E kérdéssel foglalkozik most minden örmény ember; ezért az ügyért kell minden örménynek fáradoznia, legyen az városi vagy falusi, nemes, közember, egyházi személy, férfi, nő, gyermek, vagy leány. Fogjon kezét mindenki, az észhez eszet tegyetek. Hazánk szabadsága tőlünk függ; mindnyájan tartozunk kötelességünket teljesíteni, tartozunk segédkezni nyújtani e szent ügy megvalósításához: a gazdag pénzzel, a lelkes praedicatioval, a tudós észszel, az öreg erős buzdítással, az anya azzal, ha fiát, — a menyasszony, ha vőlegényét, — az ifjú, ha saját személyét; a nővér, ha fivérét, vagy ha a szükség úgy hozza magával, önmagát adja. — Jaj nekem! hát egy asszony, vagy egy leány mit képes-e tenni? — Igaz, az asszony, a leány erőtelen, gyöngye teremtes; de azért ő is sokra képes. Ha Jéghise történelmét olvasátok, látni fogjátok, hogy mily nagy munkát végeztek ősanyaink az otodik században a Vártán-féle háborúk ideje alatt; mennyi nyomort, üldözést, kint elviselhetlen napot, nélkülözést szenvedtek a hazáért. És vajjon nővérek, mi nem vagyunk-e ezeknek gyermekei? Vajjon nem-e azon nemzet vére buzog ereinkben? És ha igen, akkor mi is képesek vagyunk úgy mint ők, nagy tetteket véghez vinni, ha — akarunk. Végre szeretett nővérek, szeressétek ti is ezt a szent ügyet, segítsetek teljességetekhez képest; mert ne fe-

lejtkezettek meg arról, hogy porszemekből lesznek a halmok és vízseppекből — a tengerek...

Az örmény konyha különleges produktumai lassanként már szélesebb körökben is elterjednek. Így a Kürthy Émilné szakavatott szerkesztésében közelebről megindult »Háztartás« című, havonként háromszor megjelenő közlőny »Vidéki különlegességek« rovatában, a däläuzi készítmódjának leírását találjuk »Delila« aláírással; a mit ezennel szösz szerint reprodukálunk: A däläusi egy igen kedves és üdév alkalmával elmaradhatlan csemegéje az örményeknek. Egy évben egyszer, csakis újévre készítik minden háznál s mindenki igyekszik távollevő rokonainak vagy jó ismerőseinek kedveskedni a däläuzival. Készítése igen egyszerű. Egy fertály mézhez egy kupa tisztított diót kell venni. A mézet egy cseréplábosban a tűzhöz kell tenni; ha pirosodni kezd, beletesszük a darabokra felvagdalt diót és folytonosan keverjük, míg barna színt vesz a keverék; ekkor hozzáadunk egy reszelt citromhéjat és két kanál mákot, mit előbb serpenyőben megpörköltünk. E keveréket — is folytonosan keverve — még egy kis ideig a tűzön hagyjuk. Ha készen van, ostyát lapítóra teszünk és reá öntjük a däläuzit melegen, melynek olyan alakot adunk, a milyent akarunk; de a kezét hideg vízbe kell mártani és úgy kell elbánni a däläuzival, különben kezünkhöz ragad. Lehet még czukorkákkal is csinosan feldíszíteni; azután hűlni hagyjuk. — A szerkesztőnő még a lap végén közlött üzenetek rovatában is reflectál e közleményre, — a hol azt írja a beküldőnek: »Az örmény csemegék kitünő megnyitói a »Vidéki különlegességek« rovatának. Nagy halára kötelez Nagysád, ha minél sűrűbben keres fel bennünket!« — A mi magát a magyar háziasszonyok ezen újonnan megindult közlőnyet illeti, szívesen kijelentjük, hogy sok jó indulattal és határozott tehetséggel szerkesztett irodalmi vállalatnak látszik; s ha a beköszöntő — programjában hangoztatott helyes, komoly és üdvös irányu elveit mindvégig hiven valósítja meg, — s mint egyik szerkesztői válaszában jelzi, a beteges »fin de siècle« szellemét a laptól távol tartja; valóban sok közhasznú szolgálatot tehet a magyar társadalomban!

Irodalom és művészet.

Lusigman főherczeg munkái. A »Paris-Piano« zenészeti lap »Le Cri-Cri« című melléklete közli az örmény főherczeg: Lusignan Guido életrajzát; ebből látjuk, hogy Ő Fensége sajtó alá készítette francia-örmény és török-francia szótárait. Író mondja, hogy mindkét szótár sokkal tökéletesebb mindazoknál, melyek eddig napvilágot láttak. Ő Fensége elkészült I. Napoleon történelmével is; ezeken kívül szándéka világtörténelmét, mely Velenczében nyomult, kibővíteni és tíz kötetben újra kiadni. — A »Le Cri-Cri« azon száma, melyből ezen adatokat vettük, közli Ciprus utolsó ki-

rálýnéja: Kornaro Katalin, Lusignan Guidó főherczeg, ennek elhalt neje: Lusignan Mária és fia Lusignan Leo arczképeit is.

Alkalml díszfüzet A hírneves moszkvai örmény költő: Sáházizján Szempád, kinek sikerült arczképe jelen füzetünk élén látható, a »Jubileum évfordulója« cím alatt igen szépen illusztrált eredeti örmény irodalmi diszművet adott ki, melyből a jublált író egy példányt saját kezű aláírásával ellátva nekünk is megküldött. A díszfüzet gazdag tartalma következő: Szátátheán Mánug (Lermontov-örmény fordítójának) emlékére (arczképpel). Jubileumi beszéd. Názáreáncz István emlékére. (Ennek a költeménynek műfordításait — öt nyelven — jelen füzetünk közli). — Utolsó kívánság (költemény). — A vándor lélek. (Ezt a költeményt Sáházizján a mi lapunk számára írta.) — Az elmúlt lant. (Ezt a költeményt magyar fordításban az »Armenia« után több hazai lap közölte). — Megbecsülhetlen drágakő. (Költemény). — Der-Hágopeán ezüstmegyegzőjére. (Költemény). — Aldozatok. (Ezt a szép költeményt jelen füzetünk hozza). — A költő sírjára. (Ennek a költeménynek magyar fordítását is közölte az »Armenia«). — Jubileumi benyomások (hat fejezetben). — Végző. (Mind a tizenkét közlemény alkalmas kezdő- és záródisszszel van ékesítve). A kiállítás az örmény nyomdászat remeke; büszke lehet gyönyörű kiadványával Párchutárián nyomdája (Moszkva, 1893.)

Örmény zenedarabok. 1. Erzeroum-Galop. Souvenir d'Arménie, tres brillant »pour piano.« Par Frédéric Brevet. Hommage respectueux à Son Altesse Royale le Prince Guy de Lusignan. S'adresser à l'auteur: 35, rue Séguin, Paris (Chapelle). Prix 9 fr. (Erzerumi gálop. Örményországi emlék, három zongorára írt csillor, Frédéric Brevettől. Tisztelete jeléül O királyi Fensége Lusignan Guido főherczegnek. 35 szám, Séguin utca, Paris. Ára 9 franc. — 2. Armenia »Mazurka de Salon« pour piano. Par A. Danvers. Dédie à Son Altesse Royale Mgr. le Prince Guy de Lusignan. S'adresser aux Éditeurs M. M. Godefroy et Danvers, 11, rue d'Hauteville, Paris. Prix 5 fr. (Armenia — Salon-Mazurka zongorára Danvers A.-tól. Ö kir. Fensége Lusignan Guido főherczegnek ajánlva. Kiadók: MM. Godefroy et Danvers, 11 sz. Hauteville utca, Paris. Ára 5 franc.

Közgazdasági élet.

A székelyföldi vasútak kiépítési tervének a megvalósuláshoz közeledése bennünket is több oldalról érdekel. A közvetlen összeköttetés melybe ezáltal az erdélyi részek — Románián keresztül — Odes, sával, illetve a Fekete-tenger kikötőivel jutnak, az egész Kelet kereskedelmi piaczeit egy nagy lépéssel közelebb hozza hazánkhoz, — s a Székelyföldről a kisázsiai partokig, majd (az ottani tervezett vasútak kiépültevel) egész Örményorszáig egyenes és a

legrövidebb közlekedési kapcsolatot létesít. Ma-holnap elmondhatjuk, hogy a magyar haza és az örmény őshaza közötti, eddig óriásinak látszott földrajzi távolság, a közlekedési eszközök tökéletesebulése folytán, már legyőzhető!

Mi ujság az örmény világban?

Vérengzések Török-Örményországban. A közvélemény a török birodalomban még mindig habrog az örményországi vérengzések miatt. A Tiflisben megjelenő Arczakánk (Viszhang) című örmény lap azt írja, hogy a torzsalkodások a Szászun kerületben lakó örmények és a mohamedán törzsek közt már a nyolczvanas évek óta tartanak. Hogy itt nem lehet szó csak a kurd rablók portyázásáról, az már abból is kiténik, hogy akkor a kurd törzs-főnökök közül többen kaptak a török kormánytól kiténtetéseket és rendjeleket az örményeken elkövetett kegyetlenkedések miatt. A kurdok ez év (1894) augusztus havában megrohanták Szenik örmény várost és egy birkanyáját elhajtottak. Ez újra okot adott a torzsalkodásra és az ellenségeskedések kitorését vonta maga után. A török kormány ellen nagyon felingerelte a szegény hegyi lakókat az, hogy óriási adót vetettek ki rájuk: végre az elégedetlenség nyíltan is kitört. A károsultak, kik nagyon jól tudták, hogy a kormánytól mit se remélhetnek, s hogy esetleg még forradalmároknak deklaráltatnak és fegyveres erővel fojtják el elégedetlenségüket, a szomszéd falvakkal egyetértve, megtámadták a kurd falvakat, leölték a kurd rablókat és az elrablott birkanyájukat visszavették tőlük. Erre aztán 10 kurd törzs felkerekedett és — rendes török katoság is csatlakozván hozzájuk — megtámadták Szeniket, mely egy kis megerősített hegyi község; de 17 napi ostromlás után sem tudták bevenni, azért ismét elvonultak. Míg ezek Szászun kerületben történtek, más kurd törzsek Mus kerületet támadták meg és néhány falut feldúltak. A kurdok a musí kormányzóhoz fordultak panaszukkal és ez küldött is az örmények ellen csapatokat, de ezek visszaverettek. Mikor a kormányzó látta, hogy erőszakkal mire sem mehet, cselhez folyamodott: békét és adómentességet ajánlott fel az örményeknek és ezáltal az örmény főnököket magához csalta: elfogatta és kivégeztette. Ebből okulva a szászuni örmények, elsánczolták magukat falaik közt. A musí török kormányzó segílyt kért az erzerumi pasától, a ki 2500 katonát bocsátott rendelkezésére. Ezekkel együtt Szászun ellen vonult, de ennek lakói előzőleg már Dálvorikba, egy megerősített városba menekültek. Ezt bevették a törökök és ekkor követték el az ismeretes kegyetlenkedéseket.

Felölös szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Egy bőkezű Maecenás.

— Kovrig Tivadar, Szamosújvár diszpolgára. —

Mindenkor az írói hivatás által nyújtott legtisztább örömet élvezzük, valahányszor alkalmunk nyílik számot adni egy-egy oly tetről, melynek rugója a keresztényi alapérzülethől kisarjadt emberbaráti részvét és szeretet.

Valóban szent meggyőződésül vallhatjuk azon igazságot: hogy „egy csöpp szeretet többet ér az eszmék oceánjánál!” — mert a nélkül minden erény, az emberi jellem minden természeti és természetfölötti támasza, meginog és megfogyatkozik.

Az emberszeretet oltárához vitt ama bőkezű adományok, — melyekkel Szamosújvár városának itt bemutatott áldozatkész diszpolgára: Kovrig Tivadar, maros-torda-megyei nagybirtokos, oly maradandó érdemet szerzett a dicsőült Lukácsi Kristóf által alapi-

tott, s Világosító-Szent-Gergelyről (az örmények nemzeti apostoláról) nevezett szamosújvári örmény katolikus árvaház jövőjének biztos és széles alapokra fektetése körül, — újlag kedvező alkalmat nyujtanak nekünk a nyilvános hála és a társadalom közelismerésének jeleit szolgáltatni egy philantrop férfiú iránt, ki önzetlen adakozásainak dicsőítését nemcsak hogy soha nem kereste, de mindenkor tiltakozott azoknak egyszerű közzététele ellen is.

Kovrig Tivadar Deésen született. Anyjának nem volt teje, s mivel akkor az örmény anya gyermekét nem bizta dajka kézre, nehogy a tejjel együtt betegséget, esetleg a dajka rossz tulajdonságait is magába szívja, a szomszédba vitték a kis Tivadart: Czetz Gergelynek anyja szoptatta. Az emtestvérek felnöttek: Czetz Gergely a szamosújvári fiúarvaháznak lett egyik alapítója, Kovrig Tivadar pedig fejedelmi alapítványával a leányarvaháznak adott létet.

Családja a beköltözés előtt külföldön Ambrus (ambrosia: a halhatatlanság étele, az istenek étele; görögül: Athanasz, örményül: Hárágá, Haraga, Haragai) nevet viselt; az Ambrus név Moldva-Oláhsországban Kovrig-ra (a román covrig jelentése: étel, perecz) fordítatott. E család azon ága, mely Mária Teréziától nemességet nyert, átírással így írja nevét: Govrik (v. ö. Katalin, örményül Gádár).

Kovrig nagy adománya, melylyel a szamosújvári leányarvaház mielőbbi kiépíthetését még életében lehetővé kívánta tenni, korántsem áll egymagában: ez csak egy kis része annak, a mit már eddig tett... És itt nem szabad megfejelkezünk kedves, derék, mívelt nejről: Scheidel Katalinról sem, ki átalakító befolyást gyakorolt a nagy alapító jó lelkére. E vallásos, bőkezű nővel oly boldog életet élt, hogy nemcsak vagyonát, de jötteinek nem kis számát is szaporította.

Az elévülhetlen polgári érdemek iránt teljességgel nem maradhatott közönyös a kiválóan örmény város: Szamosújvár (a nagynevű alapítónak atyja e város falai közt született); miért is őt díszpolgárának választotta.

A Budapesten igen esinosan kiállított oklevél szövege szó szerint a következő:

Mi Szamosújvár szab. kir. város képviselő-testülete tudtul adjuk mindazoknak, a kiket illet, hogy az alólirt évben, napon és helyen városi közügyeink elintézése végett tartott közgyűlésünkben buzás-bocsárdi birtokos: tekintetes Kovrig Tivadar urat, ki nemes szívre valló tényével, melylyel egy örmény katolikus leányárvaháznak Szamosújvár városában leendő felállítására 60.000 forint alapítványt tevén s ezzel az intézetnek, mint alapító, lételt adván, úgy a várost, mint a hazai örménységet örök hála kötelezte — a tisztelet, hála és elismerés kifejezésétül, valamint a nagyrabecsült személyét városunkkal összekötő kapcsolatot szorosabbá tételül, Szamosújvár szab. kir. város díszpolgárává egyhangúlag és közlelkesséssel megválasztottuk, felvettük és beiktattuk; jogosulttá tevén őt mindama jogok és előnyök élvezetére, melylyel városunk többi polgárai felruházvák.

Miről adjuk a város pecsétjével megerősített ezen díszpolgári okmányt.

Kelt Szamosújvárt 1894. évi január hó 17-én tartott képviselő-testületi közgyűlésünkből:

Placsintár Dávid polgármester. — Osztian Kristóf főjegyző.

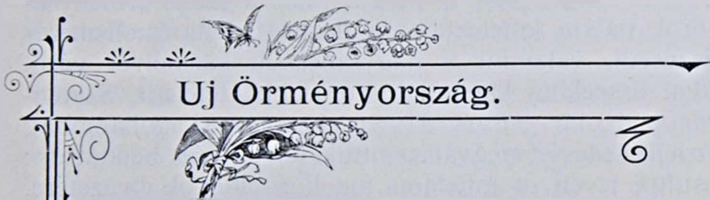
E díszpolgári oklevél képezi Kovrig Tivadar-nak nemeslevelét, a melyet városunk közönségének rendelkezése folytán saját otthonában ünnepélyesen nyújtott át az ezzel közgyűlésileg megbízott küldöttség (Bárány Lukács, Esztegár László, Gajzágó Ferencz, — kikhez önként csatlakozott Florian János). Azt a nemeslevelet, mit a Kovrig család nemesi ága másfélszázaddal ezelőtt kapott, az idő jelentőségétől megfosztotta; ellenben örökbecsű ez az oklevél, mit városunk állított ki Kovrig Tivadar nemesszivűségéről.

Kovrignak a jó Isten nem adott gyermekeket: azért örökbe fogadta a hazai örménység árva leányait. Levette magáról még élteben egyik értékes ruháját, hogy annak darabjaival a szegénységet fűdhesse. Kovrig Ti-

vadar halála után is élni fog; mert az utódok árvái, kik áldani fogják szép emléket, apjuknak fogják nevezni.

Adjon Isten a nemes alapítónak és jólelkű nejének tartós egészséget, hosszú életet, hogy saját szemekkel láthassák derék, maradandó intézményük — felvirágzását.

Szongott Kristóf.

Uj Örményország.

Reménysugár mutatkozik
Fölragvogva az égen,
Uj Örményhon megszületik,
Olyan, minő volt régen!

Ezer templom lesz Aniban
Ismét, — s király lakása,
Kincsesel rakott szobáiban,
Tündérszép palotája,

Ha uj lesz is a királyság,
Nemzet legyen a régi:
Dicső jövőt majd csak úgy lat,
Multját ha újból éli!...

Simay Gergely.

Örményországon keresztül.

— A travers l'Arménie russe, Paris, 1893. —

II.

Tíz örmény „karavános“-ból, ugyanannyi teher szállító és négy nyerges lóból, egy tolmácsból, egy szakácsból és két tatár lóvas kísérből nagy nehézségek közt egybeállította Chantre és neje a karavánt, melylyel be szándékoztak hatolni Karabagh és Zanguezur bérczvidékeibe. A zanguezuri kerület eddig jóformán teljesen ismeretlen volt, s sok érdekes és tanulságos dologgal jutalmazta utasaink fáradozásait. Alig lehet nyomortabb valamit elképzelni a kerület egymást felváltó örmény és tatár községeinek állapotánál. E községek közül egyike a legrégebbeknek Digh, melynek története visszanyulik s tizedik századig. Sáhántuehd királyné 998-ban a táthevi zárdának és püspökségnek adományozta. A halmok oldalaiba vájt ötödfél száz viskó alkotja manapság a községet, melynek a lakossága kizárólag örményekből áll.

A Kardas ormáról, 1710 méter magasságból leereszkedik az út Ghirussi felé. Megkapó látvány köti le az utazó figyelmét. Minden oldalon trachyticus tőzeg nyulványok láthatók, melyekből füst száll a magasba, jelétül annak, hogy emberek laknak a régi vár helyén, ezekben a sajátszerű hegyi odukban. Az új helység, igazgatási központja Zanguezur kerületnek, 3142 lakost számlál, a kik valamennyien örmények.

Egy szép májusi napon tovább folytatta karavánunk útját a fensíkok felé, melyeken megjelennek már a nomád tatárok kibitka-i. Legelő nyájak szegélyezték az utat, s a mint feljebb emelkedtek, mind hűvösebbé vált a levegő. 2100 méter magasságban már az első hópelyhek borították el a talajt.

Útasainkat erre a vidékre Bergutset vagy Bazar-tsai völgye csábitotta: Örményországnak, sőt talán az egész világnak egyik legszebb pontja. A keskeny hegyi ösvényt minduntalan omladványok szakítják meg, a melyekhez tajtékozó zuhatagok csapkodnak. Az utazó alig mer futó pillantást vetni a Bergutsetre, melynek tompa morajjal

alázuhanó árja ezen a tájon felséges vízeséseket alkot. S a zuhatagok közepén, a sziklatörmelékeken szép tulipánok virítanak.

Május végén érkezett a karaván Tathevbe, a hol Chantre és neje meglátogatták a híres kolostort, melynek a fekvése valóban álmélkodásba ejti a szemlélőt. Fél verstnyire a helységtől egy szikla tetején emelkedik, melynek tövénél a Bazartsai hullámai hömpölyögnek tova. A nyolczadik században alapították, s a kilenczedik század óta szünniai érseki székhely. Nevét Eusdat-tól, szent Tádé tanítványától nyerte. A nevezetes építmény állapota sok kívánni valót hagy fenn. Rég tovatűnt az az idő, midőn Der-Ohánnes püspök az építészetnek ezt a szemet elbájoló remekét alkotta, a mint Sziunikh történetírója megjegyzi. Mi sem hiányzott akkor ezen a helyen, voltak rectoriumok, munkaszobák, raktárak, könyvtár, püspöki sírboltok. Hatszáz szerzetes imádkozott itt Istenhez, s művelte nagy sikerrel a bölcseletet és a művészeteket... Manapság néhány szerzetes él itt, s azoknak élén Hámázárjántz érsek fogadta utasainkat.

Elhagyván Tathevet, tovább hatottak a zanguezuri bérezek közé. A katar-i rézbányákat óriási erdők váltották fel, melyeknek belsejébe nem hatol a napsugár, s a melyek néma csendjét csak a vízesések moraja szakítja meg. A fák csodás zöld lombozata alatt kanyargó út mindinkább közeledik az Araxes felé, melynek partját nagy fáradalmak után s folytonos veszélyek közt közelíthette csak meg a karaván, annyira nehéz a folyam völgyébe való leszállás. Az Araxest meredélyes sziklafalak fogják közre ezen a helyen. A nap heve teljesen kiégette e sziklákat, melyek közt sikamlós kigyózó ösvény vezet keresztül, közvetlenül a szakadék fölött, melynek mélyében mennydörgés-szerű robajjal rohannak tova a folyam vizei.

Ástátzor után majdnem teljesen nyoma vész a növényzetnek s utasaink átlépik Náchicseván kerület határát. Tikkasztó a hőség; fürge gyíkok az egyedüli élő lények ebben a magányban, melynek kietlensége minden képzeletet felülmúl. Olykor-olykor kisebb patakok medrén

kell utasainknak átgázolniok, s a határt őrző kozák őrszemek előtt. Majd pihenőt tartanak két csinos faluban, Astátzor-ban és Migri-ben, a hol csodálatos esemény-számba megy az európaiak megjelenése.

Astátzoron túl utasaink egy bérepszakadékba hatolnak, a melynek borzalmas nagyszerűsége már a hajdan-korban is híres volt. Az Araxes sehol sem nyújt ehhez hasonló látványt, medre nem egyéb, mint szikláknak tömkelege, a melyeken tájékozva törnek meg a habok. Dubois de Montpéreux az egyetlen európai utas, a ki Chantreék előtt ezen a helyen járt. Szerinte a Dnieper vizeséseit is felülmulják az Araxes itteni zuhatagai, melyek némelyike 50—60 meter szélességű, mintegy tizenöt méternyi eséssel. Fűlsiketítő a zaj, melyet okoznak; tik-kasztó a hőség; a keskeny ösvényen alig képesek a lovak megállani. A leszállás után ismét kiszélesedik a völgy: az Araxes délnyugatnak kanyarodik s csakhamar teljesen eltűnik utasaink szemei előtt.

Ordubat tatár községben, Aderbejdán egyik leg-szebb helységében a muszliman lakosság előzékenysége lehetővé tette Chantre számára, hogy sikerrel folytassa néprajzi tanulmányait. Nem messze innen, Akuliszban is nagy szíves-séggel fogadta őt a, vagyonos és művelt örmény lakosság. E hely szomszédságában láthatók Dsulfa városának romjai. Örményország egyik hajdani virágzó központjá-é, melyet a tizenhetedik században Abbas-sah elpusztított, lakosságát Ispahán környékére hűrezolván. A pusztulás uralkodik ezen a tájon, melyet épület- és szobor-törmelékek borítanak. Minden az elhagyottság szomorú benyomását kelti; hozzá a hőség is annyira rekkenő, hogy Chantre és neje kész örömet foglalnak helyet a „perekladnaja“-n, a mely elszállítja őket a síroknak és romoknak e mezejéről Náchicsevánba, Örményországnak egyik legrégibb városába, melynek eredete egészen elvész a tovatűnt századoknak messzeségében.

A turkmantsai-i békeegyezmény 1828-ban Perzsia hatalmából Oroszország kezéi közé juttatta Náchicsevánt. Lakossága — ez idő szerint nyolczezer ember --- mintegy kétharmad részében tatárokból áll. A várostól néhány

verstnyire fekvő, az Araxes fölé hatvan méternyre emelkedő Gármir-Vánk (veres zárda) kolostor megérdemelte Chantreék látogatását.

Erivánba visszatérvén, meglátogatták utazóink az Orosz-Örményország e kereskedelmi gőczpontjától tizen-nyolcz verstnyire fekvő „Örmény Rómá“-t, Ecsmiádzint is. Mint tudva van, itt székel „szent Gergely útódja,“ a catholicos. A több ízben restaurált ecsmiádzini templom egyik legszebb alkotása a tiszta byzanci stýlnék. Falait frescok és aranyozások borítják, a melyeket csodaszép patinával vont be az idő. Színes üvegablakai meleg színekben fénylenek. Kincstára és kéziratgyűjteménye a legnagyobb érdeklődésre méltó s fölötte gazdag anyagot nyújt az örmény történelem és paleographia tanulmányozóinak, a kik azonban, mint az ecsmiádzini szerzetesek egyike Chantre előtt kijelenté, vajmi ritkán keresik fel a mai Örményország culturalis életének ezt a nevezetes központját.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Már késő.

— Rajz. —

— Irta: Kritsa Klára. —

II.

Minden év nyarán ígérte Miron Erzsébetnek, hogy meglátogatja, de egyszer sem váltotta be ígértét, ezt vagy azt az okot hozva fel mentségül. És a leány ilyenkor sajnálatát fejezte ki, hogy nem láthatja viszont barátját, de reményét is egyszersmind az íránt, hogy valamikor mégis csak találkozandnak még egyszer az életben. Legutólszor azonban, hogy az ígélet ismét nem lett teljesítve, ezt írta:

„Megigérted újra, hogy meglátogatsz és nem jöttél el. Oh pedig most úgy vártalak!” ...

A művész kebléből mély sóhaj tör fel; kezével végig simítja homlokát; fölveszi a tollat s néhány ponttal és vonással befejezi a keringőt. Aztán előveszi hegedűjét és eljátsza azon új szerzeményét. E művének barátnője nevét adta; oda van írva a hangjegy homlokára:

„Erzsébet keringő.”

Evvel fogja majd kiengesztelni e kedves leányt.

Mindig be akarta váltani ígérletét; komoly szándéka volt meglátogatni őt. Sokat küzdött önmagával: vágya vonzotta, de bensőjében egy kemény hang mindig visszatartá:

„Ne menj! Jobb ha ti csak lelkileg találtoztok. Neked szerető hű nőd van, mi célja lenne hát annak, hogy azt a leányt meglátogasd?”

A művész bensőjében most hiába szólal fel e kemény hang, nem hallgat rá. A vágy barátnőjét láthatni, oly erőssé fejlődött benne, hogy minden idegszála remeg attól.

E szavak: „Oh pedig most úgy vártalak!” ... ez eddig soha nem hangoztatott szavak, napok óta mióta barátnője levelét kapta, gyötörik szívét s lelkére komor sötét felhőként nehezülnek. Elkezd a szobában alá s fel járkálni. Nincs nyugta, nincs maradása. A vágy oly erővel vonja, ennek többé nem bír ellentállni.

Most már határozata megmásíthatlan: holnap okvetlenül elutazik, meglátogatja barátnőjét. E lépésével úgy gondolja, nem vét a hűség ellen, melylyel nejeének tartozik, hisz az érzelem, mely a leányhoz vonza, a legtisztább baráti szeretet, semmi egyéb, olyan vonzalom, minőt a művészet által áthatott lélek érezhet a hason lélek iránt.

Arczára nyugodt kifejezést erőszakolva, nejét keresi fel szobájában, a ki csak az előbb jött be az udvarról, hol egy magában élvezte a balsamos levegőt.

— Beteg vagy János? kérdé megdöbbenve, a mint ennek halvány arczára pillantott.

— Nem vagyok beteg, volt a felelet.

— De valami bánt, ezt arczodból látom, mely mindig hü tükre volt érzelmeidnek. Légy őszinte édesem s mond meg nekem: mi bántja lelkedet?

— Őszinte leszek, de ne igyekezz megváltoztatni szándékomat. Holnap el akarok utazni s légy szíves intézkedj, hogy az utazáshoz szükséges holmikat ma becsomagolhassam. Es izend meg kérlek tanítványaimnak, hogy néhány napig elmaradnak a zeneleckék.

A nő bámulva tekintett férjére. Nem képzelhette, hogy mi jött neki, hogy egyszerre, minden előzmény nélkül azzal lepi meg őt, hogy holnap utazik.

— Hova akarsz utazni? kérdé.

A művész lelkes nagy szemeit nejére függesztve, habozva ugyan, de őszintén elmondott mindent; beszédjét e szavakkal fejező be:

— Utazásom valódi célját elhallgathattam volna előtted, de nem tettem. Őszinteségem meggyőzhet arról, hogy nem olyan érzelem vonz ama leányhoz, mely miatt szívem irántad elhidegülhetne csak pusztán a baráti érzelem.

Hiszem hogy e sorok olvasói között többen azon nézetben lesznek, hogy a művész, akarva, nem akarva, nem mondott igazat nejének, hogy csak baráti vonzalom az, mit a leány iránt érez.

Be kell ismernem, hogy ezt nehéz is elhinni, mert mi tagadás benne, efféle baráti viszony alig létezhetik, egy csepp a tenger vizéből. Az ilyen barátság időfolytán elfajul, szellemi magasztosságát elveszti s szerelmi érzelmmé változik. Br. Eötvös és Rónay Jácint bizonyára ide céloztak azon állítással, hogy férfi és nő között barátság nem is létezhetik. Hanem a körülményektől sok függ; mert két magasan szárnyaló lélek találkozhatik s egymást a barátság ihletével ölelheti körül, a nélkül, hogy a szívben érzéki vágyak támadnának. A külvilágnak érzékeinkre és érzelmeinkre befolyása van, de két ihletett rokonlélek benső világára behatást nem gyakorolhat s így nem homályosulhat el a férfi és női lélek egyesüléséből származó tiszta baráti érzelem.

Ha lélektani szempontból tekintjük, sajátos azon benső baráti viszony, mely Miron és Erzsébet között létezett. Kizárva vala abból minden földi salak s így az iránya nemtelen nem lehet. De hogy is lehetett volna az, hisz a valódi rokonszenvből született barátság, az érzelmények legnemesbike, eszményi kivonata a legtökéletesebb emberi szeretetnek.

Nem kísértem meg leírni, hogy a művész neje mily érzelmek közt hallgatta végig férje beszédét.

Ha a nő nem szereti férjét, akkor is bántja, nem annyira a szívét, mint inkább hiúságát, ha a férj más nőért lelkesül; de ha a nő bálványozza férjét, van-e toll, mely képes volna hiven leírni azt a kínos érzést, a mely szívét marcangolja azon tudatban, hogy férje más nő láthatásáért eped?

Miron nejének kínos érzése közben az a gondolat villant át agyán, hogy ha ő most zokogva férje nyakába borul, ez meghatva könnyeitől, lemond szándékáról és nem utazik el. De aztán utána gondolta, hogy így még fokozodnék a leány iránt táplált volzalma, mert hű vágya: látni őt nem nyerne kielégítést. Nagy küzdelmébe került — de büszkesége segítségére volt — el nem árulni, hogy szívét a féltékenység demona hatalmába ejtő.

Erőt véve magán, így szólott férje utóbbi szavaira: — Hiszek neked, mert te soha sem beszéltél valótlant.

Miron meghatottan csókolá meg neje kezét.

— Most pedig újra kérlek — mondá — láss hozzá, hogy holnap elutazhassam.

E szavak után magára hagyta.

A nő kebléből ekkor előtörték a visszafojtott könnyek, a pamlagra borulva sirt, zokogott keservesen...

Következő reggelen a művész elutazott.

A zajos nagyvilágtól távol eső székely-örmény községhen elhangzott a déli harangszó. Miron János fekete szalon ruhába öltözötten, hóna alatt hangjegy tekereset tartva, lépett ki egyik vendéglő kapuján. Semerre nem nézve haladt lefele a főútcán. A harangszó újra hallat-

szott, de most oly keservesen, mintha nem is harangszó, hanem fájó zokogás volna. Talán ez másnak fel sem tűnt, hiszen megszokott dolog, hogy halottért harangoznak, hanem a művész bánatos lelkében visszhangzott a harangok keserves zokogása.

De vajjon most miért bánatos a lelke, most midőn csak percek kérdése, hogy viszontlássa azt, kihez vágya oly régóta vonja?

Maga sem tudna magának számot adni arról, hogy miért borul el mindinkább a lelke, miért szorul össze, valami megnevezhetlen fájdalomtól, mind erősebben a szíve, minél közelebb ér azon házhoz, melynek falai közt viszont fogja látni kedves barátnőjét.

A főutcán áthaladva, egy mellékutczába tér, még néhány lépést tesz, aztán habozva áll meg annak a földszintes háznak kapuja előtt, hol négy évvel előbb oly felejthetlen kedves perczeket töltött.

Vajjon a mint meglátja őt felsikolt-e örömeben a kedves leány? Vajjon keblére ölelheti őt a viszontlátás pillanataban — ha avatatlan szem sem lesz közelükben — és megpecsételhetik-e barátságukat egy csókkal? Miért ne tehetné ezt vele, kinek lelkét az ő lelkével a legtisztább benső baráti viszony rózsás köteléke összefűzve tartja?

Ily gondolatok közt dobogó szívvvel nyitá fel a kaput s lépett az udvarra. A ház hátsó ajtajánál egy szolgálót talált, ettől kérdezte, hogy hol van Erzsébet kislasszony?

— Tessék ott az első ajtón bemenni, ott van a kislasszony, ezt felelte a cseléd.

— Van még valaki benn? kérdé Miron.

— Most nincs senki, volt a válasz.

A művész az első szoba ajtajához lépett s halkán kopogott és be sem várva, hogy hangzik-e belülről engedély a bemenetelre, felnyitá az ajtót s belépett a szobába.

Itt oly kép tárult szemei elé, melynek láttára tagjai elzsibbadtak s szíverése elállt. Ravatalon feküdt fehér ruhában, fején mirtusz koszorúval és arafátyollal, virágoktól körülvéve — Erzsébet.

A művész darabig mozdulatlanul állt, szemei mereven bámultak a halottnak halvány arczára. Aztán egy hörgésszerű sóhaj szakadt fel kebléből, a ravatalhoz lépett, megfogta a megmerevült jéghideg kezét — mely többé nem csalhat ki oly művészi hangokat a hegedűből — kezei közt melengette, mintha életet akart volna varazsolni bele és nézte, nézte sokáig, kimondhatlan fájdalommal az arcot, melynek vonásait a művészet ihlete, a szellem, mely azokból kisugárzott oly fényessé téve s mely most merev és mozdulatlan. És a mint így a halott szemléletében elmerült, úgy rémlett neki, mintha ennek elszármnyalt lelke e szavakat hangoztatná a magashól:

„Már késő!”

Ez érzéki csalódás után a művész szívét elárasztó mély fájdalom könnyekbe tört utat.

— Nagyon vártál engem te hű, te igaz barátnő! — zokogá, fejét a ravatal csipkei közé temetve. — Sugárzó lelked érezte, hogy ki kell költöznie e gyenge, e törékeny hüvelyből; érezte, hogy itt kell hagynia a földet, mely nem méltó hozzá, még egyszer ez életben találkozni akartál velem, barátoddal és én annyi ígéret után végre eljöttem, oh de már késő! . . .

Egyideig csendesen sirt. Aztán fölemelte fejét, letörle könnyeit, szemeit újra ráfüggeszté barátnője átszellemült arczára s hosszan, némán elmerengett, mint oltárkép előtt . . .

D. városban jótékonyezélú hangversenyt tartottak.

E hanversenyen Miron János egy gyászindulóját adta elő, több vonos hangszer kísérettel. A közönséget a remek darab annyira elragadta, hogy nem tudott hova lenni lelkesültségében.

A művész neje hallgatagon, szomorú arccal ült.

Egyedül ő értette meg a hegedű könnyekre indító hangjait; ő értette meg, hogy azokban a melabús, pa-

naszos, majd fel-feljajduló hangokban, melyek halk fohászszá válva, lassanként elhaltak, elszárnyalt rokon lelkeért sír, kesereg a művész, azért a sugárzó lélekért, ki vel soha sem fog e földön találkozni . . .

A gyászindulónak ezt a ezímet adta szerzője:
„Mar késő.”

Ábgár herczeg álma.

(Tündérrege.)

Mély völgy-ölén örök szép Araratnak,
Hol a cédrus és a pálma él, —
Satraban Ábgár herczeg ül,
S a mint mereng, oly boldog és kevély!

Nemes tűz ég sötét szemében,
Lelke mélyén gazdag költészet;
Halvány arcza egy forró érzelem
S ajkán az ábránd mosolyja éled.

S az ifjú herczeg csöndes satorában
Almanak édes érzetén,
Felsóhajtván, hő karjait kitarja:
Mit képzetében lát, — egy tünemény.

S a mint így ébred, a királynő,
Leó királynak ékes hitvese,
Armeniának fényes esillaga,
Az örök szép, bájos Ripszima
Belép fiának satorába. —

»Mit álmodal én szép vitézem,
Ábgár herczeg, — dicső fiam?
Mért arczodon dics-fény honol,
S szemed ragyog oly boldogan?»

Mély hódolat- s nagy tisztelettel
Ábgár herczeg inígy felel:
»Álmaimban csodás kertben valék,
Királyném, — hol illatos volt a lég;
Hol napsugárnál ragyogóbb tündérek
Égő szemei szívem elbűvölék.

És én beléptem igézetten,
 Körüljártatva rajtok szemeim! —
 Ékes virágok bársony szirma
 Hinté mosolyját én felém;
 Nemes babérfa dús virága
 Hullott én ram a kert ölén —
 S keblem e varázs mámorától
 Hevült, hevült, — úgy érezém! — —

És im a lombok bűv körében,
 Mesés virágok közelében,
 Egy tündérholgy ült esőndesen,
 Udv mosolylyal üdvözölve, —
 Földi volt-e? égből jött-e?
 — Vagy kikelet hirdetője? —
 Ki kérdezte volna tőle?!

Menni vagytam, s meg-megállék,
 Mintha nem is földön járnék, —
 Fénysugárral telt volt a kert tája,
 Pényt a tündér szeme hintett raja.

S mint a nyárnak forró tűzhevében,
 Tündökölt a virág örömeiben,
 S a fák lombja enyelgve hullámozott, —
 Rahullatva a sok szép virágot.

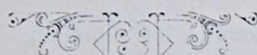
S e virag özönből a fényes tündérnő
 Remek kezében egy ékes rózsaszállal,
 Szemeiben mondhatatlan bájjal,
 Felém közelg a csodás viraggal.

„Armenianak fényes napja, Te!
 Földfiának kérni ha szabad, —
 Kezedből engedd nékem által, —
 Szólék vala, — szép rózsaszaladat!
 Hogy megőrizsem és híven megtartsam
 Emléül, hő szívem telelt —
 É szép napért, — mely ime, közeledbe,
 Tündérlakodba, — ide vezetett!”

A tündérholgy oly andaliton nézett;
 Szelid mosolylyal bűvös ajkain,
 S virágszirommal elborítva engem,
 Ellebegett a szellő szárnyain.

S ah, almáimban királyném e perezben
A tündér-alak újra megjelent,
Bajos szemében üdv mosolylyal,
Boldogitva engemet; —
S szívem még e látománytól,
Most is oly édesen remeg!....

Mihálfi Imre.

A magyar miniszterium örmény tagjai.

Szamosújvár díszpolgára: báró Bánffy Dezső képviselőházi elnök, vármegyénk volt főispánja, Ő Felsége által Magyarország miniszterelnökévé nevezetvén ki, az általa megalakított új kormány tagjai között két örmény miniszter emeltetett a korona tanácsosainak díszes állására. Névszerint az új pénzügyminiszter: Lukács László volt államtitkár ugyanazon miniszteriumban, — és az új kereskedelmi miniszter: Dániel Ernő, az országgyűlés képviselőházának tagja.

Nem fölösleges ez alkalomból arra emlékeztetnünk, hogy a magyar miniszteriumok központi személyzetében, az új alkotmányos aera (1867.) óta, az eddigi két örmény miniszteren kívül (Gorove István és Lukács Béla) a különböző szakokban még többen, nevezetesen a következő örmény tisztviselők szolgáltak u. m.: Lukács György belügyminiszteri államtitkár, — Novák Lajos belügyminiszteri tanácsos, — Dániel Ignác igazságügyi osztálytanácsos, — Jakabb Bogdán földmívelés- ipar- és kereskedelemügyi miniszteri osztálytanácsos, — Dr. Simay János igazságügyminiszteri segédtitkár, — Dr. Papp Márton vallás és közoktatásügyi miniszteri fogalmazó, — Dr. Gopcsa László, vallás- és közoktatásügyi miniszteri fogalmazó, — Simay Salamon, Gajzágó Gerő és Dr. Tódorffy Domokos, mint igazságügyminiszteri segédfogalmazók. Ezen kívül az egyes miniszteriumokba szolgálattétel végett beosztott

kültisztviselők és szakközegek, az alárendelt miniszteri számvevőségek, valamint a segéd- és kezelőhivatalok kisebb-nagyobb állású tisztviselői között is többen voltak a lefolyt időszak alatt, — illetve vannak még jelenleg is alkalmazásban, örmény polgártársaink közül.

Mint az előbb elmondottakból kitűnik, a magyar haza központi kormányában 1867. óta már négy örmény miniszter, névszerint: Gorove István, Lukács Béla, Lukács László és Dániel Ernő foglaltak helyet; s kívülök még egy örmény államtitkárunk is volt — mint említettük — a belügyminiszteriumban, az elhunyt Lukács György személyében.

Ezen, úgy véljük, olvasóinkat is közelről érdeklő adatok közlése után, helyénlevőnek látjuk itt említést tenni arról, hogy a volt kereskedelmi miniszter: Lukács Béla, mostani visszalépése alkalmából „valóságos belső titkos tanácsossá” neveztetett ki.

Befejezésül álljanak itt még azon életrajzi vázlatos adatok, melyeket a két, újonnan kinevezett miniszter: Lukács László és Dániel Ernő eddigi pályája és közéleti működésének ismertetése végett, a budapesti lapok közleményei nyomán, alkalmasszerűleg összefoglaltunk:

Lukács László az új pénzügyminiszter született 1850-ben Zalatnán Alsó-Fehérmegyében. Tanult Kolozsvárrt, a hol jogot is végzett. Azután nagy tanulmányutat tett Belgiumban, Németországban és Franciaországban, hol leginkább bányászati és nemzetgazdászati tanulmányokkal foglalkozott. Szerzett tapasztalatait közzétette és e művei mély szakismeretet és éles megfigyelő tehetséget tanusítanak. 1874-ben a győri akadémiához tanárnak nevezték ki, de ezen állást egészségi okokból elhagyta. Apja halála után családjuk bányáinak kezelését vette át. 1878-ban választották meg képviselőnek s ekkor kezdé nyilvános működését. A képviselőházban csakhamar kitűnt szorgalma és szakismerete; Tisza K. ennek folytán miniszteri tanácsossá nevezte ki és ettől kezdve minden nagyobb pénzügyi műveletben része volt; 1891-ben kilépett a pénzügyminiszteriumból, de 1893-ban ismét belépett. Neje Jolán N.-Várad volt polgármesterének, később

belügyminiszteri államtitkárnak Lukács Györgynek leánya. Senki sem hivatottabb nálánál a Wekerle által kezdett munkát befejezni.

Dániel Ernő kereskedelmi miniszter 1843. május 3-án Elleméren, Torontálmegyében született. A gymnasiumot Temesvárott, a jogi tanulmányokat a budapesti egyetemen végezte. 1865-ben Torontálmegye tiszteletbeli aljegyzőjévé neveztetett ki; 1867-ben szolgabíró, majd 1868-ban — miután ügyvédi diplomát nyert — törvényszéki ülnökké választatott. 1870-ben mint Deák-párti, a béga-szent-györgyi kerületben képviselővé választatott; ugyanezt a kerületet képviselve 1872. és 1875. évi országgyűléseken. 1878-ban N.-Beeskerek város képviselőjévé választatott. 1884. óta a pancsovai kerületet képviseli. 1875. óta a szabadelvű párthoz tartozik. Gazdasági téren élénk tevékenységet fejtett ki. 1876-ban ujonnan szervezte és rendezte a nagybecskereki tiszai ármentesítő-társulatot, melynek azóta folytonosan elnöke. Ugyancsak a 70-es években részt vett a tiszavölgyi társulat alakulásában, melynek azóta központi bizottsági tagja; 1881-ben engedélyt nyert a nagyikindai-nagybecskereki vasút kiépítésére, melynek ez idő óta igazgatósági elnöke; igazgatósági tagja továbbá az első erdélyi vasútnak, elnök-igazgatója az első pesti hazai takarékpénztár-egyesületnek és számos egyéb jótékony és közhasznú intézetnek. Tagja volt rendszeren a delegációnak és a pénzügyi bizottságnak.

Megjegyezhetjük végül, hogy a pénzügyminiszter arcképét folyóiratunkban már volt alkalmunk bemutatni, a kereskedelmi miniszter arcképét pedig közelebbről szintén lesz alkalmunk a közlendő képeink sorába iktatni!

— 50 —

Sz.

Nyílt levél az erdélyi örmény katolikus papsághoz

rvendetes mozgalom indult ki Rómából a keleti egyházak érdekében. Mindnyájunk előtt ösmertes az, hogy Ő Szentsége, a római pápa magas figyel-

mének mily kiváló tárgyát képezi a keleti egyházak helyzete. A lapok is fenkölt hangon szólnak az ezen egyházak viszonyainak rendezése czéljából a Vatikánban imént tartott tanácskozás eredményéről, mely hivatva lesz a keleti szertartású katolikus egyházak híveinek keblét is megnyugtatni; közvetve pedig ezen egyházak felvirágzását s fenmaradását biztosítani; és a keleti nem-egyesült egyházak áttérését, illetőleg a római egyházzal való unióját előmozdítani.

Szentséges atyánk-, a római pápának emez egyedül Isten dicsőségének előmozdítására s az emberek lelki üdvére irányzott törekvése nem új. A római Szentszék mindig tárt karokkal ölelte magához a keleti egyházak híveit; laktak legyen azok a világ bármely tájkán és beszéltek legyen bármely nyelven; ha vele hitegységben éltek, édes gyermekeinek tekintette őket; sőt ezek érdekében nem egyszer emelte fel szavát és nem egyszer hirdette ki főpapi parancsát „orbi et urbi“ „Quum rituum varietas in una eademque fide catholica peculiare Ecclesiae militantis decus consistat, hujus varietatis in sua integritate conservatio rei catholicae interest“ — és ismét: „Volumus ut omnes catholici fiant, non ut omnes latini fiant.“ — Ujak csak a mód és eszközök annak a lánglelkű főpapnak kezében, kinek minden irányban figyelmes jóakaratóval karöltve járó nagy tudománya és bölcsesége előtt ország-világ tisztelettel meghajol.

Nincs kétség benne, hogy a keleti egyházak, főképp pedig ezeknek azon szétszórt töredékei (diasporái), melyek saját szertartású főpásztort nélkülözni kénytelenek s ily körülmények között helyenként a latinizáltatástól tartanak, csak újabb bizalommal és örömmel tekintenek Róma felé! — Hogy az erdélyi örmény szertartású kath. egyháznak is, mint keletinek a viszonyok természeténél fogva, az aggodalomra szintén lehetnek okai, ki tagadhatná?! S így habár látjuk, hogy erdélyi örmény püspökségünk visszaállításának nehézségei nem kicsinyelhetők: mi is remény- és örömtelten üdvözöljük ama mozgalmat és nem szűnünk meg Róma felé irányozni reményeink horgonyát!

Azonban a közös cél elérésére tennünk is kellene már valamit! Mit, mennyit és mily irányban? ez egy előleges összejövétel és együtt-tanácskozás tárgya lehetne.

Indítványozom tehát, hogy lehetőleg, még a nagy bőjti időszak előtt a magyar-órmény központban: Szamosújvártt, hol kartársaink is nagyobb számmal vannak, értekezletre gyűlnénk össze a leendő megbeszélése végett.

Egyházunk egész történeti multjában, valamint a pápaság üdvös intenczióiban gyökerező jogainknak a katholicizmus legszentebb érdekében leendő fentartása és érvényre juttatására ösztönözzen bennünket ama latin axioma: „Vigilantibus faveat jura!”

Fáraó Simon.

A jó pásztor.

— Csákány Ádeodát fősperes emlékeztetére.

Ez az erények
Honában tündöklött,
Alkonya ragyogott
Erdemei fölött.

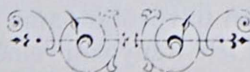
Elköltözött földi
Pályájáról végre;
Nem borul Istene
Oltára képe,

Multja — Szamosújvár'
Erkölcsei fénye volt;
Órmény hűveinek
Szíve érte langolt.

De a nagy ég megnyílt
Biztatón fölött, —
Isten színe előtt
Orvendvén örökre.

Földje el porait
Enyhén a néma hant, —
Zengjen dicsőnket
Fölötté égi lant!

Murádin János.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

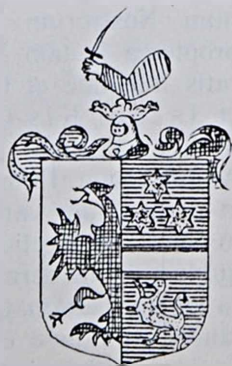
XV.

Kis család.

E magyar-örmény nemes családnak, mely Kis Ernő, az 1848/9. szabadságharcz vértanúját, az aradi Golgothán elvérzett hős honvédtábornokot büszkén nevezi szülöttjének, címerszerzői Kis Gergely, Lukács és Jakab erzsébetvárosi örmény kereskedők voltak, kiket a hazai kereskedelem előmozdítása körül kifejtett bokros érdemeik, nem különben a hét éves háború hadi költségeinek fedezésére a kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb pénzösszegük megjutalmazására Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október hó 7-én kiadott címerlevelével megnemesített, nemesi rangra emelvén Kis Gergelyvel együtt ennek nejét Hankovics Annát, Izsák, Miklós fiait és Kata, Mária leányait; Kis Lukácssal nejét, Hankovics Rebekát. A címerlevél szövege következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum Regnandi suavitatem nihil magis in Principibus, quam continui munificentiae actus commendarent, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Gregorii, Lucae et Jacobi Kis Civium, et Quaestorum Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium nostrorum insistendo et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse et impendisse perhibentur, eosdem Gregorium, Lucam, et Jacobum Kis, eorumque et quidem Annam Hankovics Gregorii, Aureliam Pap Lu-

cae, et Rebeccam Hankovics Jacobi consortes, Liberosque Isaacum et Nicolaum Catharinam et Mariam Gregorii, et alterum Lucae iam natos, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Haeredesque et Postereros eorumdem utriusque sexus universos de supremæ Potestatis Nostræ Regiæ et Principalis plenitudine, Gratiæque speciali e statu et conditione ignobili elementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Prærogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniæ, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariæ, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint ac valeant. In cuius quidem Nostræ erga eosdem Gregorium, Lucam et Jacobum Kis, præfatosque eorum declaratæ Benignitatis signum, veræque et perfectæ Nobilitatis Testimonium hæc Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum palatiter bipartitum, priore sui parte argenteum, cui dimidia explicata nigra aquila, rostro et cruribus, seu armis aureis partitioni adhaerere visitur: posteriori vero parte coelestini coloris: argentea fascia discriminatum, superne tres stellas sexangulas aureas situ triangulari in inferne denique Leonem aureum in posteriores pedes erectum, rictu hiantem, Lingua sanguinea protensa, cauda ad tergum reflexa repræsentans; Scuto superincumbit Galea tornearia clath-

Kis család czimere.

rata seu aperta, coronataque, situ ad dextram obliquo Nobilibus propria, Brachio humano rubra manica induto, et in vola nudata Framea praedito fastigiata. Phalerae seu Lemnisci dextrorsum aureae et caeruleae, sinistrorsum vero argenteae et nigrae a cono galeae in utrumque Scuti Latus venuste defluunt illudque exornant; prout haec omnia in capite seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur eisdem Gregorio, Lucae et Jacobo Kis, praefatisque eorum Gratiose danda duximus, et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterii eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici

Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bandi m. pr. 1)

A magyar-örmény Kis család a neki 1760-ban adományozott czímerlevél alapján tehát a következő czímert használja: a hasított pajzs jobb ezüst mezejében fekete sasnak kiterjesztett szárnyu jobb fele látszik, míg az ezüst gerendával vágott kék bal mezőnek felső felében három (1. 2), hatágu arany csillag, az alsóban pedig ágaskodó jobbra néző arany oroszlán látható. Sisakdisz: arany leveles koronán nyugvó vörös mezbe öltözött jobb kar markában kivont kardot villogtat. Foszladékok: jobbról kék arany, balról fekete ezüst. 2)

A Kis család, mely Kis Ernőben, a halhatatlan vértanúban, férfiágon kihalt, Erdélyből nem sokára Torontál vármegyébe is átszármazott s ott 1782-ben királyi adománylevél útján szerzé Elemér és Itebe uradalmait.

Korbuly család (lompérdi).

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Korbuly Bogdán kolozsvári nemzeti színházi választmányi tag s utóbb intendans volt, kinek nem különben hitevérsától, Bogdánfi Margittól született Géza fiának, Ida nevű leányának és valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékanak. részint első sorban a fentebb említett kolozsvári nemzeti színház érdekében, részint általában a magyar nyelv és színművészet fejlesztése körül kifejtett érdemeinek és áldozatkészségének megjutalmazására I. Ferencz József király Bécsben 1879. márczius hó 31-én

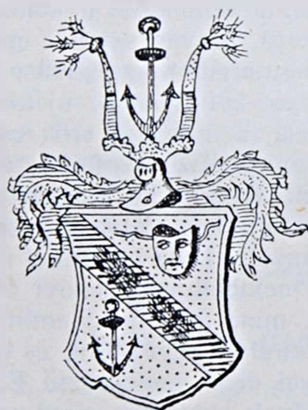
1) Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

2) E czímert közli Nagy Iván is i. m. VI. köt. 250. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 311. l.

kelt ezímerlevelével a Tomperdi előnév használatának engedélyezése mellett magyar nemességet adományozott. A ezímerlevél szövege a következő:

Mi első Ferencz József stb. Emlékezetül adjuk, ezennel tudatván mindenekkel, kiket illet, hogy Mi személyünk körüli magyar Ministertünk előterjesztése folytán kegyelmes tekintetbe és figyelembe vevén hívünk Korbuly Bogdan kolozsvári nemzeti színház választmányi tag Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk iránti tántoríthatlan hűségét és azon érdemeit, melyeket Ő Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk érdekében nemkülönben Magyarhon és társországai közjávára az idő különbözősége és alkalom szerint hazafias tevékenysége és áldozatkészsége, — továbbá a magyar nyelv és színművészet, de különösen a kolozsvári magyar nemzeti színház körül, a nyári színház építtetése, a mutatkozó hiányoknak sajátjából eszközöltött pótlása, a ruha-, valamint a szer- és könyvtárnak új költséges szerekekkel való gazdagítása, a művészi erők csoportosítása és az előadások technikai diszének fejlesztése által magának szerzett, nevezett Korbuly Bogdánt és általa hitese neje született Bogdánfi Margittól származott Géza nevű fiát és Ida nevű leányát s Isten áldásából netán ezután születendő mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát, mind az imént említett kiváló érdemekért, mind pedig királyi kegyelmünk és kegyelmességünknel fogva, melyvel dícső emlékezetű Elődeink a boldogult magyar királyok példájára mind azt, ki Felségünk és Felséges Uralkodó Házunk és Magyarországunk szent koronája iránt szép, jó és nemes tettek által magának érdemeket szerezni és az erény ösvényét követni törekszik, jutalmazni és hathatos buzdításul a jutalom kitűnő és maradandó jelével és emlékével fődíszíteni szoktuk, királyi hatalmunkból és különös kegyelmünk és kegyelmességünkkel Magyarországunk s társországai valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesi közé és sorába már 1878 évi pünkösdi hó 1-én kelt legfelsőbb határozványunkkal felveendőnek tartottuk, királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául neki még a Tomperdi előnév használhatását megenged-

vén, úgy hogy ezentúl jövendő örök időkhig fennevezett Korbuly Bogdán s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadéka és maradéka a Lompérdi előnév használata mellett mindazon jogokkal élhessen és bírasson, melyekkel említett Magyarországunk és társországainak valóságos, igaz, régi és kétségtelen nemesei eddigelé törvény, vagy hajdani szokás szerint bármikép éltek és bírtak, vagy élnek és bírnak. Mely iránta tanusított legfelsőbb királyi kegyelmünk és kegyelmességünk bővebb tanuságául s a valóságos, igaz, kétségtelen nemesség örök időkhig fenmaradandó jeléül neki és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékának és maradékának következő czímert vagy nemesi díszjelt adtunk és engedtünk:

Korbuly család czimere.

színű bivaly szarv között egyenesen felállított fekete horgony emelkedik, — a két szarv felső nyílásának mindegyikében három arany búza-kalász van tűzve.

Kegyelmesen elhatározván és megengedvén továbbá, miszerint ezen czímert vagy nemesi díszjelt jövendő örök-időkhig többször nevezett és ezentul már nemes Lompérdi Korbuly Bogdán mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadéka- és maradékaival együtt Magyarországunk s társországai valóságos, igaz, gyökeres és kétségtelen többi nemeseként mindazon joggal, melylyel ugyanazok törvény vagy hajdani szokás szerint éltek és bírtak vagy

Égy álló arany vitéz-vért, jobbra kék felszög vonal által keresztül húzva, melyen két arany gabona-kéve fekszik, a vonal feletti mezőben, a vért balszögletében természetes színű álarcz alálebegő kék szalagokkal, az alsó mezőben pedig egyenesen felállított horgony látható. A vért felső főszélén koronázott nyílt lovagsisak nyugszik. jobbra, balra kék arany sisak takarókkal, a sisak konájából két aranyhegyű kék-

élnék és bírnak, viselhesse és használhassa ezen valóságos, igaz és kétségtelen nemesi czímmel, hogy Őt és mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékát és maradékát minden rendű, állapotú, hivatalú, méltóságu és tekintetű egyének felruházottnak s díszesítettnek tartsák és ismerjék nemesak akarjuk, de kegyelmesen parancsoljuk. Minnek emlékeül és örök jeléül többször említett Lompérdi Korbuly Bogdánnak s mindkét nembeli valamennyi törvényes ivadékának és maradékának apostoli magyar királyi függő pecsétünkkel megerősített jelen czímeres nemesi kiváltság-levelünket tartottuk kegyelmesen kiadandónak és engedendőnek. Kelt a Mi őszintén kedvelt Hivünk nagyságos Báró Wenkheim Béla valóságos belső titkos tanácsosunk Szent-István magyar királyi jeles rendünk nagykeresztes vitéze, Lipótrendünk és az olasz királyi Szent-Móritz és Lázár rend nagykeresztese, a török császári I-ső osztályu Medjidie rend birtokosa és Személyünk körüli magyar ministerünk kezei által Beesben Ausztriában bőjtmás hava harminczegyedek napján, az Ur ezernyolczszáz hetvenkilenczedik, Uralkodásunk harminczegyedek évében.

Ferencz József s. k.

Tisza Kálmán s. k.¹⁾

A lompérdi Korbuly magyar-örmény nemes-család czimere tehát a következő: a két arany gabona kéve által díszített, kék jobb harántgerenda által két részre osztott arany czímerpajzs felső részében természetes színű, alálegő kék szalagokkal ellátott álarcz, alsó részében pedig egyenesen felállított fekete horgony látható. Sisakdísz: két aranyhegyű kékszinű és három arany buzakalászszaal díszített bivalyszarv között arany leveles koronán egyenesen álló fekete horgony. Foszladékok: jobbról és balról egyaránt kék-arany.²⁾

¹⁾ A czímerszerző birtokában levő eredetiből.

²⁾ E czímer Nagy Iván és Siebmacher I. előtt egyaránt ismeretlen.

Kisebb közlemények.

Czetz tábornok regénye. A Turszky-ezrednek egy hadnagya (mint egy budapesti lapban olvastuk) 1848-ban megkérte Pesten egy előkelő úri leány kezét. A kérők többen voltak, a választás késett, az idő pedig 48-ban gyorsan haladt. A Turszky-ezredbeli hadnagy atlépett a honvédekhez s az erdélyi csatateréken mint Bem vitéz tábornok főnöke, a muszkaverő Czetz tábornok írta be nevét a magyar történelembe. Hadnagykori ideálja közben férjhez ment. A nagy katasztrófa után Czetz tábornok Amerikába menekült, s most Buenos-Ayresben él szintén tábornoki rangban, mint a katonai akadémia igazgatója. Ideáljának férje azóta meghalt. Négy évtized után a hírlapokból értesültek egymás hollétééről s levelezésbe léptek. Az ezredéves kiállítás alkalmából Czetz János tábornok haza készült jönni, de most levél érkezett tőle H. Gézáéhoz, melyben azt írja, hogy a Délamerikából való hazajövetelre, a hosszú tengeri útra, aligha fog vállalkozhatni, s így nem fogja viszontláthatni sem hazáját, sem 47. év előtti ideálját!

A magyarok ősi hazája. Zichy Jenő grófnak kívül még egy magyar aristokrata készül most a magyarok őshazájának kutatására. Ez a kutató Vay Miklós báró, a ki ján. 19-én indult a Kaukaszba egyedül minden kíséző nélkül. Onnan belső Ázsián keresztül az ázsiai angol birtokok felé veszi útjat, mindenütt azt kutatva, nem akad-e valahol a magyarok vándorlására emlékeztető nyomokra. Vay báró kutatásainál számít az angol királyi ház egy tagjának, az ormény trónra jelölt Teck hercegnek támogatására, a ki maga is magyar vérből származott s a ki a bárónak régi ismerőse.

A czári korona gyémántjai. Oroszország nagy birodalmi jelvényei a következő óriási értékű darabokból állanak u. m.: a koronából, mely a bizánczi korona mintájára készült, s melyet a műérték egy millió és százezer rubelre becsülnek; ez a korona két részből áll, melyek egyike a nyugat-római, másika a kelet-római (bizánczi, görög) császári birodalmat jelképezi; ezek között nyergen emelkedik a körtealakú rubinra megerősített s öt nagy gyémántból álló kereszt. — Ezt a pompás koronát II. Katalin czárnő készíttette nyomban trónralépése után egy genfi ótvösnél. Az említett nagy rubintokon kívül a korona csupa gyémántokból és otvennégy hibátlan, nagy, keleti drágagyöngyből áll. — A birodalmi jelvények közé tartozik még a jogar, (kormánypálcza), melyet a múlt században Pál czár csináltatott a koronázására. Értékes gyémántokkal díszes; melyek közül a leghíresebb a »Lázarev« és »Orlov« néven ismeretes, melyről annyi monda terjedt el. Az angol korona híres »Kohinur« jával együtt a delhi nagy mogul trónja előtt álló arany oroszlán két szemét alkotta, aztán mint valami értéktelen üveg vagy topázdarab kézről kézre járt. —

míg végre megvásárolta egy Lázárev nevű örmény kereskedő, ki életének koczkáztatásával Szentpétervárra vitte és II. Katalin czárnőnek felajánlotta. A czárnő drágálta az akkor még nyers állapotban volt, köszörületlen gyémántot, Lázárev tehát azt Hollandia fővárosába: Amsterdamba, a gyémántkereskedés központjába vitte. Itt Orlov Alexej gróf vásárolta meg azt négyszázötvenezer rubelért, megköszörültette és a czárnő részére felajánlotta, — egyúttal pedig Lázárev számára nemesi oklevelet és kétezer rubel évi járadékot eszközölt ki! Az »Orlov« néven ismeretes gyémánt súlya: százkilenczvenkilencz karátnál valamivel több, tehát több mint nyolcz karáttal nagyobb súlyú, mint a »Kohinur« néven ismeretes angol korona-gyémánt; holott csiszolás közben is több mint kilencz karátot veszített súlyából. Az »Orlov«-gyémánton gyönyörűen zománcozott kettős sas áll, fényét csodálatraméltónak mondják, s harmincz évvel ezelőtt körülbelül két millió és négyszázezer rubelre becsülték. — Úgy a császári jogart, mint a birodalmi arany-almát is Pál czár koronázására készítették; az utóbbit három sor gyémántból álló öv veszi körül, — a felső övben óriási zafir-kő van, melyen gyémántokból összealkotott kereszt áll. — A czarevna koronája sokkal kisebb ugyan, de epp oly alakú, mint a czaré. Bécsben készült és csupa gyémántból áll. A pétervári téli palotában őrzött koronagyémántok összes értéke körülbelül tizenkét millió rubelre becsültetik.

Irodalom és művészet.

Idegen utazók. Nem régen két munka jelent meg az örményekről és Örményországról; e munkákról egy örmény lap a következőkét írja: »Az egyik mű, melynek címe: 'Du Caucase au Golfe Persique' elég terjedelmes; írói Müller Simon és Iverna I. művekben a keleti kath. missziókról is szólnak. A második munkát 'Arménie, Kurdistan et Mésopotamie' czim alatt a francia Sole írta. Ezek az utazók sem a néppel, sem egyetlen egyházi személylyel érintkezésbe nem jöttek; innen a részrehajlóság, mivel e művekben találkozunk, midőn az örmény egyházzal és az örmény nép sajátosságairól írott fejezeteiket olvassuk.«

A magyar Chorenei. A magyar történelmi társulat kitűnően szerkesztett közlönye: a »Századok« 1895. ján. 15-én megjelent első füzetében (89. lapon) ezeket írja: Szongott Kristóf »Nagy-Örményország története« czimmal a harmadik könyv fordítását teszi közzé Chorenei Mózes után (a Szamosújvár városi örmény kath. nyilvános algymnasium XVII. évfolyamában). Az itt közölt részben szent Tiridát halálától az Arsacida nemzetségnek a tróntól és szent Gergely utódainak a papságtól való megfosztásáig történt események vannak elmondva. Szongott fordítása jól simul az eredetinek régies nyelvéhez és előadásához. S az érdeklődők haszonnal

olvashatják az egész történetet, mely bő adat-magyarázattal szolgál az olvasónak.»

A régészet köréből. A Szamosújvár mellett létezett római állótáborból az Archaeologiai Értesítő tavalyi 3. füzetében közölt felirat-töredék Domaszewski szerint következőleg értelmezendő: Az, egy castrumbeli építkezési feliratnak a szokásos vége. A kezdetén állhattak a császár neve és címei, kinek uralkodása alatt valamely építkezés a castrumban történt, azután következett a csapat (ala II. Pannoniorum), mely azt véghez vitte, a neve, utoljára P. R. V. . . . annak parancsnoka, kinek neve V. -vel kezdődött, felügyelete alatt P (raefectum alae ejusdem). A töredék lelhelye másodlagos lévén, kiegészítésének a nevezett professzor úr által ajánlott kutatása nem vezetne célhoz. — A fenn nevezett valamint a többi, a Nagy-Szamos, Sajó- és felső Maros völgyeiben fekvő római táborok neveire, melyekre eddig homály borult, úgy látszik, dereng a világosság, mióta Kiepeit Henrik a megjelenő félben levő *forma orbis antiqui XVII. tábláját* kísérő szöveg 39. sz. jegyzetében — egyetértőleg a már korábban Goos Károly által nyilvánított véleménynyel — a ravennai geográfus »Congri«-vel, mely Szamosújvárra esnék, kezdődő névsorát egy északkeleti Dácián át húzódó útvonalra vonatkoztatni hajlandónak nyilatkoztatta ki magát. — A Szalai Barótféle »A magyar nemzet története« 1. 27. o. feltüntetett kentaúr-kép bronzból készült, tehát semmi esetre nem nagy archetypusa, melynek leírása az Arch. Értesítő (az akadémiai könyvkiadó-hivatalnál is teljesen elfogyott) VI. (1886. évi) k. Ujf. 91. o. közöltetett, a békés-gyulai múzeumban őriztetik. Szamosújvárt, 1895. ján.

Ornstein őrnagy.

Közgazdasági élet.

A trapezunti piacz. Az osztrák-magyar monarchia trapezunti konzulatusától kormányunkhoz beérkezett hivatalos jelentés szerint az ottani nagykereskedők utóbbi időben hajlandóknak mutatkoztak a mi kiviteli czégeinkkel közvetlen kereskedelmi összeköttetésbe lépni, s e kedvező hangulat felhasználása annál ajánlatosabb, mivel az európai piaczoknak Angorával (s folytatolag Diarbekirrel és Bagdaddal) közelebből létesítendő vasúti összeköttetése következtében az egész anatóliai kereskedelem előreláthatólag nagy mértékben fel fog lendülni. Ennek előjele gyanánt a svájcz kereskedelmi utazók Angorában már ma is élénk tevékenységet fejtenek ki. Czukorkivitelünk helyzete a franciaországi verseny következtében nem a legkedvezőbb. Hazai termékeink azonban nem csak az itteni, hanem a perzsiai piaczot is meghódíthatnák, ha gyárosaink különös figyelmet fordítanak arra: hogy a keletre irányított árúk erősen csomagoltassanak, — hogy kivitel-

képes gyáraink külön ügynököt bizzanak meg képviselőtükkel, — hogy a piacz megnyerésére kivált kezdetben a lehető legolcsóbb árak számíttassanak, (Trapezuntban hajón átvéve), mivel már kilográmonként egy vagy fel krajczárnyi különbség is szerepet játszik, — s végre nagyobb gondot kellene fordítani arra is, hogy hazai gyártmányunk a francia gyártmányhoz hasonló alakban kerüljön a keleti piacokra, s hogy a Kisázsia-ba szállított cukor süvegek súlya két kilogramm, a Perzsiába küldöttké pedig három kilogramm legyen. — Bőr-árakat eddigelé csakis Franciaországból vittek ki; mivel a mi hazai gyáraink ajánlatokat nem tettek. Czélszerű volna, hogy gyárosaink cipőnek való bőrmintákkal, lehetőleg olcsó árak mellett tegyenek kísérletet. — A mi stearin-gyertyáink csak úgy állhatnak ki sikerrel a versenyt, ha igen jutányos árban számíttatnának fel. Továbbá keresletre számíthatnának még: a puha vas rudakban vagy kotegekben, a durva vasárúk, az olcsó ágyyszerkezetek, kályhák, az olcsó olajfestékek szelenczékben, a fénymáz, a vegyi szerek. Mindezen cikkek nézve minták, s illetve rajzokkal ellátott árjegyzékek beküldése kívánatos.

Mi újság az örmény világban?

Az örmény nemzet felszabadulása Törökországban, a legutóbb kiállott kegyetlenkedések következtében, úgy látszik, egy lépéssel, előbbre halad. Londoni tudósítások szerint úgyanis Roseberry lord hajlandó lenne elfogadni az angol fővárosban tartzkodó örmények küldöttségét. A »Daily News« egyik távirata szerint pedig a brit nagykövet érélyes föllépése azt a hiedelmet keltette Konstantinápolyban, miszerint az örmények érdekében most már nagyobb mérvű akció van készülöben, Anglia részéről! — A »Standard« bécsi levelezője jelenti, hogy Ausztria-Magyarország, Németország és Olaszország, — mint a közép-európai harmas-szövetség tagjai — elhatározták, hogy Angliának és Oroszországnak szabad kezet engednek Armeniában. — A várnai (bulgáriai) örmények kérvényt intéztek a csárhoz, a törökországi fajrokonok ügyében leendő intervenció érdekében. — Anliában maguk az angolok tartanak meetingeket (népgyűléseket), s arra hívják fel a kormányt, hogy Örményországot katonailag okkupálja. — A szultán egy az összes európai hatalmak kiküldöttjeiből alakítandó vizsgálóbizottságot ohajt a szászuni (kisázsiai) vérengzés ügyében. A legújabb táviratok ezeket mondják: (Washington, decz 18). A képviselőházban Hammer határozati javaslatot terjesztett elő, mely utalással az Örményországban elkövetett kegyetlenkedésekre, Cleveland elnököt és Gresham államtitkárt felhatalmazza, hogy hassanak oda, hogy a berlini szerződést aláírt hatalmaságokat ez ügy megfontolása céljából egybehívják. — (London

decz. 18): Az örmény vérengzések ügyében egybehívott tiltakozó meetinget tegnap este tartották meg rendkívüli érdeklődés mellett. Nagy tetszést keltett Glastoncnak egy levele, a melyet a gyűlésen fololvastak, s a melyben azt mondja, hogy az örmény vérengzések az egész mivelte világ figyelmét ébresztették fel, s ha a hírek, melyek elterjedve vannak, igazak, aggodalommal kell kérdeznie, hogy meddig tarthat meg ez a tarthatatlan állapot. Angliát a ciprusi egyezmény értelmében ez ügy különösen érdekli. Ő nem akar előbb ítéletet mondani, míg a török kormány által ez ügyben megindított vizsgálat befejezve nincsen; de reményli, hogy a török kormány saját becsülete és tekintélye érdekében mindent el fog követni, hogy az igazi tényállás kideríttessek. Stevenson, a meeting elnöke, ama nézetének ad kifejezést, hogy a vizsgálatnak előrelátólag nem lesz meg a kívánt eredménye s így nem lesz megnyugtató; ő tehát már a vizsgálat befejezése előtt határozottan állást foglal az örmények érdekében. — Ezek után szó szerint adjuk azon rövid, de igen fontos távirati tudósítást, melyet a »Magyarország« egyik legújabb számában olvasunk, s a mely így hangzik: Odessa decz. 22. *Teck herceg lesz a tervezett autonóm örmény állam uralkodója.*

Uj patriarkha. Izmirlián (Szmirnai) Máte választotta Asékián helyébe konstantinápolyi patriarkhának.

Külföldi lapok az armeniai eseményekről:

Az angol kormány iratot intézett mindazon hatalmakhoz, melyek a berlini szerződést aláírták és figyelmeket felhívta arra, hogy a porta mulasztást követve a 61. cikkelyt még nem hajtotta végre.

Öröszország várakozó helyzetben marad addig, míg a bizottság Örményországban vizsgálatát befejezi, azután Angliával egyértelműleg fog eljárni.

A parisi »Aurora« című lap mondja, hogy XIII. Leo pápa meghagyta Azárián örmény kath. patriarkhának, hogy az örményországi vérengzésekrol részletes tudósítást küldjön neki.

Az amerikai lapok is sűrűn foglalkoznak Örményországgal, az örményekkel és az örmény vérengzéssel. Így a »Saturday Globe« képes lap nov. 24-iki száma előbb szól a szászuni iszonyú vérengzésről, azután közli az Ararat, a katolikosz, a szászuni nők és férfiak képeit; az első lapon levő kép pedig azt mutatja, hogy milyen szenvedéseket mért a török keze az örményországi keresztényekre.

A »The Boston Herald« nov. 27. száma azon népes meetingről szól, melyben az armenophil amerikaiak (Boston) tiltakoztak a szultán kormányának barbár eljárása ellen és mivel mi jót sem várunk működésétől azon vizsgáló bizottságnak, melyet ez küldött a helyszínére, kéri a gyűlés Angolországot, hogy küldje oda részrehajlatlan ügynökeit és hasson oda, hogy a berlini szerződés 61 cikkelyében foglalt reformok minél hamarább hajtassanak végre.

Dr. Korbuly Imre.

Midőn a hetvenes évek első felében dr. Korbuly Imre a magyar közjogról írt művét közrebocsátotta, — rendszeres, a magyar államjogegész anyagára kiterjedő újabb munka Cziráky, Virozsil és Récsi művein kívül nem létezett, s az örmény születésű Korbuly Imre egyszerre közjogi irodalmunk legjelesebb szerzői sorába emelkedett, maig is egyetemi használatban levő könyvével; melyben ő a korábbi rendszeres művek, egyes államjogi kérdésekről jogtudósaink legjelesebbjei által írt monografiák, értekezések és vitairatok fejtegetéseire is tekintettel volt; s azokat könyvészetileg rendszeresen egybefoglalta.

Sőt azóta is, hogy Korbuly műve megjelent, alig egy pár ily rendszeres munka látott még napvilágot e kiválólag hazai szakában a jogtudományának s a Korbuly után következett Bóncz-, Kiss- és Nagy-, Horváth-

és Mariassy-féle közjogon kívül újabb rendszeres tárgyalását a magyar államjog egész anyagának maig sem bírjuk.

Czirák latinul írt magyar közjogának megjelenése óta tehát mindössze a fentebb elősorolt munkák foglalják magukban többé-kevésbbé a magyar államjog egész rendszerét, s e művek szerzői sorában is (közelismerés szerint) méltó helyet foglal el a jeles magyar-örmény jogtudós: Korbuly.

A hazai közjogi és közigazgatási irodalom egyik legkiválóbb, úttörő művelőjének és a nagyhirű kolozsvári volt egyetemi rendes tanárnak, Korbuly Imre dr.-nak arcképét és életrajzi adatait mutatjuk be olvasóinknak.

A feledhetetlen emlékü tanár nagybátyjának, nagyreményű fiának és egyik jó ismerősének baráti kezeiből vett arcképhez és adatokhoz csatolva saját jegyzeteimet, a tisztelt Szerkesztő úr engedelmével, mint legelső teszem közzé az alábbi hiteles életrajzi vázlatot azon tudatban, hogy annak fakulásra váró sorai világot fognak vetni az elhunyt lángelme fényességére.

Korbuly Imre 1844. nov. 9-én született Nagy Dersidán (Szilágyvármegyében). Atyja, vitézségi éremrenddel kitüntetett részese volt az 1848-as nagy időknek. Fiát kezdettől gondos nevelésben kívánta részesíteni, azonban e szándéka 1853-ban beállott munkaképtelensége folytán megghiúsult s így a jelzett időtől a szorgalmas fiú neveltetését atyai nagybátyja Korbuly Lázár vette kezébe, ki fogadott fiát előbb Debreczenben a kegyesrendiekénél, majd Nagyváradon, majd ismét Debreczenben taníttatta, hol is 1861. jún. 30-án az ev. ref. főcollegiumban dícséretes érettségi vizsgálatot tett, mi azonban természetesnek is látszott: mert Korbuly már mint negyedik gymnasiális osztályú tanuló meglepte tanárait egy hírneves dolgozattal, mint felsőbb osztályú tanuló pedig Teleki és Széchenyi halálára írt politikai költeményeivel vonta magára a figyelmet. Érettségi vizsgálata után pappá akart lenni s mint nagyváradi papnövendéket Nogáll kanonok ajánlatára a budapesti hittudományi karhoz küldötték. Betegeskedése miatt a papnöveldei pályát abbahagyta s

a budapesti egyetemen a jogi tanszakra iratkozott be, hol is mint harmad éves joghallgató 1863-ban történelmi fejtegetésekben bővelkedő közjogi pályakérdést nyert meg, melynek megírásához Pauler Tivadar saját nagybecsű könyvtarát bocsátotta rendelkezésére. Befejezven jogi tanulmányait 1868. szept. 29-én a győri akadémiához tanársegéddé és könyvtárnokká nevezték ki, 1869. júl. 14-én ugyanoda helyettes rendkívüli tanárnak. 1869. nov. 19-én a tudori oklevél kiérdemlése után pedig ezen minőségben a pozsonyi jogakadémiához helyezték át. 1870. márc. 10-én ugyanitt nyilvános rendkívüli, 1871-ben pedig rendes tanár lett. 1871-ben okt. 5-én a létesült kolozsvári kir. tudomány-egyetem rendes tanárává neveztetett ki s mint ilyen az említett év okt. 19-én tette le a hivatalos esküt. Ezen időtől kezdve 1876. évi márczius 5-én bekövetkezett haláláig a kolozsvári egyetemen tanította a magyar közjogot és magyar közigazgatási jogot.

Hogy mily fényes sikerrel működött Korbuly a tanári pályán, azt legszebben igazolhatják nemcsak az országban szétszórva élő kiváló jogásztanítványai, hanem irodalmi művei is, melyekből igazán maradandó emléket biztosított nevének. „Közjog”-át 1871-ben tette közzé oly kelendőséggel, hogy a következő évben új kiadást kellett abból sajtó alárendeznie. E kiadást újabb meg újabb átdolgozás követte annyira, hogy még ma is, majdnem 20 évvel a szerző halála után, a Korbuly név ott ragyog a magyar közjogi tankönyvek homlokán és említetik e név nem egyszer a magyar parlamentben is a közjogi fejtegetéseknél. Nem kevésbbé nevezetes Korbuly-nak 1868-ban megjelent és akadémiailag koszorúzott következő pályamunkája: „A háni méltóság tekintettel horvát-, dalmát- és tótországi, nem különben a szörényi, bosnyákországi, a macsói, sói, ozorai, bronehi, kruchoi, bolgárországi, nándorfehérvári, zreborniki, jajezai, szabacsi és szerémi bánóságok történelmi és közjogi viszonyaira.” E művét szerző halás kegyelettel az őt felnevelő nagybátyjának ajánlotta. E két munkáján kívül pár jogi értekezés és több vers jelent még meg tollából, mely utóbbiak a szép-irodalmi lapok hasábjain láttak annak idején napvilágot.

A tanszéken szigorú, de igazságos, a közéletben leereszkedő, de bizalmat keltő, az irodalmi téren pedig kimagasló tanár 1876. márczius 5-én hunyt el elte 35-, tanárságának 8-, házasságának 7-ik évében, mélyen elszomorítva az egyetemet, — mely arczképét olajba festetten őrzi, — a már időközben elhalt özvegyet és a már felnevelkedő árva gyermekeket. Korbulyról az 1861-ben érettségi vizsgálatot tett tanulótársak 1881-ben, a husz éves találkozás emlékére kiadott Emlékkönyvben azt írták, hogy „jelen emlékkönyvünk körét túlhaladná elhunyt jelesünk társadalmi állásáról és irodalmi működéséről kimerítőleg megemlékezni; ez úgy is közönségesen tudva van. Ennélfogva kötelességünknek tartjuk csak annak megemlékezésére szorítkozni, hogy halálával legjelesebb társunkat veszítettük el.“

E sorokat több mint 10 év után mi is ismételjük, azon hozzáadással, hogy jó emlékét mindig tiszteletben fogjuk tartani s azon leszünk, hogy kimagasló alakját a törekvők elébe követendő példányképül állítsuk!

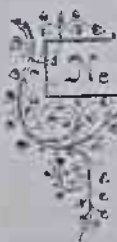
Dr. Gopcsa László.

Emléksorok.

K. Z.-hez).

— Párkányián Rafael. —

E képzeltétek ám, hogy én talán
Sohajtozom a dicsőség után;
Vagy tapsra vágyom, mit nyújt a tömeg,
Ez sértené csak büszkeségemet

Igen, hisz lantom bűvös ereje
Érző szivekből könyt csepegtete,
Mig másokat vigságra indíta,
Ábrándot, almot el-el osztata.

Miért? oh azt egy mély titok fedi;
Hát mért nyílik a rózsá szirma ki?
Forras, mely támad ott a hegytetőn,
Mért fut zajongva át a zöld mezőn?

Zephir, a mely lenget falevelet,
Mért hogy suttogva int üdvözléset?
A csalógány mért zengi bájdalát,
Bokor tövénél húzva meg magát?!

Simonyi Gergely.

Örményországon keresztül.

— A travers l'Arménie russe, Paris, 1893. —

III.

Erivánból látogatást tettek utasaink Örményország egykoron híres városaiban, Erovántásádban s Erovántágérdben, az Araxes és az Arpazsai egyesülésénél; megpillanthatták a távolból az ősrégi Ármávir váranak romjait, aztán ama fensikoknak vették utjokat, melyek a Gok-tsai tava fölött uralkodnak.

A vulcanicus karmi-i völgyön át eljutottak a híres keghárti kolostorhoz, melynek egy meredélyes sziklán való megpillantásakor méltán törték ki csodálkozó felkiáltásban utasaink. Keghárt, melynek alapítását Világosító szent Gergelynek tulajdonítja a hagyomány, manapság is püspöki székhely. Legérdekesebb részét a sziklába vágott helyiségek képezik, a melyek élénken emlékeztetnek az indiai földalatti templomokra. Örményország minden vidékéről ide sereglenek a zarándokok, keresztények és muzulmanok egyaránt s könyörgésekből, énekből és tánczból álló ünnepeik felejthetlen benyomásokat hagytak vissza Chantre és neje lelkében.

Keghárt elhagyása után több mint haromezer méternyi magasságig szakadatlanul emelkedik az út. Kurd tanyák egész sorozata szegélyezi, a melyek igen alkalmas tárgyakat szolgáltatnak Chantre-nek anthropologiai tanulmányai folytatására. Allah-Safragának, a nagy kurd főnöknek sátorából annak tőszomszédságában egy szegény pásztor nedves lakóhelyét keresték fel; majd sok viszonylag után megpillantották elvégre a Gok-tsai kék vizeit.

A perzsák „édes tó”-nak, az örmények a „keghárti tenger”-nek, a törökök „kék tenger”-nek nevezik a Gok-tsait s szép azurkékben játszó hullámai meg is érdemlik ezt

az utóbbi elnevezést. Alig lehet meglepőbb látványt képzelni ennél az 1370 kilométert elborító víztömegnél, a melyet mintegy kétezer méternyi magasságban medence-szerű porphyroközet fog körül. Partjain itt-ott vulcanicus kúpok emelik fejeiket a magasba. Több folyó és patak ontja vizeit a Gok-tsaiba; belőle azonban csak egy indul tovább, a Zanga, hogy megöntözvén az eriván-i síkot, csatlakozzék az Araxeshez. A tó partjain romba dől kolostorokon akad meg az utazó tekintete, északnyugati végpontján pedig, a híres Seváng szigeten, a Máriám hercegnő által alapított templom mellett kilencz század óta nevezetes zárda áll, melyben egy érsek és több szerzetes örökös némaságban anachoreta életet él. A nép azt tartja, hogy ezek a szerzetesek nagy bűnökért vezeklenek ebben a mélabús magányban, elválasztva a sziget által minden földi dologtól, a hol csak a porphyr hegyekről alászálló viharok nyujtanak monoton életüknek némi változatosságot. . . .

Novo-Bayazidban bucsút vett a karavántól Chantre és neje. Koesin szállottak le az Akstapha-tsai csodálatos völgyének mentén Dillijan felé, hogy elérjék a Tiflisnek robogó vasutat.

Egy heti pihenő után meglátogatták nyugati Georgiában Akhaltzikhot, melynek örményekből és zsidókból álló lakossága igen érdekes és vonzó tárgyat szolgáltatott a további tanulmányaikhoz. Még befejezetlen úton tértek vissza, mely a Žekar hegy ormán, 2660 meter magasságban vonul át, a honnan megragadó panorama nyílik a környező bércekre. Rionból vaspálya vezet Batumig, a hol az európai élet komfortja váltotta fel Chantre és neje öt hónapi utazási fáradalmait.

Utazásuk folyamán kiváló figyelműkre méltatták a lakosságnak női részét is. Chantrenének alkalmá nyílt több száz örmény, tatár és kurd hölgyet, köztük előkelő családok tagjait is közelebbről megfigyelni s rajtuk anthropometricus méréseket tenni. Sőt hosszas rábeszélés után azt is megengedték a „frank” asszonynak, hogy lefényképezze őket. Közléseink záradékaul álljon itt, a mit az örmény nőkről jegyzett fel könyvében:

Jobbára magas természetűek szabályos szép vonásokkal s nagy finomsággal mosolyukban s ajkaik kifejezésében. Magas fokát a fogékonyságnak tanusítják a nevelés jótékonyágai iránt; előbbkelő családok nagy költséggel neveltetik fiatal leányaikat; vannak köztük olyanok is, akik Európába jönnek, s Oroszországban egyetemi tanulmányokat végeznek. Nem esoda, ha erkölceik és szokásaik is mind európaiasabbakká lesznek. Meglátszik ez öltözködésükön is; egyes központi városokban már csak a fejtakarót tartották meg a régi viseletből. Egyik jellemző vonása a régi örmény szokásoknak, hogy a szájat szalaggal takarják el jelekül a csöndnek és alázatosság-nak, a melyet házaikban meg kell őrizniök a fiatal asszonyoknak. Egyes örmény asszonyok készebbek lennének inkább meghalni, semhogy levegyék a takarót fejükről vagy állukról. Ez a szokás több ízben már az állnak eltorzulását, atrophíáját is maga után vonta.

Dr. Molnár Antal.

Üzenet egy örmény lánynak.

Tudom én azt bár nem mondom,
Mi az a te nagy bánatod,
Rózsaaarczod mért halovány,
Mért van bú szemed sugarán,
Tudom én azt barna leány,

Ne mond nekem mégis tudom,
Hogy a szived beteg nagyon,
Nem érdemi meg a hűten,
Hogy sírasd egy hosszú éltén,
Töröld le a könnyűd szépen.

Hogy ne szánjon senki végre,
Ha a szived szakad érte,
Tanulj szépen lemondani,
Megtört szívvel mosolygani,
Lemondani... felejtetni...

Sallak Róza.

Ókori örmény nemzeti énekek *)

A „Hántesz Ámszoreá“ bécsi örmény lap hasábjain gyakran találkozunk a tudós Vetter, német armenista német nyelven megjelent örmény irodalmi dolgozatainak örmény fordításaival.

Mult év elején jelent meg egy német folyóiratban a sokoldalú ismerettel bíró armenistának egy újabb műve, vagy helyesebben értekezése az ókori örmény nemzeti énekekről, mely nemsokára a bécsi mechitháristák említett folyóiratában is megjelent örmény fordításban.

Öseink énekeiről és regéiről, mint maga Vetter is mondja, már előbb sokan írtak; s többek között különösen Mëgêrdics Eminnek 1840-ben kiadott „Örményország ókori mondái“ című munkáját említi, mely műről 1852-ben a „Journal Asiatique“ lapban Dulaurier francia armenista hosszabb tanulmányt**) írt; e tanulmány után ismerte meg Vetter, Emin munkáját. Főlemlíti még Vetter továbbá a velencei mechitháristák szerkesztése alatt álló „Pázmáveb“ (Polyhistor) szintén az ókori örmény népenekekről szóló közleményeit (1850. decz. és 1851. jan.), úgy szintén Cánhêrgián József bécsi és Zárbhánáleán Kárekin velencei mechithárista atyák becses örmény irodalomtörténeti munkáit, melyek hasonlóképen bő adatokat nyújtanak az ókori örmény népdalokról. Nem került ki Vetter figyelmét Langlois francia armenista „Örményország ó- és újkori történetiróinak gyűjteménye“***) cím alatt írt munkája sem, melynek előszava szintén bőven értekezik e tárgyról. Vetter armenista ismerte az újabb kiadások közül Eminnek „Chorenei Mózes és az örmények ókori regéi“ orosz nyelven írt művét is, melyet később Chálátheáncz Krikor örmény fordításban is kiadott

*) Die nationalen Gesänge der alten Armenier, Theologische Quartalschrift, Tübingen.

**) Études sur les chants historiques et les traditions populaires de l'ancienne Arménie, d'après une dissertation de M. I. B. Emin. Journal Asiatique, 1—54 lap.

***) Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie. Paris, 1867—1869.

Tilliszben 1886-ban. Főleg e műnek tulajdonítja Vetter minden érdemét.

Mint hogy az örmény népdalokat csaknem kizárólag Chorenei Mózes „Nagy-Örményország története“ *) tartotta fenn számunkra, szükségesnek tartja Vetter részletesen szólni Choreneiről és művéről, mit azonban mi e helyen annál is inkább mellőzhetünk, mivel Choreneiről az „Armenia“ hasábjain elég kimerítő adatokat találhatunk. Choreneiről szólva többek között ezeket mondja: „Chorenei Mózes a nép ajkán fennmaradt mondákat, regéket és énekeket összegyűjtötte és eme gazdag le nem írt forrásokat felhasználta nemzete régebbi történetének megírásához.“

Chorenei az örmény mondákat kétféle alakban vette át:

1) Mint szájról szájra fennmaradt száraz hagyományt: s a hagyományokat akként gyűjtötte össze, a mint azokat az öregek neki elbeszélték. „Miután mindent rendbeszedtem, — mondja Chorenei első könyvének 19-ik fejezetében — elő fogom sorolni számodra e könyvben nemzetünk őseit és nagy férfait, a róluk szóló elbeszéléseket és azok tetteit anélkül, hogy azokba valami önkényest vagy illetlent belésszönék; hanem csak azt, a mi a könyvekben, úgy szintén bölcs és íteleterős férfiak beszédeiben van, melyekből törekedtem igazsághiven ókorunk okmányait kiszedni és összegyűjteni.“

Első könyvének hatodik fejezetében pedig ezeket olvassuk: „Azzal, hogy ezen elbeszélések valók vagy hamisak, nem törődöm. De hogy mindazt megtudjad, a mi a hír-hagyományban és könyvekben találatik, — általveszek mindent e munkába.“

Másutt ismét világosan utal az öregek tanúságaira, kiktől kérdezősködött. „És most felhozom a csodálatos aggastyán elbeszélését, — mondja Chorenei második könyvének 74-dik fejezetében, — ki így szólott: Óseim idejében, szokás szerint, a fiú az apától vette át a szó-hagyomány olyan elbeszéléseit...“

*) Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története. Eredeti örményből fordította és magyarozó jegyzetekkel ellátta: Szongott Kristóf. Szamosújvárt, 1892.

Chorenei második könyvének 61-dik fejezetében, hol Árdávászt másziszsi fogságát beszéli el, szintén a vén asszonyok tanúságára hivatkozik, midőn így szól: „A vén asszonyok is azt beszélik róla, hogy ő most is él, egy barlangban bezárva, vas láncokkal lekötve...”

2) Chorenei nemcsak a mesés hagyományt, a nemzeti mondákat és regeket vette át elődeitől, hanem a becses történeti énekeket is. Különösen a hősénekeket kedvelte Chorenei: szívesen jelent meg neves történetírónk az ünnepélyes gyülekezeteken, hol kitűnő énekesek hangszer mellett énekelték meg az örmény hősök és nagy férfiak tetteit. „Ezt énekelték némelyek ezimbalom-szó mellett; én hallottam füleimmel.“ *)

A mit Chorenei ez ünnepélyes gyülekezeteken a nép elő ajkáról hallott, azt történelmében fel is használta. Művének első és második könyvét, mondja Vetter, csaknem kizárólag ezen énekekből alkotta, melyeket többnyire prózában átalakított és kibővített; 12 éneket pedig szóról szóra tartott fenn számunkra.

A 12 énekből 3 darabot itt is bemutatunk eredeti szövegben, melyek hű magyar fordítását a magyar „Chorenei“-nek az egyes darabok végén zárójelben megjelölt helyeiből vesszük át:

I.

Jérgner jérgin jév jérgir ;	Vajudott az ég és föld ;
Jérgner jév dzirani dzov ;	Vajudott a bíborszínű tenger is ;
Jérgn i dzovun uner zgárnérig [jégheknign ;	A tengerben piros kaka született ;
Ent jéghekán phogh dzuch jé- läner ;	A kaka nyakából füst jött ki ;
Ent jéghekán phogh pocz jélaner ;	A kaka nyakából láng jött ki ;
Jév i poczujn badánjégig väzer ;	Es a lángból egy fiú ugrott ki ;
Na hur hjér uner,	Kinek tűzhaja,
Pocz uner mutusz	Lángszakala volt,
Jév ácsgunkhén ein árjékagunkh.	Szemei napok voltak.

(Első könyv, 31. fejezet).

E darab, melynek mythologiai jelentősége van, a hős Vahakén-nak, az örmények Herkulesének születését énekli meg.

*) L. Chorenei első könyvének 31-dik fejezetét, mely a hős Vahakénról szól.

II.

Jéthe tu horsz hédzczisz	Ha vadászni mész löhaton
Házád i vjér i Mászisz.	A szabad Másziszra,
Ézkhjéz gálczhinkhácskh, darczhin	Atündérek elfognak és elvisznek
Házád i vjér i Mászisz:	A szabad Másziszra;
Ant gáczcesz	Amott fogsz maradni,
Jév ézlujsz mi diésczchesz.	De a világosságot nem fogod látni.

(Második könyv, 61. feje.)

E darab tartalma: Ártásesz, kinek halála után fia Árdávászt jutott az örmény trónra. megátkozza fiát, mivel — miként Kolten *) dalmokai regélik — így szólott atyjához:

III

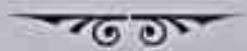
Mines tu kénáczejér	Ha te elmész
Jév zjérgírsz ámjénájn	És az egész országot
Ént khjéz dárár,	Magaddal viszed,
Jész ávjérágáczhész	Miként fogok én a romok felett
Vorbesz thákávorjem?	Uralkodni?

Ez ősi énekek keletkezésének ideje, mint Vetter állításaiból is kitűnik, valószínűleg a Krisztus előtti V. és a Krisztus utáni II. század közé esik; keletkezési helyük pedig a közép Araxes (Jerászeh) völgye.

A hős-énekek költészeti becsére térve azt mondja Vetter, hogy habár a reánk maradt darabok oly rövidek és oly csekély számúak, hogy meg sem ítélnélők, mindazáltal e darabok, melyeket Chorenei nem költészeti, hanem csupán mint történeti érveket őrzött meg számunkra, rövid tartalmuknál fogva is világos jelét adják a költő fenkölt gondolkodásának és finom izlésének. Ezt bizonyítják az azokban előforduló választékos szavak és kifejezések, nem különben a czélszerűen elhalmazott hasonlatok, allegóriák, metaphorák, metonymiák gyakori megjelenései is.

„Hántesz Ámszoreá” után

Voith Antal.

*) Kolten, Nagy-Örményország Vasparágon tartományának egyik kerülete, melyben sok szőlő és bor terem; a Jerászeh folyó és Chapán (Háppant) kerület között fekszik, főhelye Akulisz, mi annyit tesz: Szőlővel teli (Ajkov li). Chorenei, Nagy Örm. története, 153. lap.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XVI.

Kövér család.

E magyar-örmény nemes családot, melynek legkiválóbb fia Ákontz-Kövér István, velencei örmény érsek volt¹⁾, két ízben érte azon nagy kitüntetés, hogy egy-egy ága a hazai nemesek díszes koszorújába felvétetett. Kövér János és Kajetán, néhai Kövér Gergely fiai, gyergyószentmiklósi örmény kereskedők voltak az elsők, kiket a nagy kiterjedésű Kövér családból Mária Terézia királynő Bécsben 1780. május 24-én kelt címerlevelével összes hozzátartozóikkal u. m. Izsák Máriával, Kövér Jánosnak hitestársával, György, Teréz, Anna, Mária és Ripszime magzataival s mindkét címerszerző összes mindkét nembeli törvényes ivadékaival együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása és előbb említett Kövér Jánosnak ép úgy, mint néhai atyjának gyergyószentmiklósi előbb tanácsnoki, utóbb bírói minőségében szerzett bokros érdemei megjutalmazására nemesi rangra emelt. A nemesség adományozásánál kegyes figyelmére méltatta a dicső királynő azon fontos körülményt is, hogy mindkét címerszerző azon Kövér Tódornak unokája, ki az 1703. évi háborús mozgalmak és zavaros viszonyok között Moldvába, előbbi tűzhelyére visszasielő gyergyói örménységet visszatérésre, az előbb vallott, Krisztusban csak egy természetet hirdető Eutyches tanától való elpártolásra és a római egyház hitelveinek elfogadására bírta. - 1804. augusztus 17-én pedig I. Ferencz király Bécsben kelt címerlevelével Kövér Tódor, Kajetán, János, Simon és Antal fivéreknak adományozott nemességet és pedig nemcsak az 1795-ik évben Temesvármegyében szélteben pusztító éhínség alkalmával szenvedő embertársaik szükségének enyhítésére általuk

¹⁾ Ákontz és Kövér ugyanazon egy magyar-örmény családnak csak különböző elnevezései.

nemeskeblűen felajánlott nagyobb mennyiségű gabona mintegy viszonzásául, hanem hálás elismerésül egyszermind azon hadi érdemeknek is, melyeket egyikük mint az 1797-ik évi francia invasio visszaverésére Temesvármegyében is alakult nemesi fölkelő sereg egyik kimagasló tagja a szorongatott haza és trón megvédésében ismételten tanusított. Említett fivéreken kívül ez alkalommal Ferencz király nemesi rangra emelte Todornak hitestársától, nemes Csiky Annától született Emmánuel, Antal, István, Gergely és Márton fiait, nem különben Mária, Kata, Sára, Teréz és Janka leányait: továbbá Kajetánnak nejétől, nemes Dániel Teréztől született Kajetán, Márton, Jenő fiait, Mária, Margit és Teréz leányait, végül Jánosnak hitestársával, nemes Csiky Rebekával nemzett János fiát, Erzsébet, Mária és Anna leányait s valamennyiök összes törvényes mindkétnemű utódait.

A Kövér János és Kajetán, nem különben hozzátartozóik részére Bécsben 1780. május 24-én kiállított czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis: Quod, cum Nobis perspectum esset, Liberalitate et Clementia, qua munifici Principes Fideles subditos amplectuntur, horum benemerendi studium magis adhuc excitari, propriumque Nobis semper fuisset, eorum, qui publico utiles esse contendunt, studia, ac voluntates, et fovere libenter, et munifica complecti liberalitate: ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam Nobis propterea factam commendationem, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Ioannis et Kajetani Kövér de Gyergyó Szent Miklós, Gregorii quondam Kövér Filiorum, Civium et Quaestorum Oppidi in Transsilvania Gyergyó-Szent-Miklós, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum exigentia, tum vero mercaturam cum emolumento vectigalium Nostrorum exercendo exhibuisse et impendisse dicuntur: benignam praeterea habentes rationem illorum etiam servitiorum, quae Avus ipsorum Theodorus quondam Kövér, dum genti Armenae, e Transsil-

varia Anno Domini millesimo septingentesimo tertio ob-
 turbines belli in vicinam Moldaviam remigranti ad reme-
 andum, suscipiendamque denuo Augustae Nostrae Domus
 tutelam, ad eiurandos item Eutyebianae Haeresis errores,
 amplectendamque Catholicae Religionis veritatem Author
 Suasorque fuisse, producto coram Nobis Tabulae conti-
 nuae Sedis Gyergyó testimonio induceretur, servitorum
 item, quae praefatus Gregorius Kövér, Ioannis et Ca-
 jetani Genitor, ipseque etiam Ioannes diversa in Magis-
 tratu dicti Oppidi Gyergyó Szent Miklós officia, et sig-
 nanter Senatoris, etiam Iudicisque munia laudabiliter sus-
 tinendo exhibuisse et praestitisse et respective exhibere
 ac praestare perhibentur, qualiave dictos Ioannem et
 Cajetanum, imo et maiora deinceps quoque exhibitu-
 ros et impensuros benigne confidimus; studia etiam et
 scientias, quibus Cajetanus Kövér ingenium suum ad res
 bene merendas non tam in Regia Nostra Claudiopolitana,
 quam in antiquissima, ac celeberrima Caesareo Regia et
 Archiducali Nostra Vindobonensi Universitate excolere,
 formareque in curis habuit, aliasque praestantes ipsius
 animi dotes in benignam considerationem sumentes; eos-
 dem Ioannem et Cajetanum Kövér, Ioannisque Con-
 iugem Maria Isaak, et Filium Georgium, Filiasque The-
 resiam, Annam Mariam, et Ripsime seu Rosaliam, iam
 natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo tho-
 ro nascituros Liberos, eorumque Haeredes et Posteros
 utriusque Sexus universos de supremac potestatis Nos-
 trae Caesareo-Regiae ac Principalis plenitudine, Gratiaque
 speciali in coetum et numerum verorum et indubitato-
 rum antelati Magni Principatus Nostri Transsilvaniae,
 nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum,
 Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditiarum
 Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscri-
 bendo, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque
 deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futu-
 ris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis,
 Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque,
 quibus caeteri veri et indubitati dicti Magni Principatus
 Nostri Transsilvaniae, Partiumque eidem incorporatarum,

nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum. Dictionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterī utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Ioannem et Cajetanum, praefatosque eorum declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum, per insitionem

Kövec család czímere.

a basi in caput ducta pyramidali figura argentea tripartitum, ac prima quidem sui parte aureum, in qua Aquila nigra alis expansis, rostro patulo, et lingua rubicunda exerta, ad sinistram scuti oram conversa visitur; secunda vero parte caeruleum, tres continens stellas aureas sexangulas situ; tertia denique pars constat ex spicula pyramidali superius iam descripta, quae proceram exhibet arborem pinum, secus quam graditur in solo graminoso candidus Aries, animositatis sym-

bolum, cornibus et ungulis auro tinctis; Scuto incumbit situ recto locata Galea tornearia, auro coronata clathrataque, purpura suffulta, auro redacta, torque ac monili pariter aureis circumducta: Apicem inter bina cornua aurea ornante brachio cataphractura armato, frameam stringente, capulo aureo conspicuam; Lacinae autem hinc atrae et aurea, illinc caeruleae et argenteae scuti latera decenter ac venuste illustrant; prout haec omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Ioanni et Cajetano Kövér, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concernentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu No-

bilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Magni Principatus Nostri Transsilvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Magni Principatus Nostri Transsilvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibuscunque exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum ac expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Prae-eminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant Haeredesque et posteriores utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri independentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, dievigesima quarta Mensis Maii, Anno Domini millesimo septingentesimo octuagesimo, Regnorum vero Nostrorum Quadragesimo.

Maria Theresia m. pr. Thadaeus Baro a Reischach m. pr.¹⁾

Alexander Horváth m. pr.

A Kővér János és Kajetán fivéreik részére 1780-ban adományozott czímer tehát a következő: Álló ék által három részre vágott pajzs jobb arany mezejében kiterjesztett szárnyu balra néző egyfejű fekete sas, a bal kék mezőben három (2, 1) hatágu arany csillag, végül az ék alatti ezüst mezőben zöld talajon nyulánk

¹⁾ Kővér László békésvármegyei központi főszolgabíró birtokában levő eredetiből.

fényő mellett jobbra haladó, arany szarvú hófehér kos látható. Sisakdísz két arany szarv között arany levélkoronán nyugvó pánczélos jobb kar aranymarkolatu görbe kardot villogtat. Foszladékok: jobbról fekete-arany, balról kék-ezüst.¹⁾

A Kövér Tódor, Kajetán, János, Simon és Antal fivérek, nem különben családtagjaik részére I. Ferencz császár-király által 1804. augusztus 17-én adományozott ezimerlevél szövege pedig a következő:

Nos Franciscus Secundus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam supplicationem atque intercessionem nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelium servitiorum meritis fidelium Nostrorum Theodori, Cajetani, Ioannis, Simeonis et Antonii omnium Kövér Fratrum utpote Germanorum et uterinorum, quae lidem Anno Millesimo Septingentesimo Nonagesimo quinto in promovendo Bono publico, praecipue Occasione ingruentis in Comitatu Temessiensis Famis, ad evitandum Populi Provinciae eiusdem discrimen seposito omni lucro suo, cum notabili pretii falcidia naturalibus promptly succurrendo, non secus et Anno Millesimo Septingentesimo Nonagesimo Septimo atrocis illius ad notorietatem interventae Domus Nostrae Austriacae per Gallos invasionis Limitum, unus ex ipsis in persona semet ad Insurrectionalem militiam statuendo, postquam idem per attactum Comitatum in secundarium Equitum Magistrum renunciatus exstitisset, utiles suas Operationes possibili modo impendendo, se et alias etiam Sacrae praelibati Regni Nostri Hungariae Coronae Augustaeque Domui Nostrae Austriacae fideliter et constanter exhibuerunt et impenderunt ac in futurum etiam pari Fidelitatis et constantiae fervore (uti

¹⁾ E czimert, melyet Nagy I. i. m. agyon hallgat, közli Siebmacher I. i. m. IV. köt. 341., I. de a foszladékok színét jobbról, nem különben a ezimeradományozas évét (1760) tévesen adja

Nobis de ipsis benigne pollicemur) exhibituri sunt, ac impensuri; Cum igitur ob id, tum vero ex gratia et Munificentia Nostra Caesareo Regia, qua quosque de Nobis Augustaue Domo Nostra et Republica Christiana benemeritos, virtutisque colendae Studiosos, antecessorum Nostrorum Divorum condam Hungariae Regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum Monumenta quae ad maiorum quaeque praestanda eos incitare possent decernere consuevimus, Eisdem Theodorum, Cajetanum, Ioannem, Simeonem et Antonium omnes omnino Kővér, ac per eos et quidem per Theodorum Filios Emanuelem, Antonium, Stephanum, Gregorium et Martinum, Filiasque Mariam, Catharinam, Saram, Theresiam et Ioannam ex consorte sua Anna Csiky; per Cajetanum Filios aequae Cajetanum, Martinum et Eugenium, Filiasque Mariam, Margaretham et Theresiam ex Consorte sua Theresia Daniel; per Ioannem autem Filium Ioannem, Filiasque Elisabetham, Mariam et Annam ex Consorte sua Rebeca Csiky susceptos et progenitos (Simone cum Consorte sua Catharina Csiky, et Antonio cum consorte sua Margaretha Lengyel prolibus destitutis) Haeredesque et posteros suos utriusque Sexus universos iam natos, ac in futurum Dei benedictione legitime nascituros, in consequentiam benignae Resolutionis per Augustissimum condam Imperatorem Hungariae Regem Iosephum II. Patrum Nostrum pie recordationis desideratissimum de dato Decimae Nonae Martii Millesimi septingentesimi octuagesimi quarti elementer elargitae e statu et conditione ignobili, in qua haecenus perstitisse dicuntur, de Regiae potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali eximentes, in Coetum et numerum verorum antiquorum et indubitatorum praememorati Regni Nostri et partium eidem adnexarum Nobilium duximus adnumerandos cooprandosque et adscribendos, annuentes et ex certa Nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri, antiqui et indubitati praedicti Regni Nostri

Hungariae Partiumque ei adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de iure vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisī utunturque et gaudent, utī, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posterī ipsorum utriusque Sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga ipsos exhibitae Gratiae et Clementiae, ac liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia:

Scutum videlicet Militare erectum quadripartitum priore ac posteriore sui parte rubrum exhibens, quatuor fascias undulatas dextro diagonales argenteas, quibus superinducitur Griphus aureus divaricatis posterioribus pedibus erectus, lingua rubicunda exerta, alis post tergum expansis, caudaque inter pedes reflexa, anteriorum pedum dextris falcibus evaginatum frameam vibrans. in superiori area sinistrorsum, in inferiori vero dextrorsum

Küncz Tüdör cernens. Secunda porro ac tertia sui parte coeruleum continens Pellicanum candidum extracto super basi viridi nido insidentem, ac pullos suos sanguine e pectore vulnerato elicto pascentem, in illa dextrorsum, in hac vero sinistrorsum conversum. Scuto Incumbit Galea tornearia coronata clatrataque seu aperta purpura suffulta, auro reducta, torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria Gripho Scutario inter Jugum alarum aquilinarum horizontaliter sectarum, ac Scuti tincturas ita, ut Metallum metallo et Color colori opponatur alternantium emergente fastigiata. Laciniis seu lemniscis, hinc aureis et coccineis, illinc vero argenteis et coeruleis a cono Galeae in Scuti oras large defluentibus Scutumque ipsum decenter ac venuste exornantibus: Quemadmodum haec omnia in principio seu Capite praesentium Litterarum Nostrarum pictoris edocta manu, propriisque ac genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur, Eisdem Theodoro, Caj-

tano, Ioanni, Simeoni et Antonio omnibus Kővér, ac per Theodorum attactis Filiis suis Emanueli, Antonio, Stephano, Gregorio et Martino Filiabusque Mariae, Catharinae, Sarae, Theresiae et Ioannae: per Cajetanum vero filiis aequae Cajetano, Martino et Eugenio Filiabusque suis Mariae, Margarethae et Theresiae: per Ioannem autem Filio aequae Ioanni, Filiabusque Elisabethae, Mariae et Annae haeredibusque et Posteris suis utriusque Sexus universis iam natis et in futurum Dei benedictione legitime nascituris danda duximus et conferenda decernentes et certa Nostra Scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, Indultis, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iidem de Iure vel antiqua consuetudine usi sunt ac gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus ac singulis, ac quibusvis Nobilitaribus et Militaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulturis, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, vetustae ac indubitatae Nobilitatis Titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris et Praeeminentiae hominibus insignitos, et ornatos, dici, nominari, haberi et reputari volumus et mandamus, ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posteri ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint; imo nobilitamus, damus, conferimus, et concedimus praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes Litteras Nostras privilegiales Secreto Sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae utimur independenti communitas iisdem Theodoro, Cajetano, Ioanni, Simeoni et Antonio omnibus Kővér, ac per Theodorum Filiis suis Emanueli, Antonio, Stephano, Gregorio et Martino, filiabusque Mariae, Catharinae, Sa-

rae, Theresiae et Ioannae; per Cajetanum vero filiis aequae Cajetano, Martino et Eugenio Filiabusque Mariae, Margarethae et Theresiae; per Ioannem autem filio aequae Ioanni, filiabusque Elisabethae, Mariae et Annae, Haeredibusque ac posteris suis utriusque Sexus universis iam natis et in futurum Dei benedictione legitime nascituris gratiose dandas duximus et concedendas. Datum per manus fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Comitis Josephi Erdödy de Monyorókerék Montis Claudii et Comitatus Varasdiensis perpetui Comititis, prout et Arcis Civitatisque eiusdem nominis Haereditarii Capitanei, Camerarii Nostri et Actualis Intimi Status Consilarii per Regnum Nostrum Hungariae Ianitorum Regalium Magistri, Comitatus Nitriensis Supremi Comititis ac Pro-Cancellarii Nostri Regii Hungarico Aulici, in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae die decima septima Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Quarto, Regnorum Nostrorum Romani, Hungariae, item Bohemiae et Reliquorum Anno Decimo tertio, Reverendissimo, Reverendis item ac Venerabilibus in Christo Patribus (Archi-Episcopatu Strigoniensi vacante) Comite Ladislao Kollonich de Kollegrad Colocensis et Baesiensis, canonice unitarum Metropolitanarum Ecclesiarum Archiepiscopo, Andrea Baesinszky Graeci Ritus Catholicorum Munkácsiensis, Matthaeo Francisco Kerticza Bosnensis seu Diakovariensis et Syrmienensis, Maximiliano Verhovácz Zagrabienensis, Francisco Xav. Fuchs Nitriensis, Ioanne e Comitibus de Reva Scepusiensis, Ignatio Darabant Graeci Ritus Catholicorum Magno-Varadiensis, Ioanne Jessich Segniensis et Modrussiensis seu Corbaviensis, Nicolao Milassin Albaregalensis, Silvestro Bubanovics G. R. Cath. Crisiensis, Josepho Mártonffy de Csik-Mind-Szent Transylvaniensis, Gabriele Szerdahelyi de Nyitra-Szerdahely Neosoliensis, Ladislao Kőszeghi Csánadiensis, Francisco Szany Rosnaviensis, Francisco Miklóssy Magno-Váradensis, Sedibus Vacziensi, Agriensi, Quinque-Ecclesiensi, Iaurinensi, Vesprimiensi et Szabariensi vacantibus, Josepho Pierer de Hodos consecrato Tinniniensis, Josepho Vilt consecrato Belgradi-

ensis et Szamandriensis, Comite Sigismundo Keglevics de Buzin Electo Maariensis, Josepho Petheő Electo Drivestensis Ecclesiarum Episcopis Ecclesias Dei feliciter gubernantibus; Serenissimo item Archiduce Austriae Domino Josepho Regni Nostri Hungariae Palatino, et Locumtenente Nostro Regio, nec non Spectabilibus ac Magnificis Francisco Szent-Iványi de Eadem, Iudice Curiae Nostrae Regiae, Comite Ioanne Erdődy de Monyorókerék, Regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Bano Comite Josepho Brunszvik de Korompa Tavernicorum, Comite Carolo Pálffy ab Erdőd Curiae, Comite Francisco Zichy de Vasonkeő Pincernarum, Comite Josepho Georgio de Batthyán perpetuo in Németh-Ujvár Dapiferorum, Comite Michael de Nádasd perpetuo Terrae Fogaras Agasonum, Comite Francisco Szecheny Sarvári Felső Vidék Cubiculariorum, antelato Comite Josepho Erdődy de Monyorókerék Ianitorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistris, Illustrissimo S. R. I. Principe Nicolao Eszterházy de Galantha Nobilis Turmae Nostrae Praetorianae Capiteo et praelibato Comite Carolo Pálffy ab Erdőd Comite Posoniensi, caeterisque quamplurimis saepedicti Regni Nostri Hungariae Comitatus tenentibus et Honores.

Franciscus m. pr. Comes Josephus Erdődy m. pr.

Ioannes Barthodeiszky m. pr.¹⁾

Kövér Tódor, Kajetán, János, Simon és Antal, továbbá utódjaik címere e szerint a következő: Négyelt pajzs, melynek első és negyedik, balról jobbra haladó hullámzatos, négy ezüst gerendával megrakott vörös mezejében ágaskodó bal (jobb) arany griff jobbjaiban kivont kardot villogtat; a második és harmadik kék mezőben zöld talajra helyezett fészkeben ülő fehér pelikán vérével táplálja kicsinyeit. Sisakdísz két sas-szárny között, melyek jobbika vörös-arany, a bal pedig ezüst-kék, koronából kinövő jobb arany griff kivont karddal. Foszladékok jobbról: vörös-arany, balról kék-ezüst.²⁾

¹⁾ I. Ferencz királyunk 1804. október 26-án kelt és Kövér Ferencz aradi tisztviselő birtokában levő eredeti átiratából.

²⁾ E czimerről Nagy I. és Siebmacher I. i. m. mit sem tudnak.

Szamosújvári levelek.

VII.

-- A tűzoltás szervezete. --

Ha a legelső magyar ember a király, -- úgy a legnagyobb magyar tűzoltó a királyi háznak egyik legmagyarabb tagja: József főherczeg. -- A kik őt közlrol ismerik, meseszerűnek mondják áldozatkészségét, melylyel -- mint tűzoltó is -- embertársai baján, veszedelmén segít. Ha nappal, ha éjjel jelez tűzvést az alosuthi harang komor kongása, a főherczeg -- félretéve minden kényelmet -- a hont védelmezni mindig kész katona elszánt bátorságával és serényen cselekvő eszélyességével siet a közveszély színhelyére; s a hol csak megjelen, eltűnik a rettegés, látása bátorságot önt a szerencsétlenekbe. kiknek oly sok könnyét folszáritja. Az általa szervezett tűzoltó szakasz már hetvennél több tüzesetnél jelent meg; s a ki a vész elhárításában mindig legelől működött, maga a főherczeg -- a magyar nádor unokája -- volt az!

A tűzoltó egyletek üdvös intézménye úgyszólván, országsszerte el van terjedve, mondhatni: megszilárdulva. A magyar tűzoltó szövetség kimutatásából azt látjuk, hogy az egész magyar föld területén összesen közel nyolczvankilenczezer tűzoltó működik; melyből a mi vármegyénkre: Szolnok Dobokára is számot tevő tűzoltó-csapat esik.

Természetesen nekünk is meg van már sok év óta a saját külön tűzoltó egyletünk; azonkívül vannak tűzvédelmi intézkedéseink; építészeti rendtartásunk tekintettel van a tűzbiztonsági óvintézkedésekre: tűzrendészetünk kormányhatóságilag jóváhagyott szabályrendelettel van szervezve: vannak városi és fegyintézeti tűzfecskendőink; van tűzoltói őrtanyánk és modern jelző készülékünk; de a mellett a lakosság körében, a tűzkárok elleni biztosítás is általánosan el van terjedve.

Városunknak, a belügyminiszterium által még pár évvel ezelőtt jóváhagyott, illetve megerősített tűzrendészeti szabályrendeletében lényegileg az alább vázolt rendelkezések foglaltatnak, u. m. általános hatá-

rozatok; övrendszabályok a tűzvész elhárítására; a tűzszemlélt, a tűzoltási eljárást, az oltóeszközöket és oltószereket, s a tűz elleni tényleges védekezést szabályozó intézkedések; az ezen szabályrendelet áthágásából eredő büntető eljárás s végül az átmeneti intézkedések.

A nyolcz fejezetben és harmincznyolcz szakaszban egybefoglalt rendelkezések közt mindjárt az első pontban kimondatik: hogy a tűzrendészet technikai részét a város területén a tűzoltó csapat főparancsnoka, a többi rendőri intézkedéseket pedig a rendőrfőkapitány (vagy akadályoztatása esetén helyettese) eszközli. A további szakaszokban kimondja e szabályrendelet: hogy a szolgálatban levő tűzoltó közhatósági személynék tekintendő, hogy olynemű cselekvényeket, melyek a helyi viszonyok miatt könnyen tűzvést idézhetnek elő, habár azok a fennálló törvények és rendeletek szerint még eltűntva nincsenek. — a képviselőtestületnek a rendőrfőkapitány előterjesztésére jogában áll kibocsátandó rendeletek által eltűntani, — hogy évenként legalább kétszer (tavasszal és ősszel) a városon levő összes épületek „tűz-szemle“ alá veendők az erre rendelt bizottság által, — hogy a város minden férfi lakosa, a betöltött husz évtől negyven évig, eltekintve némely meghatározott kivételektől, az előforduló tüzesetek alkalmával, testi képessége s egészségi állapota szerint a tűzvész elfojtására tényleg közreműködni köteles, — hogy a tűzoltó csapat, valamint a netán megjelent más (idegen) tűzoltó testületek is saját alapszabályaik, szolgálati utasításaik értelmében végzik teendőjüket, s ezek közvetlen előljárójuk, illetőleg a helyi tűzoltó csapat vezénylő parancsnokának rendelkezése alatt állanak, — hogy a tűzoltási költségek fedezésére köteles minden városi polgár egyenes állami adója két százalékát befizetni, hogy a most említett tűzoltási díj a helybeli állami egyenes adóval együttesen szedendő be, s valamely pénzintézetnél a városi tanács útján, mint tűzoltási alap gyümölesöztetendő, — hogy a rendelkezésre álló összes műszaki és segéderő teendőjét (minők az oltás, mentés, örökösés) a helybeli tűzoltó-csapat vezénylő parancsnoka jelöli ki és hajtatja végre. — hogy a tűz

továbbterjedésének lehető meggátálása czéljából, a tetőzetek vagy épületek lebontása csak a városi hatóság engedélyével eszközölhetők, — hogy a szabályrendelet alapján büntetendő kihágások felett elsőfokúlag a rendőrségi főkapitány, másodfokúlag a megye alispánja, harmadfokúlag a belügyminiszter határoz, — hogy a tűzvésznél magát kitüntetett tűzoltó a városi közönség által jutalomban fog részesíttetni: a működése közben önhibáján kívül károsult vagy szerencsétlenül járt tűzoltó pedig a kár és munkaképtelenség mérvéhez képest, vagy egyszern mindenkorra kielégítésben, vagy állandóan huzandó segélyben részesül: illetőleg teljes munkaképtelenség s vagyonhiány esetében a városi közönség költségén fog ápoltatni és eltartatni.

Ha az ily felsoroltak mellett tekintetbe vesszük, hogy szabályrendeletünk még a szokásos sertésperzselésnek a tűzbiztonsági elővigyázat szempontja által igényelt szabályozásáról, a szabadban való tüzelésről és a törökbuza (tengeri) hántásról, a takarmányboglyák és kazlak elhelyezéséről, a vízszállításra rendelt hordók és a tűzfecskendő-szekerek elé szükséges hámos lovak s más igavonó állatoknak kellő világlatban tartásáról és előállításáról, a kémények tisztántartásának rendszeresen teljesítendő ellenőrzéséről, a kéményseprőmesterek és segédjeiknek a tűzoltó-paranesnoksághoz való viszonyáról, illetve tűzvész esetében az oltásnál való személyes közreműködéséről, (a kéményseprők kerületei és munkadíjai külön vannak megállapítva), a háztulajdonosoknak a tűzbiztonsági és oltási szerek s eszközök készentartására vonatkozó kötelezettségeiről, a tűzjelzés módjáról és a tűzoltói jelvényekről, (melyek nálunk „Sz. T.” betűkből állannak), a tűz eredete és okainak kinyomozásáról, az e részbeni felelősség tisztábazataláról, az alkalmazásba vett tűzoltó- és mentő-intézkedések felülvizsgálásáról, valamint a szabályrendelet ellen vétők által oly kihágások miatt, melyek a törvény büntető rendelkezései alá nem esnek, a helybeli tűzoltási alap javára befizetendő (husz forintig terjedhető) pénzbüntetésekről is intézkedéseket tartalmaz; — ha most már mindezeket kellő

figyelemre méltatjuk azon meggyőződésnek adhatunk kifejezést, hogy a város közrendészete e téren is eléggé szabályozva van; s közigazgatási szervezetünknek a fentebbiekben ismertetett ága a patriarkhalis adminisztráció színvonalából immár meglehetősen kiemelkedett.

Az európai tűzvések krónikaiban — mint tudjuk — szomorú helyet foglal el a Boszporusz két partján elterülő török főváros: Stambul. Gyakorta fölhangzik ott a városszerte aggodalmat keltő vészkiáltás: „Yanpın var...” (Tűz van!), midőn a légkört pirosra festő lángtenger oly rémitően tükröződik vissza a tengerszoros éjlepte hullámaiban. A sűrűn összeépített faházak között, főleg a kisázsiai parton fekvő skutarii városrészben rohamosan harapozik el a tűz; mely legtöbbször emberáldozatot is követel. Ha százötven- kétszáz ház leég, ott azt mondják rá: „kis tűz volt;” s nem ritka az oly tűzvész is, mely ötszáz, sőt ezer házat elhamvaszt. Konstantinápolyban igazán nagy szükség volt a budapesti magyar „tűzoltó basa” szervező és vezénylő talentumára: a kinek emberbaráti működését e téren az ottoman kormány aligha képes az ő teljes érdeme szerint méltányolni, jöllehet a szerencsétlen városrészek lakóinak az első segélyt és védelmet, tűzvész idején az ő csapatai nyújtják.

Szamosújvárnak is fenmaradt a multból egy igen szomorú emléknapja, beírva a tűzvések gyászos évkönyvébe: az 1855. évi szeptember hó 21-ik napja, illetve e napnak estéje. Isten óvja meg városunkat több olyan pusztulástól!... Voltak mi nálunk e korszakot képező „nagy tűz” idejében olyanok is, kik összetett kézzel várták, hogy minél előbb essenek keresztül a már kikerülhetlenné látszó szerencsétlenségen! A nők, gyermekek s elaggott öregek közül sokan az úgynevezett Hétkereszt (Kálvária) hegyre; míg mások a városi kültekkekre menekültek; s így emberélet szerencsére nem esett áldozatul. De elhamvadt a szentferenczrendi szerzetesek temploma a mellette levő zárdával együtt, — a városi nagyvendéglő a tánczeremmel, a hentesboltok, negyvenöt lakóház, ötven istálló, tizenhárom üzleti helyiség, ötvenegy kamara, gabona-raktár és egyéb mellék-

épület. Mindazonáltal hála a Gondviselésnek a leégett város azután lassanként újra felépült; még szebben, mint azelőtt volt. „S új nap fényle reánk annyi veszélyek után!”

Azért mégis — úgy vélem — a legmodernebb tűzrendészet, a legönfeláldozóbb tűzoltó-egylet, a legtökéletesebb tűzfecskendők mellett sem volna szabad megfeledekeznünk egészen ama leghathatósabb támasz- és védelemről minden sors csapás, minden közveszély idején; melyről éji őrünk egykor e város utczáin a keleti műezzinekre emlékeztető éneklő hangon esténként annyszor kiáltozának: „Ághók áreezhek!... Imádkozatok!!”

S.

A katholicizmus Perzsa-Örményországban.

A Nogély István, nagyváradi kanonok gondos szerkesztésében megjelenő képes havi közlöny („A katolikus hitterjesztés lapjai”) egyik mult évi füzeté Perzsiából, az ispaháni latin szertartású püspökség területéről hoz nagyérdekű eredeti tudósítást; melynek tartalmából álljanak itt a következő részletek: — Perzsia fészke a mohammedán gyűlölködésnek; ennélfogva a katolikus missio csak az ideszakadt katolikus hívek megmentésére és az Egyháztól hajdan elpártolt keresztények visszatérítésére szorítkozik. A katolikus missio VIII. Kelemen idejében kezdődött, mikor a perzsa fejedelem kérésére 1604-ben sarúttan karmeliták érkeztek ide, más szerzetesek is gyarapítván a hithirdetők számát. VIII. Orbán 1629-ben fölállította az ispaháni püspökséget. — A mult század végén a latin szertartású püspökség elárvult. — Ujabb kísérlet csak századunk első negyedében történt, midőn 1840-ben a lazarista atyák missio területül kapták Perzsiát. — Fontos intézkedés történt a Szentszék részéről 1874-ben: életbe lépett újból a latin szertartású püspökség, függetlenül a babiloni érsekség alól; a főpásztor azonban csak a

czimet viseli és nem lakik Perzsiában, — helyettese mindig a lazarista híthírdetők főnöke. Ugyancsak 1874-ben állította föl a Szentszék a Perzsiában levő örmény és chaldeai katolikus hívek részére az apostoli delegációt; mely hivatalt jelenleg a latin szertartású főpásztor helyettese: főtisztelendő Montéty József, lazarista címzetes érsek viseli. A latin szertartású hívek száma csak: 150, örmény és chaldeai szertartású hívő van: 8000; híthírdető van: 12, irgalmas szerzetbeli apácza: 20. Missio-állomások: Urmia, Khoszrova, Teherán és Taurisz (vagy Tábrisz). Székhely: a perzsa főváros, Teherán. Nehéz küzdelmet folytat a katolikus missio az angol és a amerikai dúsgazdag protestáns missiókkal is, melyek a perzsiái szakadár-keresztényeket akarják a tévely lejtőjén az eretnekség karjaiba vezetni! A hitélet jelen állapotáról sok érdekessé, figyelemreméltót, és tanulságost ír a nevezett címzetes püspök. Mint írja, múlt évben Urmia-ban, (Perzsa-Örményországban) és környékén harmincz községben tartottak missiót. A papnöveldeben képezett öt katolikus örmény áldozár végezte azt, egy lazarista atyának vezetése mellett. A katolikus hívek buzgón vettek részt a missióban, a Nesztorius-féle szakadárak körül is sokan megjelentek; utóbbiakból 574 tért vissza a katolikus Egyház kebelébe. Többen is jelentkeztek, de föl vételük előtt próbára teszik őket. Az érsek reméli, hogy jövőre a megtérés tömeges lesz, mert sokfelé kérnek katolikus papot és iskolát. A papnövendékek közül többen fejezik be tanulmányaikat, tehát küldhetnek a szakadár községekbe buzgó örmény papokat. A Perzsiába érkezett lazarista atyák szorgalmasan tanulják az itt divatos nyelveket, — egyelőre pedig segédkeznek nyugtanak a nagyobb és kisebb papnövelde, közép-tanoda, népiskolák és árvaházak ellátásában. Ezeknek az intézeteknek növendékei megérdemlik a neveltetésükre fordított tetemes kiadásokat. — Szalmasz missió-állomásról többi közt azt írja egy lazarista atya, hogy a Nesztorius-féle eretnekek, angol és amerikai (protestáns) prédikátorok által fölbujtva port támasztottak a katolikusok ellen, ki akarván őket szorítani négy templomukból,

melyek 250 év óta vannak a katholikus missiók birtokában. Félévig folyt a per, míglen a perzsa miniszterelnök: Eminé szultán, a katholikusoknak ítélte a templomokat, azzal a kijelentéssel, hogy a templomok rögtön visszaadandók, ha esetleg már el is foglalta az ellenfél. — De a sok viszontagság közepette diadalokat is arat a katholikus missio, előkelő szakadárak megtérése által. Egyike a megtérteknek: Benjámin Dávid, az Urmiában született és anglikán eretnokségben nevelt örmény, a kit az anglikán missio azért küldött Londonba, hogy magát prédikátornak kiképezze; mielőtt Londonból távozott, a katholikus hitre tért át és most Rómában készül az egyházi rend fölvételére. A másik megtérés Kosszi-ban történt: Raby Baba, a protestáns középiskolának tudós tanára megtért, a ki valóságos nyereség a katholikus missióra nézve; mert hírneves tudós és ünnepezt szónok. A harmadik megtért, előkelő férnő: Odisu Khinu. — Perzsiához tartozik, egyházi tekintetben, Afghanisztánnak az a része is, mely az urmiai tó és a Tigris folyam vízválasztójától keletre fekszik. Az urmiai tó környékétől délre esik a népes Szinah város, melynek katholikus missiójáról ezeket írja fötisztelendő Mafaraí hírhirdető: „Sikerült két iskolát alapítanom; mindkét tanoda közös épületben levén a templommal, a zsidó és mohammedán szülők idegenkedtek, nehogy gyermekeik vallása csorbát szenvedjen: a mohammedánokat a seik-ul-izslám (főpap) egyenesen el is tiltotta. Béreltem tehát házat a város ama részében, a hol a jobbmódú zsidók és mohammedánok laknak. Éz a ház többnyire üresen állott, mert csak átköltöző zsidó családok bérelték ki időnként; mivel nem iskolának épült és rozoga állapotban használni nem lehetett, tetemes költséget nyelt el kijavítása. A legjobb terem bevált előkelőbb családok fiainak, iskolául; a másik kettő lett a keresztény és zsidó fiúk tanterme. Tanítjuk a franczia, perzsa, arab és chaldeai nyelveket. A keresztény fiúk egészen el vannak különítve, mert vallásukra az együttlét zsidó és mohammedán gyermekekkel karos befolyást gyakorolna. A mi lakás nem kellett iskolának, azt átten-

gedtem annak a keresztény családnak, mely a tanhelyiségeket tisztogatja, a játszóterül szolgáló udvart rendben tartja és felügyel, mert a rendőrség oly szervezetlen, hogy a lopások napirenden vannak. A leánynövendékek számára, — a kik mind katolikusok, — berendeztem a régi iskolát. Tanítónő nincs, mert Kurdisztánban, (vagyis Perzsa-Örményországnak kurdok által lakott részében) mutatónba sem találni keresztény nőt, a ki olvasni vagy írni tudna: egész tudománya, hogy elmondja a Miatyánkot, Üdvözlégyet és Hiszekegyet. Egyelőre csak olyan tanítónő működik, a ki tud — varrni. Ez a tanítónő fegyelmezi a leánykakat, tanítja a házi munkát, a helybeli katolikus örmény pap pedig naponként ad egy órát a hittanból! Addig nem megyünk semmire, míg nem kapunk apáczákat: a kik a tanításon kívül, a betegápolás által is hatnának részint a hitélet emelésére, részint a hitetlenek előítéleteinek eloszlatására!”

És mi esodálattal szemléljük a hősök egyházának azon önfeláldozó fiait, kik mint hírhírdetők semmi nehézségtől és veszélytől vissza nem riadva, apostoli buzgalommal terjesztik a katholicizmust mind a négy világtáj felé. — s mind az öt világ részben.

Sz. K.

Kisebb közlemények.

A marseillei „Armenia“ jubileuma 1894. aug. havában lépett a Marseille-ben Portukálián szerkesztésében hetenként kétszer megjelenő örmény lap tizedik évfolyamába. Az ámerikai örmények ezt az eseményt szép ünneppel ülték meg. Dserzi Szithi-ben gyűltek össze a newyorki és a vidéken lakó örmények majdnem teljes számmal. Az emlékezetes ünnepet nemzeti dal eléneklésével kezdték el: most felhúzták a függönyt: a színpadon egy selyemtakaróval bevont és virágokkal díszített íróasztal, és rajta az »Armenia«-nak mind a tíz év folyama díszkötésben. A terem örmény kitünőségek arcképeivel volt felékesítve. Erre Eginián örmény költő, kinek egyik gyönyörű költeményét Fehér Gerü remek fordításában lapunk is bemutatta, az »Armenia« szerkesztőjének életrajzát olvasta fel. Elmondotta azt is, hogy mily jelentékeny szolgálatot tett lapja az örménységnek.

E lap volt az, mely az Örményországon kívül élő örmény kolónusokat nemcsak közelebb hozta egymáshoz és egymással megismertette, de a nemzet- és hazaszeretet tűzét is élesztette. A két alkalmi költemény elszavalása után a hallgatóság egy része a színpadra ment fel, hogy egyenként szemügyre vegye azokat a kiállított kézimunkákat és ajándéktárgyakat, miket az örmény nők az »Armenia«-nak szántak. A szerkesztőnek küldötték az ünnepély jóvedelmét is.

Isakovics örmény kath. érsek, Lembergben 1895. jan. 31-én történt meg a hálafelirat ünnepélyes átadása Sapieha Adám herczegnek, a kiállítás elnökének. A hálafeliratot kétszázezeren írták alá. Ebben mindenekelőtt a lengyel nemzet hálaját és köszönetét fejezi ki a lengyel kiállítás rendezéseért, mely a lengyel népnek tiszteletet szerzett. A küldöttségben, melyben háromszázan vettek részt, képviselve voltak az összes galicziai városok, a képviselők és városi tanácstagok, az egyetemi tanárok, az összes lemergi egyletek; sőt a parasztok is részt vettek a küldöttségben, melynek szónoka Isakovics Izsák örmény érsek volt, ki kiemelte Sapieha herczeg érdemeit a haza körül, a melynek szolgálatára szentelte életét: »Csak az egész nemzet hálaja méltó ezekre a szolgálatokra...«

Irodalom és művészet.

A szamosújvári „Armenia“ jubileuma. Folyóiratunk következő, ápril havi száma, megindítása óta a századik füzet leendő. Több, mint nyolcz év óta az örménységre vonatkozó, sokoldalú ismertetéseinkkel szerencsések voltunk megnyerhetni a hazai sajtó osztatlan elismerését és pedig nemcsak maga a folyóirat részére, de elismerést vívtunk ki Magyarországon az örmény nemzet dicső múltja és ősi kulturája iránt is, mely hazai közönségünk előtt korábban jóformán terra incognita volt. A magyar örmények hazafiságát e honban ismerte a magyar olvasóközönség azelőtt is, — de alig birt tudomással arról, hogy lovagias vendégszeretettel befogadott örmény menekültjei egy sokat szenvedett, de keleten ősrégi keresztény kultúrával birt nemzetnek elszakadt töredékét képezze! — Az »Armenia« szerkesztősége gondoskodott arról, hogy jövő havi, századik füzete a közönségesnél ünnepélyesebb alakban jelenjék meg; s e végre több tekintélyes egyént is kért fel az alkalomszerű közreműködésre. Előre is felhívjuk tehát olvasóink szives figyelmét az ápril havi jubiláris diszfüzetünkre!

Örmény estélyt tartottak nem régen a moszkvai örmények. Kiváló egyének működtek közre; a jótékony célra rendezett estély, melynek jóvedelme nem megvetendő, műsora következő: I. Ot dal. II. Ezen estélyre írott zenedarabok. III. Elő képek: a) Szászuni Dávid (néprege), b) Váhákén születése (Chorenei Mózes után), c) A törökök és kurdok megtámadják az örményeket. A közreműködők örmény nemzeti jelmezben. A nagy terem egyik fala az »áni-i palotát« ábrázolja; a kisebb teremben, mely keleti diszben fénylett, diorama, a szászuni hegyek közt levő tó, stb.

Közgazdasági élet.

A „szamosújvári takarékpénztár“ múlt évi üzleti forgalma 2.337.869 ft 66 kr., betét állománya 509.577 ft 27 kr., váltó követelése 268511 ft 56 kr., kötvény követelése 187.843 ft 22 kr., jelzálog követelése 53.610 ft volt. A tiszta jövedelem 12.422 ft 59 kr. Ezen jövedelemből 400 fittal járult a Szamosújvárt életbe léptetendő »örmény kath. leány árvaháznál« létesítendő kegyuri alapítványhoz, mely összeg a múlt évben is visszatartott 500 ft alapítványi tőkéhez csatoltatott; 22 ft 59 kr. jótékony célra fordított. A fennmaradt 12000 ft következőleg osztott fel: A tartalékalap kapott 600 frot (5⁰ „), az igazgatóság 2880 frot (24⁰ „), a felügyelő bizottság 480 frot (4⁰ „), a vezérigazgató 240 frot (2⁰ „), pénztárnok 240 frot, a könyvvezető-titkár 240 frot, jótékony célra 120 ft (1⁰ „), a részvényesek kaptak 7200 frot (60⁰ „).

Mi újság az örmény világban?

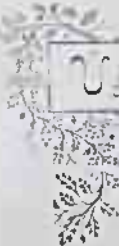
Katholikus papnövelde. XIII. Leo pápa O Szezsége, a római kollégiumokon kívül, még egy nagy katoolikus papnöveldei (semináriumot) készöl felállítani Konstantinápolyban, — a keleti szertartású vagyis a görög, örmény, szir és khaldaeai rituson levő katoolikus egyházak részére; s egyszersmind anyagi segélylyel is támogatni ohajtja a szóbanlevő nehéz viszonyok közt élő egyházakat, hivatásuk méltó betölthetésében.

Külföldi lapok az örményországi eseményekről. A new-yorki »Morning Advertiser« értesüléseit az örményországi eseményekről az »Associated Press« atheni levelezőjétől kapja. — A párisi »Temps«, mely már néhány önálló cikkben szólott az örmény vérengzésekről, majdnem minden nap közöl »Örmény dolgok« czim alatt ide tartozó híreket. — Az »Autorité« — ez a jelentékeny monarchikus lap — azt mondja, hogy Franciaország nem zárkozhatik el az örmény kérdés elől, mert közömbösségével a francia érdekeket is veszélyeztetheti. — A »La Justice« egyik vezércikke (En Arménie) igen rokonszenvesen szól az örményekről; a szép cikk így végződik: »Köteles Franciaország segélyt nyújtani az örményeknek, de ne küldjön seregeket Törökországba, hanem csak jó tanácsot adjon a Portának.«

Ajándék Romania uralkodójának. A román király nov. 16-án ülte meg esüsti menyegzőjét, Ekkor megjelent a palotában Dsáburov Péter nevű gazdag örmény, ki a bukaresti »keleti bazar« tulajdonosa és O Felségeiknek ebből az alkalomból egy oly remekmivű becses perzsa szőnyeget adott át, melyről nagy csodálkozással írnak a bukaresti összes lapok.

Az „ARMENIA” századik füzete.

Üdvözölöm az „Arménia” szerkesztőjét, melynek hazafias szellemében irányszott folyóiratának századik füzete megjelenik. Ez folyóirat minden hazánkra tanúságot tesz a mellett, miként kell a magyar háza iránti honfiai ragaszkodást és igaz hűséget összekapcsolni nemzetiiségünk szeretetével, a melyből származunk. Legyen az „Arménia” továbbra is buzgó apostol abban, hogy az örmény hű és hazafias, munkás és értelmes polgára legyen az országának!

Budapest, márczius 12. 1895.

Lukács Béla.

Magyar és örmény.

Mind a két nép sokat szenvedett a múltban, egyiket a szabadságszeretete vezette, másikat a rajongó vallási érzülete űrte ki az elnyomásból.

Az örmény ekkéleset és vagyont hozott magával s alig 200 év alatt a mai kor műveltségi fokára emelkedve, a Szent-Isztván koronájához tartozó országok nemzetiségei között a legtehetősebb.

Szép jellemvonása a maroknyi örmény népnek, hogy áldozatok árán szerzett földjén hű barátja, jobban és rosszban osztó társa maradt a magyarnak, míg más népek ingyen földön, kiváltságokkal megáldva, alkotmányunk ellen törek.

Szívem egész melegével üdvözlöm örmény honfitársaimat. Elődeik sok dicső hazafit adtak a hazának.

Üdvözlök kis Armenopolist!

Íródd az „Armenia“ szászlik szívetet még sok szász menő kiadvány, első bizonyágaként a magyar-örmény összítának!

Deés 1895. Február 24-én.

A Bárá Barnemissza Máróly
főispán.

202

Könnyebb szívvel, vidámabb szemmel nézhetne a jövőbe minden magyar ember, ha a honunk határain belől élő nemzetiségek szakasztott olyanok volnának mind, mint a mi jó örményeink. Hisz ők már csak eredet s nem nemzetiség szerint különböznek az alföldi és-gyökeres magyarjunktól. Egy a nyelvök, egy a szívök. Kegyelettel gondolnak vissza az ősi hazára, honnan a haz zivaturok üzték ki őseiket, s egyszerűsággal szeretettel csüggnék az új hazán, melynek földjén a menekülők békés lakóhelyet, termékeny munkakürt és szabad életet találtak. Hálaikat azzal bizonyítják legjobban, hogy eleven eszök és serény munkájuk révén boldogulva, mindig tetemesen gyarapították a magyar értelmiséget. S gyarapítják folyvást. Csak az a kár, hogy mért nincsenek sokkal többen!

Budapest, 1895. febr. 25.

Madány Máróly.

A mily szerencsétlenség az örmények nemzeti önállóságára nézve, hogy a kegyetlen sors régi hazájukat szeldarabálva, oda annyi meg annyi idegen nemzetiségeket ültetett, — ép oly szerencse ez Ázsia kulturájára nézve, hogy a lomba, terjedő és előitéletektől megrongált társadalom mindenütt az iparkodó, józan és nagy tehetségű örményekben az életű erőt és egy jobb jövőre való törekvést találja.

Budapest, Február 15. 1895.

Vámbery Armin.

A Bethlenek és Rákóczyak, ha a megtámadott magyar alkotmány és vallás-szabadság védelmére támadó hadjáratot kezdtek — rendszeren Szamosújvárra koncentrálták hadaikat.

Ma már, két század mulva, tudományos erő van koncentrálván Szamosújvártt: s hogy a maga elé tűzött pályán ez az erő is sikerrel működik, igazolja az „Armenia“ 100-ik füzete.

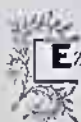
Haladjon a maga elé kitűzött úton, növelje elért eredményeit!

Budapest, február 28. 1895.

Dr. Szilágyi Sándor.

Üdvözlét az örményeknek!

Ezen hazafias irányú folyóirat jubileuma egy kis elmélkedésre késztet a magyar-örmények múltja, jelene és jövője felett.

A történelem tanúsága szerint, ha valamely nemzetnek egy része elszakad az anyatörzstől, sok hányattatás után legtöbbször nyomorultul pusztul el, megsemmisül.

E szomorú sorsból megőrizte a Gondviselés az örmény nemzetnek azon töredékét, mely viszontagságteles vándorlások után, a magyar szent korona területén új hazát, szeretett otthonot talált.

A magyar nemzet menedékhelyet adott, ezen fajra, nyelvre, szokásokra nézve idegen népnek; befogadta azt állami életének kötelékébe, — a magyar politikai nemzetet alkotó népcsalád egyik tagjává tette.

Nem kis jelentőségű mozzanat ez a magyar állam életfolyamában, melyről elfogultság nélkül állíthatjuk,

hogy a befogadóra úgy, mint a befogadottra egyaránt áldást hozó volt.

A betelepült örményekben a magyar nemzet, intelligens, szorgalmas, önfeláldozó, a nemzeti állameszméhez feltétlenül hű polgárokat nyert.

Viszont az örménység, munkásságának megfelelő tért, szellemi és anyagi tehetségeinek kifejlesztésére alkalmas talajt, lángoló hazaszeretetének méltó tárgyat talált új hazájában.

A kezdetben túlnyomólag csak kereskedéssel és földműveléssel foglalkozó új polgárai e hazának, fokozatosan mind szélesbülő tevékenységi köröket foglalnak el: átlépnek a szellemi munka terére is, és minden irányban nagyon méltánylandó, sőt számarányukhoz képest valóssággal bámulatos előmenetelt és sikert mutatnak fel.

Az államélet minden ágazatában nagy tevékenységet fejtven ki, előkelő társadalmi állást foglalnak el; soraikból jeles államférfiak, tisztviselők, ügyvédek, tanárok, írók és művészek kerülnek ki, új hazájoknak javára, fajuknak dicsőségére.

A számra nézve csekély örménységnek e hazában nem képezheti célját saját nemzeti egyéniségének merev fentartása, fejlesztése; nem tekintheti feladatának a hazában élő számos széthúzó, sőt — sajnos — néhol államellenes törekvéseket ápoló nemzetiségek számát szaporítani.

Jól felfogott érdekét, hazalias kötelességét abban kell látnia, hogy — nemzeti múltja és hagyományai emlékének kegyeletos apolása mellett, — gondolkozásban, érzelemben, szokásokban, magyar és örmény egybeolvadván, a közös haza erejének és gyarapodásának hathatós tényezőjévé válják.

Ugy látom, hogy ezen üdvös célt szolgálja az „Armenia“ is. — Legyen üdvözölve ezen első jubileuma alkalmából. — Elismerés és siker koronázza nemes irányú működését.

Kolozsvár, 1895, márczius 1.

Dr. Csiky Viktor.

A: örmény nyelve helye az indoeurópai nyelvroslásban (valjon külön ág-e vagy az indiai vagy iráni ághoz esatlendő-e?), az örmény nyelv dialektusainak egymáshoz való viszonya, a mai új-örmény nyelvnek Ázsiában és Európában szent Meszrop klasszikus nyelvéhez való viszonya, mind annyi igen érdekes kérdés a tudomány terén, s méltók arra, hogy többen foglalkozzanak velük máink is: de tulajdonképeni örmény kérdés, hál' Istennek, nálunk Magyarországon nincs. Az örmény nép hazánkban való megtelepedése óta annyira összeforrt a magyar hazával és a magyar nemzettel, hogy igaz hazafiságban felül nem múlja senki, s fényes példát hozható fel bármikor arra: mikép lehet valaki igaz magyar hazafi, ha nemzetiségre nézre nem is magyar. Isten tartsa meg őket!

Kolozsvártn, 1895. február 27.

Szamosi János

egyetemi ny. r. tanár.

Hazafiság, a vallásossággal mily szoros kapcsolatban van, bizonyítja az örmény, ki mindkettőben előljár.

Szt.-Benedek, 1895. 25 II.

Gr. Kornis Victor.

AZ ÖRMÉNY AGGASTYÁN.

(Monolog.)

— Thapál Nálban költeménye, —

Oh mily hamar beallt az alkonyat!
Hajszálaim fehérek, — hullanak,
Mellém hajolt; őszült szakall fedez,
A homlok ráncos, a nyak görnyedez.
A vér hideg, lanyhan ver üt-crem,
Homályossa lett mind a két szemem.
Reszket testem, remegnek lábam,
Nem teljesülnek régi vágyaim;
Lényemben nincs erő, eltávozott;
A bátorság, s erély alább hagyott.

Ha pár lépést inogva tehetek,
 Pihennem kell, — tovább nem mehetek;
 S már fogyni érzem önbizalmamat.
 Oh mily hamar beallt az alkonyat!
 Bár visszajönné ifjú életem,
 Hogy hasznomat vehesse nemzetem!
 Bár karjaimba lenne hős erő!
 Hon ellenségit szerte-szét verő;
 Hajam, szakállam lenne fekete;
 Isten hatalma megsegítené —
 Hogy lennék ismét fiatal, merész,
 Mint voltam egykor, — bator és vitéz.
 Törökkel, kurddal sikra szállanék,
 Velök utolsó vérig küzdenék.
 Fegyvert ragadva mennék ellenük,
 Nem kimélnék meg egyet közülök.
 Ugy támadnék, mint sebzett oroszlan,
 Mely dühbe jött a sajgó seb után.
 Mert bár öreg és elgyengült vagyok,
 S feledtem is az élethől nagyot:
 Van, — mit soha feledni nem lehet, —
 Egy drága kincs, — a hazaszeretet:
 Fentartja ez a nemzet erejét,
 Tűzlángra gyújtja keblünk szent hevét!...
 Talán épp éltem lesz az áldozat,
 Am ebben lelném meg nyugvásomat...
 Hisz vérem, mely a földre hullana,
 Rokon vérekkel egybeomlana;
 Édes hazámnak ellenségire
 Ma, holnap, — mindig bosszút esdene.
 Hadd lássalak hát, vad kurd és török —
 Dicsőség lesz, ha reátok török!
 Siess oh szép nap! jöjjön bár halál,
 Az agg örmény büszkén elődbe áll;
 Es teljesíti szent kötelmeit,
 Föláldozza honaért életét.
 Rabságban élni, ugy is mit sem ér;
 De dicsőségben kedves a babér...
 Míg nemzetünket védelmezni kell,
 A félelem csak szálljon innen el!
 Előre bátran ifjú nemzedék,
 Hogy pusztuljon a rabló söpredék;
 Ha földre roskadt testünk összenyom
 Nehany pogányt, — kell-e szebb jutalom?!...

Simay Gergely.

Sokszor kutattam annak okát, hogy a kétszáz év előtt hazánkban megtelepedett örmény nép miért olvadt össze azonnal a magyar nemzettel, miért hódolt meg annak geniusa előtt, miért tanusított mindig, kivált a megpróbáltatások és szenvedések idején nemcsak együtt-érzést, de a legnagyobb áldozatkészséget is?

Általában, erre azt felelik: mert oly kis számú nép volt, hogy egyebet nem is tehetett!

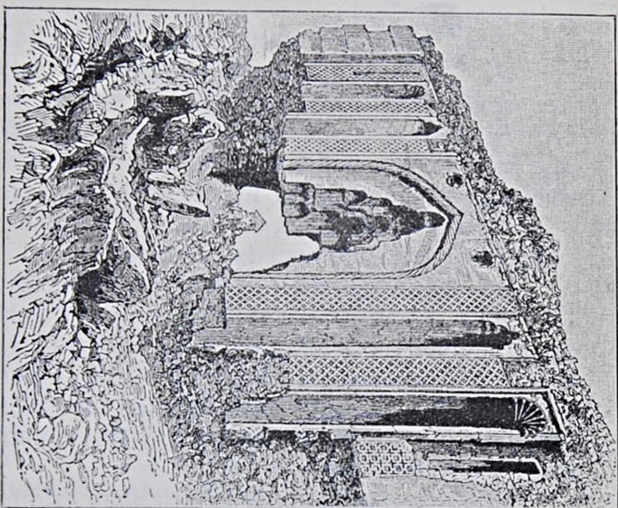
De ezzel szemben minden körülmény megvolt és fennállott, a mi az összeolvadást gátolta. Hiszen, ők is kívül állottak rendi alkotmányunk sánczain, kivált 1848-ig a magyar nemzet természetétől eltűő foglalkozást folytottak, vallási ritusok saját nemzeti nyelvükön szólott és szól ma is; továbbá mindig együtt, mondhatni csak is magok körében éltek.

Az összeolvadás okát tehát abban látom, hogy az örmény nép mielőtt hazánkban menhelyre talált, a szomszéd Havasalföldön és Moldovában, mint tudjuk, nagy szenvedéseket élt át, de a melyek itt nem ismétlődtek, és a melyeknek emlékét e miatt a magyar nemzet iránt érzett hála még élénkebbé és kirivobbá tette. — Hiszem, hogy ha ma valamelyik nemzetiségünk Európa bármelyik államába egyszerre áttelepednék, és ott az állam irányába ugyanazon viselkedést tanusítaná, a mit itt követ: rövid időn ohajtaná a visszatelepedést, és a mit ott tapasztalt, az felidézné ugyanazon hatást, melyet az örmény népnél tapasztaltunk kétszáz éven át hazánk és nemzetünk iránt mind e mai napig.

Dr. Torina Miklós

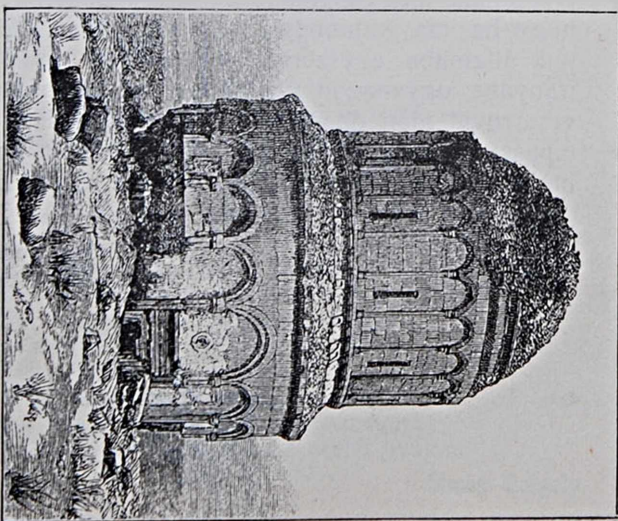
Szolnok-Dobokamegye alispánja.

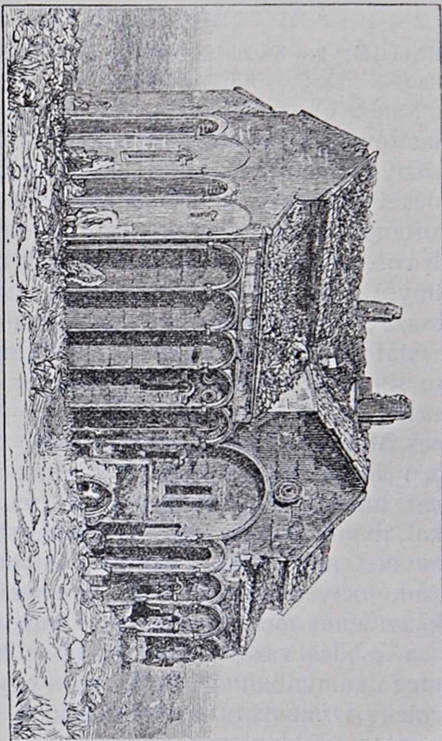
A királyi palota Jeruzsálm.

— A királyi palota felvételei.

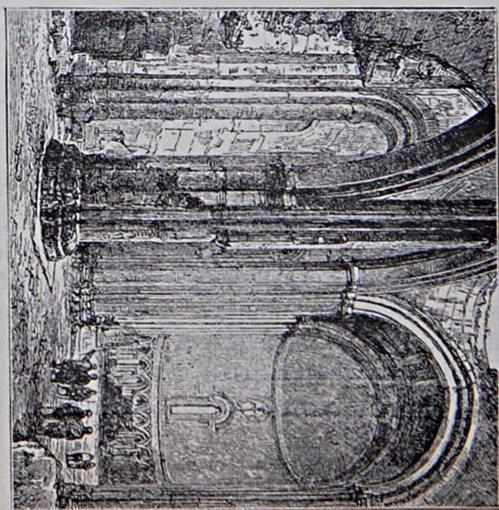

A Megváltó temploma.

— A londoni „Graphic” képei. Kurdszian Ohannesz fényképi felvételei után. — (Lásd. 16 old.)

A székesegyház.

A székesegyház belseje a főoltárral.

Áni romjai között.

— A londoni „Graphic“-ben Kirkcaldin Ohánnesz fényképi felvételei után megjelent képekkel. —

Reg továtűnt fényes korszaknak felséges maradványaihoz, ősi diességnek romjaiban is megragadó emlékeihez vezetjük el a szíves olvasót az Örmény nemzet történeti multjával foglalkozó folyóirat jubiláris számában. Áni romjai közé, melyeknek komor fensége csak Palmyra vagy Babylon fenmaradt emlékeivel hasonlítható össze; Nagy-Örményország hajdani fővárosának omlatag falai közé, oda, honnan az eseményeknek hullámvérése sorsüldözött őseinket a magyar hazának földjére sodorta.

James Morier „Ayesha, or the maid of Kars“ című regényében költői tollal írja le Áni örmény rom-várost, templomait nagyszerű oszlopsorokkal, merészen ívezett kupolákkal, monumentalis lépcsőzetekkel, színes kővekből álló gyönyörű mozaikokkal borított palotáit s a komor őrtornyokat, melyek kinyuló sziklák ormairól visszatükröződnek az alatt morajló folyónak hullámaiban.

Ezt a csodás várost nem csupán a költői képzelet alkotta meg; romjaiban ma is létezik s egyik legnevezetesebb emléke Örményország fénykorának. Mintegy harmincz angol mérföldnyire a híres kars-i vártól, az Arpatsai nyugati partján fekszik. Már messziről hallani a szilaj hegyi folyam moraját, s a magas bazált falak közé vájt mély sziklamedrenek széléről ráesik az utazó pilantása magára a rom-városra — a hatalmas kaputornyokkal ellátott kettős védfalnak törmelékeire, a mely falak rendeltetése volt megoltalmazni a várost idegen megtámadók ellen.

Áni a virágkorát I. Ásod király Bagratida-dynastiája alatt érte el (859 — 1045). E korszak végén a byzanczi császárok fenhatósága alá került Nagy-Örményország, s fővárosa mihamar georgiai, tatár és ottomán hordáknak lett prédájává. A Bagratida-házbeli uralkodók Áni-t pompás épületekkel ékesítették, a melyek — mint Ferguson James angol építész-író megjegyzi —

részleteiknek csodás szépsége által még ma is álmélkodással töltik el az utazót. Egyike a legérdekesebb építményeknek az ősrégi 980 táján épült székesegyház. A Megváltó templomát Abulghárib kormányzó 1035-ben emeltette. A Báhlávuni-fejedelmek palotájának nagy kapuja romjaiban is megragadja a figyelmet csodálatos szépségű keleti faragványaival és mozaikjaival.

Több ízben esett Áni ellenséges betöréseknek áldozatul, de voltaképen mégis ama rettenetes földrengések egyike dulta fel, a melyek napjainkban is nem egyszer látogatják meg az örmény fensíkot. Öt évszázad telt el eme pusztulás óta s Áni romjai ma is abban az állapotban vannak, a melyenbe akkor jutottak. Még ma is, úgy mond leiróinak egyike, valóságos utczák közt járkálunk Ániban; itt gyönyörű palotának nagyszerű homlokzatára bukkanunk, a mely fekete, veres és sárga négyszögű kövekből van építve; amott nyitott portalejára egy dómnak, melynek belsejébe az összeomlott kupolán át hatolnak be a napsugarak. Egészen jó karban levő kupolákat is találunk, a melyek manapság kurd pásztoroknak és nyájaiknak nyújtanak menedéket az örményországi nap égető hősége ellen. Hamilton angol utazó „Account of the ruins of the City of Ani” című munkájában kimutatja, hogy a szaraczen és góth építészeti styl eredetét sehol sem lehet oly kimerítően tanulmányozni, mint ezeken a csodás épület-romokon.

Az 1877—8-i orosz-török hadjárat után Oroszország hatalmába jutott Áni. IV. Gergely örmény katolikosz elhatározta ekkor, hogy helyreállíttatja templomait s egyéb középületeit s újra benépesíti a várost örmény lakossággal. Már hozzá is láttak a terv kiviteléhez, midőn az orosz kormány tilalma közbelépett. Kedvezőbb időkre kellett tehát elhalasztani a megvalósítást. Ki tudja, elkövetkeznek-e valaha ezek a kedvezőbb idők?

Dr. Molnár Antal.

Üdvözlét az „Armenia“-nak.

Minden örmény bizonyára kedves kötelességének fogja tartani az „Armenia“ századik füzetének születésekor, örömének s üdvözlétének kifejezést adni.

Az „Armenia“ midőn először megjelent, a magyar irodalomban addig teljesen ismeretlen mezőre lépett. Útat tört ott, a hol előtte senki sem járt. Az utókornak könnyűvé s kellemessé tette ez utat, melyen haladva, a Kelet óskori világát tündérregéivel együtt megvilágítani, a civilizált világ ismereteinek fényes keretébe foglalni, és így az összes emberiség számára mind ezt kellőleg értékesíteni, igen szép sikerrel lehet.

Az „Armenia“ egyfelől a magyar tricolort magasan lobogtatva, az örménység hazafias magyar érzelmének oly hű kifejezőjévé vált, mely a jelen és jövő nemzedékek lelkébe kitörülhetlenül vési be, hogy: „A nagy világon e kívül nincsen számunkra hely.“

Ismertette továbbá, hogy a magyar földön, a szabadságért, a dicsőség mezején örmény vér is folyt; s később, a szomorú időkben örmények is viseltek rablánczokat, és hogy az aradi Golgotha vértanúságából ők is vettek részt.

Igen, míg egyfelől az örménység ide sodrott ága minden parányában, a magyar hazaszeretet lángoló érzetét örök életüvé tenni teljes erejéből törekedett: másfelől azonban, mint a bibliai tűzoszlop megvilágította előttünk azt a szent földet, mely az évezredek előtt elhunyt ősapáink áldott porait fedí.

Az „Armenia“ Clio fátylóját az Ararát izzó kebelében gyújtotta meg, s ennek varázsfényével törekedett az őshaza sötét éjjelét eloszlatni és minden örmény szívében meggyújtani a honszeretet azon szent tűzét, melynek melegétől a megdermedt Örményország új életre ébredjen.

Az „Armenia“ felriasztó szavától, az őshaza évezredek óta pihenő nagy szellemei feltámadtak; felemelték ébresztő szózatukat, s a Tigris és Eufrates partjait messze túlharsogták, hogy: „Megfogyva bár, de törve nem, él

nemzet e hazán." Mire feleletül e jobb sorsra érdemes nemzet, mind erőteljesebben kiáltja, hogy: „Megbűnhődte már e nép a multat s jövőndőt.”

Es Armenia nemzetének feljajduló szava, már is annyira túlszárnyalta Ararát birodalmának határait, hogy ma már a szabad és nemes Britanniában is rokonszenvesen viszhangzik az: és a művelt nemzetek biztató rokonszenve annyira lelkesítette már Kelet e szerencsétlen régi nemzetét, hogy nagyon sok jel arra mutat, hogy nincs már messze az az idő, midőn Örményország minden lakója ajakán csak az fog hangzani: „Itt az idő, most vagy soha!”

Az „Armenia“ mesteri kézzel lobogtatta a religio lángoló szent fátylóját, melynek mennyei fénye esodatevő balzsamként enyhítette a lélek mély sebeit.

E túlvilági láng sugarainak boldogító hatása alatt édesen elszenderült a szívet gyöttrő szörnyek egész serege: mint tavasszal a déli nap verőfényes sugaraiban a legmérgesebb vipera is esendesen, édesen aluszik.

A modern tudósok azt állítják, hogy a napunk teljesen ki fog hűlni és a földünk megfagy.

Meglehet, hogy így lesz: de ez esetben sem fog az emberiség elpusztulni: mert az „Armenia“ oly hőfokra fogja emelni az örmény nemzet szívet, hogy ennek melegétől a jégesapokká merevült napsugarak elolvadnak s a föld jegpánczélja fölenged és nyomában egy új élet ébred, s Ararát másodszor lesz bőlesője a világnak.

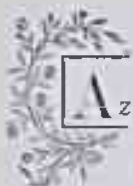
Hazafias működése terén üdvözlöm az „Armeniát.”

A népek Istene engedje megérni neki azt az oromet, hogy édes hazánk: Magyarország es az ókori őseink hazája: Örményország dicső és teljesen boldog legyen.

Kolozsevárt, 1895. február 19-én.

Dr. Mály István.

Az, a mi örmény polgártársainkat a magyar nemzet előtt már kezdettől fogva rokonszenvenné, kedvelté tette, kétjeles erényök: kiprobált hazafiságuk s mély vallásosságuk volt. Ohajtom, hogy a derék „Armenia“ e nemes erények buzgó apolásában száz éves jubileumot üljön.

Dr. Tódor József

kanonok, országgyűlési képviselő,

Ὁ δὲ τὸν τοιοῦτον εἶς Ἰουδαίος
 πιστοῖσιν ἐπέθραυεν ἅρ' ὅτι ἐν τῇ
 Πιστιδι γυνὴ ὡσὶν διέτριβεν τῇ
 ὁρῇ τῶν Ὀρτρινῶν κατὰ γυναικῶν
 καὶ φασίησιν ἀνέβησαν. Καὶ ἐν
 στασιᾷ αὐτῶς ἔοικεν ὡς μεθ'
 ἡμῶν τὴν χίλιε τῇ Ὀρτρινῇ
 ἢ ἀποῖν. Ὁ βίος ἐνδοξὸς αὐτοῦ.

L. B. Trevi.

Armenia őslakosainak ivadéai, mióta hazánkban élnek, folyvást a magyar nemzettel nyelven és érzületben meg egyezének; és most rokonszenvesen ünneplik velünk Magyarország évezredes főnállását. Isten áldja meg őket.

Budapest, 1895. febrúar 20-a.

Télfy Iván.

A második a legelső lépés az összehangolás. Holnap szo. alatt egyt szabadít, ötmet, semmi se szabadít, holnap is alatt szabadít, utána ha sikerült a feledtetés, a második összehangolás is, és elcsúsz az emlékezet kialakulása.

Quincy, 1895. Volume 24.

Merain, Cariska.

Levél a Szerkesztőhöz.

Tisztelt Uram!

Megtisztelő felszólítását, hogy írnék valamit az „Armenia” számára, vettem és tölem telhetőleg — nagy elfoglaltságom daczára — igyekszem eleget tenni ohájának.

„A századik szám” írja Ön s így mi természetesebb, minthogy e kerek szám hallatára azonnal a jubileumra gondoltam.

Mert manapság ugyanis a jubileumok korát éljük.

Eddig szokásban volt, hogy közéletünk kimagasló alakjait huszonöt vagy ötven éves érdemeiért megünnepeltük: ma már fájdalom e számokat a gyáva hízélgés leszállította tízre, hogy holnap talán a corruptio már az ötös számra is rávesse éhes tekintetét, megünnepelvén kölesön vett diesériádákkal azt, a kitől valamit remél.

Mily boldognak érzem magamat, hogy menten a sülyedő kor áramlatától, nyílt homlokkal, tiszta lélekkel foghatok tollat és olyan emberhez szólhatok, mint Ön!

Engedje meg mélyen tisztelt Uram, hogy én legyek az első, ki Önnek szivemből gratulálok a derék munkához, melyet a százas számig végzett.

Ez a szám fényes bizonyítéka annak, mit sokan szerettek tagadni, — hogy az „Armeniá”-nak létjoga van.

Ön egy új világot, egy ismeretlen terrenumot mutatott be, melyről alig hogy halvány sejtelmünk volt.

Egy nemzet művelődés-története áll előttünk e száz füzet lapjain, egy nemzet örömet, bánatát ismertük meg e betűkből.

Mi, kik itt születünk, magyarok vagyunk testtel-lélekkel és szivünkben kiolthatatlan láng ég drága hazánk iránt; de Ön megtanított arra, hogy Ázsiában élő testvéreink sorsa iránt is érdeklődjünk s örömmel olvassuk midazt, mi rájuk vonatkozik.

Magyarok vagyunk, igaz gyermekei drága anyáknak; de azért feljajdul szivünk, ha azt a kétségbeejtő sorsot látjuk, melyben szegény testvéreink élnek a távol Keleten.

Nem értjük nyelvöket, nem ismerjük szokásaikat, de tudjuk, hogy testverek és részt veszünk sorsukban.

És Ön fáradhatlanul kutat, gyűjt és lapjának minden egyes füzete tükör, melyből az egykor hatalmas, most eldarabolt, elnyomott nép művelődés-története sugárzik elénk.

Nem közönséges munka az, amit Ön végez, hanem a lelkes erőfeszítés, az igaz önfeláldozás mesterműve.

És ezért üdvözlöm Önt e századik füzet megjelentésekor!

Mindenkit tisztellek, ki megállja helyét, mindenkit nagyrabecsülök, ki célja felé tör és mindenki előtt meghajlok, ki a mai szennyes világban tiszta lélekkel, fennkölt idealizmussal rajong eszméikért.

S hogy Önt azok közé számítom, jele, hogy szívesen fogtam tollat az Ön üdvözlésére!

Nem conventioból teszem, (így meg se tudnám tenni), hanem őszinte nagyrabecsülésem készlet reá.

Kivánom, hogy a sajtó és olvasó közönség részesítse Önt továbbra is elismerésében és a százas számokat emelje pártfogásával ezerezekké.

Legyen munkássága mindig ily lelkes, férfias és hosszan tartó!

Moson, 1895. márcz. 1.

Harmath Lujza.

A magyar-örmény Géniuszhoz.

Meddő korszakon át szűnyadt el a régi önérzet.

S népünk terheli vád, hogy feledé a jogát;

Évről-évre fajunk egy jellege vész a homályba...

S lankadt lelkiezőnk minket a sírba ledönt.

Hisz faji egységünk ki se fejtett, s már vigaszért esd.

Örmény Géniuszunk! csak Te lehetsz vigaszunk.

Csak védszárnyid alatt forr bennünk vére Keletnek...

Jer keblünkbe megint s töltsd be szívár szíveink!

Nemzeti ritust annyi sok éve nem ápol a püspök,

Hogy ma a sorsunk fáj, szét ha oszolna a nyáj.

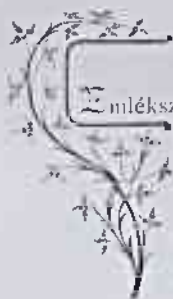
Küldj mielőbb hát oltalmunkra vezért, ki irányt ad,

Sőt kihez ős eredet fűzhet egész sereget;

Mert ha a fajszereltem sok ezer szikrája csap össze:
Majd tüzes oszlopként lesz vezetőnk ez a fény.
Tán csodára — ha talpra riad (?) — meg is érti az örmény
Osei égi karát, s lesz magyar „Új-Ararát”!

Kolozsvárt, 1895. márcz. 5.

Merza Gyula.

Emlékszem jól...

Emlékszem jól gyermekkoromban,
Midőn a szív még félve dobban
S mamortól ég a szentmisén: —
Községünk csendes templomában
Atyámat búss, esdo imában
Épedni — sokszor lattam én.

Emlékszem jól az énekekre,
Égész a szívekig hatott le
Keleti fájó dallamuk;
Az esti szél nem sirna szebben,
Vihar után ős fenyvesekben
Tépett lombok között — ha búg

Emlékszem az édes valóra —
A könyvtől azott olvasóra,
Keresztje csókra nyult felém;
Az ifjú térdelt megkövulten,
Úgy sirt az agg, csak én örültem
Anyannak sajgó kebelén.

A fájdalomban elmerulten
Mindenki sirt, csak én örültem,
Nem fogva fel a gyász okát;
Panaszat az örmény daloknak,
Örök bűjat a templomoknak —
Nem értém sok sok éven át.

De a mit lelkem meg nem értett,
Befutva már egy ifjú életet, —
Elöttem áll a mély titok:
„Arménianak nincs jövője”...
Vesztünk, halálunk hirdetője —
Az ani-i szél sír, zokog.

Gyulafehérvárt, 1895. márcz. 1.

Fejér Gerő.

Nem csupán a hazai, de úgyszólván az általános világkereskedelem története is tanúságot tesz az örménység messzekiható tevékenységéről, az általa benépesített különböző országok anyagi érdekeinek előmozdítása körül.

Hogy a magyar földön annak idején oly készséggel fogadtattak be, kiváltságolt polgárok gyanánt, a hitük és nyelvük üldözöbe vétele miatt ide menekült őseink: abban annak is volt része, hogy az akkor fennállott erdélyi fejedelemség korántsem tekinthette őket az ország közterhére eső káros elemeknek, de sőt ellenkezőleg, a hosszasan tartott hadakozások következtében felette meggyérült honi lakosság előnyös gyarapodását, — nem különben a közgazdasági viszonyok föllendülését várta attól, ha a népességnek ez újonnan befogadott eleme a hazai kereskedelemnek újabb lökést adand, — a mi csakugyan be is következett.

Ugy a bel-, mint a külföldre irányuló kereskedelem terén, csakhamar otthonosan érezték magukat új hazájokban az örmény kolóniáknak lakói, kik a magyar nyelvet korán elsajátították. — És e polgárius honfoglalás után is fennmaradt közöttök nemzedékről nemzedékre azon eredeti hajlam a kereskedelmi pálya iránt, mely népünket Keleten is egyik legnyomatékosabb társadalmi elemmé teszi.

A magyar birodalomnak utóbbi időben kifejlődött gazdasági rendszere, közlekedési összeköttetései és üzletforgalmi viszonyai tagadhatatlanul sokban változtattak ugyan a mi örmény kereskedelmi osztályunk helyzetén és társadalmi viszonyain, — jelentékeny részük el is tért már a hagyományos kereseti pályákról, s új irányban, többnyire földbirtokokat szerezve, a mezői gazdasággal, és a szellemi téren érvényesíti napjainkban, — a magyarsággal lépést tartva, elismert képességeit és hivatottságát: mindazonáltal a kereskedelmi pálya átöröklött foglalkozásainál maiglan is sokan megmaradtak. És általán véve el kell ismerni, hogy a jelenkor válságos

viszonyai közepette fáradhatlan kitartással iparkodnak az előállott új helyzettel megküzdeni, s abba gyakorlatias észszel és józan számítással beilleszkedni.

Szamosújvárt, 1895. márcz. 15.

Placsintar Dávid
polgármester.

viszatekintek Ormenyország multjára, és látom ama nagy pusztitást, melyet ott különböző időkben a szomszéd népek véghez vittek. Araxes völgyének népes városait semmivé téve, a nemzeti műveltség otthonait: a kolostorokat feldulva: ha lelki szemeim előtt megjelennek azon szenvedések, melyeknek az örmények saját honukban műveletlen népek által minden időben ki voltak téve: és ha jelenben is látom azon önfentartási küzdelmet, melyet ők Török-Armeniában személy- és vagyonbiztonságukért vínak, midőn a törökök és kurdok a mult évben csak a szászuni kerületben a legkegyetlenebb módon körülbelül 12.000 örményt megszároltak le és 30 falut égettek el — csodálkozom, hogy örményfeleink saját hazájukban még nem tűntek el egészen a történelem színpadáról akkor, midőn a vele egykoru assyrok, babyloniaiak, scythákról csak a mult beszél. És kutatva fennmaradásuk indokai után, megtalálom azokat a keresztény vallás, széleskörű irodalmuk, a mult emlékei iránt tanusított határtalan ragaszkodásukban és szabadságszeretetükben... És nem-e ugyanezen tényezők biztosították a magyar állam létét is, a magyar nemzet fennmaradását is, a magyar nemzetet, mely, minket örményeket szeretettel fogadott be, új hazát adott, elfeledtetvén velünk a mult sok szenvedését? Az isteni Gondviselés, e sok jó viszonzásaul örködött is Magyarhon felett: nem sokára fennállása ezredeves ünnepet üli és az ünnepen saját intézményei, fejlődése, culturaja hangosan fogják hirdetni, hogy „Magyarhon él!” de mint Patkarian Ráfáel örmény költő mondja: „Örmény ajkról mikor hallhatod, Örményhon él és feltanadt?”

Szamosújvárt, 1895. márcz. 15.

Bárány Lukács
ör. kath. plébános.

A magyar-örmény nők.

— Gondolatok a jelen füzet női arcképei fölött. —

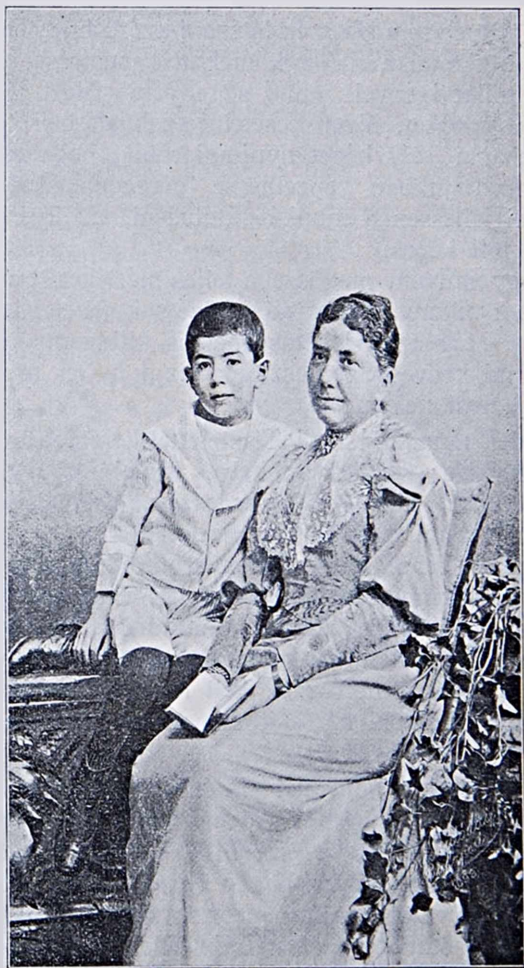
Vajjon nem fogok-e szerénytelennek és önhittnak látszani az „Armenia” tisztelt olvasói előtt, ha megkísértem a magyar-örmény nők lelki és testi előnyös tulajdonságait ecsetelni?

Dr. Turesand Placcintdr Gizella.

Tartok attól, nehogy szerénytelennek higgyen valaki azért, ha azokról, kikhez igénytelen személyem is tartozik, dicsérőleg, magasztalólag szólok.

Ugy hiszem, hogy midőn az író az erényt dicsőíti, jutalmazza, a vétket kárhoztatja, ostromozza, akkor a saját erényei- és bűneiről megelégedkezve teszi ezt.

Dr. Molnárné Simay Klementin.

Most, midőn az alábbiak megírását tűztem magam elé feladatul, midőn nememnek, azoknak, kikkel egy nemzetből való vagyok, akarom jó és szép tulajdonságait elősorolni. most a saját egyéniségem háttérbe szorul, nem foglal helyet a képen, melyet a magyar-örmény nőkről festeni fogok s így a szerénységnak látszata elmosódik rólam.

Önhittnek sem akarnék látszani azért, hogy elég bátor vagyok oly munkába fogni, melynek megírása nem oly gyenge tollat igényel, minő az enyém. Mert jellemezni az örmény nőket, híven esetelni azoknak belső és külső tulajdonságait, oly képet nyújtani róluk, hogy az olvasó valódi formájukban képzelhesse maga elé őket s hogy élvezettel lehessen a munkát átolvasni, az ilyenre csak hívatott toll képes.

Hogy művem megüssse a teljes mértéket, erre nézve reményem vékony aranszájai közé sok fekete szálát sző a kétség. Még azon lehetőségnek is kiteszem magamat, hogy a mi kedves Szerkesztőnk, az ő finom modorával, ezt fogja írni nekem:

„Edes munkatársam! Tisztelettel kérem: maga most vonuljon félre; ne akarjon helyet foglalni e kiváló füzetben. Szíves engedelmeivel bátor leszek művecskéjét szépen eltemetni a papírkosárba.”

Láthatni tehát, hogy nem vagyok önhitt, nem vagyok csekély tehetségemben elbizakodott, csak merész. Én Istenem! De ha nem akarok kimaradni e jubiláris füzetből! Itt pedig valami haszontalan tárggyal helyet nem foglalhatok s így merésznek kell lennem, hisz talán nem ok nélkül találták ki azt a közmondást, hogy „a ki mer, az nyer.”

Edes örmény hölgyek! Ha én itt nyíltan kijelentem, miszerint ti sokkal jobbak, nemesebbek, okosabbak, műveltebbek, kedvesebbek, szebbek, szeretetre, esőkolásra méltóbbak vagytok, mint a kép leendő, melyet itt rólatok festeni fogok, akkor hinni merem, hogy homlokaitokat nem fogja elsötétíteni a neheztelés fellege azért, hogy merészkedem kontár kézzel esetem alá venni alakjaitokat.

Munkám kerete szűk arra, hogy neveket soroljak fel, hogy egyeseknek érdemeit külön eseteljem.

Hogy a magyar-örmény nők sorából került ki az a kimagasló alak, az a hírneves magyar dalművésznő, ki a dicsőség babérkoszorúját vívta ki magának, hogy vannak a magyar-örmény nők közt olyanok, kik egyik-másik téren (irodalom, zene) nevüket ismertté tették, ezt az „Armenia” igen tisztelt Szerkesztője annak idején egy-egy érdekes cikkben már elmondotta s így, ha én ezekről írnék, csak úgy is fölösleges dolgot művelnék.

Én a magyar-örmény nőket általánosságban akarom esetelni s a mennyire gyenge tehetségemtől telik, róluk a lehető hű képet nyújtani. Ime tehát hozzá kezdek nehéz munkámhoz.

A magyar-örmény nő dicséretesen tölti be az igazi nőnek hivatását. Benne sok szép tulajdonság összpontosul; bir mind azzal, mi kedvessé, vonzóvá teszi, nemcsak otthon övéi körében, de a társaságokban is. Szívének oltárán tisztán, olthatatlanul lobog — miként a vesztatűz — a szeretet lángja családjáért.

Míg leány s a szülők védszárnyai alatt él, míg a gond ezeket terheli, addig sem tölti könnyelmű tétlenségben napjait, hanem segít anyjának a házteendőkben, vagy tanulással, hasznos olvasmányokkal műveli szellemét. Szeretettel, engedelmességgel viseltetik azok iránt, kiknek létét köszönheti. Öreg nők irányában nagy tiszteletet tanusít, míg idegen férfakkal szemben modora büszke.

Sorsát nem kötné számításból olyanhoz, ki mellett kényelmes jövőnek nézne elébe, de a ki iránt ninesen szívében vonzalom; mert a vallás-erkölesös érületben nevelt örmény leány bűnnek tartja vásárt üzni a házasság szentségéből. Csak oly férfiúért kész oda hagyni szülőit, ki igaz, komoly szándékkal közeledvén feléje, képes feléleszteni szívében az isteni szikrát. Ennek azután nemcsak az örömben, hanem a bánatban is, nemesak a jólétben, de az élet terheinek viselésében is hű osztályosa lesz mind végig.

Igen a magyar-örmény nő hű hitves. Férje iránt odaadó ragaszkodással viseltetik; szelid, vigasztaló szavaival,

sőt ha kell áldozatok árán is igyekszik ennek homlokáról a gond, a bánat redőit eloszlatni s míg férjét, mint a családfőjét becsüli, ő maga a családnak szíve.

És milyen önfeláldozó anya! Ha gyermeke beteg, éjeken át virraszt ágya mellett, nem bízva ezt idegen ápolóra, mert él-hal gyermekeiért. De ez a rajongó szeretet nem fajul nála majomszeretetté, mert tud szigorú is lenni, ha a szükség úgy kívánja. Annak tudatában, hogy a zsenge korban a szív fogékony, igyekszik gyermekei szívébe beplántálni a szülők, tanítók iránt a köteles háládatosságot, engedelmességet és szeretetet, valamint az isteni félelmet.

Házias nő. Nem riad vissza semmi munkától. Szorgalmáról, gondosságáról tanuskodik a rend, tisztaság és csín, mely házában, udvarában, kertjében honol. És merem állítani, hogy a szakácsművészet terén a pályadíjat magyar-örmény nő nyerné el.

A vendéget finoman, előzékenyen fogadja és kitűnő ételekkel, esemegékkel halmozza el.

Akárhányszor hallottam, hogy a magyar-örmény nő mily szíves vendégszeretettel tanusít s hogy a mit vendége elé tesz, azt annyi kedvességgel kínálja, annak látása oly nyereséklendőző, hogy abból enni és ismét enni kell.

Az örmény nő mind e mellett takarékos, a fölösleges

kiadásoktól őrizkedik. Szeret ugyan csínnal, divatosan öltözködni, de ezt nem viszi a fenyűzésig, csak annyit költ ruhára, a mennyit vagyoni körülményei engednek.

De midőn jótékony, szent, vagy hazafias czélról van szó, akkor még a szükségest is kész megvonni magától, hogy enyhíthessen a szegények nyomorán, hogy Istennek hozzon áldozatot, vagy mint hű honleány járulhasson valamivel a haza oltárához.

Mint társadalmi nő igen megnyerő jelenség. Finom, kedves modora, mívelt, élénk társalgása rokonszenves benyomást gyakorol.

Erkölesség, vallásosság különösen jellemzik az örmény nőt. A templom látogatását még hetköznapiakon is ritkán mulasztja el. Minden nagyobb ünnep alkalmával elvégzi a szent gyónást és erős hittel járul áldozni az Úr asztalához. Az örmény nőt a sorsesapások közepett mély vallásossága menti meg az eleséggedéstől.

Az olyan pedig, kitől a sors megtagadta a családi boldogságot, kinek lemondással kell tekinteni a szívárjövő elé, kinek élete hasonló a véghetetlen pusztában haladó s lombos páлмаerdő után sovárgó fáradt vándorhoz, az olyan nő sem esügged el, szenved, tűr, küzd s ha olykor lankadni érzi erejét, kiskorában szívébe beplántált vallás-erkölesös érzülete fentartja s bátran halad előre

Papp Tudorcs Kerekes Emília.

magányos, sivatag élet-útján, míg egy intő szellem megjelöli előtte azon irányt, mely felé haladva eléri az oázist, a melynek árnyában lelke — miként a fáradt vándor — pihenésre lel.

Ha már nem töltheti be a szó valódi értelmében vett női hivatást, ha nem lehet boldogítója, őrangyala egy szeretett férjnek s gyermekeknek, jötevője lesz a szegényeknek s felszámítja a szenvedők könnyeit s így az a hit ad megnyugvást lelkének, hogyha nem virulhatott részére a szerelem rózsafája, nyerni fog e helyett pálmaágot. Vagy ha az életörömeit nem élvezhető nő érez magában képességet oly térre lephetni, hol a mindennapi halandók sorából kiemelkedve, kitüntetheti magát, akkor fárad, munkálkodik, hogy léte ne legyen haszontalan, hogy nevét ismertté tegye s küzdelmei közben lelke egy nyugpontra pihen meg, melyet azon reményben talál, hogy ha myrtuskoszorú nem ékesíthette fejét, de a babérból teremhet egy-két levél az ő számára is.

Szóval a magyar örmény nő mindenütt, minden körülmények között megállja helyét.

Most pedig a külső tulajdonságok ecsetelését kísérem meg.

Ha valahol véletlenül találkozol oly — előtted ismeretlen — nővel, kinek alakja leköti figyelmedet s szemednek jól esik arczán pihenhetni, melynek látása rokonszenves benyomást tesz szívedre, ha ily nővel találkozol, az ritkán lehet más, mint örmény. Mert a magyar-örmény nő arczában — még a különben nem szép arczban is — meg van az a kifejezés, mely a szemlélőre vonzerőt gyakorol.

Képzelőtehetségem segítségével elővarázsolok alakokat és a ki képességet érez magában, bírálja meg azokat a művész szemével.

Itt egy telt idomú szép alak. Az egészség színétől viruló, gömbölyű barna arczán életvidor kifejezés honol. Kissé alacsony homlokát fekete göndör-fürtök körítik; hosszú pilláktól árnyalt, sűrű szemöldöktől ívezett ragyogó fekete szemei gyújtó sugarakat lövelnek; duzzadt

piros ajka (ha szabad használnom e kifejezést) csókra termett.

Ennek gesztenyeszínű dús hajzat környezi kedves arcát. Az a tiszta szép homlok, azok a festői szemívek alól kisugárzó komoly ábrándos szürke szemek, melyeknek tekintete oly mély, oly benső, a szemlélő látni véli bennük az ártatlan szép lelket, a mosolygó eperajkak bájos ellentétben az arc vonásainak komoly kifejezésével — elragadó kép!

Ez itt szőke, vakító fehér arczbőrrel. (Ne ütközzenek meg! fantáziám csak a valót festi, van magyar-örmény nőink között szőke is nem egy). Haja arany glóriát képez feje körül. Márvány homloka, mint a felhőtlen égbolt, derült s ez a szelid kék szemek tükréből sugárzik; a rendesnél kissé nagyobb száj körül jóságos mosoly honol. Az egész arcznak kifejezése igen kellemes benyomást tesz a szemlélőre.

És ez a kareszt nyulánk természetű nő, parányi kezeivel! Talán el sem hiszik, hogy e kezek a durvább munkától sem riadnak vissza? Arcza ovál, szelid, bánatos vonásokkal, szép sötét szemeknek tekintete okosságról tanusodik, magas homlokán a lélek ül s a szemekben tükröződik, szép metszésű ajkainak szögletein alig észrevehető keserű vonás van, de az egész arcznak kifejezése komoly, határozott, egyenes és nyílt lélekre vall és a szabályos orr, az olajbarna szín piros árnyalattal, a dús sötét hajzat mind oly megkapó, oly összhangzó képet nyújt, hogy a szemlélőnek mélyen szívébe vésődnek a feledhetlen vonások.

Ilyenek s ezekhez hasonlók a magyar-örmény nők.

Azonban álljanak meg itt az alább idézett szavak:

„A magyar-örmény nőben fellelhetni a jó családayát, a szorgalmas nőt, ezekből kiemelkedve a tartós formát, mi mindvégig hű követője a magyar-örmény nőnek. Azok az égető kárbunkulus-szemek, melyekkel a lélek szelidsége gyakran ellenmondásba jő, a szép metszésű vénuszi ajkak, melyek körül a báj és jósnak vonásai pompáznak: kedvessé, elragadóvá teszi őket. Nem egyszer jön a szemlélő ama gondolatra, hogy abszolút szépséget,

Rezsiené Szorgott Margit.

eserkesz nőt vél maga előtt, ki elbűvöl... ki akkor is előttünk van, midőn eltávozott."

De most fantáziám lelkem elé varázsolja az öreg örmény nők alakjait is.

Nemde ellentetes képnek tetszik önöknek az ifjú leány arcza mellett szemlelni az aggnő arcát? Pedig mintha összhangban volna a kettő. Ifjú és agg, két szélsőség és mégis találunk a kettő között hasonlatot.

Elragadó szép a hajnat! de kevésbbé szép-e az alkony? Mily fenséges látvány, midőn a leáldozó nap széthinti bucsúsugarait!

A rózsabimbónak látása gyönyört okoz a szemnek; a rózsaelajnak egy eseppe édes illatot terjeszt.

En rajongok az öreg örmény nőkért!

Oly jól esik látnom a fehér hajú tisztos matrónát, fekete csipkés fejkötőjével, a mint szelid méltósággal ül karos-székében. Arczbőrén — mintha ez megfinomult volna az idő keze alatt — átsugárzik a lélek; ajkain égi mosoly honol. Bágyadt fényű szemei fel-felvillannak, midőn rég letűnt ifjúságának boldog perceiről eszeveg.

És én oly örömet hallgatok édes szavait a drága öreg nőnek! Hisz jól tudom, mily boldoggá teszi őt, ha élete alkonyán képzeletben újra megfuthatja földi pályáját; jól tudom, mily jól esik neki, ha van ki őt vissza-

kísérje az emlékezet
hídján boldog ifjú-
ságának ábrándjai-
ból épült aranyos
fellegváraihoz.

S ha én beszélek
előtte örömről,
boldogságról, jó-
ságos arczán látom
az örömet, a boldog-
ságot visszatükrö-
zödni s ezáltal meg-
kétszereződnek a
szívembe költözött
ézelmek és ha elpa-
naszлом neki bana-
tomat, gyötrelme-
met, résztvevő, vi-
gasztaló szavai bal-
zsamként hatnak lel-
kem sajgó sebeire.

Emma Dumas, Rebeka.

Megoszthatjuk vele szívünk legfelleltettebb titkát, nem tarthatunk attól, hogy benne egy vágytársra találunk; a jó öreg nő nem él vissza bizalmunkkal, de boldog, hogy osztályosunkká tettük.

A mint szeméimet nemes alakján pihentetem, vágyat érzek magamban megcsókolni azt a jóságos szelíd arcot. Lelkemnek minden gondolata megtisztul ez áldott arc szemlélete alatt.

Oh igen, én rajongok az öreg örmény nőkért!

Tisztelt olvasóim! Ha e kép nem kielégítő, ha itt-ott a színárnyalatok nem volnának elég hiven utánozva, legyenek elnézéssel irányomban — annyival inkább, mivel én nem kérkedtem tehetségemmel, — ne mondjanak kegyetlen kritikát művemről. S ha önök közül hivatást érez magában valaki hivebb képet nyújtani a magyar-örmény nőkről, úgy tegye ezt és én elismeréssel hajlok meg előtte.

És ti kedves örmény nőim! vajjon ti neheztelték-e reám? Nem! Hisz lelkületek oly szelid, hogy még a bántalmat is képesek vagytok megbocsátani, tehát mennyivel inkább megbocsáttok nekem azért, hogy jó szándékom daczára csak gyarló képet tudtam felőletek bemutatni.

Ezen hitben leteszem a tollat. De nem! Még van egy pár szavan önhöz is tisztelt Szerkesztő barátom! Vigyázzon nehogy eltemesse e munkámat a papirkosárba, mert akkor örömtől foszt meg, melyet az okozna nekem, ha e munkám helyet foglalhat az „Armenia” századik jubiláris füzetében.

Kritsa Klára.

A népek, nemzetek történetében a legnemesebb forradalmat a kereszténység alkotta; mert csupán ez volt képes az emberek szívébe férközni és az emberek gondolatvilágát átalakítani. Éppen ezért nagy fontosságú a történész előtt megfigyelni, hogy az egyes népek, nemzetek a kereszténység tanait milyen körülmények között vették át. A megfigyelt jelenség karakteristikuma magának a nemzetnek, az egyes nemzetek jövőjének.

E szempontból tekintve csodálattal gondolok a nemes örmény nemzet Kr. u. III. századi történetére. Milyen bölcsesség, milyen politikai okosság, milyen buzgó, vallásos hitélet jellemzi Gergelynek, az Illuminátornak századát! És az örmények ma is ezekkel az erényekkel ékeskednek. Tudományos és költői litteratúrájuk nagyszerű, dicső multjuk iránt való ragaszkodásuk épületes!

Meghajlok a magyar-örmények nemes jelleme előtt! Szívből üdvözlöm az „Armeniát”!

Hummer Nandor

a Szent-István-társulat titkára.

Vajjon a magyarok és ormények egymás iránt való paratlan rokonszenve, közös erényeikből vagy közös hibáikból ered? Mert a mint léteznek közös erényeik az őszinteség, minden jó- és szépért való lelkesülés, vallásosság, langoló hazaszeretet és vitézség, — ép úgy léteznek közös hibáik is, pl. a visszavonás, az urhatnamság, az a bizonyos szalmaláng!

En határozottan azt hiszem, hogy e két nemzetet rokon erényeik kapcsolják oly szorosan össze. Mert hiszen a hibákban, bunokban való közösség csak czimboraság, mely addig tart, a meddig az érdek. Mig tartos barátságnak csak is erény lehet az alapja. Kétszázados barátság pedig bizony tartósnak mondható! Ez a barátság tehát létezni fog, a mig alapja meg nem rendül. Az pedig állani fog rendületlenül mindöökké!

Szamosújvárt, 1895. márcz. 8.

Vajna Károly.

Nem! születési vagyok. Ferjhez mentem, magyar nővé lettem. Mihelyt Szamosújvárra jöttem, megszereltem az örményeket annyira, hogy most, ha már örmény nem lehetek, legalább örmény-magyarának szeretem magamat vallani. Nincs ebben semmi különös. Ha léteznek magyar-örmények (már pedig léteznek: az Isten tartsa meg őket), akkor örmény-magyarok miért ne lehetnénk? Vanunk, én is örmény-magyar vagyok.

Szamosújvárt, 1895. márczius 8.

Vajna Károlyné.

Szamosújvár fejlődésének és culturalis emelkedésének alig örülhet jobban, mint jó magam, ki Dacia multját kutatgatva tannasgot tehetek a felől: hogy már a rómaiak szervezetében is nagy súlyt helyeztek erre a pontra a azt egyik elsőrendű őrhelyüké alakították.

Déva, 1895. márczius 8.

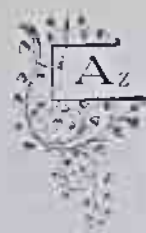
Téglás Gábor.

Ott állunk, hogy a magyar az első ezredév végén másodszor kénytelen saját országát elfoglalni. Ezer év előtt, Szent-Istváneként boldog volt az az ország, a melynek annyi nyelve volt, ma már szerencsétlen az az ország, a melynek annyi nyelve van! Ezért kell az országot másodszor elfoglalni. Megváltoztak az idők, az elvek.

Dr. Moldován Gergely.

Az elmúlt százidőkben hosszabb tanulmányútat tettem a művelt Nyugaton: ez alkalommal nagy sajnálattal értesültem arról, hogy olyan honfitársaink is vannak, kik a külföldi egyetemi magyar alapítványok kamatainak élvezetese czéljából, mint magyarok igazolják magukat, s ennek kieszközlése után pedig államellenes propagándát csinálnak, a magyarokat erőszakoskodóknak, elnyomóknak, chauvinistáknak sat. dektarálják.

Perint Kristófné Kiss Anna.

Legyen szabad e helyen kérdezni, miért nem panaszkodnak az örmények elnyomásról, erőszakoskodásról, chauvinizmusról? miért emelkedhetnek az aránylag kiesény és így könnyen elnyomható örmény népesalád egyes kiváló fiai a legdiszesebb polczokra, a melyekre a Szt-István koronája alatt emelkedni csak lehet?

Az édes anya, a haza, egyformán szerette és szereti most is minden gyermekét; voltak oláh, tot, rác, szerb, örmény és bos-

nyák magyar-nemesek, fopapok, hadvezérek, mert ezek akkor még szerették hazájukat, hozzá hűk voltak a veszélyben, s érte vérüket ontották, ha kellett. Miért nem próbálják meg ezt a régi módot centrifugális ideákkal telt honfitársaink? Miért nem tesznek úgy mint az örmények, kiket régóta szívébe zár és véréből való vérnek ismer el minden magyar ember?

Az örmény nő

A férfi munkásságának tere: a nagy világ. Győzelmeket aratott szárazon és tengeren; behatott a mélységekbe; törekény fára ülve új világreszeket fedezett fel; felírta nevét a Himalája csúcsára és eljutott a hideg égővölg; leszáll a hegyek gyomrába és felemelkedik a csillagászati eszközök segítségével...

Azbej Viktorné Ananias Vetti.

Ellenben a nő a szoba négy fala közt virraszt és munkálkodik. A hírnév nem bántja, megelégszik szűk körével; mert ez az ő világa. E birodalom az, hol öröm, fájdalom, szomorúság egymást követik, úgy, mint a nappalt az éjszaka. Hát e falak nem a végtelenséget zárják maguk közé, melynek te vagy urnöje? A búcsótól a sírig, a konyhától a szalonig kötelességeket teljesítettél.

Ha a tornáczról belépsz, mindnyájan csak téged nézünk úgy, mint a napraforgót, mely arcát a meleg felé fordítja; midőn a konyhára, az éléskamrába, vagy pénzébe mész: a házi jó megmérhetlen forrása vagy. Sietve és örömet teljesítjük mindnyájan parancsaidat. Mosolyodat könnyeid közé vegyíted...

Az örmény nő házának gondviselése; minden bajt, nyomort mindig magára vállal. Sok kiváló férfi volt szegény anyának gyermeke; az özvegy anyának verejtéke

és fénylő tűje élet voltak. Az a nő, ki házáért és gyermekeiért fáradozik, fonságesebb, mint a királyné, kit bíbor és gyémántfény köröz.

Oh anya, nem vagy-e fonséges beteg fiad ágya mellett? Nem vagy-e fonséges akkor, midőn könnyes szemekkel és arczodon a szomorúság kinyomatával a kereszt lábához mész és ott rakod le minden fájdalmadat, a háznál pedig közöttünk mindig csak mosolyt hintesz?

Mindenkinek igyekszel segítségére lenni. Meglátogatod a szegényt viskójában és a tehetetlent hajlékában: reményt és vigaszt nyújtasz mindenfelé és megennyhited a fájdalmas szíveket. Te a szeretet, könyörület és vigasztalás angyala vagy, kinek szárnyai alatt az árva könyörületes anyát, a kétségbeesett reményt és a nyomorult vigasztalást talál.

Vallásodat, mely oly tiszta, mint a legtisztább víz, gyermeked könnyen megérti. Te bármire tekintesz, mindenütt Isten ujját látod. Te őrizted meg vallásunkat híven nyomorúságunk századaiban; ezzel győztel te le minden nehézséget, magadra vállalván a fáradságot, törekvést, áldozatot. S valóban azt mondják, hogy az anyai hit az, mi a megsemmisült vágyak és lángoló remények romjaira, mint rezgő sugár száll le...

Az örmény nő a mi történelmünknek ékessége; a férfi, melle alatt annak nemes érzelmeit hordozza. Kétségbeesésünk óráiban úgy mutatkozott közöttünk, mint hold a sötétségben. A mi házainkban mindig felleljük őt. Mit lenne a nyomor, ha ne lenne az örmény nőnek könyörületes szíve? Mi lenne a házból, ha hiányzana abból munkaszeretete?

Ma a hős örmény nők korszakát éljük. Mit csinál azon nő, kihez férje búcsúszót intézett, azután elmegy messze, messze, hogy megszerezze a megsokasodott kiadás költségeit? A nyomor kilincsei zárják be ajtóit. Egyedül van házában, kisdedeinek ő most apja és anyja is; ő táplálja, ő neveli fel őket és ő őrzi őket mint egy védő-angyal.

Az évek mulnak... és visszatér a családfő: az apa; azalatt a csecsemő és kisdedek felnőttek, pirosak, szépek;

anyjuk nyelvét beszélék, van hitök, tudnak becsületet.
És ki tette mindezt? A nő, házi szentélyünk legtisztel-
tebb alakja!

Ma az örmény nő szívét a romokra, lelkét pedig
Istenbe helyezve, életének minden percét házának és
gyermekének szenteli.

Szongott Kristóf.

A leányka könnyei.

„Hát alónak vélhetjük bizonynyal,
Volt ily eset már akárhány,
Nemes örmény ivadék a fi...
Nem ily származás volt a lány.

Együtt nőttek fel játszadozva,
Rangot nem ismer a gyermek,
De haj, valamit észrevettek...
A gondos szülői szemek.

És valni kellett végre mégis...
Az ifju ment, a lány maradt.
Csodálatos, könnyük sem hullott...
A míg búcsúztak azalatt...

»Halld, figyelj csak édes gyermekem!
Egy agg dalnok áll odakinn,
Ruhája rongy, az arca fakó,
Sötét bú rezeg hujain.

Oh mond gyermekem! végtelen bús,
Szomorú ez a dal nagyon...»
És könny zápora mosott nyomot,
A halványuló arczokon.

»No szüntesd keserved leányka!
Megsegítjük a dalnokot.«
Fehér homloka borujából...
Jól láttam én mit siratott...

A kedves, szép arc napról, napra,
Szomorúbb, haloványabb lett...
Kit lepne meg a holtak híre?...
Volt ilyen száz és száz eset.

Az örmények államjogi helyzete Törökországban.

A »keleti kérdés« messzeterjedő érdekkörébe nyúló viszonyok között Örményország is — és pedig nem utolsó helyen — foglalkoztatja az európai sajtó figyelmét. Azért — azt hisszük — sokakra nézve kedves dolgot cselekszünk, ha fejtegetjük a törökországi örmények jelenlegi helyzetét és az örmény patriarchatus jelentőségét.

A sorscsapások, melyeknek az örmények már évszázadok óta ki vannak téve, — végokai még a keresztes hadjáratokig vezethetők vissza. Ekkor az örmények nyugati keresztény testvéreik mellé állottak; de mihielyt a félhold győzött, Nyugat a mohamedán népek közé ékelte örményeket segélytelenül saját sorsukra hagyta. Ezeknek utolsó királya VI. Leo 1375-ben fogóságba vitetett és az örmény királyság elvesztette önállóságát. Ezen idő óta az örmények a mohamedánok pusztításainak vannak kitéve, mely állapot mai napság is tart.

Poljakkne Zachariás Raza.

Midőn 1461-ben az uralomvágyó II. Mohamed a keletrómai császárságnak véget vetett és Konstantinápolyban a keresztény kultúra romjai fölé a félholdat állította fel, kissé megváltozott az örmények helyzete. Ez ugyan nem javult jelentékenyen, de némi tekintetben mégis törvényes formát nyert. Ugyanis II. Mahomed felismerte az örmény elem nagy jelentőségét az oszmán birodalomra nézve; azért a tekintélyes örmények képviselőjét mindig a maga közelében akarta tartani. Így hívta ő a brussai püspököt Ovágimot Konstantinápolyba és kinevezte ezt »Anatolia patriarchájává« és idő múlva alája helyezte az abessyniai nestorianus, syr és más kisebb keresztény népségeket. Az örmény patriarchatus alapítása okozta

azt, hogy az örmények nagy számmal vándoroltak Konstantinápolyba, hol még mai napság is több mint 200.000 örmény lakik. Hála hatalmas kulturájoknak, némely kiemelkedett örmény családok, melyek evvel a közös czímmel »Amir« jelöltettek, igen korán jelentékeny befolyást kezdtek gyakorolni a konstantinápolyi kormányra, mely természetesen az örmény népre is visszahatott és javára szolgált. Az Amirá befolyásának indítónkai főleg pénzügyi természetűek voltak. Ezek a családok játszották az oszmán kormánynál az állambankárok szerepét. Majdnem minden szultán adósuk volt; azért

Oszmán Hımı.

hailandóknak is érezték magukat nekik engedményeket adni. Az Amirá befolyását nemzetfelei javára is használta. Habár közbe-közbe az örményekre néhez napok állottak, mint pl. a keresztényellenes II. Sulejman alatt (1687—1691), mégis más időközökben állapotuk tűrhető volt. Különös kedvelője volt az örményeknek Ibráhim szultán. Alatta és más hasonló gondolkodású uralkodók alatt a patriarcháknak nemcsak egyházi, hanem világi hatalma is nőtt. Csakugyan az örmények is úgy, mint a szultán többi keresztény alattvalói kivételes törvények alatt állottak. De tekintettel a jó szolgálatokra,

melyeket az örmények tettek — valamint a szervezés terén saját képtelenségök elismerése — a török kormány nem nézte kedvetlenül, ha a felelősség az örmények java- és szenvedéseiert legalább szinleg a patriarchát terheli, kinék államjogi helyzete, jogköre és kötelességei meghatározatlanul maradtak. A kormány folytonosan beleegyezett örmény alattvalóinak nemcsak világi, hanem egyházi ügyeibe is, habár a patriarchák állottak a török-örmények kormányzásának élén. Nagyon megnehezítette a patriarchák helyzetét az Amirá (Besdsián, Bálján, Dádian és más családok, melyeknek utódai részben még ma is élnek) befolyásának növekedése. Ezek és konstantinápolyi fejük közt gyakran heves összeütközésre került a

dolog és ha győztek is néha a patriarkhák, rendesen mégis az Amirá volt hatalmasabb és némely patriarkhák megválasztása, vagy letétele alkalmával nem tekintették a nép valódi szükségletét, vagy a személy arravalóságát, hanem csak azt, hogy kedvence-e az Amirának. Daczára a befolyásnak, melylyel az Amirá és a patriarkha a fővárosban bírtak, az örmények sorsa Kis-Azsiában nehéznek és nyomasztónak maradt. A törvény értelmében mint minden keresztény, úgy az örmény is a szultán rabszolgájának tartatott, Ennek hivatalnokai tehát évenként kiválogatták a tizenöt éves örmény ifjak közül a legderékabbakat, hogy ezeket mohamedánizálják és a szultán utolsó szolgálói közé sorozzák. Aztán teljes vagyonbiztonságot sem élveztek az örmények; azért követtek el a hatóságok oly sok törvénytiséki gyilkosságot, hogy örmény alattvalók javainak birtokába törökök jussanak. Ezen állapotokból sok pasára igen bő jövedelmi forrás fakadt. Csak üldöztetéssel kellett a pasának fenyegetnie a gazdag örményt és ez azonnal kénytelen volt nagy összeg pénzzel magát kiváltani.

A jobbrafordulás a humánus és művelt II. Máhmud alatt állott be, ki sok dologhoz javító kézzel nyult és alattvalói maganjogainak elismerésében kiváló érzéket tanusított. De csak 1839-ben Abdul-Mecsid szultán alatt ismertetett el hivatalosan a mohamedánok és keresztények jogegyenlősége, — elismerés, mely mai napig egészen csak holt betű maradt. Alatta szüntettetett meg a pasák adó-haszonbérbeadási joga. 1843-ban nyertek a keresztények teljes vallás-szabadságot, vagyis jogot arra, hogy háborítatlan isteniszteletet tarthassanak, tornyokat építhessenek, harangozhassanak stb. A krími háború kezdetén számukra más világi és egyházi természetű jogok is kilátásba helyeztettek. A többek közt kimondatott az is, hogy a törvény előtt az örmény és a görög egyenjogú. Bocsátottak elég rendeletet, de azért maradt minden a régi állapotban. Ha ezeket a rendeleteket tényleg végre is hajtották volna, úgy a berlini kongresszuson nem játszott volna oly nagy szerepet az örmény kérdés. Azonban ama rendeletek csak papíron maradtak, valamint a berlini szerződés 61. cikkelye is még nincs végrehajtva.

Ezalatt az örmények közt is meghasonlás történt és a jogai, meg állására féltékeny Amirá és az örmény nép érdekeiért viaskodó patriarkhátus közt éles ellentét fejlődött. Ez az ellentét a negyvenes években nyert külsőleg is erős kifejezést. Ekkor kénytelen volt Jakab patriarkha engedni az Amirá befolyásának, melynek üzelmel folytán annak barátjai közül többen szintén behörtönöztek. Ez az eljárás a népben nagy forrongást idézett elő. Összeállt néhány száz örmény és kicsikarta a kormánytól nemcsak társaik kiszabadítását, hanem egy olyan patriarkhának kinevezését is, kiről meg voltak győződve, hogy irántok jó indulattal fog viselkedni. De ez: István is nemsokára megfosztatott méltóságától és helyébe az Amirá teremtmenyét Asztvádurt tették. Ismét a szultánhoz fordultak, mivel megértették, hogy az örmény nép nem forradalmár, hanem csak

azon osztály (Amirá) igájától akar szabadulni. Ettől az időtől kezdve több figyelmet fordított az örmény alsóbb néposztályra és jogot adott nekik, hogy egy 27 tagból álló képviselő testületet válasszon, mely az iskolák, kórházak stb. gazdasági igazgatásával bízott meg. Egyidejűleg megtiltattott, hogy se az Amirá, se a patriarkhatus ne avatkozzék bele a »gondnokság« (curatorium) ügyeibe.

Ezen intézkedés magában rejtí csirágát az örmények mai köz-igazgatási alkotmányának. A gondnokság ugyan később anyagi szorultsága miatt segélyért az Amirához fordult a nélkül, hogy közötté és a nép közt levő ellenhatás kiegyenlítettett volna. Aszvádúr patriarkha, mivel kibékülést létesíteni nem tudott, visszalépett és helyét Máté érsek foglalta el, ki később az örmények katholikosza lett. Ez egy új testületet teremtett, melybe az Amirá 16, és a nép 14 képviselőt választott; ennek a testületnek azonban nem voltak önálló jogai, hanem ez merőben Mátétól függött. Mivel ez a dolog Amirának nem volt ingyere, megkísérelte az új patriarkhát is megbuktatni, de törekvése nem sikerült. Hosszas alkudozás után 1747-ben új módot találtak. Az egységes testület ketté osztatott; az egyik résznek, mely 14 egyházi személyből állott, az egyházi ügyek állottak tisztében, — a másik 20 tagból álló rész (ezek közé küldött az Amira 9. a kereskedők és iparosok 11 tagot) a világi dolgokkal foglalkozott. A testület mindkét részének a patriarkha volt elnöke.

Az ötvenes években az ifjú nemzedék, mely a Nyugat-Európában divó képviselőti rendszer eszméinek befolyása alatt állott, erős mozgalmat indított azért, hogy a népnek a hatalomból még nagyobb részt juttasson. 1859-ben ezen mozgalom vezetői: Hálján, Odián és Russinián a szultánok által addig engedélyezett jogok es kiváltságok alapján kidolgozták az úgynevezett »fánsináth«-ot (törökül): a »szahmánátruthium«-t (örményül, vagyis a török-örmények szervezeti szabályzatát. Ez, mit egy bizottság, (mely egy pispokból, egy abbásból, 3 papból és 14 világi személyből állott), végérvényesen szerkesztett, Szárkisz patriarkha által ugyanazon év maj. 24 ére egybehívott gyűlésen — hol minden rend jelen volt — felolvastatott, tanácskozás alá vétetett és helybenhagyatott. Ezt a szabályzatot, mely 5 fejezetből és 99 szakaszból áll, a kormány megerősítette; ma is érvényben áll. Ez a szabályzat ugyan papuralmi (hierarchisch) jelleggel bír, de azért az örményeknek olyan önkormányzatot adott, mely legerősebben a nemzeti gyűlésen nyilatkozik. Ezen nemzeti gyűlés 140 tagból áll, melybe a papság 20, a vidék 40 és Konstantinápoly örmény lakossága 80 képviselőt küld. E gyűlés végrehajtó közege a már nevezett két bizottság: a 14 tagból álló egyházi, és a világi bizottság, mely 20 tagot számlál. Ezen bizottságok tagjait titkos szavazattal 2-2 évre a nemzeti gyűlés választja. Olyan eseteket, melyek egyházi és világi dolgokra vonatkoznak, a két bizottság választmánya igazít el. A nemzeti gyűlés és a két nemzeti bizottság tehát az örmény alkotmány központi közegei. A patriarkha áll ezen központi közeg élén, úgy hogy a

konstantinápolyi patriarkhátus középpontja az egész örmény közigazgatásnak. A nemzetgazdaság, oktatás, pénz- és igazságügy szaka-ira a világi nemzeti bizottságnak külön-külön választottságai (comitee) vannak, melyek a központtól függenek. Ezen központi igazgatásnak segítségére vannak a helyi igazgatási hatóságok. Ezeknek közegei a vidéki gyűlésen épen úgy működnek, mint a központi igazgatás nemzeti gyűlése. A vidéki gyűléseken a környék feje elnököl. További tagozatot képeznek a városi kerületi bizottságok, melyek a vidéki gyűlések ellenőrzése alatt állanak. Minden kerületi bizottság megalakítja az ő egyházi és világi választottságát. A patriarkhát a nemzeti gyűlés választja titkos szavazattal és általános többséggel az Ecsmiádzinben levő felszentelt püspokokból. Ő a nemzeti gyűlésnek a feje és tartozik vigyázni arra, hogy a szervezeti szabályzat megtartassék. Néha ő a szószóló a kormány és a nemzeti gyűlés között. Kibocsátványai csak akkor bírnak érvénnyel, ha a nemzeti gyűlés azokat ellenjegyezte. Sürgős esetekben önállóan is intézkedhetik, de tartozik a megfelelő jegyzőkönyvet a legközelebbi gyűlésnek, bizottságnak, vagy választottságnak jóváhagyás végett bemutatni. Tisztán egyházi ügyekben a legfelsőbb folyamadási forum: a katolikosz, a kihez tartozik a nemzetgyűlés is fordulni olyan esetekben, midőn önmagát illetéktelennek tartja.

Hünan Blanku.

Jelenleg Asékian patriarkhát Izmirlián Máté váltotta fel; a ki ellen-jelöltje volt annak idején Krimian katolikosznak.

Cselingárián Jakab.

Kegyelet.*)

„Lábbal tapossák az ősök emléket!” a mi napjainkban, sajnos, gyakran lehetne hallani e képes kifejezést.

*) Tisztelt barátom! Engedd meg, hogy legalább itt a vonal

Johanna Mária

Pár szóval meg akarok emlékezni olyan helyről, a hol ezt, a szó szoros értelmében teszik állandóan, öntudatlanul olyanok, a kikről különben hiszem, hogy illő kegyelettel viseltetnek a multak hagyományai, az ősök emléke iránt.

Elebb azonban megemlítek egy általános barbár szokást, mely azonban csak civilizált országokban divik: mert a vad népeknél az elhaltak emléke tisztelő, felő kegyelet tárgya, sőt sok-

nál a vallásos kultúra és szertartás magva.

A kegyelet világszerte bizonyos emlékszerű jellel szokta megörökíteni a holtak emlékét azért, hogy ez fenmaradjon a halálon túl is és mintegy jelképezze azt, hogy van valami az emberben, a mi nem halandó. Az

alatt elismerésemet fejezzem ki azon hazafias buzgalom és azon kiváló szakavatottság iránt, melylyel te immár a 100-ik születig oly szépen és sikeresen vezetted „Armeniá”-dat, melynek annyi becses tanulságokat köszönhetek derék örményeinkre nézve. Igazán sajnálom, hogy súlyos elfoglaltságom nem engedi többször felkeresnem hasábjait; de remélem, a jövő évtől fogva gyakrabban adhatok benne számot azokról az eredményekről, melyek a külföldi ethnikus tanulmányokban az örménységre nézve felmerülnek. Vajha mások is követnék a magad és kitűnő dolgozótársad Moldovan tanár példáját és külön-külön folyóiratokban ismertetnek meg velünk hazánk minden népáját. Igaz tisztelettel és szeretettel őszinte barátod: Herrmann Antal.

evezredes pyramisoktól kezdve a falusi temető névtelen fakeresztjeig egy gondolat symbolumai ez emlékek. A keresztény Európa városaiban többnyire kisebb-nagyobb koemlékeket állítottak az elhunytak hamvai fölé. A sírkert pedig rendesen a templom körüli tér volt (ezinterem), később azonban megszüntették a városon belüli temetőket, s a kegyelet a sírköveket a templom falaiba illesztette kívül-belől, vagy csak hozzájuk támasztotta. Nagy részöket azonban a templom és udvara kikövezésére fordították. A templom kövezetében néha eredetileg is tettek olyan emlékeket, melyek a templom kryptájában pihenőkre vonatkoztak. E köveket aztán akarva-akaratlan lábbal taposták a templomba járók, s így az idők folyamában simára koptattak sok művészi faragványt, sok történeti fontosságú feliratot. Ezzel pedig egyenesen meg van hiúsítva az emlékkő rendeltetése; megsemmisítetik az elhunytak a sírkőre vésett neve, képmása, ezimere, s vele gyakran az egyedüli emlék, a mi a meghalttról az utókorra maradt.

Ez a vandalizmus sokszor bántott engem úgy külföldi székesegyházakban mint hazai kis templomokban; de soha sem láttam nagyobb arányokban és nem volt előttem oly szembeötlő, mint abban az esetben, melyet itt meg akarok említeni. Hát ha általán becsült lapjának főlészóalása fordít e -- véleményem szerint -- vissza állapoton.

A mult őszkor Lemberghen voltam a galicziai or-

Duha Muriska.

szagos kiállítás megtekintése ezéjából. Ott időzésem pár napját lehetőleg kihasználtam, különösen a néprajzi és tanügyi viszonyok tanulmányozására nemcsak a kiállításon, de a városban is. Meglátogattam ennek kulturintézményeit, természetes, hogy nagy érdekekkel siettem az ottani híres örmény székesegyház megtekintésére. Jelen voltam az érsek által celebrált ünnepnapi nagy misén. Meglepett a sajátságos építkezés, meghatott a szép liturgia, érdekelték az ájtatos hívők alakjai. De volt egy dolog, a mi elszomorított. A templom, s elég tág udvarának nagy része örmény sírkövekkel van kikövezve, sokan már felismerhetetlen a relief, olvashatatlan a felirat. Egy hozzáértővel kibetűztünk néhányat. Bizony azok igen érdekes régi dolgok, egy egész archivum, s a domborművü faragványok közt sok érdekes, néhány művészi motívum, több figyelemreméltó ezímer és jelvény. Valósággal a multak ereklyéi, egy kis pantheon; a mai lemerbergi örmények őseinek emlékei, sőt sok kihalt és elköltözött család utolsó nyomai!

Nem tudom, le vannak-e másolva e feliratok? Le vannak-e fotografálva ez érdekes reliefek? De azt tudom, azt érzem, hogy az ősök emlékét nem szabad így lábbal taposni! S azt is tudom, hogy a lemerbergi örmény még eléggé ragaszkodik a multak hagyományaihoz, még tiszteli az elődök emlékét! Hogy tulajdonképen kegyeletes cselekedetet vélt művelni, mikor szentegyházában és telepén helyezte el nagyapái sírköveit. S hogy csak egy általános ferde szokásnak enged, midőn öntudatlanul, önkénytelenül koptatja sarúival a százados ereklyéket!

Ezen segíteni lehet és kell is! Talán még akad más kő is, melylyel ki lehet kövezni a lemerbergi örmény templom udvarát! És a templom s udvara falán van elég hely, hogy — esetleg két sorjával is — oda állítsák fel a régi síremlékeket, egy kis ereszszel védve azokat. Bizonyára jobban illenének oda, mint — járdának. Az emléket felállítani szokták, nem lefektetni!

Budapest, 1890. márcz. 15.

Dr. Hermann Antal.

Álmodám, hogy...

*Álmodám, hogy otthonomban elhagyatva álltam én,
Remegéssel gondolkodva, az örmény nép jörcsén,
Már azt hittem: végfelosztás, semmisülés és halál
Eri most a kis nemzetet, a mely hazát itt talált.
Nem lehet, hogy annyi viszály, balszerencse, sors után
Eny pusztuljon el örökre: a létharcz nehez utján!...*

*Akkor láttam rózsaszárcnyon, tünderbűjban a Nemtőt:
Szerebben egy csodás gyöngyör támadt s adott új erőt.
Ált és mintha remes dallam zúgna völgyön-hegyen át,
Zokogás közt, fáklafényvel panaszolta bánatát.
Azt sarta el: hogy az örmény végső kincsét veszté el,
Drága gyöngyét — anyanyelvét — magyarra cserélte fel.*

*Álletem elhagy... és mintha egy vesztelő bús anyja
Karját tárc felém siet, s panaszt zokog ajaka:
„Századok viharja után az elbolgygott gyermeket
Álleltem. — hazát adtam. — hol búcsút és sirt lelhet!
Magyar haza az én terem, s az ezer év ünneprő
A gyermek is magyar legyen, ki a magyar földön él!...”*

Eszlegár Gergely.

*Tanulmányozzuk a régi kor s más nemzetek
nagy íróit, de ne utánozzuk. A mag, mely
máskor fává nőtt, talán kikel a mi földünk-
ben is; de a felnőtt fa, melyet átültetünk:
elhatnyul s kivérz, és pedig ennél hamarabb
bizonyosabban, mennél ezbb s nagyobb volt eredeti
helyén.*

Budapest, 1895. márczius 22-én.

Felekiné Munkácsy Flóra.

A századik füzet.

Leleplezéseikkel, érdekhajhászattal és efemer közlésekkel könnyű megteletteni a lapot, de komoly tartalommal annál nehezebb.

A tisztelt Szerkesztő ur már a 100-ik füzetet telíti komoly és a tudomány szolgálatában álló tartalommal. Széret büszkén és boldogan tekintet vissza az elért sikerekre.

Legyen ezután is az „Arménia“ kü fejlesztlője az eddigi iránynak s neveljen továbbra is a féltékenyen ápoltt hazafias szellemben magyar armenistákat!

Budapest, 1895. febr. 28.

Dr. Gopcsa László.

Teharán Rózsája.

— Keleti néprege. —

Bübajos Diruhi,
»Teharán Rózsája,«
Mi hirt küldesz haza,
Ani városába;
Örök fogságodból,
Édes szép hazádba?

— Ékes szavú hírnök,
Hazám hí követje,
Vidd meg izenctem,
Mond: Diruhi küldte, —
Rab madár vagyok én,
De boldogság ölen.

Rózsaláncz az mostan,
Mi fogva tart engem;
Nem rabnő, és fogoly, —
Egy nagy hős nemzetén
Királyné, — s »Teharán
Rózsája« itt nevem.

Szivem, lelkem vidd el,
Repülő szárnyakon
Szép örmény hazámba, —
S azon hirt ajkadon:
Hogy aldva gondolok
Ani városára;
Ezt küldi, — izeni
»Teharán Rózsája.«

Mihályfy Imre.

1895.

Al jelen év eseményei már is Arménia sorsának jobbra fordulására nyujtanak reményt. — s úgy lehet korábban, mint gondolni lehetett volna, megadják az örvendetes választ azon sajtó kérdésre, mit az „Örmény Letőfi”: Dátkánián költőileg oly szépen fejez ki egy fenkölt szellemű költeménye végsoraiban:

— „Ah, örmény ajkról mikor hallhatod;
Örményhon él... Föltámadott!?”

És a kesergő honfibúnak ama szívből fakadt hangjaira, melyek Áni romjain egy másik jeles nemzeti költő — Ázarátlján — gyászos lantjának hujzairól oly fájdalmasan törnek elő:

„Mikor jön már az örömhír:
— Ani, elég!... Ani ne sirj!”

Az őshaza és a keleti fajtakonaink iránt velünk született kegyelet természetes érzelmeivel kívánom én is: adja az Ég, hogy — úgy legyen!

Dr. Simay János.

Az „Armenia“ és Szongott Kristóf.

Irtta: Govrik J. Gergely.

Ez a tudományos folyóirat, mely az egész világon, különösen pedig az osztrák-magyar monarchiában élő örményekkel foglalkozik, kilencz évvel ezelőtt célját határozott szavakkal nyilvánosította, midőn programmjában így szólott:

„Folyóiratunk a politikai közlemények kizárásával az örmény tudományosság minden ágának magyar nyel-

ven, részint szakszerű, részint népies ismertetését tűzte feladataul.

Közleni fogunk nevezetesen közérdekű czikkeket az örmény föld- és népének, valamint a hazai örményeknek régi és újabbkori állapotáról. Szemlénk hozni fogja az örmény klasszikus írók magyar fordítását. Lesznek régészeti, irodalom- és költészettörténeti, nyelvtudományi, könyvészeti, néprajzi, genealogiai és e szakba vágó egyéb közleményeink. Szóval lehetőleg felkorolni igyekszünk az anyagot, mely ezen irányban rendelkezésünkre áll.

És ezen határozott programunk daczára lelki szorongással küldöttük szét folyóiratunkat a világ négy tája felé.

Nyugtalanágunknak volt is némi alapja: támadást intéztek az új kezdeményezés ellen; becsmérelték azt lapban és levélben — még megjelenése előtt. Egyiknek nem tetszett az új irány, másik az időt nem találta alkalmasnak arra, hogy abban magyar-örmény szemle napvilágot lásson; sőt olyan is volt, kinek a cím ellen volt kifogása.

Annyi bizonyos, hogy az új irány meglepő, a cím pedig némelyek előtt kétes volt.

De azért a szerkesztőség erősen kitartott jó szándéka mellett és lassanként — Isten segítségével — elhárította az akadályokat, melyeket a folyóirat megjelenhetésének útjába gördítettek. Ekkor a többek közt ezt irtuk: „Fölösleges az akadályoskodás; mert ha az új kezdeményezés nem életképes, akkor az — a ti ellenkezésetek nélkül is — rövid idő alatt meghiusúl, megszűnik; de ha az életrevaló lesz, akkor az ellenkezések annak kárt nem okozhatnak. Várákozzatok tehát esendesen!”

Es íme — sokaknak csodálkozására — 1887. január 1-én megjelent az „Armenia,” melyből ma a századik füzetet bocsátjuk közre.

Ez a magyar nyelvű folyóirat, mely kizárólag csak örmény tárgyú közleményeket hoz, minden ízében hű maradt kitűzött irányához. A mit ígért, azt teljesítette is.

Kilencz évi folyamában közölt számos czikket az örmények erkölcsi életéből; szólott sokszor az örmény föld és nép régi és újabbkori állapotáról; hozott irodalmi, régészeti, nyelvészeti, életrajzi, építészeti, ipari és kereskedelmi közleményeket. Találunk ebben a gonddal szer-

kesztett folyóiratban a nemzeti szokásról, hírlapírásról, költészetről, színházról, a nemzeti népénekekről, közmondásokról, mesékről, útleírásról, tudós társaságokról, tanodákról, tudományról, a publicistai iratok-, levéltárakról, úgy szintén az örmény pénzügyekről, konyháról, ételekről és a többiről számos tudományos és népszerű értesítést.

Az „Armenia“ munkatársainak száma már eddig a százat meghaladja, kik között találunk egyházi, politikai, katonai magas méltóságokat, törvényszéki elnököket, országgyűlési képviselőket, orvostudorokat, tanárokat, tanítókat, lapszerkesztőket, ügyvédeket, jogtudósokat, neves írókat, kereskedőket, tanítónőket és eszes úrnőket, kik saját szakmájukba vágó közleményekkel gazdagítják az „Armenia“ hasábjait.

Az, hogy milyen fogadtatásra talált folyóiratunk, abból is látszik, hogy a lapok telve voltak és ma is teliek az „Armenia“ czikkeiről szóló dicséretekkel. És a mi legesodálatosabb, azok a lapok, melyeknek szemlénk megjelenése előtt nem tetszett — legnagyobb dicsérőink közé sorakoztak úgy, hogy nemcsak a folyóiratok, hanem a heti- és napilapok is sokszor czikkeinket átvéve tele szájjal dicsérték lapunkat és egyúttal czikkeinket is...

Habár eléggé ismeretes mindenki előtt annak a tudós és tanult férfiúnak neve, ki a kezdeményező eszmét adta és e folyóiratot megindította, de egyéniségéről e lapban még nem volt szó; azért midőn a szives olvasónak bemutatjuk arczképét, egyúttal általános szemlét tartunk élete felett.

Szongott Kristóf Maros-Bogáton *) született 1843. márcz. 21-én szegény, de igen istenfélő, vallásos szülőktől. Atyját Jánosnak hívták, anyja neve Donovanák Ripszima volt. A népiskolát, melynek negyedik osztályából a gymnasium harmadik osztályába vétetett fel, Szamosújvárt végezte. A középiskola tantárgyait Gyulafehérvárt tanulta. Minden osztályban első volt. Az érettségi

*) Szülei rövid ideig lakoztak Maros-Bogáton, honnan 1843-ban tértek vissza Szamosújvárra; Kristóf két hónapos volt, midőn visszatértek az ősi fészekbe.

vizsgát 1863-ban tette le „cum laude.” Ugyanazon évben Szamosújvár képviselő-testülete gymnasiumához egyhangúlag középiskolai tanárnak választotta.

Ezen idő óta a tanárság terén működik nagy szorgalommal, örömmel és sikerrel. Sok tanítványát vezette a jóra; és sok tanuló jutott az ő segédkezése és fáradsága mellett — célhoz.

Szongott nagy munkásságot fejtett és fejt ki jelenben is az iskolai-, az egyházi-, a városi- és a közügy terén. Sokat törődik gondolatlan, szóval és tettel Szamosújvár felvirágoztatásával és emelkedésével. Szavai telve vannak határozottsággal és komolysággal.

Annyira ragaszkodik Szamosújvárhoz, hogy az időnként neki felajánlott jobb állásokat sem fogadta el, mert nem akarta ott hagyni szeretett városát. Sem hivatal, sem méltóság nem távolíthatták el őt e helytől. Ő nagyrabecsült nemzetiségének akart szolgálatot tenni.

Körülmekintő, belátó értelme van; miért is okosan és szívesen és nyugodtan gondolkodik és beszél. Több társaságnak és intézménynek tagja. Báró Eötvös József által a néptanítók számára Szamosújvárt rendezett képezdei póttanfolyamnak igazgató-tanára volt; a szamosújvári ipariskolát hat évig igazgatta; a Szt-István-társulat tiszteleti, a városi képviselő-testületnek és az erdélyi rom. kath. statusgyűlésnek tagja; a magyarországi néprajzi társaság örmény osztályának előadója stb.

Edes hazája mellett fölötte szereti az örménységet: nemzetiségéhez ragaszkodó szeretetét legfényesebben tettel akkor mutatta meg, midőn a magyar nyelvű „Armenia”-t megalapította. Folyóiratával egyfelől megismertette, felemelte és illő helyre helyezte az örménységet a többi nemzetiségek előtt, másrésztől nemzetfelei elébe állította régi állapotukat, multjokat.

Ha Szongottnak semmi más érdeme nem lenne, ez elég arra, hogy nemzetisége hálás legyen iránta és őt említésreméltó személynek tartsa.

Munkái közül megemlítjük még ezeket: Chorenei Mózes, Nagy-Örményország története magyarul; Szamosújvár írásban és képekben. Az örmények rövid története, A hazai örmények vezeték- és keresztnévei stb.

Igen jószívű, jóltevő és vendégszerető. Még az idegeneket is szívesen fogadja és anyagi s erkölcsi támogatásban részesíti.

Nem a pénzvágy irányítja tetteit; hanem cselekszik, dolgozik, mert használni akar embertársainak, az emberiségnek. Tudományának, nemes gondolkodásának és nemzetszeretetének gyümölcseit nemzetiségének nemcsak intelligens része éldele, hanem minden szegény is; kinyitja kezét a szűkölködők előtt. Könnyen hozzáférhető, kedves személy. Keveset beszél, sokat tesz.

A vallásos jámborság és házas élet példányképe. A város egyik tiszteletreméltó polgárának, Bárány Bogdán volt városi pénztárnoknak Veronika nevű leányát vette el nőül. Házasságukat Isten egyetlen szép, jó, eszes leánygyermekkel (Vetti) áldotta meg; de ezt virágzó korában kiragadta a kérlelhetlen halál vigasztalhatlan szülei ölelő karjai közül. Azóta a nemes gondolkodású és szelídlelkű nő vigasztalását egyedül a templomban, a férj ellenben a könyvek közt, a tudományban és a nemzetiségének nyújtott segélyben keresi.

Egészen más állapotban lennének a hazai örmények, ha lenne közöttük még néhány Szongott.

Szongott Kristóf.

Nubár pasa, Egyptom miniszterelnöke.

NUBÁR PASA

Egyptom, az afrikai alkirályság, — melynek ősi kulturája visszanyulik a legmagasabb ó-korba, a török uralom alatt, csak árnyéka lett az egykori Mizraimnak. A minden meghódított tartományt szerencsétlen kézzel nyelláló, jobban kifejezve: egyenlő színvonalra süllyesztő mohamedán államgépezet, s a vele járó pasas-uralom mint egyébűtt, úgy itt is — az egykor Róma világuralma alatt állott virágzó provinciában — ugyanazon eredményekre vezetett: mígnem e század elején (1805-ben) Mehemed Ali pasa új, és sok tekintetben szerencsésebb korszak alapját veté meg az ő európai szellemű reformtörekvéseivel e nevezetes tartományban.

Mióta az európai hatalmak a viszonyok kedvezése mellett tényleges beavatkozást nyertek az ottomán alkirályságnak nemcsak nemzetközi, hanem úgyszólván leg-sajátabb belügyeibe is, — az egyptomi alkirályok (khe-

vidék) török s európai (francia és angol) miniszterekből álló kormányainak mindenesetre egyik legtehetségesebb és Európaszerte legismertebb alakja: az örmény Nubár pasa, mint az ottani vegyes nemzetközi miniszteriumnak több éven át nagytekéntélyű kormányelnöke, a ki ma is a kairói előkelő örmény társaságnak központja.

Nubár pasa Szmyrnában született, most 73 éves; több mint 30 évet töltött a khevide oldala mellett. Előbb Ismail, később Tefvik khevidét szolgálta. Már Said, (akkor még csak bey-rangot viselt) az egyiptomi vasútak igazgatójává nevezte ki. Ő volt legtevékenyebb előmozdítója a Suez-csatorna-tervezetnek. Ismail mindjárt trónra-léptekor (1863) igénybe vette szolgálatát, mert nagy tekintélyben állott előtte ez a sokoldalú, nagytehetségű, ügyes „örmény.“ Akkor párthive volt ez Franciaországnak, azért Lesseps útján benső viszonyba jött a Tuile-riák-udvarával. Ő a souzeren fogalmak ellenére önálló, egyenes diplomaciai összeköttetésbe lépett a nyugati hatalmakkal. És Nubár eljárását teljesen fődte Izmail hiúsága és az ő törekvése. A Porta ezért neheztelt is, de különösen akkor boszankodott, midőn a khevide és ennek miniszterelnöke (Nubár) utazást tettek Európába és ellátogattak — minden udvarhoz. Ebben az osmán kalifa jogainak megszorítását látta. De Nubár számadásjelentést küldött Stambulba (a diplomáciai al okoskodás remekművét) és hallgatásra bírta a szultánt. Ő a hűbér-állam számára adókivetési és független urasági jogot negélyezett és önálló hadserget szervezett. Eugénia császárnét használta fel arra, hogy mindezekhez a szultán beleegyezését kinyerje.

Ő volt a főszereplő akkor, midőn Európa császárai, királyai, fejedelmek a suezi csatornát felavatták; ő elnökölt azon nemzetközi kongresszuson is, melynek feladata volt (Nubár terve szerint) a csatornát a szultán felségi jogköréből kivonni és azt közönösíteni. Ő Stambulban a legellenségesebb főurakat is lekenyerezte. Az, — hogy miként fogadta szolgálatába azokat, kik Izmail ellen zavartak; — s kísérte az alkirályt 1873-ban Stambulba és itt a szultánt 50000 hátultöltő fegyverrel, a szultánné

anyját és a háremet mámorító ünnepélyességekkel nyerte meg, — meszeszerűen hangzana, ha nem tudnók, hogy mindez tiszta igazság. Így vitte ki — Anglia ellenkezése daczára — az örökösödési rendet és az igazságügyi reformokat, mert ő akkor a francia érdekeknek volt védője. Senki sem hitte volna, hogy Nubár valaha Tevlik minisztere és Angolország barátja lesz. Urának: Izmailnek visszalépése után, úgy látszott, mintha napjai meg lennének számlálva... és mégis ismét felszínre került, mint — Angolország barátja. Lemondott ugyan állásáról és Párisba ment, de ekkor már érületben megváltozott. Alexandria bombáztatása után serényen készítette elő az utat a miniszterelnökséghez, mit Angolország segítségével el is nyert. Jelenleg is Nubár Egyiptom miniszterelnöke. Igen gazdag ember, fényes házat tart, Meccanása az örmény írónak: több klasszikus örmény munkát adott ki saját költségén...

Szongott Kristóf.

„Éljen Örményország!”

— Thophail Nalliant. —

Ég és föld fölöttem összezsap,
S az élet minden terhe rám szakad.
Ha ing a föld s az ég is háborog,
Egész világ körül veszély forog;
Elném, szívem tied oh drága hon,
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:

Éljen a hazu!

Ha lánczra vernek, s börtön vár reám,
Ott is tied vagyok dicső hazám;
Ehség, hideg, sötétség ha gyötör,
Érted szenvedni élvezet, gyönyör.
Egész valóm tied oh drága hon,
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:

Éljen a hazu!

Ha jönne nyíl mellemre ezrivel,
S mellettem kartács-zápor hullna el,
Halálnak réme el nem tántorít,
Bátran kiállom támadásait, —
Feléd sohajtok kedves drága hon,
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:

Eljen a hazu!

Ha kineznek, széttépik testemet,
S kegyetlenül kiontják véretem,
Ha ott állanék a bitó alatt —
S embertelenül szétszakítanak.
Minden tagom tied oh drága hon, —
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:

Eljen a hazu!

Török szultán, hatalmas muszka czár
Elöttem nem több mint a szalmaszál,
Nem rémít el zordon pasák hada,
Sem vad kozákok durva tábora,
Tied leszek örökre drága hon;
Szünetlen, folyton azt hangoztatom:

Eljen a hazu!

Simay Gergely.

Az örményországi vérengzések.

Az egész művelt világban mély felháborodást keltett ama szörnyű vérengzések híre, a melyeknek színhelyét pár hónappal ezelőtt Török-Örményország némely vidékei képezték. Iszonyatos, a hetvenes évekbeli bulgáriai kegyetlenkedéseket messze felülmúló öldöklések történtek ama távoli, a nyugati világgal való összeköttetéstől majdnem teljesen elszakadt vidékeken. Angol, francia és német lapok tudósítói hajmeresztő részleteket beszéltek el a rémtettekről, melyeket a kurdok s még sokkal inkább a török katonai csapatok az örmény lakós-

ságon elkövettek. Szinte hihetetlennek látszott, hogy századunk utolsó éveit még ily barbárság is beszennyezheti. A török kormány mindent elkövetett, hogy a különösen Angliában nagy arányokban nyilvánuló felháborodást lecsendesítse. Konstantinápolyból hivatalos és félhivatalos jelentéseket bocsátottak világgá, melyek szerint az Örményországban kitört felkelés tette szükségessé a fegyveres beavatkozást, melynek nyomán folyt ugyan vér, de a kegyetlenségeket nem a török katonaság és a kurdok, hanem ellenkezőleg — az örmény felkelők követték el.

Melyik állítás felel meg a valóságnak? Ezt a kérdést vetették fel a nyugat-európai nemzetek és kormányaik. Vizsgáló bizottságot küldtek ki a borzalmas események színhelyére. A szokatlanul kedvezőtlen időjárás folytán nagy akadályokba ütközött ez a bizottság s előreláthatólag sok idő fog még eltelni, a míg sikerülnie fog kiderítenie az igazságot.

Több eredménnyel jártak el a nagy angol világlapoknak Török-Örményországba küldött levelezői. A Daily Telegraph munkatársa bőséges adathalmazt gyűjtött össze a helyszínen, örmény lakosok vallomásaiból. A Times nemrég megjelent két száma pedig hasábkra menő tudósításokat közöl, a melyeknek elolvasása után az ember valósággal szégyenli, hogy embertársainak kell neveznie azokat a fenevadakat is, a kik ily bestialitások elkövetésére képesek voltak.

Különböző körülmények arra vallanak, hogy főleg a Times tudósítója elfogultság nélkül, teljes pártatlansággal számolt be észleleteiről és benyomásairól. Kiténik ez már abból az állításából is, hogy a gyászos eseményeknek részben maguk az örmények valának az okai, és pedig már két évvel ezelőtt. 1893 tavaszán ugyanis árulás folytán a török hatóságok kezeibe került Dághmátján örmény agitator, a ki egy idő óta felkelést igyekezett szítani a fajrokonai között. Kevés-sel az elfogatása után Dalvorigban tényleg mozgalom tört ki. A most említett kerületben nagyobb kurd csapat gyűlt össze a török kormány megbízásából, a mely nemcsak megengedte, de meg is parancsolta nekik az örmény

falvak felprédálását. A kurdok késedelmezése — a Times tudósítója szerint — arra indította az örményeket, hogy elejét vegyék a támadásnak, s ők tegyék az első lövest. Az ütközetben a kurdok nagyobb számuk daczára vereséget szenvedtek s mintegy száz halottat hagytak a küzdelem színterén. Erre néhány zászlóalj rendes török katonaság vonult be a dalvorigi kerületbe. Kihírdették az ostrom-állapotot, de egyéb nem történt. A kormányzó tárgyalásokat indított meg az örmények vezetőivel, a kik megtagadták fegyvereik beszolgáltatását s kijelentették, hogy a kurdoknak fizetett nagy serezh miatt képtelenek az adót megfizetni. Csakhamar beállott a téli évszak s elesenedesedett minden.

Alig hogy kiderültek a múlt év első tavaszi napjai, újra mozogni kezdtek a kurdok, a kik nem tudták elfelejteni dalvorigi vereségüket. Egy nomád csapat Semal falú közelében ütötte föl sátorait s az örmény lakosság juhait közül néhányat ellopott. Az örmények fegyverhez nyultak, visszavették a juhaikat, lövések történtek s két kurd elesett. Holttesteiket elvitték a kurdok Mus-ba a kormányzóhoz s elmesélték előtte, hogy a hegyszakadékok csakúgy hemzsegnek az örmény felkelőktől. A kormányzó felhatalmazta őket a porta nevében, hogy tetszésök szerint bánjanak el az örményekkel.

Nem kellett ismételni előttük a felhatalmazást. Nyomban megrohanták Senig és Semal falvakat. Csakhamar megindult a véres tusa az egész környéken. De az örmények vitézül védekeztek s a kurd banditák nem győzhették őket le. Megjelent azonban a küzdőterén a rendes török katonaság s kezdetüket vették a mészárlások. Tahsin Hasszán pasa, a bitlisi kormányzó egy dísz-szemle alkalmával felolvastatta a sultán fermanját, mely elrendeli, hogy minden irtalom nélkül rombolják szét a felkelők által lakott falvakat. S a paranesnak rettentő módon tettek eleget.

Az örmény lakosság egyideig a legesekélyebb ellentállást sem tanúsította a több hegyi ágyú üteggel bevonult török katonasággal szemben. A kurdokkal folytatott tusákban elfogytak a löszereik s számra nézve is sokkal

kevesebben voltak, sem hogy a török csapatokkal megmérkőzhettek volna. De a katonaság által védtelen öregeken, nőkön és gyermekeken elkövetett iszonyú vérengzés kétségbeesett szembeszállásra kényszerítette őket. A Times tudósítójának könnyes szemekkel beszélték el még a kurdok is, hogy mily borzasztó dolgok történtek. Ők az örmény nőket és gyermekeket soha sem bántották, sőt menedéket nyújtottak nekik. A török katonaság azonban gyáván legyilkolt mindenkit, a ki csak kezei közé került. Darabokra hasították szét a foglyokat, szuronyra szegezték a gyermekeket, elevenen égették meg az aszszonyokat...

A legszörnyűbb vérengzések egyikének Andok hegy volt a gyászos színtere. Ez a hegy, kiégett vulkán mély tölesérrrel a tetején, körülbelül a közepe táján fekszik Mus kerületnek, Dalvorig és Sadak között. Ide menekült több falú lakossága a családjaikkal együtt. A hegyet török csapatok s kurdok fogták körül. De senki sem ismerte a tetőre felvezető járható utat a kurd Amár agán kívül. Ő kalauzolta fel a csapatokat a múlt év egyik őszi éjjelén, mialatt a szerencsétlen menekültek mély álomba voltak merülve. Körülzárták a tölesért s kezdetét vette a tüzelés a tölesérben összeterlódott örményekre. Legalább ketezeren vérzettek el a török golyók és szuronyok alatt. De ugyanannyira teszi a Times tudósítója a támadók veszteségét is, a mi azt mutatja, hogy az örmények hősiiesen küzdöttek az utolsó lehelletig.

Bármint palástolja és szépitse is a dolgot a török kormány, rettenetes a felelőség, mely őt ezekért az iszonyatosságokért terheli. Nem a kurdok fegyelmezhetlen hordái, hanem rendes török katonaság követte ezeket el, s ha csak egy része igaz is azoknak, a miket az angol lapok tudósítói elbeszélnek, lehetetlen, hogy az európai hatalmak nyugodtan eltűrjék ezt a cannibalismust, minden emberiségnek illetén lábbal taposását. Törökország ma-holnap mindenkinek a rokonszenvét, az utolsó barátját is elveszíti. Pedig az európai politikai viszonyok akként alakulnak, hogy igen rövid idő alatt égető szükség lehet erre a rokonszenvre s ezekre a barátokra.

A mi gyászunk.

— Harmanth Miklós gyermekeinek emlékére. —

Hol marad a csengő kacaja,
A pajkos édes kis fiú...
Mit keres szemedben a könny,
Arcodon a sötét ború,
Én édes hitvesem? —

— Néma bü kapja meg szívem,
Azt sem tudom mit kérdezek,
Mintha sírboltból jönne a hang,
Ugy tör előm a felelet,
Sikoltva nyögve tán?...

A gyermek alszik, álma mély,
Ebredése égben leszen,
Játéka szerte szórva mind,
Jőjj, rakjuk össze csendesen,
A gyermek alszik rég.

Hogy meg ne szakadjon szívünk,
Ha kis testvére ránk mosolyg,
Másnapra e kedvesünk is,
Mozdulatlan lett, néma, holt
Az Úr akarta így.

Ki hitte volna egykoron,
Hogy így borul be majd egünk;
Csend vonul a szobákon át,
Benne minden nap temetünk;
Údvőt, gyönyört, reményt. —

Nagy Enyel.

Sallak Róza.

Irodalomtörténeti szemelvények.

Midőn ősünk e szép országba letelepedtek, már
meg volt bennök a hajlam és jóakarat, hogy
azon kedves hazának, mely nekik lakhelyet adott, hű és

hasznos polgárai legyenek; megtanulták a magyar nyelvet, nemzeti öltönyüket magyar viselettel váltották fel, s oly kifogástalan hazafiak lettek, hogy megérdemelték azon mondást, hogy: „Az örmény magyarabb a magyar-nál.“ Azon időkhöz, midőn Magyarország egére vészteljes felhők tornyosultak, midőn ellene, még e hazában élő nemzetiségek közül is többen, fegyvert ragadtak: — az örmények szívósan ragaszkodtak a haza iránti kötelemeikhez, s ezen önvédelmi harcban egy árulót vagy ellenfélt sem lehet közülök felmutatni.

Azonban nemzetfeleink, Magyarország iránti hálájukat különösen az által rótták le, hogy magtanulták a magyar nyelvet, — s hogy a magyar irodalmat úgyszólván minden téren, életrevaló s derék munkákkal gazdagították.

Azon írók közül, kik magyar hazánk szépirodalmát gyarapították, itt első helyen Csiky Gergelyről óhajtunk megemlékezni. Csiky jelentékeny alkotásokkal gazdagította a magyar színmű-irodalmat. Az iránta való közérdeklődést az „Ellenállhatatlan“ című drámájával vonta különösen magára; e művével részt vett a magy. tud. akadémia pályázatán; hol a 100 arany pályadíjat neki ítelték oda. — Később a középfajú dráma művelésére lépett, (Proletárok, Czipra nyomorúság, Mukányi, Káviár, Örök törvény,) mely időszakban egymásután nagy termékenységgel bocsátotta közre hatásos darabjait. Csiky drámái, az irodalomra igen nagy hatást gyakoroltak, — mit semmi jobban nem bizonyít, mint az, hogy utánzóinak egész serege támadt.

Az ó-klasszikus irodalomban szerzett nagy jártaságának továbbá fényes emlékeit hagyta hátra műfordításaiban. Lefordította Sophokles tragédiáit, valamint Plautus vígjátékait. E fordításai között kiemelkednek: „Antigone“, „Elektra“, „Oidipos király.“ — Azonfölül még ideje maradt regények, s tudományos művek írására és fordítására is.

Eredeti regényei közül itt csak néhányat említünk: minők: „Az atyafiak“, „Az Atlasz család“, „Az Elvált

asszony" és „Arnold.” — Megírta még Csiky a görög-romai mythológiát is.

Tudományos művek fordításában főbb munkái: Ribbeck: „A római költészet története.” Teine: „Az angol irodalom története” és „A jelenkori Franciaország alakulása.” E fényes csillag letűnése alig pótolható veszteség a magyar irodalomra nézve.

A magyar irodalmat maradandó becsű munkákkal gazdagította a jeles egyházi férfi, kiváló hazafi és történetbúvár: Lukácsi Kristóf is. — Feldolgozta az örmény történelemnek azon részeit, melyek a magyarok eredetét tárgyalják; s kiadta a következő czímmel: „A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei, eredeti örmény kútfők után.” E nagyszabású és mélyreható tudományos előkészületek után kidolgozott mű általános méltánylással találkozott, úgyannyira, hogy a magyar tudományos akadémia is méltó elismerést szavazott e műnek. — E nagybecsű munkán kívül, még több maradandó értékű munkát hagyott hátra örökségül a magyar nemzetre. Az egyik egy egyházi beszéd egyszerű alakjában összefoglalt nemzettörténet, — czíme: „Emlékezetek az erdélyi örmények múlt életéből.” a másik: „Adalékok az erdélyi örmények történetéhez.” mindkettő igen magas színvonalon áll, valamint azon latin műve is, melynek czíme: „Historia Armenorum Transsylvaniae.” Történelmet írt Lukácsi, de nem dicséretért, vagy babérokért, hanem mert egyházát, hazáját és nemzetiségét ez úton is szolgálhatni vélte!

Nagyban hozzájárultak a magyar irodalom fejlesztéséhez Lukács Béla irodalmi munkái, a közgazdasági téren. Előbb a hírlapirodalom terén tüntette ki lángelméjét. Főmunkatársa volt a „Hon” és „Hazánk” című napilapoknak; majd ő alapított „Közvélemény” cím alatt, élénken szerkesztett napilapot, melyben politikai eszméit fejtegette. — Nagyobb szabású művei: „Államháztartás és adózás Angliában” és „Államháztartás és adózás Franciaországban.” E komoly tanulmány és helyes ítélő tehetség alapján kidolgozott két munka megírásakor egy kétségtelenül hazafias célú tüzött ki Lu-

kaes, midőn írja, hogy „Azért írtam e művet, mert sok tekintetben tanulhatunk más országok eljárásán, hogy adott körülmények közt, mit, hogyan tegyünk?” A pénzügyi szakmába tartozó munkái közül említendők még: „Ausztria és Magyarország pénzügyi- és adórendszere.” „Horvát-Szlavonországgal fenálló pénzügyi viszonyok.” „Románia államháztartása.” „Mi befolyással volt a forradalom a jövedelmek állapotára?”

Ezekén kívül történeti munkáival is sok babért aratott. Nevezetesebbek: „Kik laktak Erdélyben, a magyar honfoglalás előtt?” „Első Rákoczy György.” — Szépirodalmi téren: „Az arany rabjai,” rajzok az erdélyi bányász életből, stb.

Elmondhatjuk tehát, hogy a volt miniszter: Lukács Béla országosan elismert nevet vívott ki a magyar irodalomban.

Dr. Molnár Antal egyike a magyar irodalom legtehetségesebb, s legkiválóbb alakjainak: ki már tanuló korában feltűnt különösen a „Hazánk és a külföld” című hetilapban, de csakhamar több más ismeretterjesztő lapokban is sűrűn megjelent s figyelmet keltett közleményeivel.

Mint lángelméjű egyetemi hallgató korán lépett a publicistikai pályára, s csakhamar több politikai lapnak lett állandó munkatársa. 1879-ben a „Magyar Lapok” című politikai napilapot szerkesztette, később a „Magyarország és a Nagyvilág” című képes hetilap szerkesztését vette át. E két lapot oly fáradhatatlan buzgósággal szerkesztette, hogy különösen az utóbbi igen nagy jelentőségre tett szert. Ezen általa újjá teremtetett lapnak nem sokáig állt az élén; tudásvágya a történelem iránt nem hagyá őt nyugodni, s beható tanulmányok után a történetíráshoz fogott. Több jeles eredeti és fordított történeti munkájával e téren a szaktudósok sorába emelkedett. Főbb munkája: „Képes világtörténelem” (középkor), továbbá szakszerű átültetései: Sayous Ed. „A magyarok egyetemes története.” Beule: „Augustus családja és kora.” Laboulaye: „Az állam és határai.” Gaston Boissier: „Archeologiai séták.” „Szamosújvár

város monographiájára című eredeti forrásmunkájával 100 arany pályadíjat nyert, — sajnos, hogy e mű nyomtatásban mindeddig még meg nem jelenhetett.

Igen kiváló érdemének tekintjük, hogy az „Armenia“-nak legbuzgóbb munkatársa; habár terhes állásával járó kötelességeinek fáradhatatlan szorgalommal felel meg. — de érdekfeszítő, komoly, és sok irányban tanulságos közleményei, mióta e kedves lap meg lett alapítva, — még egy számból sem maradtak ki.

Simay Gergely az „Armenia“ érdemtelen munkatársa, a világirodalomban is számottevő örmény költőknek, mint pl. Pátkánián és Sáházizjának és másoknak sok szép költeményét ültette át és pedig oly sikerülten, hogy a magyar műfordítók között aránylag rövid idő alatt nem kicsinyelhető állást foglal el. — E költemények nemcsak az „Armenia“-ban, de azonkívül más magyar lapok hasábjain is bemutatást nyertek, s köztetkezésben részesültek.

Irodalmunkban igen számottevő állást foglal el Szongott Kristóf gymn. tanár Szamosújvárt, kinek elévülhetlen szerkesztői érdemei e folyóirat egész olvasóközönsége előtt eléggé ismeretesek.

Szongott nagy odaadással és szorgalommal foglalkozik a keletismével; nevezetesen annak armenistikai részével. Lefordította Chorenai Mózesnek „Nagy-Örményország története“ című művét, mely az örmények történetét tárgyalja, a legrégibb időktől, Krisztus után 441-ig. E fordítását, a magyar időszaki sajtó részéről igen nagy lelkesedéssel fogadták. Nem csekélyebb érdemeket szerzett a „Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz, írásban és képekben“ című munkájával, mely az örmények beköltözését s megtelepedését, Szamosújvár múltját és jelenét tárgyalja. — Szongott eme munkájából mesterileg emelkednek ki az örmények társadalmi viszonyai; az író mindig megmarad az adatokra fektetett történeti igazság mellett. — Egyáltalában e monographiával is igen dicséretreméltó munkát végzett.

Dr. Korbuly Imre a horvát báni méltóságról jeles munkát írt. Az akkori viszonyok közt, midőn a hor-

vátországi kiegyezési kérdést kellett megoldani, alig lehetett volna aktuálisabb mű, mint Korbuly Imrének a fentemlített alapos munkája.

E mű kiadója méltán írja róla a következőket: „Hasznos szolgálatot véltem tenni nemesak közjogi irodalmunknak, midőn e műnek, — melyet azonkívül hogy bírálói nagy mérvben kiemelték, s egyik legszakavatottabb közjogi tudósunk „valódi irodalmi nyereségnek“ nevezett. — mielőbbi kiadását eszközöltem, hanem mindazoknak, kik e napi kérdésekkel foglalkozni hivatva vannak.“

E mű az összes horvátországi közjogi viszonyokra kiterjed, ezenkívül magában foglalja még a magyar szl. korona területén egykor létezett végtartományi s végvári bánságok történetét. Szóval e mű mint monografia kimagaslik a magyar jogtörténeti irodalomban. Azonkívül „Magyarország közjoga, illetőleg a magyar államjog rendszere“ című nagy munkájával Korbuly maradandó emléket hagyta hátra magyar jogi irodalmi működésének.

Ávédik Lukács erzsébetvárosi esperes-plébános, egyszerű, nemes irányban írta meg „Az örmények történelme“ című művét. E történelem nemesak szorosan az örmények multját tárgyalja, hanem mellesleg az arabok, mongolok, törökök s más szomszédos keleti népek történetének is egy-egy korszakával megismertet bennünket. Nagyobb szabású munkát ezenkívül még kettőt írt: „Emlékfüzér a szl. földről“ s „Az örmény tud. academia. (Velenczében.)

Ávéd Jakab gymn. igazg.-tanár lefordította s átdolgozta Neumann Károly Frigyesnek, a mechtárasták művei után megírt munkáját. A fordító ebben a magyar irodalom szempontjából úttörő munkát végzett. A mű címe: „Az örmény nemzet irodalomtörténetének kísérlete.“

Dr. Temesváry Jánosnak. „A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei“ című művét közli betűrendes sorozatban az „Armenia;“ írt kisebb történeti tárgyú értekezéseket, s ugyanesak ő szerkesztette az alsófermegei történelmi régészeti és természettudományi társulatnak I-ső évkönyvét. Jelenleg egy nagyobb munkán, az erdélyi püspökség történetén dolgozik.

Dr. Patrubány Lukács 1884-ben megírta az „Örmény tanulmányok” című munkáját, melyvel akadémiai elismerést és dicséretet aratott! — Egyes, szigorúan tudományos kérdések felett írt értekezései is jelentek meg elszórva a különböző folyóiratokban.

Midőn az elősorolt magyar-örmény írók irodalmi tevékenységét, nagyon is házagosan jellemeztük, mint czik-künk czíme is mutatja, csak egyes elszórt kalászeit szedtük sorba azon felettébb széles mezőnek, melyhez a honi örmény eredetű irodalmi munkások sokoldalú tevékenységi körét, hasonlíthatjuk. — Önként érthetőleg csak szemelvények összeállítására szorítkoztunk; másokra, a kérdés iránt behatóbban érdeklődőkre hagyván fenn, az idevágó adatok rendszeres könyvészeti egybeállítását, s irodalomtörténeti jellemzését.

Már csak e becses folyóirat eddigi évfolyamaiban közreműködött irodalmi férfiak, valamint annak hasábjain a régibb és újabb évekből ismertetett íróink műveit tekintve is, első pillanatra kitűnik, hogy szerény irodalomtörténeti szemelvényeink csupán a keretet szolgáltatják az illetékes toll által kidolgozandó képhez, melyen egy egész sereg, többé-kevésbbé jóhangzású írói név élén oly kitűnő és országosan ismert nevekkal találkozhatunk, minők például Gorove László és István, Lukács Móricz, Gajzágó Salamon, dr. Ötvös Agoston, Kövér Lajos, Petelei István, dr. Zerich Tivadar, Kunágoti Vertán Endre, Paskuj Lajos és mások.

Azonban nemcsak férfaink, hanem nőink is fáradoznak hazánk nemzeti irodalmának felvirágoztatásán. Köztük a legkiválóbb helyet Harmath Lujza, Tutsek Anna és Kritsa Klára foglalják el.

Mind a hárman körülbelül egyforma téren tündökölnék és pedig a regény-, novella-, jellemrajz-, genre kép- és elbeszélés-írás terén.

Mindhármuknál a költői próza helyes alkalmazását, a maga teljességében látjuk. A szép magyar irálynak használata, gazdag képzelő és szemléltető tehetségek, rövid idő alatt nagy hírnevet szereztek e három írónőnek. — Érdemük előttünk az is, hogy mind a hár-

man az „Armenia“-nak fáradhatatlan munkatársnői.

Tutsek Anna ezenkívül a „Magyar lányok lapja“ című szépirodalmi hetilapot szerkeszti: mely lap, csak ezelőtt néhány hónappal indult meg, s már is nagy elterjedésnek örvend.

Az örmény íróknak s írónőknek itt felemlített munkásságán kívül, még tekintetbe kell venni azon tevékenységet, mi által az örmények hír-, szépirodalmi- és tudományos lapoknál, mint kül- és bel-munkatársak igyekeznek felvirágoztatni hazánk újabbkori irodalmát.

Iha a Magyarországon élő minden nemzetiség, anynyit munkálna minden téren a haza javára, s úgy tartaná szem előtt a magyar haza szellemi előrehaladásának érdekét, mint az örmények, — akkor megszűnnének azon ellentétek, melyek az itt élő nemzetiségek és a magyar nemzet közt surlódásokat okoznak, és akkor be fogna teljesülni azon történeti jelentőségű mondás, hogy: „Magyarország nem volt, hanem lesz!“

László Márton.

Három ifjú.

— Románéz. —

Urmiának vára fényben
Holdas éjjel ragyog, díszlik,
Babérerdő dús lombjai
Titkos útját védik, őrzik.

Es a csöndes néma éjjben,
Hol nincsen már senki ébren,
Három ifjú, három úton
Egy czél felé halad éppen.

Sajgó édes epedéssel
Szól a dal az első ajkán:
— Perzsia hercege hozzád
Esd fel csodaszép Miriám!

Urmiának szép virága
Tégy boldoggá engemet,
Perzszaország koronája
Ékesitse fejedet! —

Másik ifjú innig zengett:
— Tündéri hölgy Miriám,
Urmia kalifja' lánya,
Hallgasd meg kérésem' áun!

Mit földi nő kincsben ohajt:
Tebrisz összes ékeit,
Lábaid elé rakom le;
S kérem szived kincseit. —

A harmadik pásztor ifjú,
Lantján végig fut a keze,
Kél a dal, s a méla hangra
Megnyíl a vár felette.

— Szép Miriám én nem hozok,
Szól az ifjú, koronát,
Mely boldogít holtig, híven:
Fogadd el mit szívem ád!

S halkan, mint a bugó szellő
Édes, bűvös dallama,
Szálldogál a csendes éjben
Szép Miriám válasza:

— Perzsiának hős lovagja
Fogadd köszönetemet,
Urnia kalifja' lánya
Nőd te neked nem lehet.

Vedd te is vitéz levente,
Tebrisz dalája te,
Hálám szózatát, — azonban
Hő szívem másé leve!

És neked pásztor ifjú —
Hű szerelmi dalnok ám —
Válaszom ez: tied szívem!...
Csak tied lesz Miriám!!

Mihályf Imre.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XVII.

Kristóf-Jakabfy család.

Ezen az erdélyi részeken kívül leginkább Arad- és Csanád vármegyékben elterjedt magyar-örmény nemes családnak, mely ma már kizárólag csak a Jakabfy nevet használja, címerszerzői Kristóf-Jakabfy Miklós és Simon szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket a hazai kereskedelem előmozdítása körül kifejtett bokros érdemeik, nem különben a hétéves háború hadi költségeinek fedezésére a kincstárnak önkényt felajánlott nagyobb pénzösszegük megjutalmazására Mária Terézia királynő Laxenburghban 1760. május 8-án kiadott címerlevelével megnemesített, nemesi rangra emelvén Kristóf-Jakabfy Miklóssal együtt Kristóf, Jakob és Antal fiait, nem különben Anna, Ripszime, Maria, Khemál, Chászháthun¹⁾ és Kata leányait; Kristóf-Jakabfy Simonnal pedig nejét,

¹⁾ Khemal vagy Khámál, nem különben Chászháthun nyelvünkben ismeretlen örmény női keresztnévek, előbbi jelentése után »Hallgatag, Szende,« (Tacita, Modesta), utóbbit »Szép, csinos asszony« (chász = szép, csinos; cháthun = asszony, Agata, Pulcheria) szavakkal adhatnók vissza.

Issekutz Mánuságot (Violát), Kristóf, Miklós, Tódor, Jakab és Antal fiait, Mária és Kata leányait, nem különben mindkét czímerszerző fivér valamennyi törvényes mindkét nembeli utódját és ivadékát.

A Kristóf-Jakabfy Miklós részére 1760. május 8-án kiállított czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nobis eorum, qui publico quacunq[ue] demum honesta ratione utiles esse contendunt, studia, ac voluntates tam fovere libenter, quam munifica complecti Liberalitate proprium semper fuisse; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis, et consideratis fidelitate, et fidelibus servitiis Nicolai Kristof alias Jakabfy, Quaestoris Armeni, et Civis Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiaue ipsum, immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, eundem Nicolaum Kristof alias Jakabfy, eiusque Liberos, filios utpote Christophorum, Jacobum et Antonium, ac filias Annam, Rebsimam, Mariam, Chamal, Csischatun et Catharinam. iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Haeredesque et Posteros eiusdem utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili elementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque.

deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint, ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eundem Nicolaum Kristof alias Jakabfy praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum

*Kristóf-Jakabfy család
czimere.*

caeruleum fascia argentea, inscriptis tribus stellis sexangulis rubeis decorata, et per medium ducta in duas areas partitum, in quarum superiori emergit leo naturali suo colore depictus, in inferiori autem conspiciuntur tres Baltei dextrodiagonales aurei. Scutum ipsum premit Galea tornea clathrata, seu aperta, coronataque situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, inter iugum alarum expansarum fascia scutaria cum una stella signatarum caeruleum Leone scutario simili fastigiata; Laciniis seu lemniscis dextrorsum aureis et caeruleis, sinistrorsum verum argenteis, et coccineis a summitate Galeae in scuti latera venuste decurrentibus ac utrasque oras sive margines ipsius scuti exornantibus; prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur eidem Nicolao Kristof, alias Jakabfy, praefatisque eius Gratiose danda duximus et concedenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et

indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterioresque utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Castro Nostro Laxenburg, Die Octava Mensis Maii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bandi m. pr.¹⁾

A Kristóf-Jakabfy Simon részére ugyancsak 1760. május 8-án Mária Terézia királynő által kiállított címerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit univer-

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

sis, quod cum Nobis eorum, qui publico quacumque demum honesta natione utiles esse contendunt, studia, ac voluntates tam fovere libenter, quam munifica complecti liberalitate proprium semper fuisset, ideo cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Simonis Kristóf alias Jakabffy, Quaestoris armeni et civis oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis. Augustaeque Domui nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero Negotiationi, cum emolumento vectigalium nostrorum insistendo et signanter in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii nostri rationem certam pecuniae summam offerendo, et praestando exhibuisse, et impendisse perhibetur, qualiaue ipsum, immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, eundem Simonem Kristóf alias Jakabffy et coniugem eius Mánuság Issekutz eorumque liberos, filios utpote Christophorum, Nicolaum, Theodorum, Jacobum et Antonium, ac filias Mariam et Catharinam, iam natos, et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et principalis plenitudine, Gratiae speciali e statu et conditione ignobili, elementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri, Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa Scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae, aliorumque regnorum, ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure et ab an-

tiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque ac posterī eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem nostrae erga eundem Simonem Kristof alias Jakabffy praefatosque ipsius, declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec arma, seu Nobilitatis Insignia : Scutum videlicet militare erectum caeruleum, fascia argentea inscriptis tribus stellis sexangulis rubeis decorata et per medium ducta in duas areas partitum, in quarum superiori emergit Leo naturali suo colore depictus, in inferiori autem conspiciuntur tres Balthei dextro diagonales aurei, scutum ipsum premit Galea tornearia clatrata, seu aperta coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, inter iugum alarum expansarum fascia scutaria cum una stella signatarum caeruleum Leone scutario simili fastigiata; Laciniis, seu Lemniscis dextrorsum aureis et caeruleis sinistrorsum vero argenteis et coccineis a summitate Galeae in scuti latera venuste decurrentibus ac utrasque oras, sive margines ipsius scuti pulcherrime ambientibus, et exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium literarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur. eidem Simonī Kristof alias Jakabffy praefatisque eius, gratiose danda duximus, et conferenda decernentes, et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus, eadem arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium, sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobiles natura, Iure et ab antiquo utun-

tur fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et Nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, Domibus, et sepulcris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et expeditionum generibus, sub merae, verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, Honoris, Dignitatis, et praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et posteri eorumden utriusque sexus universi valeant, atque possint; immo nobilitamus, damus et conferimus harum nostrarum maioris et authenticæ sigilli nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Castro Nostro Laxenburg, die octava Mensis Maii, Anno domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bandi m. pr.¹⁾

A Kristóf-Jakabfy család a neki adományozott címervél alapján tehát a következő czímet használja: A három hatágu vörös csillaggal megrakott, ezüst gerenda által vágott kék pajzs felső mezejében a vágóvonalból kinövő természetes színű, jobbra néző oroszlán, az alsóban pedig három párhuzamosan haladó jobb arany haránt gerenda látható. Sisakdisz két kiterjesztett, egy-egy hatágu vörös csillaggal megrakott ezüst gerenda által két részre osztott kék szárny között koronából kinövő jobbra fordult oroszlán. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról vörös-ezüst.²⁾

¹⁾ Jakabffy Zoltán kupai nagybirtokos birtokában levő hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I. (i. m. V. köt. 286. l.) és Siebmacher I. (i. m. IV. köt. 264. l.) e czímet szintén közlik; utóbbi azonban téved, midőn a Mária Terézia királynő által 1760. okt. 9-én nemesi rangra emelt Jakabfy Kristófot, kinek címervelével »Jakabfy család« czim alatt már sentebb külön foglalkoztunk, a Kristóf-Jakabfy család tagjaként szerepelteti s így e családot a nagy királynő részéről három címervelével megajándékozottnak lenni állítja. — A Kristóf-Jakabfy

Lászlófy család.

Ezen magyar-örmény nemes családot szintén két ízben érdemesítette a fejedelmi kegy azon kitüntetésre, hogy egy-egy ágát a hazai nemesek díszes sorába iktatta. Lászlófy Izsák örmény származásu kapitány volt az első, kit a Lászlófy családból III. Károly király Bécsben 1712. év november 20-án kelt czímerlevelével, nejével és László fiával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékaival együtt, részint a csak kevésel előbb véget ért és a haza felszabadulását eredményező török háborúk alkalmával, részint utóbb mint a Vaskapunál elhelyezett nemzeti sereg egyik kiváló századparancsnoka a trón és haza megvédésében tanusított vitéz érdemeinek s a felséges uralkodóház iránt ismételt kimutatott tántorithatatlan hűségének megjutalmazására nemesi rangra emelt. 1758. december 12-én pedig Mária Terézia királynő ugyancsak Bécsben kelt czímerlevelével Lászlófy Deodátnak, szamosújvári örmény kereskedőnek, a csak előbb említett Lászlófy Izsák unokaöccsének adományozott nemességet és pedig nemcsak a honi kereskedelem felvirágoztatása és előmozdítása körül szerzett érdemeinek elismeréseül, hanem mintegy hálás viszonzásul is azon nagyobb összegnek, melyet czímerversző hadi czélokra a hadi kincstárnak nagylelkűen felajánlott. A dicső királynő ez alkalommal nemesi rangra emelte a czímerversző Lászlófy Deodáton kívül nejét, Simai Máriát, Emmánuel és Antal fiait, Kata leányát s valamennyi törvényes mindkét nembeli ivadékát is.

A Lászlófy Izsák és hozzátartozói részére Bécsben 1712. év november 20-án kelt czímerlevél szövege a következő:

család részére adományozott második czímernek, — mely Siebmacher állítása szerint az általunk közlöttől csak annyiban tér el, hogy »a felső mező oroszlánja kétfarku, az alsó mező kék, a sisakdiszt képező két szárny fekete és csillaggal nincs megrakva, foszladékok kék-arany, vörös-arany« — okmányilag semmi nyoma. — A Kristóf-Jakabfy család czímerénél végül megemlíthetem, hogy annak felső mezeje részére a czímerfestő — az országos levéltár adata szerint — ezüst egy szarvut (*monoceros argenteus*) tervezett, a *arany szarvast* (*cervus aureus*) festett, a czímerlevél fogalmazványába, sőt magába a czímerlevélbe is, azonban mégis természetes színű oroszlán került.

Nos Carolus Sextus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos, cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum singulariter Maiestati nostrae propterea factam humillimam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis Isaaci Lászlófy natione Armeni, quae ipse tam tempore belli contra Turcas, quam praeteritis, novissime sopitis, motibus in militia nationali in haereditario nostro, Nobisque imprimis charo Principatu Transylvaniae unius Companiae Capitaneus, multis suae vitae periculis, expensis et damnis pro temporum varietate occasionumque exigentia in omnibus rebus et negotiis fidei et industriae suae concreditus, fideliter hactenus exhibuisse et impendisse actuque in Servitiis nostris militaribus apud portam ferream perseverare perhibetur, qualia et in posterum non modo continuaturum, quin et augmentaturum Eum nullo dubitamus, Eundem igitur Isaacum Lászlófy Libertinum Capitaneum Armenum eiusque Coniugem, filiumque Vladislauum, haeredesque et Posteris utriusque sexus universos hactenus natos et in posterum quoque e legitimo thoro nascituros de potestatis nostrae Caesareo-Regiae plenitudine et gratia speciali in coetum et numerum verorum indubitatorum charae Nobis Transylvaniae, Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum haereditariarum Nobilium duximus annumerandos cooptandos et adscribendos, Annuentes et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut ipse a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati charae Nobis Transylvaniae, dicti Regni nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure vel antiqua consuetudine uti sunt, et gavisii utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possit, ac valeat, Haeredesque et Posterii eius utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga Eum exhibitae Gratiae et Clementiae ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis Signum, haec arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum

Lászlófy es. címere.

flavi coloris, cuius campi fundo evaginatus gladius, cuspidē sursum erecta, incumbit, cui vicissim duo sclopeta, ramo laureo virente transversim alligata sunt, gladii vero cuspidi impositum Diadema regium aurei coloris, gemmis et unionibus decenter redimitum visitur; supra Scutum iterum aliud Diadema maius, inferiori alias simile positum, dictum scutum superne contegens, ipsum vero scutum instar lemniscorum laurea genuini sui coloris pulcherrime cingitur, prout haec omnia in capite seu principio praesentium Literarum Nostrarum, docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita esse cernuntur, Eidem Isaaco Lászlófy praefatisque eius ac haeredibus, et posteris utriusque sexus universis Gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus nostri Transylvaniae partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitariis; nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubi-

tatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, conditionis, honoris, dignitatis, et praecminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus ac mandamus ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque Sexus universi valeant, atque possint: immo Nobilitamus, damus et conferimus harum nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum in civitate nostra Vienna Austriae, die Vigesima Mensis Novembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo et Duodecimo, Regnorum vero Nostrorum Secundo.

Carolus m. pr.

Comes Sigismundus Kornis m. pr.

Andreas Szentkeresztí m. pr.¹⁾

A Lászlófy Deodát és hozzátartozói részére Bécsben 1758. év december 12-én kiállított czímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum Nos probe cognitum haberemus Regum ac Principum praecipuam esse laudem, ita imperare et praeesse populis, ut curarent simul, ne quorum causa Ipsi regnant, eorundem desint felicitati, et ornamento quin potius agerent, ut dum omnia Ipsorum serviunt Maiestati, in omnium et ipsi commoda intenti sint, credantque suam se Gloriam auxisse semper quoties benefaciendo in alios effundi voluissent, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Deodati Lászlófy Matthiae, cuius, ut fertur, Germanus frater Isaacus ob praestita servitia pariter Nobilitate per Serenissimum Principem, Desideratissimum Genitorem et Praedecessorem Nostrum decoratus exstiterat, geniti Oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani Civis et Inhabitoris, quae idem Nobis

¹⁾ Gábrus Zakhar hátrahagyott iratai között levő hiteles másolatból.

Augustae Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, qua Negotiationem cum emolumento vectigalium Nostorum exercendo, qua ad Publicas necessitates iuxta Status et facultatis suae possibilitatem concurrente, tum signanter in modernis gravioribus circumstantiis ad Aerarii Nostri rationes certam aeris parati summam offerendo exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsum immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum, Benigne confidimus, Eundem Deo datum Lászlófy et coniugem Eius Mariam Simai. Filiosque Emanuelem et Antonium ac Filiam Catharinam iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros liberos eorumque Haeredes et Posteris utriusque sexus universos de supremae Potestatis Nostrae Regiae et Principalis Plenitudine Gratiaque speciali e statu et conditione Ignobili elementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudet, uti, frui et gaudere possint ac valeant Haeredesque et Posteris utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga Eundem Deo datum Lászlófy Praefatosque Ipsius declaratae Benignitatis Signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis insignia: Scutum scilicet Militare erectum flavi coloris, cuius campi Fundo evaginatus gladius cuspidē sursum erecto incumbit, cui vicissim duo Scelopeta ramo Laureo virente transversim

alligata sunt; gladii vero cuspidi impositum Diadema Regium aurei coloris gemmis, et unionibus decenter redimitum visitur, super scutum iterum aliud Diadema maius, inferiori alias simile positum, dictum scutum superne contegens, ipsum vero scutum instar lemniscorum Laurea genuini sui coloris pulcherrime cingitur, prout haec omnia in capite seu principio Praesentium Literarum Nostrarum docta manu et arte Pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur; Eidem Deodato Lászlófy praefatisque Eius gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque Eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque Eidem incorporatarum necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles Natura, Iure, et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus necnon Sigillis, Velis, Cortinis, Auleis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorumdem utriusque sexus universi valeant atque possint; immo nobilitamus, damus et conferimus, Harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli

nostri impendentis munimine roboratarum vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die Duodecima Mensis Decembris, anno Domini Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Octavo, Regnorum vero Nostrorum Decimo Nono.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Adalbertus Somlyai de Csiksomlyó m. pr.¹⁾

A Lászlófy család a neki adományozott két címertelével alapján tehát a következő címeret használja: A pajzs arany mezejében függőlegesen elhelyezett kivont egyenes kardhoz, melynek fölfelé álló hegye drágakövekkel dúsan megrakott arany levélkoronát tart, zöld babérgallyal két keresztbe helyezett fegyver van erősítve. Sisakdísz helyett csak a címertpajzsban előfordulónál nagyobb arany levélkorona szerepel, a foszladékokat pedig a címertpajzs két oldalról övedző babérgallyak helyettesítik.²⁾

Kisebb közlemények.

Magyarok hazája. Azon alkalomból, hogy a keleti útra készülő Zichy Jenő gróf legutóbbi nyilvános előadásában a Kaukázus egyik ma is élő népfaját — a lesghikeket — az avarok törzséhez tartozó fajnak mondja: némi tájékozás gyanánt nem mellőzhetjük el rámutatni arra, hogy az említett népnek (a keleti örmények közt is divatban levő) érdekes tánczát, vagyis az ugynevezett lesghinkát, melyet egy régebbi füzetünkben már tüzetesen leírtunk, a honi magyar csárdás-tánczhoz feltűnően hasonlóknak lehet tekinteni.

Az örmény trón jelöltje: Teck herczeg egyrésről az angol királyi családdal, másfelől a magyar arisztokracziával is rokoni összeköttetésben áll. Ugyanis a magyar Inczedy Gergely

¹⁾ Gábrus Zakhar hátrahagyott iratai között levő hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher I. előtt e család egyaránt ismeretlen levén, címertét egyikük sem közli. — Lászlófy Izsákon, az első címertszerzőn kívül — az országos levéltár adatai szerint — testvéröccse Pál is, mindketten a moldovai származású Kapitán László (a Lászlófyak előbb Kapitán, vagy Kapatánok voltak) fiai, a török háború alkalmával hősiességének nem egy tanújelét adta.

bárónak három leánya volt; kiknek egyike: Mária baronesse, férjezett Petricseвич - Horváth Mihályné volt, — a másik kettő közül Agnes, férjezett Rhédey László grófné és Zsuzsanna férjezett Lázár József grófné voltak. — Rhédey grófné leánya: Claudine comtesse a württembergi herceg neje lón; s ezeknek fia: Teck herceg, (ki az angol királynóval családi összeköttetésben áll) s utóbbi időben, mint leendő örmény fejedelem emlegettetett a politikai lapokban. Mint a fentebbiekből kitűnik: Arménia trón-jelöltje magyar főúri családból veszi származását!

Latini újság. Észak-Amerikában, Philadelphiában, mint havi folyóirat indult meg közelebbről egy latin nyelvű újság »Praecolatinus« czimmel; a melynek szerkesztője magyar ember. A folyóiratnak »Orbis Antiquus,« (vagyis az »Ó-világ«) című rovata ennél fogva behatóan foglalkozik a magyar ügyekkel; így a Wekerle kabinet bukásával is. Sőt Örményország ügyeivel is foglalkozik a latin újság ily cím alatt: »Res illae Armenicae.« — Itt mellékesen említhetjük, hogy a Budapesten megjelenő »Politikai Hetiszemle« című folyóirat szintén hosszabb cikksorozatot fejteti a keleti »örmény kérdést.«

Irodalom és művészet.

Moszkvai levél. Folyóiratunk idei újsávi száma, melynek élén Sáh-Azizjának, az ünnepelt költőnek arcképét és életrajzát mutattuk be — úgy látszik — a moszkvai örmény társaság körében is érdeklődéssel találkozott. Legalább arra mutatnak e folyóirat egyik ottani lelkes olvasójának: dr. Mészériáncz Leónak (ki a magyar-örmény havi szemle olvashatása és megértése végett a magyar nyelvben máris meglehetősen előhaladást tett) következő, hozzánk örmény nyelven intézett, de magyar szempontból is figyelmet érdemlő sorai: »Nagy örömmel láttam becses folyóiratának januári számában Sáh-Azizján arcképét és életrajzát. Az életrajz igen-igen sikerült. Kérem — ha lehet — szíveskedjék a mondott számból még egy-két példányt küldeni, hogy azokat Sáh-Azizjának adjam. Erről a füzetről, valamint nagyságos Simay Gergely ur költemény-fordításairól írni fogok a tífiszi örmény lapoknak.«

Közgazdasági élet.

Vasút-forgalmi részvénytársaság. Két millió korona részvénytőkével alakult meg a fővárosban egy új részvénytársaság; a melynek célja általában a vasúti forgalom élénkítésére szolgáló mindennemű munkálatoknak előmozdítása, s a melynek igazgatósága Lukács Béla volt kereskedelemügyi minisztert és valóságos belső titkos tanácsost választotta elnökévé.

Kereskedelmi kirándulás. Budapestén az országos kereskedelmi és iparcsernok titkára a kereskedelmi szakosztály ülésén tartott felolvasásában egy keleti kereskedelmi kirándulás eszméjét penditette meg; melynek létesítése céljából a szakosztály hét tagból álló bizottságot küldött ki.

Mi ujság az örmény világban?

Az angol trónbeszéd. Az angol királynő trónbeszéde, melylyel február 5-én a parlamentet megnyitotta, Arméniára vonatkozó részében így hangzik: »Ama jelentéseknel fogva, melyeket kormányom a torok csapatok által Kisázsiaiban, örmények ellen elkövetett túlkapásokról és kihágásokról kapott: jönak véltém más hatalmakkal egyetértőleg felszólalni; a szultán kijelentette, hogy azokat a katonákat és katonatiszteket, a kik efféle tetteket elkövettek, szigorúan meg fogja büntetni, egyúttal bizottságot küldött ki a helyszínén való vizsgálat megejtése végett. Azon hatalmak képviselői, a kiknek Erzerumban konzuljaik vannak, el fogják kísérni a bizottságot.«

Az angol felirati vita. Roseberry lord kijelentette az angol parlamentben, hogy Örményországot illetőleg czúttal csak annyit mondhat, hogy a kormány a fenforgó kérdésben a közvetlenül érdekelt európai hatalmakkal: nevezetesen Oroszországgal, Franciaországgal és Olaszországgal egyetértőleg jár el és a hatalmak csak arra törekednek, hogy az igazság kiderítésére az európai közvélemény teljes súlyával lépjenek fel. Habár a porta Olaszország közreműködését nem fogadta el, mert Erzerumban olasz konzulatus nincsen, — mindazonáltal azt hiszi, hogy a három hatalom képes lesz felügyelni a vizsgálóbizottságra, hogy az igazság kideríttessék. Ha a kegyetlenségek valóknak bizonyulnának, akkor kisázsiai keresztény embertársaink iránt a legnagyobb rokonszenvet kell tanusítanunk! Azt ohajtanám, — tette hozzá végül — hogy azt mondhatnánk, miszerint hivatalos információk állanak rendelkezésemre; melyek alapján illetékes czáfolatot mondhatnánk! Nem engedhető meg, hogy a keresztények helyzete olyan maradjon, mint eddigelé volt, minthogy különben representatíváknak lennének kiteve; a mi a helyzetet még rosszabbítaná.

Nemzetközi vizsgálóbizottság. A londoni »Daily News« tudósítója Musból azt táviratozta, hogy az örményországi kegyetlenségek ügyében folyó nemzetközi vizsgálat során a kihallgatott tanúk mind az örmények javára vallanak. Még a törökbarát tanúk is azt vallják, hogy a szászuníák nem kezdettek a harcot és egyetlen lövést sem tettek a katonákra. A rendes katonaság barbár kegyetlenkedése minden képzeletet felülmúl: elevenen megnyúzták az embereket, a papok szemeit kivájták, a gyermekeknek leütötték a fejét. A torok hatóságok most terrorizálni iparkodnak a vizsgálóbizottság elé kerülő tanukat és a mohamedán lakosságot annyira

fanatizálják a keresztények ellen, hogy már több városban hangos fenyegetőzések hallatszanak: hogy a kiküldött vizsgáló bizottság eltávoztása után fel fogják konczolni az összes keresztényeket!

Olaszország és az örmény események. A római lapok, Roseberry lordnak, az angol parlament felsőházában tett nyilatkozatával foglalkozva, konstatálják, hogy akkor, a midőn a porta Franciaország, Oroszország és Anglia konzuljainak, az arméniai eseményekre vonatkozó bizottsági vizsgálatról szóló jegyzékét vette, Olaszországnak Erzerumban nem volt konzulja. Minthogy azonban az olasz kormány úgy fogta fel a helyzetet, hogy ily komoly kérdéssel szemben közönyös nem maradhat, — időközben Erzerumban konzulatust állított fel, melynek vezetésével egyelőre a monacói konzul bízott meg. Ez utóbbi teljes egyetértésben az angol konzullal már megkezdte az arméniai viszonyok tanulmányozását. Valószínű, hogy az olasz királyság keleten még egy fő- vagy al-konzulatust fog felállítani.

Vallomások az örmény ügyben. A „Daily Telegraf» újabban meglepetéssel állott elő az örményországi kegyetlenkedések ügyében. Eddig ugyanis örmény forrásból merítve közölte a török katonák embertelen eljárásait: most azonban egy török altiszt vallomásai alapján beszéli el a részleteket. Ezek szerint tíz napig tartott a mészárlás, némelyik éjjelen három-négyszáz embert is leszurtak. A török tiszt azt mondja, hogy ő is részt vett ugyan a kegyetlenkedésben, de legalább gyermekeket nem bántott. A többiek a gyermekeket egyszerűen felkapták a vasvilla hegyére s úgy dobálták őket az előre megásott óriási sírgödörbe. Azon kérdésre: hogy volt-e az örményeknek valami fegyvere vagy védő eszköze? azt felelte, hogy még csak egy zsebkés sem volt náluk; arra pedig: hogy védekeztek-e az örmények? azt felelte, hogy az örményeknek az utolsó pillanatig fogalmuk sem volt arról, hogy mi történik velük. Arra a kérdésre, hogy készséggel cselekedték-e a török katonák a rémületes dolgokat? azt felelte, hogy ők katonák voltak, s kénytelenek voltak engedelmeskedni. Ha valaki ellenkezett, a bég karddal és revolverrel fenyegette! Zeki basa adta ki a mészárlás megszüntetésére vonatkozó parancsot akkor, a midőn már úgy sem volt több örmény, a kit lemészárolni lehetett volna. Az emberirtást tömegesen is végezték úgy, hogy egy erdőt, hová több száz örmény menekült, addig lövették hat ágyúval, a míg az erdő meggyuladt és leégett, s a kit a bombák meg nem öltek, az fültétlenül beleégett az erdőben. Ily iszonyú vallomásokot tesz a történetekről egy török katonai: a ki maga is részes volt a vérengzésben!

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Az örmények beköltözésekor (1672). a velök jött papok nősek voltak. Őt papesalad telepedett le Szamosújvárt: Der- sácsbádur (Pap-Kristóf), Der-Kirkor (Pap-Gergely), Der-Márdirosz (Pap-Márton), Der-Norszesz

(Pap-Norszes) és Der-Szimon (Pap-Simon). E családoknál a vezetéknev helyét az állást jelző örmény der (pap, úr) szó pótolja. Később mind az öt család röviden csak a Pap nevet kezdte használni.

A Der-Nerszesz (Pap-Nerszesz [Norszesz]) család egy jellemző vonásban különbözik a többi Pap-családtól: ugyanis csak ez az egy család gyakorolja még most is az okos ösöktől örökölt azon hasznos szokást, hogy a család férfi tagjai, ha meg is nősülnek, nem hagyják el az ősi fészket, hanem az apai tűzhely körül maradnak — egy épületben laknak. Az együttlakás, az egyetértés és közös kereskedés a vagyonszerzés leghatalmasabb forrása.

Állításom igazságáról tanuskodik a megvagyonosodott Pap Norszesz-család, mely kevéssel kezdette és igen sokra vitte. E derék család egyik büszkeségét: Kerekes Emiliát mutatom be mélyen tisztelt olvasóimnak, ki az „Armenia“ jelen füzetében igen érdekes rovatot nyit meg szükséges dolgozatával (l. „Hogyan készül a bábakalács?“)

Kerekes Emilia, ki Torda-Szt-Lászlón született, régi előkelő örmény családból: Kárakás (parittyás; khár-á-khás: khár örmény szó=kő; á kötőhangzó és khás-él örmény ige jelentése: hajítani, vetni) veszi eredetét. A Kárakás család-név Keleten most is használatban van; hazánkban a népetymologia a Kárakás-ból Kerekes-t csinált.

Mikor e nő született, angyalok állták körül bölcsőjét: mindegyiktől kapott valami ajándékot a kedves csecsemő. Az Egőtől kapott: jó lelket és szépséget. Az angyalok főbb ajándékai ezek: vallásosság, felebaráti szeretet, bőkezű adakozás, őszinteség, okosság... Felnőtt szépen. Igen fiatal volt, midőn férjhez ment; de azért ki volt fejlődve testben ugy, mint lélekben. Férje, midőn feltűnő szép menyasszonyát házához vitte: Kerekes Emilia személyében boldogságot, egy második áldást vitt a házhoz. Igen, mert ekkor már volt a háznál még egy megtestesült áldás: ez bátyjának, Pap Antalnak szeretetreméltó, mívelt neje: Molnár Matild, ki nővére derék országgyűlési képviselőnek, dr. Molnár Antalnak.

Kerekes Emilia nem úgy tesz, mint az evangéliumi ember, ki a kapott talentumot elerjtette. E kiváló nő

nemesak használja jó tulajdonságait, de sőt azok számát a maga szorgalmas igyekezetével még szaporította: háziasság, takarékoság, gazdasszonyosság. Tart szakácsnőt (kettő is van a háznál), mert van miből; de azért kimegy a konyhára. Olyan jó gazdasszony, hogy ritkítja párját. Városunkban — tudunkkal — senki sem csinál olyan kitűnő „bábakalács“-ot (a bábakalács = chádájégh egy különleges örmény tészta), mint Kerekes Emilia; éppen azért kértük fel őt, hogy írja meg lapunk számára ennek a nem közönséges tésztának, — mely nagyobb ünnepélyek alkalmával még most sem hiányzik az örmény asztalról — készítési módját. Dr. Haynald Lajos volt erdélyi róm. kath. püspök, nagyon szerette a chádájéghot; a a hányszor csak járt Szamosújvárt, mindig evett bábakalácsot.

E vallásos nő, midőn Isten iránt tartozó kötelességeit pontosan teljesíti, egyúttal nem felejtkezik meg Teremtője dicsőségének előmozdításáról sem. A plebániai nagytemplom számára igen értékes szép baldachinomot (mennyezet) készíttetett a legfinomabb bíborhársonyból, mely köröskörül aranyrojtval van szegélyezve. Jár buesúra is (Kolozsvár, Mikola, Szt-Benedek.) Megtörtént, hogy személyesen nem mehetvén el, maga helyett mást küldött el — buesúra Kolozsvárra; mert az Istennek tett fogadást meg kell tartani.

Nem hírharang, az emberszólás nem kenyere; a helyett, hogy mások dolgával törődne, koesíra ül és egyik vagy másik jöszágára megy; körülnéz, hogy jól foly-e a gazdaság; „mert a gazda szeme — tartja a közmondás — hízlatja a marhát.“ Van ugyan elég gazda a háznál, de annyi a munkakör, hogy mindegyik munkás kézre szükség van.

Tesz elég jól, nem egy szegenynek szántotta már fel könnyeit; de a mit a jobbkez tesz, arról a bal mit sem tud.

A színi előadások allandó látogatója; részt vesz a bálók- és multságokban is. Nem egyszer ünnepelték őt úgy, mint „báلكirálynőt.“ De azért ő szépségével, mely hódít és mit legtöbb nő legfőbb kincsnek tart, — soha se büszkélkedett; mert tudja, hogy ezt a kiváló tulajdonságát is Istentől kapta.

Jó feleség, gondos anya: engedelmes, jóra való gyermekekkel ajándékozta meg a Gondviselés.

Még sokat kellene szólnom e derék nőről; de mert „az a legjobb asszony, kiről nem sokat beszélnek,” még csak egy igen nagyra becsülendő tulajdonságáról emlékszem meg. Azt mondják: „Két nő egy fedél alatt meg nem férhet.” — „Abból a házból, hol két nő kormányoz, a házi béke száműzve van.” És ezt az elméletet, miről a tudósok egész könyveket írtak (van a német irodalomban is egy érdekes elbeszélés „Die Erhaltung des Friedens“ cím alatt), Kerekes Emilia és sógornője Molnár Matild a gyakorlatban igen szépen megvalósították. Ok megegyeztek a közmondást: anya leányaival, nővérek egymás közt nem élnek oly békésen, mint e két okos asszony. Szolgáljanak követendő, nemes például másoknak.

Isten éltesse mindkét asszonyt férjeik boldogítására, családjaik örömére ép erőben és tartós egészségben — még sokáig!

Szongott Kristóf.

Levél De. Amerikából.

Szongott Kristóf, tisztelt hazafi barátomnak Szamosújvártól (Erdélyi részek.)

Őn volt az első, ki a negyvennyolcz-kilenczedik események óta, újból emliti kegyelettel nevemet a magyar közönség előtt. Önt illeti tehát nyilvános hálám, minek jelentésére átküldöm ezen utolsó fényképemet: egyetlen példányt a magyar Hazában.

Isten áldja Önt*) és a Hazát!

Buenos Ayres, 1895. ápril 7.

Czetz János.

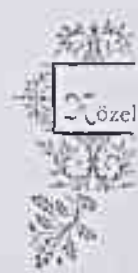
*) Midőn a megbecsülhetlen kitüntetésért — mit keretbe foglalva ereklje gyanánt állandóan meg fogunk őrizni — Nagyméltóságodnak, kinek világra szóló hős tetteit és a haza körül

Szászún.

A gefi-i hegyen

— Pärzáfrán. —

Gyermekek.

Özelg immár a kurd csapat,
Szászún felé gyorsan halad,
Ládsáik csucsán lobogó,
Szegény fejünkre vészt hozó.
Jó Sákhe, oh jaj mi nekünk!
Gyászba borúl ma nemzetünk.

Sákhe.

Piros zászlóik latszanak,
Örmény vértől párolganak;
A kurd rablónak született,
Rabolja az örményeket.
Im Sákhe fogadást teszen:
Halálunk szép, s dicső legyen.

Asszonyok.

Hallod Sákhe az agyu-szót,
Lövöldözik már a falut;
Kurdok bujnak ki föld alól,
Rank törnek minden oldalról,
Jo Sákhe, oh jaj mincünk!
Ma besejezzük életünk.

Leányok.

Folgyujtva ősi hazáink,
Elhajtva kedves juhaink;
Mit meglát a kurd két szeme,
Nem hagyja ott rabló-keze,

szerzett, soha el nem évülő érdemeit Klio aranybetűkkel jegyezte fel, — itt a nyilvánosság előtt is hálás köszönetet mondunk; egyúttal kérjük a Gondviselést, hogy nyujtsa Nagyméltóságodnak drága életét még hosszúra; adjon erőt és állandó egészséget, hogy jövő évben, a kiállítás alkalmából újra láthassa szeretett hazáját: az ezredéves Magyarországot. Meg vagyunk győződve arról, hogy a hálás haza nagy fiát, ki kész volt véret ontani a szabadságért és a haza javáért, megérdemlett tisztelettel fogadná és méltó módon ünnepelné!

Szerkesztő.

Testvéreinket öldösi,
Terményeinket elvíszi.

Sákhe.

Habár vitéz, Szászún fia,
Nincs fegyvere, nincs löpora;
Barmint feszítse erejét,
Nem gyozheti le ellenét.
Sákhe is itt pusztuljon hat,
Fakadjon vérünköl virág!

Anyák.

A gyöngé testü öregen
Sebet vagnak könyörtelen.
Kis gyermekinket üldözik,
Mint bárányokat leölik.
E nap ma vést hozand reánk,
Isten veled kedves hazánk!

Sákhe.

Hos Kérkonak araja én,
Tuzhelyemnél megesküvém,
Hogy a kurd foglya nem leszek,
Inkább e helyen elveszek.
Hegy csucsan lesz a fénylepel,
Mely síromat takarja el.

Mindnyáján.

S Sákhe legott elnémula.
Nem hangzik föl többé szava...
Száljunk mi is a mélybe le,
Osszuk meg sorsunkat vele.
Oh aldj meg minket Száz-Anyánk,
Viruljon föl örömeny hazánk!

Szólem.

Szászún-vidék hegyescsucait
Tűz, s villámfények verdesik;
Bus szél fú a földök felett,
Mogorván zúgnak a vizek,
Magashól Sákhe mosolyog:
Szabadság napja fölragyog!...

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A váni ékiratok.*) —

I.

Assur isten vilaguralmanak megalapítására irányzott hódító hadjárataikban sehol sem találkoztak az assyrok oly erélyes és kitartó ellentállással, mint a mai Örményország területén. A Kr. előtti kilenczedik század elejéig visszavezethető ott egy birodalom megalakulása, melyet az assyrok (az ó-szövetségi Ararátról) Urartunak neveztek s a melynek központja Tuspa, görögül Thospia városa, a mai Van volt.

II. Salmanassar jutott először érintkezésbe az urartuiakkal (860—825). Az utódai elleni szerencsés küzdelmekben utóbb annyira megerősödött ez a birodalom, hogy kiterjedésére nézve legalább is felérte, hatalom és belső szilárdság tekintetében messze felülmulta Assyriát. Csakis az utolsó Tiglat-pileser, az új-assyr birodalom sajátképeni megalapítója s második utódja, II. Sargon alatt gyöngült meg Urartu, a nélkül azonban, hogy sajátképeni leigázása bekövetkezett volna. A hetedik században Asurbanapal assyr uralkodót III. Rusas és III. Sardur örményországi királyokkal, mint egyenrangú szövetségesekkel látjuk tárgyalni s az ősrörmény birodalom csakis az indogermán bevándorlás viharáiban megy tönkre, mely viharoknak lényeges részük volt az assyr birodalom bukásában is.

Történeti szempontból rendkívül érdekes mindezeknél fogva, megvilágítani ennek az ősrégi urartui birodalomnak fejlődését, culturáját, szokásait. Az assyr feliratok nem elégségesek erre a célra, még ha ama korszak tekintetében egyenlő bőséggel és részletességgel állanak rendelkezésre. E feliratok ugyanis első sorban hivatalos okmányok, a melyeknek feladata a mindenkori uralkodó viselt dolgait lehetőleg kedvező színben mutatni be a kortársaknak és az utókornak. Egészen természetes ennél fogva, hogy a sikereket túlbecsülik, a verességeket elsimítják s az ellenséges küzdelmekről s azoknak indító

*) C. F. Lehmann, Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau. 1894. LXXXI Bd.)

okairól vajmi ritkán nyújtanak igazságos tájékoztatást. Csakis nem-assyr történeti források létezése nyújt lehetőséget arra, hogy a tényleges viszonyokról hű képet alkothassunk, legyenek e források akár belföldi feliratok, akár classicus írók tudósításai, a mely utóbbiak még ha tévedéseket foglalnak is magukban, különös fontosságúak: mert a görög észlelők a reájuk nézve idegen keleti viszonyokat pártatlan szemüvegen keresztül nézték s felvilágosításokat nyújtsanak oly dolgokról is, melyeket a belföldi feliratok említés nélkül hagynak.

Az őś-őrményországi történelemre vonatkozólag mindkét neme a forrásoknak fennmaradt: aránylag nagy számú okmány az egykorú uralkodóktól s egyes feljegyzések a görög íróknál.

Az őś-őrményországi ékírat legnagyobb részét Schultze Ede hesseni tanárnak köszönhetjük, a ki Saint-Martin kezdeményezésére Örményországba küldetvén, 1828-ban, tehát még mielőtt Botta és Layard Chorsabadban és Kujundsikban az assyr királpaloták romjait felfedezték és Burnouf és Lassen az ó-perzsa ékíratokat megérthetőkké tették, nem kevesebb mint negyvenkét ékíratot fedezett fel és másolt le, a melyek jobbára sziklákba vésve, Van környékén valának láthatók. A bátor tudós egy kurd rablófőnök kezei közé került s nem térhetett többé vissza utjáról. Nagy gondnal és pontossággal készített másolatait több évvel halála után a „Journal asiatique” tette közzé. Ezt az anyagot azóta egyes újabb leletek is bővítették.

Az ékíratok kibetűzését csak akkor kísérelhették meg, a midőn megindult a kinyomozása a ninivei ékíratoknak, melyek írásjegyeivel majdnem teljesen azonosakat találunk a ván-i feliratokon. Ezeknek a feliratoknak nyelve azonban, a mint Sayce és Guyard megállapították, nem tartozik sem a sémi-assyrhoz, vagy általában a sémi nyelvekhez, sem pedig az indogermánokhoz. Egyike az újabb felfedezések által mindinkább megszáporodó őśrégi előázsiai nyelvvidomoknak, melyek aránylag még legnagyobb hasonlatosságot tüntetnek fel az ural-altáji nyelvekkel, a nélkül azonban, hogy mindeddig sikerült volna közelebbi

rokonságot mutatni ki közöttük, vagy éppen valamely nyelvcsaládhoz való tartozásukat bebizonyítani.

Ily körülmények közt a kibetűzésnek első sorban abból a tényből kellett kiindulnia, hogy bizonyos írásjegyesoportok, ugynevezett ideogrammok, melyek az assyr írásban valamely tárgyat nem annyira hangzási vonatkozásban, mint inkább fogalom szerint s képileg jelölnek meg, az ó-örmény feliratokban is megtalálhatók. Tisztán a jegyek külső alakjából megtudhatták ennél fogva, hol van szó valamely istenségről vagy királyról s meghatározhatták ezeknek az istenségeknek és királyoknak a neveit is. Kitént továbbá, hogy a ván-i uralkodók, alkalmasint a Ván körül fekvő vidékről „biaina-i királyok”-nak nevezték magukat. Az alattvalóikat — az általuk tisztelt főistenség, Chaldis után — „chaldok”-nak hívták ezek a királyok, a mely elnevezést — gyakran összetévesztve a „chaldeai”-val — megtaláljuk a görög íróknál is.

Guyard és Sayce éleselműségének sikerült az említett ideogrammok nyomán azt is kimutatni, hogy bizonyos tételek, melyek a hosszabb ván-i ékiratok végén rendszerint előfordulnak, tartalmukra nézve azonosak amaz átkozódási formákkal, melyek az assyr királyi feliratok záradékaként a felirat vagy az illető építmény netaláni bántalmazóját fenyegetik. Lehetővé vált ekként betekinteni magának a nyelvnek alkatába s lexicalis szervezetébe is, és Sayce megpróbálhatta az általa ismert feliratok lefordítását és megmagyarázását.

A legújabb időben jelentékenyen megsaporodott a felfedezett ván-i ékiratok száma s ennek folytán tovább fejleszthették azoknak megértését is. Belck Valdemár 1891-i örményországi buvárkodási útjában nagy számát az ékiratoknak másolta le, a melyek egy része addig teljesen ismeretlen volt. Éveken át hivatalnoka lévén a kedabegi Siemens-féle rézbányáknak, megismerkedett a lakossággal és annak viszonyaival s buvárlataiban barátságos támogatást nyert különösen az örmény papság részéről, a mi nagyon megkönnyítette számára az ékiratok lemásolását. Másolatai több tekintetben még a Schultz által készitetteknél is pontosabbak, és oly okiratokról is

sikerült neki használató másolatokat készíteni, a melyeket Schultz olvashatlanoknak jelölt meg. Ezekből az ékiratokból Lehman-nak máris biztos felvilágosításokat lehetett szereznie Ván városának, tehát a ván-i birodalomnak is két fontos korszakáról.

Az ó-örményországi ékirat-nyomozás eme legújabb eredményeit bemutatni következő közleményeinknek lesz feladata.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal,

Az örmény konyha kézikönyve.

I. Hogyan készül a chádájégh (bábakalács)?

Tegyük egy liter lisztet tekenyőbe és forrázzuk le egy liter forró tejjel, de folytonosan kavargatjuk, hogy esomós ne legyen; ha félig kihűlt, egy liter czukorport kavargatunk bele; azután folytonos kavargatás mellett egy liter, szitán átszűrt tojás-sárgáját (a tojás-fehérjét ennél a tésztánál nem használjuk) adunk hozzája; most félliter olvasztott vaját, langyos tejben feláztatott élesztőt (tiz krajczár) és kevés sót teszünk beléje. Ezeket a jól összekavart alkotórészeket öt óráig kelni hagyjuk; azután finom lisztrel megkeményítjük (lehet valamivel keményebb, mint a jó kalácsészta). Ha jól megvertük, kelni hagyjuk; kelés után leverjük és ismét kelni hagyjuk; ha jól megkelt másodszor is, vajjal bekent formákba rakjuk. (Ugy kell felosztani a tésztát, hogy tíz darab teljék belőle). Ha a formák jól megteltek, nem nagyon erős tűznél három-negyed óráig sülni hagyjuk.

Pap Tódorné Kerekes Emilia.

Si Lunka*) mélyében.

Oh hogyha én azt sejtettem volna,
Ki ez erdőben jár elbolyongva,
S fölötte titkos suttogás támad,
Szívébe lopja magát a bánat, —
Nem mentem volna.

*) Kies erdő Szamosújvár közelében: itt tartotta a gyanasúma ifjúsága az idén is „májális“-át.
Szerk.

Oh de nem tudtam, feledni mentem,
Enyhet nem leltem a rengetegben,
Suttogva keltek emésztő vadak,
Mintha temetném apam', anyámat,
Ép úgy gondoltam.

Hogy teljes legyen a lelkeim künja,
Előmbé állasz oh ifjú, uja,
Hallottam hangod, beszéltél végre,
Azt mondtad: »Köztünk mindennek vége,«
»Örökre vége...«

Temessem újra apám', anyámat,
Szakgassak, tépjék lelkeim a vadak,
Legyen enyém a mindenség búja,
Oh még akkor is eljőnnék uja,
Ha téged látlak.

Sallak Róza.

A magyar-örmény nemes családok ezimerlevelei.

Közléteszi: dr. Temesváry János.

XVIII.

Lázár család.

Ezen magyar-örmény nemes családnak, melynek nevét legkiválóbb sarjadékának, Lázár Vilmosnak, az „aradi tizenhárom“ egyikének 1849. október 6-án kiontott vére hazánk történetének évtapjaira kitörülhetlen betűkkel jegyezte föl, szintén két ága képezi a hazai nemesek díszes láncolatának egy-egy szemét. Lázár János erzsébetvárosi tanácsos és a örmény kereskedők főbirája, kit Mária Terézia már egy ízben, midőn mint meghatalmazott követ az erzsébetvárosi polgárok részéről alattvalói hódolattal felajánlott pénzüsszeget a trón zsámolyára letette és a város kiváltságainak megerősítését kérte, arczképével díszített arany nyaklánczczal ajándékozott meg; egy más alkalommal pedig, midőn ugyan csak ő hitsorsosai nevében többet magával a minden oldalról szorongatott trón gyámolítására újabb pénz-segélyt

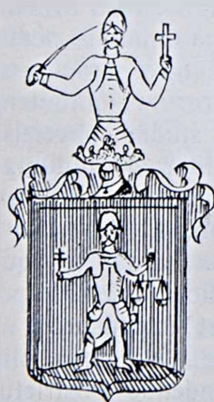
nyújtott át, aranyéremmel tüntetett ki. — volt az első, kit a nagy kiterjedésű Lázár családból ugyanazon nagy fejedelemső Bécsben 1746. október 3-án kelt czímerlevelével részint a hazai kereskedelem nagymérvű felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint hivatalnoki minőségében tanúsított hű szolgálatainak és tántoríthatlan alattvalói hűségének s ragaszkodásának elismeréséül fejedelmi kegyének újabb részesévé tett és nejével, Kopasz Zsuzsával, János és Lukács fiaival, Margit, Mánuság (Viola), Anna Mária és Anna Margit leányaival, nem különben mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt a hazai nemesek sorába iktatott. — 1816. márczius 17-én pedig I. Ferencz király Bécsben kelt czímerlevelével Lázár Lázár, aradmegyei első aljegyző és temesmegyei táblabírónak adományozott nemességet és pedig nemesak azért, hogy ez által a kötelmeit lankadhatlan buzgalommal és odaadással teljesítő hivatalnokot megjutalmazza, hanem, hogy a nemesi fölkelő sereg szervezése és annak a szükségesekkel való ellátása körül nemesak Aradmegyében, hanem Erdélyben, nevezetesen a Székelyföldön, kifejtett önfeláldozó tevékenységét is elismerje és hálásan viszonzozza, annyival is inkább, mert már a czímerszerző néhai atyja, Lázár Mózes, a gyergyószentmiklósi kereskedőtársaság előbb jegyzője, utóbb tanácsnoka és végül főbírája több mint husz éven keresztül részint a kereskedelem felvirágoztatása, részint a közjó előmozdítása körül magának elévülhetlen érdemeket szerzett. Lázár Lázáron, a czímerszerzőn kívül ez alkalommal I. Ferencz király nemesi rangra emelte hitestársától, Andrényi Annától született Kálmán, János és Gergely fiait, Aranka, Czeczil és Janka leányaít s valamennyi mindkét nembeli törvényes utódait és ivadékait.

A Lázár János részére 1746. október 3-án Bécsben kelt czímerlevel szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Tibi Fideli Nostro Ioanni Lázár in haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Oppidi Elisabethopolitani Senatori, et Negotiatorum Armenorum pro tempore Iudici Primario, Salutem et Gratiam meae Caesareo-Regioque Principalis incrementum. Since-

ram, enixisque studiis, ac servitiis in Nos, Augustamque Domum Nostram testatam Fidelium Nobis subditorum devotionem quanta prosequamur benignitate, luculentum id quoque exhibet documentum, quod te a Communitate Armenorum Elisabethopolitanorum ad demissam honorarii Maiestati Nostrae ab iisdem oblata praesentationem, et simul eorundem Privilegiorum Confirmationis petitionem Deputatum, in eius praesentationis actu Torque aureo pendenti nostra effigie insignito donare, dein vero cum tu quoque cum quibusdam Armenorum familiis ex memorato Principatu ad venerandam Maiestatem Nostram huc venientibus, ad Nostrae benignae manus osculum admissus fuisses, eadem etiam occasione aureo numismate in eam significationem, quanta devotam illius charae Nobis Armenae Gentis in praestituto honorario testatam erga Maiestatem Nostram attentionem benignitate susceperimus, nostraeque in illam propensae clementiae, et altissimae protectionis thesseram benignissime donare et clementissimo nostro affari colloquio, dignatae simus; et attentis insuper fidelitate, fidelibusque servitiis tuis aliis etiam in occasionibus praestitis, prout nuncupanter, te a triginta duobus annis quaestum exercendo, insolutis fideliter nostris teloniis, aerario Nostro hac tua industria utilitatem ad quadraginta quinque millium florenorum summam excurrentem attulisse, ac in tuis, quae intra praememoratam Gentem Armenam gessisti, primo Senatoris, dein Primarii Iudicis officiis Servitia nostra, cum plena omnibus nostris in dicto Principatu Dicasteriis facta satisfactione, procurasse, et in eadem Gente pro servitiorum Nostrorum emolumento conservanda omnem tuam operam, et studia convertisse demisse Nobis exponis, etiam ad Nobilitarem gradum, et honorem, ex singulari Nostra, ad Nonnullorum fidelium Nostrorum factam de te commendationem, habita in te reflexione clementer evexerimus, nullae dubitantes, quin tanto ardentiori adhuc studio, ac devotione fidelia in posterum quoque servitia exhibiturus et impensurus sis, quanto te singularibus hisce, raroque obtingere solitis clementiae Nostrae donis affectum, indeque obstrictum esse senseris. Te proinde Ioannem Lázár, Coniugem-

que tuam Susannam Kopasz, ac filios Ioannem et Lucam. Filiasque Margaretham, Menusagam, Annam Mariam, et Annam Margaretham iam natos, et in posterum Divina ex benedictione nascituros, eorundemque Haeredes, et Posterios, utriusque Sexus universos ex Caesareo-Regioque Principalis potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali e statu et conditione ignobili eximentes in coetum et numerum verorum Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus adnumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes, et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratis, honoribus, praerogativis et immunitatibus, quibus ceteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, vel antiqua consuetudine uti sunt, et gavis, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteritates eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eos exhibitae gratiae et clementiae, ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum

Idcirco es cernere.

videlicet Militare erectum quadratum rubricoloris, cuius basim solum cespite virens occupat, in eoque homo toto corpore cataphraeto capiteque casside lectus, erectus stare, et dextra manu cruceem, sinistra vero bilancem tenere visitur; supra scutum est galea militaris craticulata clausa, quam contegit Diadema Regium gemmis et unionibus ornatum, et ex isto homo scutarius dextra manu gladium evaginatum cesim, sinistra vero cruceem tenendo per medium eminet; a cono galeae laciniae, seu lemnisci hinc viridi, inde vero rubro

mixtim utrinque argenteo coloribus ad Scuti latera deliunt, illudque pulcherrime exornant, prout haec omnia in principio, seu capite praesentium Literarum Nostrarum pictoris industria, genuinisque suis coloribus illustrata lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur. Tibi Ioanni Lázár, tuaeque coniugi, praefatisque tuis haeredibus, et posteritatibus utriusque sexus gratiose danda duximus et conferenda, Decernentes et ex certa Nostra Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Vos a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure vel antiqua consuetudine uti sunt et gavisí utunturque et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulacis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo vos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praecminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac Vos in aevum uti, frui et gaudere possitis ac valeatis, haeredesque et posteri vestri valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus praesentium Sigilli Nostri secreti impendentis munimine roboratarum per vigorem. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die tertia Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragésimo Sexto, Regnorum vero Nostrorum Sexto.

Maria Theresia m. pr. C. Ladislaus Gyulaffi L. B. de Rátoth.
Josephus Kozma m. pr.¹⁾

¹⁾ Az országos levéltárban czévről szóló **Liber Regius** 659—665. ll

A Lázár János és hozzátartozói részére adományozott nemesi ezímer tehát a következő: Vörös mezőben zöld talajon álló s teljesen páncélba öltözött, sisakos vitéz jobbjában keresztet, baljában pedig egyensúlyban levő merleget tart. Sisakdísz: koronából kinövő s a ezímerképpel azonos, páncélos vitéz vágásra kész jobbjában kivont görbe kardot, baljában pedig keresztet tart. Foszladékok: jobbról zöld-ezüst, balról vörös ezüst.¹⁾

A Lázár Lázár részére 1826. márczius 17-én Bécsben kiállított ezímerlevél szövege pedig a következő:

Nos Franciscus Primus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit Universis: Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostrorum humillimam supplicationem, atque Intercessionem, Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis et consideratis intemerata fide, et fidelitate, fideliumque ac utilium servitiorum meritis Fidelis Nostri Lázári Lázár, Comitatum Aradiensis quidem Primarii Vice-Notarii, Temessiensis vero Tabulae Iudiciariae Assessoris, quae Idem exemplo Genitoris sui Moysis quondam Lázár privilegiati armeno Mercantilís in Magno Nostro Principatu Transylvaniae Gyergyó-Szent-Miklósiensis Fori, primo quidem Notarii, ex post vero iurati Senatoris, ac etiam Iudicis Primarii muneribus per viginti, et amplius annos usque dies vitae, omni cum Sedulitate functi, et in promotione Boni publici singularem dexteritatem, atque promptitudinem cum sublevamine miseræ Contribuentis Plebis coniunctam exhibentis, et qua quaestum exercens, amplum tricesimale altissimo Aerario Nostro Regio emolumentum procurantis, ductus peculiari sui cum Commendatione, laudabilique Zelo in publico servitio sibi comparare studuit; Is enim cum primis penes Causarum Nostrarum Regalium Directoratus Officium per continuos duos annos constitutus commissos sibi Labores omni cum Solertia, exactitudine, et fidelitate perfecit, post modum in Comitatu Aradiensi penes notariale officium praeter

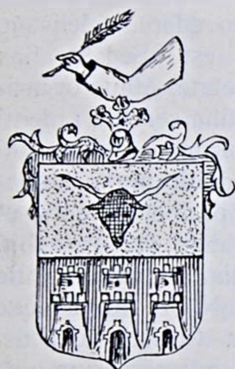
¹⁾ Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családdal és ezímerrel nem foglalkoznak.

singularem in expediendis sibi delatis negotiis accuratiam zelosae scripturarum confectioni cum plena Publici satisfactione operam impendit, atque taliter improtocollationum, ac aliorum id genus Conceptuum expedita appositione facilem se se exhibuit, et per trium mensium spatium in qualitate Honorarii Notarii ea insignia habilitatis, et capacitatis specimina edidit, ut primo ad actuale Secundarii, dein primarii Vice-Notarii Officium promoveri meruerit, in quibus proin muneribus suis tanto zeli exemplo, ac in diem magis qualificata notarialis facilitatis dexteritate functus est, ut sub longius durante, iam etiam fatis cedentis Ordinarii Notarii aegritudine ad plenam publici satisfactionem singulari Zelo, praeclaroque habilitatis specimine, huius quoque stationem suppleverit, enata taliter Ordinarii Notarii reali vacantia pari facilitatis cum exemplo, eximia item accomodationis suae cum laude actu ordinarii Notarii vices gerat, atque adeo praeter pluribus annis testatam Improtocollationum promptitudinem, omnigena Conceptuum, ac Correspondentiarum altioribus Dicasteriis, aliisque Regni Tribunalibus, et Iurisdictionibus expediri solitarum fertilitate semet omnimode commendatum reddidit; non minori Zelo, et fidelitate, praeter et extra notarialium suorum obsequiorum Sphaeram sub durante Bello Gallico, qua ex parte antelati Comitatus Aradiensis politicus Commissarius penes Capitale militare annonariatus Officium Aradiense iam in Collectione, et administratione tam diaetaliter defixorum, quam et benevole oblatorum subsidiorum, iam etiam frugum aerarialium strenuae Commolitionis, non saltem ad Plenum publici, verum etiam militarium magazinalium officialium contentum insignem Curam adhibuit; Occasione porro generalium Regni Insurrectionum Nobilitarium cumprimis praeclaro tutandae salutis publicae zelo animatus, non tantum unum, Equo, ac aliis militaribus apparatibus instructum Insurgentem Equitem solerti sua Cura, et Expensis ad Insurrectionalem Equitatus saepefati Comitatus Aradiensis Cohortem statuit, verum etiam ad coordinandam eandem Nobilem Insurrectionem Commissarii quoque munere egregie functus est, occasione qua, dum prima antelati Comitatus in Equitatu

Insurgens Cohors incunctanti suo apparatu instrueretur, delatam sibi, pro Equitatu isthoc necessarios apparatus militares accelerandi Commissionem, requisitorumve militarium, et Campestrium, sub manu sua Commissariali asservatorum distributionem, ea promptitudine, dexteritate, zelo, et fervore executus est, ut non indulgens suae, ac respectivorum opificum nocturnae etiam quieti, Curae suae concreditas equestrum militarium apparatusum species pro antedicta insurrectionali Cohorte citra omnem fatigiorum quantumvis ultra officii sui sphaeram praestitorum compensationem singulari omnino laude manipulaverit, taliterque per efficacem hanc subventionem, indefessam item operam, singularem suum zelum, et amorem prosperitatis Regis, et Patriae abunde manifestaverit, dederitque fidelitatis, dexteritatis, ac probitatis suae peramplum documentum, alterius denuo, et repetitum insurgentis Cohortis per Status et Ordines praefati Comitatus Aradiensis benevole collatae occasione: praeter, et ultra enumerata sua extra serialia servitorum obsequia, novo patriotico suo zelo Personam quoque suam, vitam itaque, et sanguinem tranquillitati publicae, Terraeque Principi, et Patriae immolans, ad antedictam secundam Insurrectionis Cohortem, primarii superioris Locumtenentis Characterem condecoratus, functus etiam eousque fuit, donec gravi morbo correptus huic suae Stationi valedicere debuit, alma postmodum Pace reecta, indefesso, conduplicato item Conatu promovendis rebus publicis studens, reducis totius Insurgentis Militiae armorum, aliorumque militarium, et Campestrium Requisitionum, quin in notarialibus omni semper laude, integra item obsequiorum plenitudine executis laboribus, et scripturistico suo officio incumbentibus Expeditionibus, ullum unquam defectum observari sivillet, duobus integris annis peculiari solertia, obsequio, et accuratia, ipsum pro tali suo munere emensum salarium quoque renuendo, Commissarium egit; ac insuper praeter merita sua in antelato Regno Nostro Hungariae sibi praeclare comparata, pari zelo, et promptitudine perprius etiam in Magno Nostro Transylvaniae Principatu iunctis Fratrum suorum viribus quantumvis Orphanorum, quan-

tumvis etiam novereis mercantiae aerumnis debilitatorum non saltem pro sublevamine militarium Viduarum ipso fervente sub Bello alacriter succurrit, verum etiam ad Insurrectionem Transylvanicam, signanter ad rationem Sedium Csik-Gyergyó, et Kászón statutae Insurrectionalis Equitates Centuriae deposito quatuor Equorum pretio ex patriotico zelo subvenire contendit, hacque ratione ultra octodecim annorum decursu in publicis officiis praeclara semper promptitudinis suae specimina pro publici, altissimi-
 que servitii Nostri Regii emolumento edere, fidelisque Patriae Civis Partes explere adnissus est. Sed et alias etiam pro Locorum et temporum varietate, atque occasi-
 onum exigentia, fidelia non minus et utilia servitia ardenti zelo exhibuit ac impendit, et in futurum quoque (uti Nobis de Ipso firmiter, ac benigne pollicemur) lauda-
 bilium Conatuum suorum documenta pari devotionis, et Constantiae ardore exhibere, et impendere non cessabit. Cum igitur ob id, tum vero ex gratia, et munificentia Nostra Caesereo-Regia, qua quosque de Nobis Augusta-
 que Domo Nostra Austriaca, et Republica Christiana bene-
 meritos, virtutisque colendae studiosos, antecessorum nos-
 trorum Divorum quondam Hungariae Regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum monumenta, quae
 ad maiora quaequae praestanda eos incitare possent de-
 cernere consuevimus Eundem Lazarum Lázár ac per
 Eum duos Filios suos Colomannum Ioannem, et Grego-
 rium, Filiasque suas Aureliam, Caecliam et Ioannam ex
 Consorte sua Anna Andrenyi susceptos, et progenitos.
 Haeredesque et Posteror suos utriusque Sexus Universos
 in futurum Dei benedictione legitime nascituros, de Regiae
 Potestatis Nostrae plenitudine, et gratia speciali in coetum
 et numerum verorum, antiquorum, et indubitatorum prae-
 memorati Regni Nostri Hungariae, partiumque eidem
 adnexarum Nobilium duximus adnumerandum, cooptan-
 dumque et adscribendos, annuentes, et ex certa Nostra
 scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipse a modo
 in posterum futuris, et perpetuis semper temporibus
 omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultibus, Privilegiis,
 Libertatibus, Iuribus, Praerogativis, et Immunitatibus;

quibus caeteri, veri, antiqui, et indubitati praedicti Regni Nostri Hungariae, Partiumque eidem adnexarum Nobiles hactenus quomodolibet de lure, vel antiqua Consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque, et gaudent, uti, frui et gaudere possit, ac valeat, Haeredesque, et Posterī Ipsius utriusque Sexus universi valeant, atque possint; In cuius quidem Nostrae erga Ipsum exhibitae gratiae et clementiae, ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis signum, haec Arma, seu Nobilitatis Insignia:

Lázár Lázár es. czimere.

Scutum videlicet militare erectum, in inferiori sui parte sinuatim cuspidatum, horizontali Linea in duas areas sectum, quarum superior aurea area repraesentat Caput Caprinum nigrum cornibus sursum tendentibus; inferiorem vero aream rubi coloris occupant tres muratae Turres apertis Ianuis. Caput Scuti premit galea torncaria coronata, clatrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta, torque, ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus concedi solita; Coronae Cubitu insistit Brachium coeruleo vestitu indutum, vola calamum dextrorsum oblique tenens. Laciniis, seu lemniscis hinc aureis, et rubris, illinc vero argenteis, et coeruleis per utrumque scuti Latus a cono Galeae placide defluentibus, Totumque decenter condecorantibus. Quemadmodum haec omnia in Principio, seu Capite praesentium Nostrarum Literarum Pictoris edocta manu, propriisque ac genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspicerentur, Eidem Lazaro Lázár ac per Eum antelatis duobus Filiis suis Colomanno Ioanni, et Gregorio, Filiabusque suis Aureliae, Caeciliae et Ioannae Haeredibusque et posteris suis universis in futurum Dei benedictione legitime nascituris danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipse a modo in posterum, futuris, et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis

Insignia more aliorum verorum, antiquorum, et indubitatorum praelibati Regni Nostri Hungariae, partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Praerogativis, Indultibus, Libertatibus, ac Immunitatibus, quibus eidem de Iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus, et singulis, ac quibusvis Nobilitaribus et militaribus Exercitiis, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulturis, generaliter vero in quarumlibet rerum, et expeditionum generibus, sub merae, verae, sinceræ, vetustæ, ac indubitatae Nobilitatis Titulo, quo Eum ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris, ac Praeeminentiae Hominibus insignitum, et ornatum dici, nominari, haberi, et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare, ac illis in aevum uti, frui, et gaudere possit, ac valeat, Haeredesque et Posteris Ipsius utriusque Sexus universi valeant, atque possint. Imo Nobilitamus, damus, conferimus, et concedimus praesentium per vigorem. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes Litteras Nostras Privilegiales Secreto Sigillo Nostro Maiori, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur, in pendentem communitas Eidem Lázaro Lázár ac per Eum prænominatis duobus Filiis Colomanno Ioanni, et Gregorio, Filiabusque suis Aureliae, Caeeciliae, et Ioannae, Haeredibusque et Posteris suis utriusque Sexus universis in futurum Dei benedictione legitime nascituris gratiose dandas duximus et concedendas. Datum per Manus Cognati Nobis sincere dilecti Illustrissimi Principis Francisci Koháry de Csábrágh, et Sztinya, perpetui in Murány, aurei Velleris Equitis, Comitatus Hontensis Perpetui, et Supremi Comitum, Camerarii, et Actualis Intimi Status Consilarii Nostri, per Regnum Nostrum Hungariae Curiae Nostrae Regiae Magistri, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae, prout et I. Ordinis S. Stephani Regis Apostolici Cancellarii, in Imperiali Urbe Nostra Vienna Austriae die decima septima mensis Martii, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Vigesimo sexto, Regnorum Nostrorum

Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno Trigesimo quinto. Reverendissimis, Illustrissimis, Reverendis item ac Venerabilibus in Christo Patribus Principe Alexandro Rudnay de Eadem, et Divék-ujfalu Strigoniensis, Petro Klobusiczky de Eadem Colocensis et Bácsiensis canonice unitarum Metropolitanarum Ecclesiarum Archiepiscopis (Archiepiscopatu Agriensi vacante), Maximiliano Verhovác de Rakitovecz Zagrabiensis, Ioanne Bapt. Jessich Segniensis, et Modrusiensis, seu Corbaviensis, Ladislao Kőszeghy de Remete Csanadiensis, Samuele Vulcán graeci ritus Catholicorum Magno-Varadinensis, Iosepho Kluch Nitriensis, Constantino Stanieh greci ritus Catholicorum Crisiensis, Emerico Carolo Raffay Bosnensis seu Diakováriensis et Syrmienis, Iosepho Vurum Magno-Varadiensis Latini-Ritus, Alexio Potsy graeci ritus Catholicorum Munkátsiensis, Gregorio Tarkovits graeci ritus Catholicorum Eperiessiensis, Ignatio L. Barone Szepessy de Négyes Transylvaniensis, Stephano Cseh Cassoviensis, Iosepho Kopácsy Veszprimiensis, Comite Francisco de Paula de Nádasd perpetuo Terrae Fogaras Vaciensis, Iosepho Bélik Scepusiensis, Iosepho Belánszky Neosoliensis, Andrea Böle Sabariensis, Francisco Laitsák Bosnaviensis, Antonio Iuranits Iaurinensis (Episcopatibus Albaregaliensis, Quinque-Ecclesiensis, et Szathmáriensis vacantibus), Comite Ladislao Csáky de Keresztszegh consecrato Tinniniensis, Alexandro Alagovich electo Rosnensis, Antonio Fridmánszky electo Scopiensis, Michaelae Antonio Paintner electo Noviensis, Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus; Serenissimo item Archi-Duce Austriae Domino Iosepho Regni Nostri Hungariae Palatino, et Locumtenente Nostro Regio, nec non Spectabilibus ac Magnificis Comite Iosepho Bruvszvík de Korompa Iudice Curiae Nostrae Regiae, Comite Ignatio Gyulay de Maros-Németh et Nadaska Regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Bano, Comite Antonio Cziráky de Eadem et Dienesfalva Tavernicorum, Comite Michaelae de Nádasd perpetuo Terrae Fogaras Ianitorum, Illustrissimo Principe Nicolao Eszterházy de Galantha Nobilis Turmae Nostrae Praetoreae Hungaricae Capitaneo, antelato Illus-

trissimo Principe Francisco Koháry de Csábrágh et Szitnya perpetuo in Murány Curiae Nostrae Regiae, Comite Antonio Amade de Várkony perpetuo in Marczaltheó agazonum, Ignatio L. Barone Eötvös de Vásáros-Námény Pincernarum, Comite Michaele jun. de Nádasd perpetuo Terrae Fogaras Cubiculariorum, Comite Stephano Illésházy de Eadem Dapiferorum Nostorum Regalium per Hungariam Magistris, Illustrissimo Principe Iosepho Pálffy ab Erdőd Comite Posoniensi, caeterisque quam plurimis saepefati Regni Nostri Hungariae Comitatus tenentibus et Honores.

Franciscus m. pr. Princeps Franciscus Koháry m. pr.
C. Franciscus de Nádasd m. pr.¹⁾

Lázár Lázár és utódjainak czimere a részükre kiállított czímerlevél alapján tehát a következő: A vágott pajzs felső arany mezejében fekete kecskefő, alsó vörös mezejében pedig három kőtorony látható. Sisakdísz: koronán könyöklő és kék mezbe öltözött jobb kar írottollat tart. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.²⁾

A magyar-örmény származása nemes Lázár család egyik ága e század folytán a torontálmegyei Ecska uradalomra királyi adománylevelet is nyert s innen „écska i” előneve.

„Szamosújvár irásban és képekben”

— Könyvismertetés. —

A vallásáért üldözött és Európa különböző államaiban letelepült örmény nép előtt, miután egyenjogositott azon népekkel, kik között új hazát nyert, szellemi érdekei érvényesítésére is tágabb tér nyílt. Kegyelettel fogtak tehát hozzá az örmények nemzeti iro-

¹⁾ Végh Aurel kir. tanácsos és aradi kincstári jószágigazgatónak, a czímerszerző Lázár Lázár unokájának, birtokában levő eredetiből.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családot és czimert hasztalan keresnéd.

dalmuk műveléséhez; és ezt reszint saját anyanyelvükön, reszint — mintegy hálából azon nép iránt, mely őket hazájába fogadta. — az új haza nyelvén tették.

S e tekintetben, hála a Gondviselésnek, mi magyar-örmények sem maradtunk el többi örmény testvéreinktől; minket is, kik már több mint két évszázad óta lakunk e hazában, irodalmunk ápolása és művelése, fejlesztése és szélesebb körökben való terjesztése vezérelnek, midőn régi és virágzó irodalmunkat magyar nyelven műveljük, hogy ezáltal is, mintegy felnyitván magyar testvéreink előtt irodalmunk gazdag bányáit, leróhassuk némileg tartozásunkat a magyar haza iránt, mely minket kebelébe fogadott. Bár még csak jelentéktelen azon örménytárgyú magyar munkák száma, melyeket a magyar-örmények szellemi munkássága eddig eredményezett, mindazonáltal e csekély számú könyvek összeségének: a „magyar-örmény irodalom“-nak jövője a virágzás reményével táplál.

Ezen, mondhatni még csak most éledő magyar-örmény irodalom gyarapításához és egyszersmind a magyar monographia-irodalom gazdagításához járult hozzá a magyar-örmény irodalom képviselőjeként méltán tekinthető „Armenia“ érdemes szerkesztője: Szongott Kristóf is, midőn „Szamosújvár“ *) czímű nagyobbreszint eredeti örmény, még eddig senki által fel nem használt kéziratokból kidolgozott érdekes munkáját az érdeklődő olvasó közönség elé bocsátotta. Jóllehet már két éve annak, hogy a „Szamosújvár“ kikerült a helybeli sajtó alól, s jóllehet olvasóink már az „Armenia“ eddigi füzetéből is ismerik e becses mű tartalmát, azért mégsem tartjuk egészen fölöslegesnek a „Szamosújvár“-ról és annak tartalmából egyet-mást ez alkalommal is elmondani.

Szerzőnek e munkája megírásánál, nem az volt czélja, hogy Szamosújvár városának rendszeres történetet adjon; hanem csupán azon czellebegett szemei előtt, hogy összegyűjtven a város örmény lakóira vonatkozó ethnographiai

*) A könyv teljes czime ez: „Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz írásban és képekben. Írta Szongott Kristóf tanár, az „Armenia“ szerkesztője. Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája 1893.“

és ethnologiai adatokat, egyrészt megismertesse olvasóival a magyar-örmény metropolisz szép, tanulságos és érdekes multját és jelenét; másrészt pedig hogy kimutassa a magyar-örmény főváros történeti fejlődését és haladását a legrégibb időkől egészen napjainkig. Ily szempontból is dicséretes munkát végzett szerző, mikor egy civilizált és haladó város vallásos, hazafias, áldozatkész és szorgalmas örmény népének s e nép társadalmi életének leírását ily gazdagon illusztrált könyvben nyújtja minden szép, jó és nemes iránt érdeklődni tudó olvasónak.

Könyve három főrészsre oszlik. Előszó, rövid bevezetés és felosztás után megkezdődik az első rész (2—18 lap), mely „Előzmények”-et nyújt a könyv tulajdonképeni tárgyához. Három fejezetet foglal magában az első rész, melyek elsejében pontos adatokat találunk az örmények beköltözéséhez. Örményország fővárosából, a királyszékes Ániból indulnak el őseink 1239-ben; végbucsnut mondva „az ősi hazának, az Ararátnak, a paradicsomnak...” Először is Krimben telepednek le, honnan nagyrészők a tatárok üldözése elől Lengyelországba menekül; de a nyugtalanító háborúk innen is menekülni kényszerítik őseinket. Moldova-Oláhországba költöznek. A vallásukhoz, nyelvükhöz és szokásaikhoz híven ragaszkodó apáink azonban, nem türhetvén a vajdák kegyetlenkedéseit, — s minthogy épen azon időtájban vonul Moldován keresztül a nagy török sereg, — nyugatra, az erdélyi havasok közé huzódnak, honnan 1672-ben I. Apaffi Mihály fejedelem behívja őket Erdélybe. Négyszázharminczhárom évet töltöttek tehát apáink Krimben, Lengyelországban és Moldova-Oláhországban, míg a mai új, magyar haza szent földjén megtelepedtek, hol gyarmatokat, köztük Szamosújvár városát is alapították. — A második fejezet a város határán létezett római telepről és az ezen telepen talált leletekről, — a harmadik fejezet pedig a most fegyintézetül szolgáló Martinuzzi-várról szól; s ezzel be van fejezve az első rész.

A második rész (19—206 lap), mely 44 fejezetre oszlik, „Szamosújvár multja”-t tárgyalja. Az első fejezet a város alapításáról szól. Minasznak, a beköltözött örme-

nyek előbb szakadár (schismaticus), majd katolikus püspökének utóda: Verzereskul Oxendius 1700-ban engedélyt kap I. Lipót királytól, hogy a szamosújvári vár közelében az „Örményváros“-t*) felépíthesse. Alexa örmény mérnök, kit Verzereskul püspök Rómából hozott magával, elkészítvén a város szép tervrajzát, 1700-ban le is teszik a város alapkövét. — Hogy minő hajlandóságot és atyáskodó gondoskodást tanusítottak mindenkor az Apaflia (I és II. Apaflia Mihály) és a Habsburg-lotharingi házból származott magyar királyok a magyar-örmények iránt, fényesen igazolja a második rész harmadik fejezete. Az Apaflia az országukba fogadott „szorgalmas“ örményeket pártfogásukba veszik, s őket kiváltságokkal ajándékozzák meg; I. Lipót (1657—1705) sokat és sikerrel fáradozik azon, hogy a beköltözött szakadár örmények az egyedüli igaz római katolikus egyházzal egyesüljenek; III. Károly (1711—1740), Mária Terézia (1740—1780) és II. József (1780—1790) sok szép kiváltságot adnak a városnak; I. Ferencz (1792—1835) a szamosújvári plebániái templom egyik fülkéjét díszítő Rubens-képet adja az örményeknek; V. Ferdinand (1835—1848) Szamosújvárt a szabad királyi városok sorába iktatja; végül O Felsége I. Ferencz József (1848-tól) legalkotmányosabb magyar királyunk dicsőséges uralkodása alatt (1868-ban) czikkelyeztetik be az örmény egyház függetlensége. — A következő fejezetek főképen az örmények vallásosságáról, hazafiságáról, áldozatkészségéről, szorgalmáról, becsületességéről... tesznek tanúságot. Így többek között Simai Salamon által a Szűz-Anya: Mária tiszteletére 1723-ban alapított és felejthetetlen emlékü nevével elnevezett Salamon-templomról (6)**), — buzgó őseink áldozatkészsége folytán a Szentháromság tiszteletére épített piaci nagy templomról (8) és hitbuzgó apáink vallási

*) A város mai „Szamosújvár“ elnevezése csak 1838 óta van használatban; a régi okiratokban ugyanis »Örményváros« (Hájá-khághákh, Armenopolis, Armenierstadt) név alatt fordul elő. Lásd a »Szamosújvár« 20 lapját.

**) A zárójel közé foglalt számok az egyes fejezetek számát jelentik.

társulatairól (13) szóló fejezetek az örmények közmondássá vált vallásosságáról tesznek lényes tanúságot. Az örmény timárok és kereskedők társulatairól szóló 5-ik és 20-ik fejezet az örmények kiváló szorgalma, — a 10-ik fejezet az örmények becsületessége. — az „Erdélyrészi magyar közművelődési egyesület“-nek 1889. szept. 3-án Szamosújvárt tartott gyűléséről szóló 40-ik fejezet pedig a magyar-örmény hazafiság mellett tanuskodik.

Kisebb közlemény.

Az ázsiai magyar expedíció alkalmából, jeles publicistánk: Bartha Miklós, a »Magyarország« egyik számában gróf Zichy Jenő vállalkozásának (az országgyűlés által is méltányolt) nagy jelentőségéről vezércikkkeztvén, — a többi között ezeket írja: Ő — Zichy gróf — keresi a valót mindenütt, a sirkövon, a tradícióban, a nyelvkincsben, az írott emlékekben, az építkezésben, a görög, arab, örmény, és perzsa irodalomban, a betűkben és rovásokban, ... Vizsgálat tárgya lesz a nyelv, az életmód, a szokás, a ruházkodás, a lakás, a népjellem, a hagyomány, az öltözködés, az ének, a táncz, a testalkat, a fegyverzet, — és minden, a mi megkülönbözteti az egyik népet a másiktól... Kisérje nagy utjában őt a nemzet áldása, a nemzet reménye!

A hol örményül vizsgáznak. Érdekes törvényt alkotott meg az angol parlament, — valódi angol szabadelvűséggel kimondván, hogy az ország egyetemein mindenki saját anyanyelvén tehet vizsgát. Így megtörténhetik, hogy a londoni, oxfordi, vagy más angol egyetemen valamely keleti örmény fajrokonunk Hajk nyelven fogja letenni szigorlatait épp úgy, mint kollegái, magyar, angol, japán vagy más nyelveken.

Politikai foglyok Törökországban. A »Daily News« örményországi tudósítója közli, hogy a kisázsiai török börtönökben ez idő szerint 2700—3000 politikai fogoly van elzárva. A bitlisi börtönt így írja le: A bitlisi börtönben hét zárka van. Az egyes zárkákba tíz-tizenkét ember fér el, de huszan-harmínczan vannak benne összezsúfolva. Egészségügyi intézkedések egyáltalában nincsenek. Az örményeknek, kik a börtönökben sínlődnek, mindent az örc (záphtiek) által kell bevásároltatniok, de persze mindent kétszeres áron. A törvényes szabályok értelmében minden egyes fogolynak naponta 300 »dram« kenyeret kellene kapnia, de csak kétszázötven dramot kap, s ez a kenyér is tisztátalan és sületlen. A víz íhatatlan, s gyakran az úgynevezett »kholelek« vízzel kell beérniök, a melyben a törökök a ritualis mosakodást végzik. A mint valaki panaszkodik, nedves, földalatti zárkába dobják, a hol örei szeszélyeinek és kegyetlenségeinek van kiszolgáltatva. Akárhány eset van arra, hogy egyes foglyok ájultan maradnak az ütésektől, míg némelyeket félig megfojtanak a börtönörök.

Egy örmény püspök megtérése. A Vatikán másfél évtizeddel ezelőtt (1879-ben) ritka eseménynek volt színhelye; midőn egy eltévedt főpásztor tért vissza a katolikus egyház kebelébe. Kupelián, expatriarkha, ki a konstantinápolyi örmény szakadárkhoz csatlakozott s elfogadta a portától a patriarkhai megerősítést, a propaganda-kongregáció előtt valamennyi bibornok jelenlétében — ünnepélyes bocsánatot kért elpártolásaért és ismét alá vetette magát a Pápa hatalmának. A kongregáció előtt felolvasta sajátkezüleg írott nyilatkozatát, mely az igaz és őszinte megtérés tekintetében kétséget nem hagyott fenn. »Egyike vagyok — így szól az írat — Szentséged eltévedt juhainak! Engedetlenül és a Szentszék intelmeire nem figyelve, az Anyaszentegyház kebeléről elszakadtam, a konstantinápolyi új örmény schizmához csatlakoztam, s oly merész voltam, hogy a római katolikus Egyház törvényei ellenére a katolikus patriarkhai, püspöki méltóságot és címet felvettem! Töredelmes szívvel sietek Szentséged lábaihoz s ott könyörgök atyai kegyességétől alázattal bocsánatot hibáimért és tévedéseimért!« A megtért expatriarkha csakugyan kegyesen fogadtatott, s a pápa czipőiben őrzött szent ereklyék megcsókolása is megengedtetett neki, — a mi különös kegyelem jele ily esetekben. Leo pápa személyesen felelt Kupelián nyilatkozatára, örömmel fogadá a megtérőt, s a püspöki czimmel újra felruházta, utóbb a dália-i megyés püspökké is kinevezte őt, Kisázsiaiba.

Vakmerő sport. Lenz Frank, amerikai újságíró, ki egy byciclin (kerékpáron) indult a világot körüljárni, — miután már keresztülutazott Amerikán, Japánon, Kínán — Perzsiában egyszerre eltűnt s bármint keresték családja s barátai, nem tudtak nyomára akadni; mert, mint később kiderült, a kurdok által lakott örményországi területen, illetve a Tebriszből-Erzerumbáa vezető úton rablók által agyonlővetett. Lenz földkörüli útjának ezen részében vad kurdok laknak, a kiknek foglalkozása eme hegyes vidékeken az útonállás és rablás. A mi tehát sikerült valahogyan egy másik amerikai sportsmannak (Sachtleben byciclistának), — ki a földgolyót vasparipájával szerencsésen körüljárta: az Lenz hirlapírónak életébe került!

Pötlik „Hogyan készül a chádájégh“ című czikkhez (lásd a jelen füzet 188. lapját). Az ötödik és hatodik sorban levő ezen mondatot, (mely záró-jel közé van foglalva): a »tojás-fehérjét ennél a tésztánál nem használjuk« — ki kell hagyni, és helyébe ezt kell tenni: »és azután egy liter tojást.« A kiegészített mondat tehát így hangzik: »azután folytonos kavarással mellett előbb egy liter, szítán átszűrő tojás-sárgáját és azután egy liter — a fehérből és sárgából álló tojást adunk.« E tésztában tehát két liter tojás van; az első liter csak a tojás sárgájából áll, de a másodikban a tojás-sárgája a fehérrel van elegyítve.

Szamosujvár-némethi-i Dániel Pál, a torontálmegyei zichyfalvi kerület országgyűlési képviselője, életének 73. évében elhunyt.

Boldogult, kit áldott jó lelkű, mivel neje: bobdai Gyertyánffy Emma igen derék gyermekekkel ajándékozott meg (Torontálmegye érdemes alispánja, Dániel László is fia) néhány évvel ezelőtt járt Szamosújvárt is: eljött megnézni az ősi fészket; megleget érdeklődést tanúsított fejlődő intézményeink iránt. Jól találta magát körünkben. »Ragaszkodjanak továbbra is az ösöktől öröklött szép szokásokhoz; beszéljenek ezután is örményül. Csak hasznára válunk a magyar hazának azzal is, ha mi egy nyelvvel többet tudunk. Nekem egy ízben anyagi hasznomra is szolgált örmény nyelvtudásom. Aradon vagyok — így szólott hozzánk — vásáron. Egy pár drága lovat alkuszom. Ny. J. szamosújvári lócsiszár mondja örményül társának M. P.-nek: Mi dá álásán, zerám chodsá máit e (Ne add olcsobbért, mert gazdag ember). Nem ismertek reám, hogy én is örmény vagyok. Mire én: Zisz guzikh gèthelu, ket jész ál haj in (Engemet akartak megfajni, ki szintén örmény vagyok.) Az ötszáz forint különbséget azonnal elengedték.« Mikor eltávozott tőlünk, azt mondotta: »Nem utolszor jártam e haladó városban.« És ígérését be nem válthatta. Az örök világosság fényeskedjék neki!

Zenés mise. Érzsébet városn, az örm. kath. nagy templomban, húsvét első napján zenés-mise volt. A szent misét Ávedik Lukács örm. kath. főesperes mondotta fényes segédlettel: az énekrészeket pedig ez alkalomra begyakorolt női énekkar énekelte: remekül betanult gyönyörű darabok voltak. Nagy dicséret és elismerés illeti mind a soprán, — mind az altban működött hölgyeket; mert valóban oly szépen énekeltek, hogy a jelen volt buzgó közönséget egészen elragadták. A sopránt: Csiky Dénesné urnő, Incze Katinka és Fröhlich Julia kisasszonyok, — az altot pedig Incze Bianka és Ditrich Amália kisasszonyok énekeltek. Az isteni tisztelet fényének emeléséhez nagyban hozzájárult Zámbo Károly örm. kath. főkantor is; mert ő alakította a mondott női énekkart és ő tanította be ennek tagjait egy egész misére.

Irodalom és művészet.

Erdély ethnographiája czim alatt az „Erdélyrészi Kárpát-egylet“ egy illusztrált nagy munkát készít a milleniumra. A mű szerkesztője a külföldön is előnyösen ismert legkitünőbb ethnographusunk: dr. Herrmann Antal. A különböző nemzetiségek ethnographiájának megírására illetékes férfiak kértettek fel. Az „örmények ethnographiá“ját lapunk szerkesztője fogja megírni. Azon feladat, melylyel a Kárpát-egylet lapunk szerkesztőjét megtisztelte, elvileg így lesz megjelölhető: „Írassék meg a négy erdélyi kolónia örmény népének egyetemes néprajza, a mint az a történeti fejlődés végeredménye gyanánt a jelen korban előttünk áll.“

Katholikus zsummarisztika Magyarországon. Irodalmi szemlét tartván az 1894. év letűntével a hazánkban megjelenő katho-

likus időszaki sajtótermékek fölött, nem titkolhatjuk el — mint katolikus folyóirat szerkesztősége — őszinte örömről és lelkesedésünket a magyarországi rokon szellemű hírlapok és folyóiratok körül az utóbbi időben mind számba, mind jelentőségre nézve tagadhatatlanul beállott lendület fölött; látva a nagyszámú és fáradhatatlanul buzgalkodó sajtóbeli társ munkások máris jelentékeny számát, a kik oly sok nehézséggel küzdve, lankadatlanul és következetesen szolgálják a katolicizmus szent ügyét! Egy kis statisztikával — habár lézagosan — mi is szolgálni ohajunk tehát közönségünknek a katolikus szellemű és irányú hírlapok és folyóiratokról, a mint következik: I. *Napi lapok*: »Magyar Allam« (Budapest.) és »Tiszántúl« (Nagyvárad) — II. *Heti lapok*: »Dunántúli Hetilap« (Győr.), »Egri Híradó« (Eger.), »Fejérmegyei Napló« (Székesfehérvár), »Freimüthge« (Temesvár, német nyelven), »Heti Szemle« (Szathmár), »Herkó Péter« (Budapest, élcslap), »Iskola« (Szathmár), »Kalocsai Néplap« (Kalocsa), »Katolikus Egyházi Közlöny« (Budapest), »Közművelődés« (Gyulafejérvár), »Krestán« (Budapest, tót nyelven) »Landbote« (Temesvár, német nyelven), »Magyar Néplap« (Budapest), »Keresztény Magyarország« (Budapest), »Magyar Szemle« (Budapest), »Mezőgazda« (Budapest) »Népiskolai Tanúgy« (Eger), »Népnevelő« (Budapest), »Nyitramegyei Szemle« (Nyitra), »Pécsi Közlöny« (Pécs), »Religio« (Budapest), »Ödenburger Zeitung« (Sopron, német nyelven), »Sárosmegyei Közlöny« (Siroka, Sárosmegye), »Szabadka és Videke« (Szabadka), »Szepesi Közlöny« (Szepes-Váralja, Szepesmegye), »Téli Esték« (Szathmár), »Unirea« (Balázsfalva, román nyelven), »Váczi Közlöny« (Vác.) — III. *Havi folyóiratok*: »Arménia« (Szamosújvár, magyar-örömeny szemle), »Boromacus« (Győr), »Egri Egyházmegyei Közlöny« (Eger), »Havi Közlöny« (Új-Pécs, Torontálmegye), »Hit-szónoklati Folyóirat« (Szeged), »Hittérjesztés Lapjai« (Nagyvárad), »Hittudományi Folyóirat« (Budapest), »Hivédelmi Folyóirat« (Pozsony), »Irodalmi Közlöny« (Eger), »Jézus Sz. Szívének Hírnöke« (Kalocsa), »Jó Pásztor« (Budapest), »Katolikus Hittoktatás« (Budapest), »Katolikus Szemle« (Budapest), »Legszentebb Rózsafüzér Királynője« (Szombathely), »Lelki Vigasz« (Temesvár), »Lelki Házi Kincstár« (Budapest), »Magyar Sion« (Esztergom), »Oktató Népkönyvtár« (Pozsony), »Predicatorul Poporului« (Szamosújvár, román nyelven), »Szent-Család Kis Követe« (Budapest), »Szűz Mária Virágos Kertje« (Kalocsa), »Társulati Értesítő« (Budapest.) — IV. *Fel-sorolások még a helyen a katolikus naptárak is, a m. Havi Boldogasszony naptára (Szeged), István bácsi naptára (Esztergom), Kármelhegyi Boldogasszony képes naptára (Győr. Ugyanez német kiadásban is megjelent.) Lourdi Naptár (Budapest.) Magyarországi róm. kath. papok naptára (Budapest.) A Szent-Család képes nép-naptára (Pécs), Szűz Mária, édes hazánk Védasszonya képes naptára (Nagy-Kanizsa), Bucsánszky Alajos keresztény képes naptára (Budapest, német, tót és horvát nyelven is kiadatott.)*

Közgazdasági élet.

Üdvös pénzügyi reform. Lukács László pénzügyminiszter behatárolag foglalkozik azon, társadalmilag igen üdvös reform keresztülvitelének előkészítésével, miszerint a kis lotto (vagyis a lutri-játék) által képviselt államjövedéknek egyéb módon leendő biztosítása mellett, — a nép legalsó vagyoni helyzetben levő rétegeire nézve oly káros hatású intézmény megszüntethető legyen; a mely tervéhez a törvényhozás bizonyára szívesen fog hozzájárulni!

A mezősegi útvonal. A kereskedelmi kormány részéről végleg elhatároztatott, hogy a többek között a szamosújvár-marosvásárhelyi útvonal is (már a legközelebbi időben) állami kezelés alá vétessék. E magában véve örömdetes intézkedés természetesen nem fogja fölöslegessé tenni az évek óta tervbe vett mezősegi vasútvonal kiépítését; a mely szintén közvetlenül Szamosújvárhoz fog csatlakozni.

Mi újság az örmény világban?

Az angol-örmény egyet küldöttségének Lord Kimberley külügyi államtitkárna! történt kihallgatása alkalmával, felkérte az államtitkár, hogy működjk közre a törökországi örménység érdekében. A lord biztosította a küldöttséget legmelegebb részvételéről, utalt azonban a felmerülő nehézségekre; kijelentvén, hogy ha a keleti kérdés felszínre kerülne, Anglia komoly akciója elégtelen volna. A konstantinápolyi brit nagykövet biztosította őt, hogy Orosz- és Franciaország a reform szükségességéről teljesen meg vannak győződve. Bizonyos, hogy az említett két hatalom, ha az alkalmas időpont bekövetkezik, Angolországgal öszintén együtt fog tartani. Az orosz kormány épp úgy óhajtana a helyzeten segíteni, mint Anglia. Mindkét hatalomtól csak igen bátorító közléseket kap. A többi szerződéses hatalmasság szintén bizonyosságát adta rokonszenvének az örmények iránt. Ha megérkezik az idő az eljárásra, a többi hatalom sem fog visszamaradni.

Angol lapok levelezései. A londoni Times közli az Arméniába küldött tudósítójának részletes jelentését az örményhoni török kegyetlenségekről. Az egész tudósítást borzalom csak el is olvasni! A Daily News és a Daily Telegraph is részletes tudósításokat közölnek az egész Európát iszonyattal eltöltött hallatlan vérengzésekről.

Keleti rörid hírek. A szultán megbizta Karatheodory pasát, hogy reformtervezeteket dolgozzon ki Örményország számára. — Egy tengeri hajó, melyen tizezer darab fegyver küldetett

Amerikából a kisázsiai örmények számára, lefoglaltatott. — Az ecsmiadzini katolikosz: Krimian az orosz czárhoz folyamodott törökországi sanyargatott nemzetfelei érdekében. — Európai konferencia tervét is emlegetik a keleti örmény kérdés megoldása czéljából; melyen Németországnak és Austria-Magyarországnak jutna a vezérszerep. — XIII. Leo pápa O Sze n t s é g e, hír szerint felhívta Azárián konstantinápolyi örmény katolikus patriarkhát, hogy az arméniai eseményekről jelentést tegyen. A nevezett örmény patriarkha a nyugateurópai kormányoknál személyesen is közbenjárt az örmények szomorú helyzetének javítása érdekében!

A diplomácia köreiből. Az északamerikai »Egyesült Államok« parlamentje egy törvényjavaslatot fogadott el, melynek következtében a legújabb örmény események folytán Armeniában, névszerint Erzerum és Kháirput városokban amerikai konzulatusok fognak felállíttatni, — a mint egy washingtoni távirati tudósítás (kábel sürgöny) jelzi.

Fitzgerald Károly angol hirlapíró a »Daily News« levelezője (ki tavalelőtt, itt Szamosújvárt is járt) a legsúlyosabb újságírói szolgálatot teljesítette: távol Keletről látta el tudósításokkal a nagy angol lapot. Ő volt az első, ki lapja útján értesítette a világot Armeniából a szászuni örmények legyilkoltatásáról, a mely hír az egész civilizált Európa figyelmét felkeltötte. Azóta Fitzgerald nyomtanul eltűnt és most a török hatóságok kerestetik. Nem lehetetlen, hogy a kurdok gyilkolták meg bosszúból az újságíró, a ki hivatalos vizsgálatot és más mindenféle kellemetlenséget hozott a nyakunkra azzal, hogy a szászuni vérengzés hírét az örmények sorsa iránt érdeklődő civilizált külfölddel közölte.

A szuczáva-i nem-egyesült örmények papot keresnek. Megkivánják pályázótól, hogy legalább egy európai nyelvet (német vagy francia) tudjon. Fizetése 2400 franc, szabad szállás és az egész stola. A folyamodást így kell címezni: Várteres Gárabed Ritter von Prunkul Armen. Cultus-President Szuczava (Bukovina, Austria).

Tűzvész Konstantinápolyban. A török fővárosnak örmény részében közelebről tűz ütött ki, melynek s z á z ö t v e n (fából épült) ház esett áldozatul. Emberi életben, szerencsére, kár nem történt. A tűzvész után, melyet csak több órai erőfeszítéssel sikerült eloltani, ö t s z á z ember vált hajléktalanná!

Az örmény mozgalmakról sokféle hírlelés étkezik az európai lapokhoz... Így legújabbban azt olvassuk, hogy A l e p p ó b a n két állítólagos angol turistát letartoztattak politikai üzemek miatt. Egyiknek az öltönyébe bevarrva egy millió piasztart találtak; mely az örményeknek volt szánva!

Evenként meg szoktunk emlékezni azon, immár tizenhat századot túlélte egyházi és nemzeti emlékűnnepről, mely a kereszténységnek egykoron, az egész örmény nemzet körében történt hatalmas elterjedésének, s e mélyreható erkölcs-szellemi átalakulás örökéletű apostolának: Világosító-Szent-Gergelynek korszakára vezeti vissza a hazai örménység kegyeletes emlékezetét; s ily módon a buzgó hitélet és a faji összetartozás kétszeresen nemes érzelmeinek időnként újabb virágait fakasztja a hitvallás és közös eredet kapcsaival összefűzött rokon szívekben.

Az eddig követett eme kegyeletes szokásnak hódolunk ez alkalommal is, midőn első ezikkünk tárgyát és illusztrációját ismét azon magasztos korból meritjük, — a mely mai kulturánk számára oly dúsan gyümölcsöző alapot vetett.

Mivel az idén a jelen füzet megjelenése előtt csak egypár nappal előbb (jún. 29-én) ültük meg nemzeti apostolunk: Világosító-Szt-Gergely emlékünnepét, — alkalmoszerűnek tartjuk Tiridát király nejét: Aschen királynét bemutatni.

Az Arságuni (Arsacida) királynék közül Aschen egyike volt a legerényesebb és legjobb királynéknak, előnyös lelki tulajdonságain kívül kedves természettel, testi kellemmel és szépséggel bírt, szóval méltó hitestársa volt Tiridát királynak.

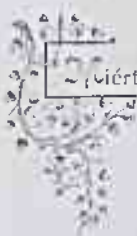
Tiridát legyőzván Örményország összes ellenségeit, As-chátár alán király leányát: Aschent kérte feleségül; ezért leghivebb emberét: a kiváló országnagyot, Pákráduni Szémpádot küldötte el az alánokhoz. Szémpád mindent a legjobban eligazítván, Aschent nagy fénynyel vitte Tiridáthoz. A király Aschent előbb az Arságuniak közé íratta: azután bíborba öltöztette, koronát tétetett fejére és királynénak nyilvánosította.

Alig keresztelte meg Világosító-Szt-Gergely a királyt és a királynét, azonnal mindketten arra törekedtek, hogy a nemzet is a keresztény vallásra térjen. Templomokat építettek, kápolnákat állítottak; nem egyszer látták a jó királynét a munkások közt, ki ez által is fényes bizonysgot tett keresztény szívének alázatosságáról. Ha pogány korában erényesnek látszott, most tettel is az erényt gyakorolta. De még ez sem volt képes szívének kívánságát betölteni; azért a király beleegyezésével a megerősített Kární városba huzódott, hol — a világ zajától félrevonulva — fejezte be Istennek szentelt szent életét. Az örmény egyház emlékünnepét Tiridátéval együtt június havában üli meg.

Az előadott események óta közel tíz e n h a t s z á z a d tűnt le az idő kerekén, azóta Örményország nemzeti és állami önállósága, független léte is már rég elenyészett, s mindezideig — fájdalom! — a barbarok által elnyomott s leigázott helyzetéből, a keresztény kultúra és civilizáció iránt annyi hősies érdemet szerzett és oly sok vértanúságot túlélt örmény nemzet kiemelkedni nem bírt, — de szellemi fölvilágosító apostolának, felejtethetlen vigasztalójának: „Szent-Gergely“-nek emlékünnepét (ezen emlék-ünnep évenkénti visszatérését) úgy a katolikus, valamint a római egyházzal még nem egyesült részekben ahitatos kegyelettel, hálával és reménységgel eltelve ünnepli meg az örmény, mindenütt a világon!... **Szongott Kristóf.**

Chinaiak reggeli dala.

— Pátkánán, —

Miért, miért, hogy oly soká aludtál?
Ily későig agyadban mért maradtál?
Tengerszélén a nap magasra szállott,
Künn a melegség már nagy fokra hágott.

Bajtársaid dologra rég kimentek,
Sok gabona-szemet már elvetettek,
Egyik kaszalt, kévét kötött a másik;
Most mindegyik fáradt, pihenni vágyik.

Kelj fel hamar és ölts ruhát magadra,
Kösd fel az övet, s menj ki a szabadba,
Arass, kaszalj, növeld a munkakedvet;
Csak tétlenül ne tékozzol idődet.

Gyűjts össze kévét, vagdalj szénarendet,
Akkor pihenj, ha dolgodat végezted;
Mig aludtál, mások künn fáradoztak,
Serény munkájuk végéhez jutottak.

Oly későig, bajtárs, miért aludtál?
A napfény játszik ajtód szárnyainál:
Ne vesztegelj, keresd a fáradalmat,
S majd télen át élvezzed a nyugalmat!...

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A váni ékiratok.*) —

Ván tavának alakja meglehetősen hasonlít Sici-
liáéhoz. Keleti partjának közelében fekszik a mai
Ván város. A tóhoz való jutást Assyria felől magas, majd-
nem járhatlan hegylánczok zárják el nehezen hozzáfér-
hető, tizezer lábnyi magasságú szorosokkal, a melyeket

*) C. F. Lehmann, Das vorarmenische Reich von Van.
(Deutsche Rundschau, 1894, LXXXI. Bd.)

keskenységük folytán maroknyi embercsoport is könnyen megvédelmezhetett. Ezekon a hegylánczokon nem is hatoltak soha át az assyrok, hanem rendszerint megkerülték a Ván tavát s a tó keleti partja és az Araxes közt fekvő területen nyomultak beljebb az Urmia-tóig.

Örményország őslakóinak, az ékiratok „chald“-jainak eredeti hazájuk alkalmasint keletre feküdt a Ván tavától. A midőn kiterjesztették hatalmukat a tó északi partvidékére s tovább nyugat felé, az Euphrat keleti mellékfolyójánál, az Arsaniásnál összeütköztek az assyrokkal. Csak ezen összeütközés után vetették meg első építkezési alapjait Ván városnak. Chaldis isten fő- és székvárosát bizonyára jól megfontolt szándékkal helyezték a Ván-területnek legnehezebben hozzáférhető s az assyr támadás ellen leginkább védett pontjára.

A város ama része fölött, mely manapság a törököknek szolgál lakóhelyeül, északon meredek, elszigetelt sziklakúp emelkedik, kiválóan alkalmas pont erődítések számára. Ma a ván-i citadellát hordja a tetején; a Krisztus előtti kilenczedik században már I. Sardur — az első „chald“ király, a kitől ékiratok maradtak fenn — megkezdte e helyen az erődítési munkákat, melyeket utódai, Ispuinis s ennek fia és meg életében uralkodótársa, Menuas folytattak.

Menuas tekinthető azonban Ván város sajátképeni megalapítójának. Mielőtt ugyanis a várhegy közelében fekvő síkon városi telep jöhetett volna létre, elégséges víznek odavezetéséről kellett gondoskodni, mivel hogy nagyobb folyók vagy források nem léteztek s a Ván-tó vize sós voltánál fogva nem jöhetett tekintetbe.

Ezt a feladatot valóban nagyszerű módon oldotta meg Menuas. Az egyiptomiaknak és babyloniaiaknak nagy medence- és csatornaművei — a Möris-tó, a Sippar-medence — álmélkodást keltettek a hajdankorban; Chammurabi király, a nagy-babyloni birodalom alkotója, a róla elnevezett csatornát büszkén „a világ áldása“-nak mondta. A Menuas-csatorna a létesítés nehézségei tekintetében nem áll mögöttes ezeknek a hatalmas vízi építkezéseknek, hasznos és tartós voltára nézve pedig mindeniket felülmul-ta s részben még ma is megfelel eredeti hivatásának.

A csatornának kanyarulatait is beleszámítva, 75—80 kilométer a hosszúsága. Belék Valdemar részletesen leírja ezt a nevezetes csatornát. A forrás, ugymond, a melyből vizét nyeri, több száz meternyi magasságú sziklás hegyláncz tövénél fekszik, mintegy másfél kilométernyire a „Felső-Mesingert“ nevű kurd falutól. A rendkívül szénsavgazdag forrás négy sziklahasadékból erős eséssel omlik tova a sziklás talajon. A csatorna építése előtt a legeggyenesebb úton belefolyt a mintegy öt kilométernyire levő Kosab folyóba. Régi medre még ma is csaknem mindenütt felismerhető. Egyes részeit a lakosság kisebb csatorna-elágazások számára használja fel.

Menuas király közvetlenül a forrásnál felfogatta a kiomló vizet s először is Felső-Mesingerthez vezettette, a hol az örmény hagyományok szerint egykoron nagy város állott. Hatalmas gyűjtőmedenceze vette ott magába a forrás vizét, mely innen négy kilométernyi hosszúságú emelkedettebb mederben folytatta útját Alsó-Mesingertig, a hol fatörzsekből összerakott, s a századok folyamán mindig megújított csatornába jutott. Kosab-ig ez a csatorna is némi kanyarulatokkal az északi főirányt követi; itt azonban éles meghajlással nyugatnak fordul. Alsó-Mesingertnél nagy fahíd vezet keresztül a csatornán, s eme hídtól mintegy száz meternyre, könnyen hozzáférhető helyen, a csatorna fölé emelkedő nagy sziklatömbön tizennégy soros, az időjárás viszontagságai által erősen megrongált ékírat látható.

A csatorna innen megszakítás nélkül a Ván-tó irányában lassanként ellapuló hegyláncz mentén vonul tovább Iskhanikom faluig, mintegy huszonkét kilométernyi útát tévén meg nyugat felé; itt keletnek fordul s a hegyláncz északi lejtőjén Artamid-ig megy, a hol is észak felé kanyarodik, hogy végre, pár kilométernyire Ván-tól, befejezze futását az ottani mezőkön, melyek egykoron nyilván a város kertjei valának, manapság azonban nagyobb részt művelés nélkül hevernek.

Artamidig igen jelentékeny a csatorna esése s ennél fogva felette gyors a folyása is. Alsó-Mesingerttől Szurp. Vártán-ig az építése — jobbára laza lévén a földterü-

let — nem ütközhetett nagyobb nehézségbe; de innen Artamid-ig rendkívüli nehézségeket, mely szakadékok által összetépett sziklás talajt kellett leküzdeni. Eme szakadékok fölött több helyütt igen sajátos módon vezették tovább a csatornat. A szakadékok szélein tudniillik a mélységből fel a szükséges magasságig széles cyclopicus falakat emeltek s azoknak felszínén helyezték el a csatorna ágyát. Ezek a falak, melyek olykor tizenöt meternyi magasságot is elérnek, kisebb-nagyobb szikladarabokból minden összekötő anyag nélkül vannak előállítva.

A mint Belek nagyérdekű közleményeiben olvassuk, a csatorna medre nem száll egyenletesen lejjebb, hanem szakadozottan, s mindenütt, a hol a környezet megengette, ezeket a szándékosan előidézett kis vízeséseket malmoknak, és pedig, a mi felette meglepő, a turbina-rendszerre fektetett malmoknak a hajtására használták. Különösen szembeötlik ez a csatorna eleje és a Kosab-on való átvezetése közti szakaszon, a hol a fölemelt mesterséges medret már eleve ily malmokra való tekintettel létesítették. A Hájoecezhor-nak nevezett alsó Kosab-völgy negyvenkét faluja számára még manapság is ez a csatorna szolgáltatja a kertek és mezők öntözésére nélkülözhetlen vizet s a több mint negyven malom közül, a melyek még e század elején, a kurdoknak Hájoecezhorba hatolása előtt fennállottak; husz még most is működésben van. A többinek romjai szomorú bizonyyságot tesznek a kurdok pusztító szerepléséről.

A nagyszerű vízi műnek építéséhez szükséges nem jelentéktelen műszaki ismeretek, valamint a Babylonban gyökerező előázsiai culturának többi jelentékenyebb elemei is kétségkívül az assyrok útján jutottak ide el. Ennek az összefüggésnek homályos emlékezetét a mai napig megőrizte az örmény hagyomány, mely a csatornát az assyr Semiramis alkotásának tekinti s magát Ván városát is Samiramagert-nek, „Semirámis városá“-nak nevezi.

Chorenei Mózes Örményország őstörténetében részletesen is megemlékezik a csatornának Semirámis által való létesítéséről. Ámbár ő maga, a mint munkájából

nyilvánvalóan kitetszik, a csatornát soha sem látta, tehát vagy a kortársak közlései, vagy régiebb feljegyzések után indult, leírása mégis teljes összhangban áll a mai leletekkel.

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Szmának.

Szászutra keltek ifju pár,
Te számító nő vidosan,
Ajksdon két pajzán mosoly,
Hogy ime ma már férjed van.
Egy új játékszer, a ki él,
Mi csodás, ingerlő dolog,
Eszed ajánlta, adta őt,
A szived... még ma sem dobog.

Több heti távollét után,
Az új otthonba tértek meg,
Nemes tűzben ragyognak fel
A sötét, csillogó szemek:
»Meg fogod szeretni édes,
A derék örmény nemzetet?...«
Eszedbe jut, mi dús e nép,
S reá mondad, hogy: szereted.

Ragyogó pompa vesz körül,
Gazdagság és fény jár veled,
»E kincs halmaz mind a tied«
Susogja halkán az: eszed
S kiált a szív: »Cserébe te
Odaadtal egy életet,
Melyben a verőfény hideg,
Mint a fény téli taj felett.«

Szegény asszony! be szánlak én,
Ki nálad gazdagabb vagyok,
Bár semmim e föld kerekén,
De keblemben szív dobog

S a mesés kelet kincsei,
Én miattam mind ellehet,
Egy üde, harmatos virág,
Pótolja nálam ezeket.

Sallak Róza.

„Szamosújvár írásban és képekben.“

— Könyvismertetés. —

II. Befejező közlemény.

Szamosújvár nagy jötevői és jelesei, kiknek neveit ugyancsak e könyv második része örökíti meg, a következők: Gháramián Ráfael Sándor, a több millióval rendelkező angol-örmény lovag és az erzsébetvárosi „Ráfael-féle örmény katolikus gymnasium“*) alapítója (28); Novák Márton, Jakabb Bogdán, Korbuly Bogdán, Simay Gergely (királyi tanácsos, törvényszéki ny. elnök), Gajzágó Salamon (számvevőszéki ny. elnök), Lászlóffy Antal, Lukács Béla (volt kereskedelmi miniszter, valóságos belső titkos tanácsos), Gajzágó Ferencz (a táblai bírói címmel és jelleggel felruházott járásbíró) és dr. Molnár Antal Szamosújvár országgyűlési képviselői (35); Gábrus Zakhariás kitűnő tanító, tekintélyes tudós, páratlan örmény költő, öntanult festő, teremő gépész és bámult ezermester (36); Lukácsi Kristóf jeles egyházi férfi, kitűnő történetbuvár, ragyogó tollú író és a szamosújvári Világosító-Szt-Gergely árvaház alapítója (37); dr. Esztegár Vártán a bécsi mechtiháristák volt generalis abbása és selimbriai érsek (38); Czetz Gergely tanár, az árvaház második alapítója (39); Kapatán Márton kanonok és az árvaház alapítótágja (40). Boldogult Csákány Adeodat főesperes 1892. okt. 16-án mondott aranymiséjének ünnepélyleírásával végződik be a könyv legterjedelmesebb része: a második rész.

A harmadik rész (207—272 lap) 17 fejezetben ismerteti „Szamosújvár jelené-“t. Megbecsülhetetlenek azon néprajzi adatok, melyeket a hazai örmény népre

*) E gymnasium 1891-ig még a nagylelkű alapító nevét viselte.

vonatkozólag a könyv e részében találunk. A 3—4. és 6—9. fejezetek erdélyi örmény népszokásokról szólnak; a 16. fejezet 39 eredeti örmény játék leírását adja. Nemesak etnographiai, de nyelvészeti szempontból is igen becsesek a szerző fáradhatlan szorgalma által összegyűjtött örmény népköltészeti termékekből e könyv harmadik részében is mutatványként közölt örmény közmondások (12), hazai örmény népdalok (13), és hazai örmény népmesék (14), melyek egyszersmind már is kiveszőben levő erdélyi örmény nyelvünknek is drága ereklyéit képezik. — A könyvet a költő azon mondása fejezi be, melyet a város, ha csak egy futó pillantást is vet vissza fényes múltjára, nemes önérzettel mondhat el: „Exegi monumentum aere perennius.”

A könyv külső kiállítása szerző kiváló gondosságáról tanuskodik. Az egész mű 18 ívet tartalmaz, 272 számozott, nyolczadrét alakú és igen tisztán nyomtatott lappal. A 112 illusztráció közül, melyek e munkát díszítik, O Felsége I. Ferencz József magyar királyunk és Erzsébet magyar királynénk negyedréti alakú képein kívül megemlítendő még a Rubens-kép, szintén negyedréti alakú hű fénykép-utánezata; továbbá a város főnnebb elősorolt nagyjainak, úgyszintén Háik — az őshaza alapítójának.*) VI. Leo — az őshaza utolsó királyának, nem különben Oxendius Verzereskul, — örmény püspök és Szamosújvár alapítójának sikerült képe is. Kegyelettel fog mindenkor a magyar-örmény úgy az őshaza, mint az új haza szülte nagyjainak képeire tekinteni, mert a magyar örmények — mint Vadnay Károly is, a magyar tudományos Akadémia tagja, az „Armenia” jubilaris füzetében**) írja — „kegyelettel gondolnak vissza az ősi hazára, honnan ádáz zivatarok üzték ki őseiket, s egyszersmind szeretettel csüggnék az új hazán, melynek földjén a menekülők békés lakóhelyet, termékeny munkakört és szabad életet találtak...”

*) Ősrégi örmény kronikák szerint Kr. e. 2346-ban.

**) Armenia, magyar-örmény havi szemle. Kilenczedik évfolyam (1895), 98. lap.

Midőn e sorokban a „Szamosújvár“-nak, mint a magyar-örmény irodalom egyik legújabb és jelesebb termékének, könyvészeti ismertetését volt szándékunk az »Armenia« olvasóinak rövid vonásokban bemutatni, nem mulaszthatjuk el egyszersmind azon szerény óhajunknak is kifejezést adni, hogy báresak minél előbb érne el a magyar-örmény irodalom virágzása korát és annak tetőpontját, s vajha minden magyar-örmény, nemzeti faja iránt érzett szeretettel és pártolással fogadná ez új irányú irodalom minden egyes termékét!

Voith Antal.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XIX.

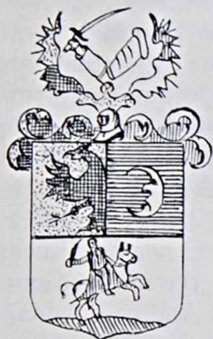
Lengyel család.

E magyar-örmény nemes család czímerverszerzőinek erzsébetvárosi három örmény kereskedőt u. m. Lengyel Lukács és András fivéreket, néhai Lengyel Márton fiait, és Lengyel Tamást, az előbbieket unokafivérét, vallja, kiket Mária Terézia királynő Bécsben 1780. május hó 24-én kelt czímerlevelével a hazai kereskedelem felvirágoztatása és előmozdítása körül szerzett érdemeik elismeréseül összes hozzátartozóikkal és pedig: Lengyel Jenővel és Mártonnal, Lengyel Lukácsnak; Lengyel Lukács-, Márton-, Abrahám-, Anna Mária- és Annával, Lengyel Tamásnak magzatjaival s mindhárom czímerverszerző valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékával és utódjával együtt a hazai nemesek sorába vett fel. Ezen czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Nos cum ad nonnullorum Fidelium Nostorum

demissam intercessionem Nostrae propterea factam Maies-
tati, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibus-
que servitiis Lucae et Andreae Lengyel de Ebes-
falva, Martini quondam Lengyel Filiorum, ut et Patruelis
ipsorum Thomae Lengyel de eadem Ebesfalva, Civium
et Quaestorum Oppidi Nostri in Transylvania Elisabetho-
politani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae
cum alias pro temporum et occasionum exigentia, tum
vero mercaturam cum emolumento vectigalium Nostrorum
exercendo, exhibuisse ac impendisse perhibentur, qualia-
ve ipsos et deinceps, imo maiora quoque exhibituros et im-
pensuros esse benigne confidimus, eosdem Lucam et
Andream, Filios Martini quondam Lengyel, ut et
Patruelem ipsorum Thomam Lengyel, nec non Lucae
filios, ex Nobili sua Coniuge Catharina Daniel susceptos
Eugenium et Martinum, Coniugesque iam Andreae, Annam
Mariam Issekutz, alioquin antea etiam Nobilem, quam
Thomae Lengyel, Ripsimen Csiki, huius filios Lucam,
Martinum et Abrahamum, Filiasque Annam Mariam, et
Annam, iam natos et in posterum divina Benedictione e
legitimo thoro nascituros Liberos, eorumque Haeredes et
Posterios utriusque sexus universos de supremæ Potestatis
Nostrae Caesareo-Regiae et Principalis plenitudine, Gratia-
que speciali e statu et conditione ignobili elementer
eximendo in coetum et numerum verorum et indubitatorum
antelati Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partium-
que eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hun-
gariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum
Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annume-
randos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa
scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi
a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus
omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praero-
gativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati
dicti Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque
eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae,
aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nos-
trarum Haereditariarum Nobiles natos, iure et ab anti-
quo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere

possint ac valeant, Haeredesque et Posterì utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Lucam, Andream et Thomam Lengyel, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma

Lengyel esatid cœmire.

seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum, horizontaliter bipartitum, superiore sui parte palatiter seu perpendiculariter sectum, priori parte aureum, dimidiatam sustinens aquilam nigram, ala expansa, rostro pedeque croceis, Lingua rubicunda exerta; Posteriori parte coeruleum, crescentem Lunam argenteam, ostentans. Inferiori demum scuti parte argenteum, sinistrorsum eursitantem equitem Hungarum exhibens, equo albo in campo viridi vectum, amietu Patrio

rubeo, auro reducto, nodato fibulatoque vestitum, ornatum sindone, et ocreis aureis, caput mytra seu pileo itidem rubeo, Martis pellibus circumducto tectum ac stricta framea minacem. Scuto incumbit situ recto locata Galea tornearia, Auro coronata clathrataque, Purpura suffulta. auro reducta, Torque ac Monili pariter aureis circumducta, cuius inter Iugum Alarum aquilinarum, Scuti tincturas alternantium, et ita partitarum, ut metallum metallo, et color colori opponantur, Apex est Brachium cataphractura armatum, frameam stringens capulo aureo conspicuam; Laciniis hinc atris et aureis, illinc coccineis, et argenteis scuti latera decenter, ac venuste exornantibus: prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu, et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Lucae, Andreae et Thomae Lengyel, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more

aliorum verorum et indubitatorum memorati Magni Principatus Nostri Transylvaniae Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Magni Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibuscunque exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac, et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Quarta Maii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Octogesimo, Regnorum vero Nostrorum Quadragesimo.

Maria Theresia m. pr. Thadaeus Baro a Reischach m. pr.
Alexander Horváth m. pr.¹⁾

A Lengyel család nemesi címere tehát a következő :
A vágott pajzs felső hasított részének jobb oldali arany mezejében fekete sasnak kiterjesztett szárnyu és kinyújtott körmű jobb fele látszik; a bal oldali kék mezőben pedig növekvő ezüst hold tündöklík; az alsó ezüst mezőben

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

végül zöld talajon fehér lóvan balra vágató magyar lovas görbe kardját villogtatja. Sisakdisz két nyílt sasszárny között, melyek jobbika arany-fekete, a bal pedig vörös-ezüst, koronán nyugvó pánczélos jobb kar kivont görbe karddal. Foszladékok: jobbról fekete-arany, balról vörös-ezüst.¹⁾

Lukács család.

Ezen magyar-örmény nemes család felé, mely a magyar hazának már eddig Lukács Béla és Lukács László személyeiben két jeles minisztert, a nem rég elhunyt Lukács Györgyben pedig kiváló államtitkárt adott, szintén két ízben fordult a fejedelmi kegy áldást-hozó napjának melege, midőn egy-egy ágát a hazai nemesek díszes sorához csatolta. Lukács Lukács, Lázár és Izsák fivérek, néhai Lukács Miklós fiai, erzsébetvárosi örmény kereskedők voltak az első, kiket a nagykiterjedésű Lukács családból Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevelével anyjukkal, született Pertik Rózával, nem különben összes hozzátartozóikkal és valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaikkal együtt a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeiknek és az épen akkor folyó hétéves háború költségeinek fedezésére önkényt felajánlott pénzadományuk megjutalmazására nemesi rangra emelt. 1762. július 26-án pedig ugyanazon dicső királynő Bécsben kelt czímerlevelével Lukács Jakab szintén erzsébetvárosi örmény kereskedőnek ugyanazon érdemek hálás elismerésül adományozott nemességet. A czímerszerzőn kívül ez alkalommal Mária Terézia nemesi rangra emelte Lukács Jakabnak hitestársát, Tódor Margitot, Tivadar, Gergely, Lukács és János fiai, Mária, Anna, Sákhar²⁾ és Kipszime leányait, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékát.

¹⁾ Nagy I. i. m. és Siebmacher I. i. m. e családnak és czímernek nem adnak helyet, a mi annál meglepőbb, mert ez többi nyolcz ily nevű családról tesz különben említést.

²⁾ Sákhar honi nyelvünkben ismeretlen örmény női keresztnév, melyet jelentése után »Czukros« szóval fordíthatunk.

A Lukács Lukács, Lázár és Izsák fivérek, nem különben hozzátartozóik részére Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum in iis, quae praesentibus subditorum commodis ad futuram quoque aetatem pro Bono et Honore Posterorum transmittendis facere praeferrent, Regalis nostra occupari munificentia non cessaret, ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Lucae, Lazari et Isaaci Lukács, Quaestorum Armenorum et Civium Oppidi Nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insisterendo, signanter autem in moderni Belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibentur, qualiave ipsos, immo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros Benigne confidimus eosdem Lucam, Lazarum et Isaacum Lukács eorumque iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Haeredes ac Posteror utriusque sexus universos, ac per eos matrem quoque ipsorum Rosaliam Pertik, Nicolai quondam Lukács relictam Viduam, de supremae potestatis Nostrae Regiae ac Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et

indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Lucam, Lazarum et Isaacum Lukács praefatosque eorum declaratae Benignitatis Signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum

Lukács es. czimere.

videlicet militare erectum Saphirini coloris, Cantherio argenteo e Scuti lateribus ad eius Caput producto discriminatum, infra quem Pelicanus argenteus nido e fruticibus arborum structo insistens rostro pro more pectus feriens et elicto sanguine proprio tres Pullos recreans conspicitur: a superiori ex utroque Cantherii latere assurgunt duo sibi mutuo obversi Leones aurei, rictu hiante, lingua exerta, cauda pone tergum proiecta, hic quidem anteriorum pedum dextris falculis Ramum Palmae, ille vero districtam frameam tenentes, in apice Cantherii fulgente stella sexangula aurea. Scutum ipsum tegit Galea tornearia chalthrata, seu aperta coronataque, situ ad dextram obliquo Nobilibus propria, emergente Leone scutariis simili, sed dextri pedis falculis prehensis et Palma et Framea conspicuo. Laciniis a summitate Galeae hinc aureis et caeruleis, illinc vero argenteis et pariter caeruleis in latera scuti venuste delluentibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eisdem Lucae, Lazaro et Isaac Lukács, praefatisque eorum gratiose danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato conce-

dentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Homini- bus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in ævum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterī eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum Vigore et Testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nestrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bandi m. pr.¹⁾

A Lukács Jakab és családtagjainak 1762. július 26-án adományozott czímerlevél szövege pedig a következő:

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum animus noster condendis Beneficentiae operibus tam distineri libenter, quam occupari semper cum voluptate consuevisset; Ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam Commendationem nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate ac fidelibus servitiis Jacobi Lukács, Quaestoris armeni et Civis Oppidi nostri in Transylvania Elisabethopolitani, quae idem Nobis, augustaeque Domui nostrae cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento Vectigalium nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni Belli circumstantiis ad Aerarii nostri Rationem certam pecuniae Summam offerendo, et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiaive ipsum imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse benigne confidimus, eundem Jacobum Lukács, et Coniugem eius Margaretham Thodor, Filiosque Theodorum, Gregorium, Lucam, et Joannem, ac Filias Mariam, Annam, Sákár, et Horobszime iam natos et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, eorumque Haeredes et Posteris utriusque sexus universos de supremae Potestatis nostrae Regiae, ac Principalis Plenitudine, Gratiaque speciali e Statu et Conditione ignobili elementer eximendo in Coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, coop-tandos, et adscribendos, annuentes, et ex certa scientia nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditarum Nobiles natura, iure, et ab antiquo utuntur,

fruuntur, et gaudent, uti, frui, ac gaudere possint, et valeant, Haeredesque et Posterī eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem nostrae erga eundem Jacobum Lukács praefatosque ipsius declaratae Benignitatis Signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium, haec Arma, seu nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erectum Saphirini coloris Cantherio argenteo e Scuti lateribus ad eius Caput producto discriminatum, infra quem Pelicanus argenteus nido e fruticibus arborum structo insistens rostro pro more Pectus feriens, et elicto sanguine proprio tres pullos recreans conspicitur, a superiori ex utroque Cantherii Latere assurgunt duo sibi mutuo obversi Leones aurei, rictu hiantes, Lingua exerta, Cauda pone tergum projecta, hic quidem anteriorum pedum dextris Falcibus Ramum Palmae, ille vero districtam Frameam tenentes, in Apice Cantherii fulgente Stella sexangula aurea; Scutum ipsum tegit Galea tornearia clathrata seu aperta coronataque situ ad dextram obliquo Nobilibus propria emergente Leone scutariis simili, sed dextri pedis Falcibus prehensis, et Palma et Framea conspicuo: Laciniis a summitate Galeae hinc aureis et caeruleis, illinc vero argenteis et pariter caeruleis in Latera scuti venuste delluentibus; prout haec omnia in Capite seu Principio praesentium literarum nostrarum docta manu et arte Pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Jacobo Lukács praefatisque ipsius gratiose danda duximus, et conferenda, decernentes et ex certa Scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum nostrarum haereditariarum Nobium sub iisdem Juribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri, et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hun-

gariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur, et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnīs, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus; nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis, et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre, et gestare, ac iis in Aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et Posterī eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum nostrarum maioris et authenticī Sigilli Nostri impendentis Munimine roboratarum Vigore et Testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae Die Vigesima sexta Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo. Regnorum vero nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.

Joannes Georgius Vest m. pr.¹⁾

A magyar-örmény nemes Lukács család a neki két izben osztályrészüľ jutott czimerlevél alapján tehát a következő nemesi czímert használja: a kék pajzs mindkét oldaláról kinyuló ezüst ékpolya alatt fészkeben üľő ezüst pelikán vérevel táplálja három kisedet; az ékpolya fölött pedig, melynek hegyén egy hatágu aranyecsillag tündöklík, két ágaskodó arany oroszlán, melyek közül a jobb felől levő jobbjobban pálmaágot, a bal görbe kardot tart, áll szemközt. Sisakdísz koronából kinövő jobb arany oroszlán pálmagalylyal és kivont görbe karddal. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.²⁾

¹⁾ Lukács Antal, kaszaperi nagybirtokos birtokában levő hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I., ki eltekintve attól, hogy a foszladékok színét helytelenül adja, a czimeradományozás évét is tévesen teszi 1761-re, i. m. VII. köt. 200. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 382. l. szintén közlík a Lukács család czimerét.

A koronázás évfordulója.

A szamosújvári magy. kir. állami főgymnasium 1895. jún. 8-án szép „koronázási ünnepély“-t rendezett. Reggel 9 órakor az örmény kath. főegyházban tartott hálaadó isteni tisztelet után a tanuló ifjúság a tanári karral együtt a városi vigadó nagy termébe vonult, hol az érdeklődő közönség már nagy számmal várakozott. Az ünnepélyt dr. Mártonfi Lajos igazgató következő csinos beszéddel nyitotta meg:

Mélyen tisztelt közönség! Nemes törekvésű ifjúság, kedves barátaim! O Felsőge I. Ferencz József Isten kegyelméből apostoli királyunknak koronázási évfordulója alkalmából, intézetünk, a szamosújvári m. kir. állami főgymnasium ma tartja első iskolai ünnepélyét.

Bizonyára méltó és helyén való, hogy ez első ünnepélyünket annak a legelső magyar embernek a személyével hozzuk kapcsolatba, a kinek fölkent fején Istvánnak, a magyarok mindenkép első és szent királyának koronája ragyog.

A jó Isten különös kegyelme adta nekünk e jó királyt, a ki osztozva a haza minden fiának örömeiben és bánatában, igazi édes atyja tud lenni nemzetünknek!

A jó Isten különös kegyelmének köszönhetjük e böles királyt, a ki első és legnagyobb ez ország minden fia között!

Ennek a böles és jó királynak koronázási évfordulóját ünnepelvén, lelkünk szükségérzetét követve, elmentünk minden előtt, a királyok királyának, a látható és láthatatlan világok alkotójának hajlékába, hogy dicsérjük az Ő nagy jóvoltát és leboroljunk kegyelmének azon kiapadhatatlan forrása előtt, melynek kristálytiszta esőppjeivel annyi-szor kellé új életre a boldogsáért szomjuhozó drága magyar hazát.

Most pedig, e nemes város szivességéből összejöttünk ide, hogy egybeként között különösen egyik tanártársunk kalauzolója mellett, emlékezzünk és elmélkedjünk a koronázás jelentőségteljes aktusáról.

Ily czélu ünneplésünket ezennel megnyitom.

Most a tanuló ifjúság a »Hymnus“-t énekelte el. Ezután Incze Sándor IV. oszt. tanuló Petőfinék „Magyar ifjak“ című költeményét szavalta el. Ezt Dömötör János felolvasott remek alkalmi beszéde követte. (Ezen hazafiás, szép szerkezetű beszédet alább egész terjedelmében közöljük.) A lelkesítő alkalmi beszéd után a tanuló ifjúság a „Szózat“-ot énekelte el. Erre Slákovics Gergely V. oszt. tanuló ment fel az emelvényre és Vargha Gyula „Koronázási emlék“ című költeményét szavalta el. A sikerült ünnepélyt az igazgató következő érdekes szavai zárták be:

Nemes törekvésű fiatal barátaim! Ünnepélyünk véget ért. Tanítótok fölgyújtá az imént előttek a kegyeletes emlékezés fátylavilágát!

Szívemből óhajtom, hogy e fátyla világa hasson be szíveitek, lelkeitek mélyébe!

Engedjétek, hadd fogjon tüzet tőle bennetek az a buzgó lelkesedés, melyből a hazafiúi és alattvalói erények virágai fakadnak!

És ápoljátok, növeljétek magatokban e szép virágokat; mert a föltétlen hazaszeretet és az alattvalói hűség azok az erények, a melyek a legerősebb vársánczai voltak és lesznek mindenha Magyarországnak és a koronás magyar király trónusának! Ápoljátok hát e szép virágokat, és akkor: Lesz gyümölcs a fán!

A mélyen tisztelt közönség pedig, fogadja intézetünk legszebb köszönetét, azért a szíves érdeklődésért, a melylyel a mi külsőleg ugyan szerény, de bensőleg mégis nagy (mert igaz és őszinte) ünneplésünkben részt venni szíveskedett!

Végül, mielőtt távoznánk e helyről, emelkedjünk föl testben és lélekben Ahhoz, a ki minden világok fölött uralkodik, — és kérjük őt, hogy a mi felséges Urunkat, jó királyunkat áldja meg áldásainak legjobbjával és éltesse egész odáig, a hová az emberi élet határköve van elhelyezve!

Éljen a király! Eljen a haza!

A jól összeállított program utolsó pontja „Induló“ volt, mit szintén a tanuló ifjúság énekelt el. Az ének-

darabokra a lelkes Zeffer Lukács tanító tanította be az ifjúságot.

Dömötör János tanár derék felolvasása, melyért sok tapsban és „éljen“-ben részesült a következő:

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Nemes tanuló ifjúság! Hazafias kegyelet és alattvalói hódolat és hűség gyűjtött minket ma ide ünnepet ülni, megünnepelni 28. évfordulóját annak a történelmünkben páratlan fényű és fontosságú napnak, melyen 1867. június 8-án, a magyar nemzet hálája, szeretete és lelkesedése föl-tette Szt István koronáját, azóta dicsőségesen uralkodó királyunk és szeretett királynénk fejére. Én, mert multon épül fel a nemzet jelene és jövője is, épen úgy, mint az egyes emberé, történelmünknek sokszor diadaltól sugárzó, máskor a szenvedések gyászruhájába öltözött Muzsáját hívom segítségül, hogy hazafiaságtok és hűségtok megerősödésére elmondhassam előbb a magyar koronázás jelentőségét általában, aztán különösen az 1867. koronázás fontosságát.

1.

Hagyományaink és történelmünk egyhanguan bizonyítják, hogy a magyar szabadság épen olyan régi, mint maga a magyar nemzet. Mert e nép mióta Árpád fejedelemmé választásával egységes nemzetté lett, soha sem tűrt maga fölött zsarnokot, bár mindenkor meghódolt törvényes parancsolója előtt; mert e nemzet önrendelkezési jogáról soha senki javára le nem mondott, alkotmányra és szabadsága fontartását mindig biztosította uralkodóinak esküjével.

Igy volt ez már a fejedelemség korában.

A »vérszerződés« hangosan beszél eleink szabadságszeretetről és bölcsességéről, hogy miként tudták már abban az időben, mikor az uralkodói hatalom minden népnél korlátlan volt még, összeegyeztetni a nemzet szabadságát és az uralkodói hatalmat. Hiszen a vérszerződés nemcsak a megválasztott fejedelmet, Árpádot és utódait biztosította a nemzet hűségéről, hanem a fejedelmet is esküvel kötelezte a nemzet jogainak, kiváltságainak tiszteletben tartására. Örökössé tette ugyan e szerződés Árpád családjában a fővezérséget, de a nemzetinek is megadta a jogot, hogy Árpád ivadéakai közül mindig szabadon választhassa urát.

Nem változik meg e viszony a nemzet és uralkodója között akkor sem, midőn Istvánnak, a magyar nemzet megtérítése után, II. Szilveszter pápa, hagyományaink szerint isteni sugalatra, királyi koronát küld.

Már az Árpádok alatt nem maga a király teszi fejére a szent koronát, mint más népeknél, hanem a nemzet keze; mert a magyar

koronázás mindig kölcsönös szerződés volt az uralkodó és nemzet között, oly szerződés, mely a királynak az ország hűségét, az országnak pedig alkotmányát biztosította. E szerződés lényegét minden egyes koronázásnál az ország főbb emberei — a nemzet nevében — állapítják meg az új királlyal egyetértően és határozottan körülírják benne mindkét rész jogait és kötelességeit, mely jogok és kötelességek megtartására vagyis az ország alkotmányának fentartására királyaink koronázásuk előtt mindig esküt tesznek.

Sőt az 1222. »arany bulla« záradékában a nemzet a lehető legnagyobb biztosítékot nyert királyaival szemben is alkotmánya megvédésére, t. i. hogy a szabadságát sértő vagy hazáját megvédeni nem tudó király ellen fegyvert is foghasson.

Igy uralkodnak az Árpádházi fejedelmek és királyok örökösödés és a nemzet szabad választása alapján 4 évszázadon át. És kihaltukkal 200 éven át nincs a nemzetnek állandó uralkodó családja, u. n. dynastiája; így hát egészen a szabadválasztás elve alapján történt a magyar trón betöltése, míg nem azon súlyos csapás után, mely a nemzetet 1526. aug. 29-én Mohácsnál érte a vegyes házból származott királyok uralkodását a Habsburgok váltják fel.

E Habsburgház uralkodásának kezdete az ország legszomorúbb korszakába esik, mert a Mohács temetőjében szenvedett súlyos csapást, még fájóbbá teszi a két ellenkirály viszálya, sőt e viszálykodás csakhamar megnyitja hazánkat a hódító török hadak előtt, és hosszú időre azok martalékká is teszi.

Bomlásnak indul az előbb egységes nemzet, darabokra foszlik az előbb még ép-egész ország. Hiába szállja meg a nemzet keblét újra az ősi vitézség! A török hadak kifogyhatlan, kiirthatlan tömegével szembe kárba vész a nemzetnek a hőskor regéibe illő csodás vitézsége és önfeláldozó, halált megvető elszántsága. Hiába küzd Losonczy hősi karja, hiába Drégely, Szondy és az egeri amazonok titáni küzdelme; hiába hal hősi halált Dobó és Zrínyi, — török uralom alá kerül az ország nagy része, 160 évig tartó gyilkos harczok színhelye lesz hazánk. De a nemzet bár ennyi küzdelem, ennyi csapás súlya alatt elgyengült és roskadozik, mégsem törik meg és nem adja fel szabadsága biztosítékát, királyválasztó jogát, hanem azt a Habsburgháznak mindig azon tagja javára gyakorolja, ki egyszersmind az örökös tartományoknak is ura.

Csak 1687-ben, Budavar visszafoglalása és a töröknek az országból való kiűzése öröme, a Habsburgoknak hazánkkal szemben a török iga alól való felszabadítása körül szerzett érdemei elismerésül mondják ki Pozsonyban a Karok és Rendek, hogy ezentúl a Habsburgok fiágának örökösödési jogát elismerik. Ugyancsak ekkor mond le a nemzet az aranybulla ama híres, nemzeti folkelést biztosító pontjáról is. 1723-ban pedig a Habsburg ház leányága is örökösödési jogot nyer a magy. kir. trónra.

Bár így a nemzet lemondott a Habsburgház javára királyválasztó jogáról, a koronázás mégsem veszített jelentőségéből, sőt,

mint alkotmányunk és szabadságunknak most már egyetlen biztosítéka, még nyert fontosságban és jelentőségben. Míg más nemzeteknél a koronázás csak az új uralkodó trónra léptének külső ünneplényességét van hivatva fényesebbé tenni, nálunk most is még mindig fontosalkotmányjogi cselekvény, mert Szent-István koronája Magyarország állami önállóságának jelvénye, minthogy Magyarország Szent-István királylyá való koronázásával lett önálló királysággá.

Ez a korona, melyet a nemzet oly éber figyelemmel őrzött mindig, mint egykor Mózes népe a frigyládát és a melyet mindig szentnek tartott — mint a magyar királyság jelképe — az ország területi épségét, a nemzet és az uralkodó együttes hatalmát, a nemzet egyetemet jelenti; kifejezi, hogy a magyar nemzet és a magyar király egy; simbolusa a magyar nemzet hagyományos hűségének és a király alkotmányos uralkodásának. Jelképe a felső személye szentségének és sérthetetlenségének; foglalatja a magyar királyság történelmi jogainak, törvényeinek, szóval egész alkotmányának, államiségének.

Szent koronánk ily nagy jelentősége mellett emeli még a koronázás alkotmányjogi fontosságát — az örökösödés elfogadása óta, — mint állami önállóságunk egyetlen biztosítéka, a királyi hitlevél is, melylyel — törvényeink értelmében hat hó alatt — a nemzet színe előtt tesz esküt minden új királyunk alkotmányos szabadságunk fontartására. Innen van, hogy a nemzet és törvényeink csak azt az uralkodót ismerik el Magyarország törvényes és jogos királyának, kit maga a nemzet koronázott meg Szent-István koronájával.

II.

Minthogy láttuk már a koronázás jelentőségét általában, kérdezzük meg történelmünk Muzsájától, hogy miiben áll az 1867. koronázás fontossága?!

Nemes ifjúság! Bizonyára tudjátok, hogy az örökösödési törvény rendje szerint 1848-ban szállott a magyar korona I. Ferencz József, most is uralkodó királyunkra; t. i. akkor, midőn V. Ferdinánd király leköszönésével ürrült meg a királyi trón. De bizonyára azt is tudjátok, hogy a magyar nemzet felsőleges királyunkat csak 1867. jún. 8. óta ismerheti el Magyarország törvényes királyának.

Ha elmondom, miként történt ez, meg fogjátok a mai nap, a mai ünnepünk történelmi fontosságát is érteni.

*

Nemzetünk ősi alkotmányához, mely Szt-István korából veszi eredetét, és a mely hazánkat a népeknek a létért való küzdelmében annyi évszázadon keresztül fentartotta, mindig rendületlenül ragaszkodott. És ha az idők és kor szükségletéhez képest módosított is rajta, azt mindig aggódó körültekintéssel tette, mert ezer éves küzdelme alatt megtanulta, hogy ez az intézménye tartotta fenn az

országot és nemzetet oly számos, hazánkat elsőpréssel fenyegető vihar közepette.

Epen ezért, ha módosított is olykor rajta, alapiában nem változtatta meg.

Amde a jelen évszáz elején — midőn Franciaországból új vezéreszmék indulnak ki és a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavaival a világot meghódítani és átalakítani kezdik — régi, rendi kiváltságokra épített alkotmányunk a nemzet haladásának és fejlődésének kezd vala gatul szolgálni. Most annál inkább megindul a nemzetben a törekvés, hogy elavult, a korszellemétől elmaradt alkotmányát új, a nemzet összes erőit felszabadító szellemben alakítsa át; mert érzi, hogy a népek keletkező nagy versenyében csak úgy biztosíthat magának dicső multjához méltó helyet, sőt csak úgy tarthatja fenn hazánk önállóságát, ha a rendi kiváltságok helyett, a nemzet egyetemének szabadságára, egyenlőségére helyezi alkotmányunk alapját.

A nemzet vezérférfiai korán átlátták, hogy hazánknak 4 száz éves harczai alatt való elszegényedését és kulturában való elmardottságát csak úgy lehet helyre hozni, ha e nagy nemzeti munkában — a szabadságnak és egyenlőségnek minél szélesebb kiterjesztése által — a hon minden polgára, minden fia egyenlő részt vesz.

Megindul tehát a küzdelem az új Magyarország kivívásért és hosszú nehéz harcz után 1848-ban létesül az új, a népképviseletén alapuló alkotmány. De alig teljesült a nemzet vágya, ellene támad a reakcio és mert nincs jogalapja, hogy a magyar nemzetet törvényes úton és eszközökkel szerzett, és a nemzetet új életre keltő alkotmányformájától megfoszthassa, csellel kerüli meg a törvényt, ravasz csellel kényszeríti a nemzetet, hogy léteért fegyvert ragadjon és így ürgyvet talált, hogy erőszakkal nemcsak meggátolja hazánk felvirágozását, hanem, hogy meg is semmisítse. Vértől áznak újra hazánk rónái és bérézei; a halál arat gazdag kéréket völgyön és hegytetőn, hogy rabigába górnnyedjen, hosszú 19 éves szolgaságba senyvedjen Árpád hódító ivadéka.

A rossz tanácsadók, kik a jogtalan harczot támasztották, hogy pokoli tervöket, Magyarországnak Ausztriába való beleolvasztását, végrehajthassák, a véres harcz után sem pihennek, egyre ássák, mind mélyebbre ássák a nemzet és uralkodója között támasztott árkot, a félreértés, gyűlölség sötét árkat, hogy benne örökre eltemessék önállóságunkat. Amde, ha sikerült is az uralkodó szívét egy időre a magyar nemzetből elfordítaniok; bölcsességét, igazságosságát rágalmaik sötét fátylával még sem tudták megtevesztetni.

A nemzet 12 éves gyásza után kezdli már az uralkodó a magyar alattvalói hűséget, hazánk fontosságát megismerni és 1860-ban alkotmányt ígér; 1861-ben pedig meg is adja.

De az ekkor adott alkotmány nem elégítheti ki a nemzetet, mert nem felelt meg a nemzet történelmi jogainak. Tovább tűr tehát és Deák Ferencz tanácsára, bizva ügye igazságában, az ural-

ködő igazságszeretetében és bölcsességében, az időtől vár teljes elégtételt.

Bizalma nem csalta meg; mert volt az uralkodó környezetében a nemzetnek — rozszakarón kívül — egy hatalmas szószólója is, Erzsébet királyné, ki nemcsak a csüggedő nemzetbe önt új meg új reményt, hanem vissza is hordítja a nemzetnek királyi férje szívét.

1867. jún. 8-án ős Budavárában oly fénynek, a nemzetnek oly igazi és impozáns lelkesedésével történik meg I. Ferencz József magyar király és felséges neje, Erzsébet királyné megkoronázása, minőre példa még a loyális magyar nemzetnek lélekemelő eseményekben oly gazdag történelmében sincs.

Ime az 1867. koronázás jelentősége!

E napot a magyar királyság 9 százados történelmében nemcsak az teszi páratlan fontosságúvá, hogy e napon tette fel a nemzet lelkesedése jelenleg uralkodó I. Ferencz József apostoli királyunk fejére az ősi szent koronát, hallgatta meg királyi esküjét, hogy hazánkat mindig alkotmányosan, azaz, az ország törvényei szerint fogja kormányozni; de nevezetesen különösen azért, mert e napon szűnt meg a magyar alkotmánynak 19 évig tartó felfüggesztése, tűnt el a hosszú és káros félreértés, mely annyi időn át tartá elfordítva egymástól a legloyálisabb nemzet és legalkotmányosabb király szívét; mert e napon történt meg a nemzet és uralkodója kibékülése. E nap óta váltá fel a költsónos féltékenységet és bizalmatlanságot az a szeretet és ragaszkodó bizalom, mely apostoli királyunk dicsőségére, hazánk és nemzetünk javára a már-már halálkészen indult ősi magyar királyságnak ismét vissza adta tett-és életterejét. E naptól indult ki az a lazas, fokozott munkásság, melylyel a szabadddá lett magyar nemzet százados mulasztásainak helyrehozásához fogott, hogy Európa művelt nemzetei között azt az előkelő helyet ismét elfoglalhassa, mely hazánkat dicső múltjánál fogva megilleti.

E nap következménye királyunk 28 éves oly alkotmányos uralkodása, és viszont a nemzetnek oly tántorithatatlan ragaszkodása, hogy mi méltán mondhatjuk királyunkat a legalkotmányosabb uralkodónak és ő felsége nemzetünket — mely királyai iránt annyiszor mutatta magát az önfeláldozásig hűnek, — a dynasztia legerősebb, legmegbízhatóbb támaszának.

És ha e naphoz, melynek 28 éves fordulóját üljük ma, van kötvé az új Magyarországbán minden előrehaladás, fejlődés és jollét; és ha — a mint hiszszük — e napon, mint biztos alapkövön, épül fel az új ezer évben a magyar szabadság és alkotmány még dicsőbb és fényesebb palotája: hazafias lelkesedéssel forduljunk a mindenható, a nemzeteket és királyokat védő nagy Istenhez és kérjük:

Tartsa meg még sokáig a magyar nemzet és ő felsége minden alattvalója javára, a mi szeretett királyunkat, I. Ferencz Józsefet!

Tartsa meg a magyar nemzet hű és hálás szeretetében Magyarországvédőangyalát, Erzsébet királynét!

Nemes ifjúság! Azt mondják »a történelem az élet mestere!« Én különösen mondhatom ezt nektek a magyar történelemről, mert ha igaz az, hogy a multon épül fel a jelen és jövőndő; akkor hazánk jövőjére a magyar történelemnek dicsőségben és szenvedésekben oly gazdag lapjai igazán bő tanulságokat és tapasztalatokat szolgáltathatnak.

Azt mondtam, hogy történelmünk gazdag dicsőségben, de gazdag gyászos eseményekben is. És e dicső és gyászos események mint megannyi intő jelek, hangosan kiáltják, mit kell hazánk javára tenni és mit kell érte kerülnünk! Nagygyá és boldoggá tette hazánkat Nagy Lajos és Mátyás uralkodása alatt a nemzetnek haza- és királyszeretete, a kölcsönös és feltétlen törvénytisztelet; boldogtalanná, szegénynyé tette ezt az országot, a mohi pusztán és Mohácsnál a sir szélére taszította a trónnal és egymással való viszálykodásunk, a törvény megvetése, kötelességeink elhanyagolása.

Történelmünk minden lapja hangosan kiáltja: szeresd a hazát! szeresd, tiszteld a királyt! Hiszen a magyar vitézség legszebb tettei, a magyart minden más népek fölött jellemző, két legszebb erényéből, a trón- és hazaszeretetből vezethetők le. A mi történelmünk a nemzetnek hazájához és királyához való hűségét annyi önfeláldozó példával bizonyítja, mennyit egyetlen nép történelme sem tud felmutatni.

Főlemlítsem-e most, hogy hazánk második alapítóját IV. Bélát, hogyan mentették meg saját életök feláldozásával Forgách Endre és társai? Elmondjam-e az önfeláldozó hűség ama szép példáját, midőn Széchy Dezső, Károly Róberttel ruhát cserél és úgy rohan a biztos halálba, hogy királya életét megmentse. Felhozzam-e, hogy Forgách és Garai, Mária királynő védelmében szenvednek hősi halált? Leírjam-e a magyar amazon, Rozgonyi Czeczília vitézségét, midőn élete kockáztatásával menti ki a szerencsétlen nikápolyi ütközetből a zsarnok Zsigmond királyt?

Vagy talán a magyar lojalitás és nagylelkűség ama szép jelenetének emléket elevenítsem fel, midőn Mária Terézia 7 fejedelem seregétől fenyegetve, mindentől elhagyatva, az ősi magyar hűség és vitézséghez fordul? Emlékeztesselek, hogy mily lelkesült riadalommal kiáltanak fel a rendek: »Életünket, vérünket!« De nem folytatom tovább a magyar királyhűség példáinak felsorolását, sem a magyar hazaszeretet más szép példáit nem említem fel. Ott van hazánk történelme, nyissátok fel, lapozgassatok szorgalmasan benne és tanuljátok meg belőle: a hazát, a királyt szeretni, szolgálni, értők élni és ha kell, halni!

Közlő: Sz. Kr

A száműzött.

Vétkeztem és büntetésül
Vasbilincsek kezemen;
Nehéz bűnnek átka, terhe,
Súlya van a szívemen!

Bűnömért egy örök éltén
Fogság lesz a jutalom...
Rabba lettem s zárt czellámban
Epeszt, öl a fájdalom!

A madár künn vígan cseveg:
Agról-ágra röpködve;
Csak én sirom bánatomat,
Elzárva a börtönbe!

Bűnöm előtt, mint a madár
Szabadságot élveztem;
Szabadságért felaldozám,
Hogyha kellett mindenem!

De így fogva — elhagyatva:
Rideg éltém és sivár...
Öröm többet nem, — csak bánat,
A mi mostan reám var.

Oh e falak komor hangja
Lelkemet úgy átjárja;
Tépő moraj, vadkiáltás
Szívemet is felrázza!

Egy szűk szoba hideg köve,
S durva darocz nyug-ágyom;
Sötétségben a rabbilincs,
S egy kis mécs a világom!

Lelkem kábul, ... eszem elhagy...
Hisz' nem vagyok rabmadár,
Földrengető betyár, kire
Súlyos, nehéz vasláncz vár!

Örményhontól messzeföldön
Idegenben élek én;
Zsarnok dühe, kigyult szive
Távol üzött vétkemér!

Számúzetve csak én vagyok,
Mindenkinek honja van;
Ez a rabság faj ugy nekem:
Oh, mért lettem hontalan?!

Esztegar Gergely.

Kisebb közlemények.

Vilmos német császár tavál Umberto királylyal az örmény mechitháristák Szt.-Lázár szigetét is meglátogatta. Nem ez az első eset, midőn koronás fő látogatja meg e gyönyörű szigetet és a tudós atyákat, kiknek híre messze elterjedt. Évvel az alkalommal Umberto király »Italia keresztje« című jelvénynyel tüntette ki a derék szerzet érdemes érsekét: Gurjehián Ignácot,

A „Magyar Állam“ tárczája. »Oseredetünk kutatása« (keleti viszonylatok) czim alatt a többek közt ezeket mondja: »Kívánatos, hogy a keleti irodalmakban lelhető nyomok kellő interpretációja végett az ázsiai irodalmak behatóbb ismerőivel is igyekezzünk szives viszonylatba jutni. De hát nem könnyű dolog ám ez azokkal a tanultakkal szemben. Még az örményekkel lehet valamire menni az erdélyi örménység hazafias buzgalma révén...«

A tengerbe fuladt örmény hagyatéka. A »Wladimir« nevű orosz hajó, mely a Fekete-tengeren egy olasz hajóba ütközött — emberei közül mintegy 30 személy fuladt meg. Ezek közt volt Thumájancz Krikor nevű bákui gazdag örmény is, ki feleségével és egyik leányával megfuladt, ellenben 17 éves leánya és kis fia megmenekedett. Thumájancz holttestét megtalálták és Bakuban temették el fényesen. Boldogult, kinek 3 millio rubelnél több vagyona volt, 10.000 rubert hagyott az ecsmiádzini templomnak, 5000 rubelt a Györgyféle akadémiának (Écsmiádzin), 5000 r. a susi-i iskolának, 5000 r. a tiflisi Nerszeszféle iskolának, 20000 r. a bákui »emberszerető« egyesületnek, 5000 r. a bákui Ripszimaféle iskolának, 5000 r. a bákui örmény nők egyesületének, 20000 r. a Bakuban építendő új örmény templomra, 20000 r. tőkének kamatai öt szegény iskola felségelésére fognak fordíttatni. Összesen 75.000 rubel.

A beduin arabok közt. Arabia egyik gyakran emlegetett kikötőjében, Dseddá hánban, — mely tudvalevőleg a mekkai mohamedán zarándokoknak rendes kiszállási helye és hírhedt fészke a

mozlim fanatizmusnak, — közelebből nyolcz beduin orozva lelötte az ottan székelő angol, orosz és francia konzulokat, a kik együttesen sétakirándulást tettek. Az angol vicekonzul azonnal meghalt, az orosz és francia konzulok állapota reménytelen. Feltűnő (habár magában véve mit sem bizonyít) azon különös véletlen, hogy épp azoknak az államoknak képviselői ellen követtetett el, a török uralom alatt álló helyen e merénylet, a melyek az örmény kérdésben közbenjártak a portánál; mi azonban nem vezethető vissza okvetlenül vallási vagy politikai indokra, — annyival inkább, mert más európai hatalmasságnak — Hollandiát kivéve — nincsen is diplomáciai képviselője Dseddáiban.

Irodalom és művészet.

Örmény festőművészek. Egy törökországi örmény festőművész: Arság (Arsaces) Fetvádsiánról írnak most a lapok; ki Rómában képezte ki tehetségét a genre (életkép) és architektúr (építészeti)-festészetben. Az utóbbi években Fetvádsián az osztrák fővárosban, Bécsben élt, — s most, hogy visszakészül Kis-Ázsiába, kollektív kiállításban mutatja be olaj, aquarel és pastell műveit, melyek többnyire a konstantinápolyi színes tarka életet tükrözik vissza! Egy szintén ünnepeelt magyarországi örmény festőművészről: a több évig Münchenben élt, s ott művész-iskolát alapított Hollósy Simon hazánkfiáról pedig azt olvassuk, hogy 17 évi külföldi tartzkodás után Budapestre érkezett. A milleniumra nagyobb képet szándékszik festeni és tervének megvalósítása végett jött haza.

Szamosújvári album. Zeffer Lukács helybeli népiskolai tanító, ki a fényképészetet Budapesten gyakorlatilag elsajátította, azon szép tervvel foglalkozik, hogy Szamosújvár városát és népét, illetőleg a szamosújvári élet kiemelkedőbb s festőibb mozzanatait mintegy kétszáz darabra menő fényképi felvételben fogja a milleniumi kiállításon bemutatni; a mely kabinetalakú fényképek egy kollektív albumban lesznek elhelyezve. Zeffer tanító már hozzá is fogott e me dicséretes vállalat kiviteléhez, — s mi előre is szívesen ajánljuk az ő szamosújvári albumát, (mely a szerző útján annak idején megrendelhető lesz) általában a nagyközönség, különösen pedig a jövő évi kiállítás érdeklődő látogatói figyelmébe!

Közgazdasági élet.

Fényűzés. Ezelőtt a falusi örmény nép olyan ruhát viselt, milyent a házi ipar készített. A juh gyapját otthon dolgozták fel; majd minden háznál volt szövőszék; vászonra penzt nem adtak. De az orosz török háború óta az élet megváltozott; most a falusi asszony, leány, selyem, atlasz ruhát visel... miért férje, apja, nem egyszer kerül az uzsorás kőrnci közé.

Filloxera a Kaukaszban. Az orosz kormány a filloxera elleni védekezés czéljából dr. Horváth Gézát, a budapesti rovar-tani állomás főnökét pár évvel ezelőtt meghívta, s Horváth e czélból a Kaukaszba utazott. Oroszországban a filloxera még kezdetleges állapotban volt, s éppen ez indította az orosz kormányt arra, hogy a szőlővész megelőzésére, jobban mondva ellensúlyozására a szükséges intézkedéseket még idejekorán megtegye, nehogy a vész oly előkészület nélkül találja, mint hazánkat.

Mi újság az örmény világban?

Angol-török konfliktus. Sir Currie angol nagykövet Konstantinápolyból táviratokat küldött a szíriai kormányzásnak székhelyére, a bejruti angol főkonzulhoz, melyben felhívja őt, hogy haladéktalanul értesítse, ha a brit középtengeri hajóraj megérkezik. Szaid pasa, torok külügyminiszter a táviratról értesülvén, megjelent személyesen Sir Currie nagykövethél, s kijelentette előtte, hogy a porta az örmény kérdésre vonatkozó javaslatokra a legközelebbi napokban válaszolni fog. Időközben közhírré jutott, hogy a minisztertanács legutóbbi ülésében elhatározta, hogy a hatalmak javaslatait el fogja utasítani; diplomáciai körökben azonban azt hiszik, hogy a határozatot meg fogják változtatni. A helyzetet mindamellett igen komolynak tartják, s ez okból a börzén is pánik uralkodik!

Bulgária és az örmény ügy. A »Neue Preue Presse« azt írja, hogy minél tovább időzik Ferdinánd bolgár fejedelem Párizsban, annal szilárdabbá válik a hit, hogy itt tulajdonképp a francziák közvetítésével foganatosítandó diplomáciai akcióról van szó, mely Bulgária és Oroszország viszonyának javítására irányul. Beszéli, hogy Bulgária, az örményországi vérengzések révén napirendre kerülhető keleti kérdés szempontjából igen jó szolgálatot tehetne — Oroszországnak!...

Nyugtalanság a török fővárosban. Konstantinápolyban egyik éjjelen három tengerészkatona végigrohant Pera utcáin, folyton azt kiabálva: Hol vannak a gyaurok (keresztények), halál reájuk! Agop pasa unokaöccsét súlyosan megsebesítették.

Válsághírek Egyiptomból. Az egyiptomi alkirály, mint írják, ismét összetűzött az angolokkal, s Nubar pasa kormányát, mely angolbarát politikájáról ismert, el akarja távolítani. Angha azonban támogatja az örmény származású kormányelnököt. A politikai helyzet Egyiptomban ezidő szerint annál válságosabb, mert előrelátható, hogy a porta Angliának, az örmény dolgokba avatkozása miatt, a khedivét fogja támogatni.

Felüls szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Dseráz Minász, a „L' Armenie“ szerkesztője.

ՄԻՆԱՍԻ ԶԵՐԵԶ

Angolországban az utóbbi évek alatt három politikai hírlap képviselte az örmény nemzeti érdekeket, a mely hírlapok örmény hazafiak által szerkesztve, francia és angol nyelven iparkodtak terjeszteni egész Európa, illetve a művelt Nyugat legelső nemzetei körében az örmény népfaj történeti és civilizatorius érdemeit, — s ez alapon felkölteni a külföld irányadó köreinek rokonszenvét, a Keleten elnyomott örmény kereszténység mostoha helyzete s részvétel érdemi szennedéseit iránt.

Miután a „Hájászdán“ (Örményország), ezen francia és örmény nyelven megjelent londoni örmény közlöny több évi sikeres pályafutása után megszűnt, — két politikai organum képviselte az örmény nemzeti érdekeket az angol világvárosban (eltekintve az örmény-barát angol

lapoktól), névszerint: a „The Anglo-Armenian Gazette“ és Dseráz tanár lapja: a „L' Armenie.“ Mindkettő kizárólag az örmény nemzetet érdeklő politikai, tudományos és népismerető közleményeket tartalmaz és egyetemes képét igyekszik adni a nemzet életének.

Azonban a változatos tartalmú, angol nyelven megjelent „The Anglo-Armenian Gazette“ élete nem nyult hosszúra; ma Londonban csak a kitűnően szerkesztett „L' Armenie“ képviseli az örmény érdekeket.

A mi Dseráz lapját illeti, ennek kitűzött programját képezi az 1878-ban tartott berlini nemzetközi kongresszus határozmányainak, — a mennyiben ezek az örményeket érdeklő reformokra vonatkoznak, — törvényszerű végrehajtását ellenőrizni és szorgalmazni; szóval a törökországi örmények részére szerződésileg biztosított, de mindeddig érvényre nem emelt jogok életbeléptetését s ez által a keleti örménység helyzetének jobbrafordulását előmozdítani.

Dseráz derék angol-francia lapját (mely angolul ezt a címet viseli: Armenia. An anglo-french journal-political and literary; francia címe ez: „L' Armenie. Journal politique et litteraire“) 1890-ben indította meg. Havonként egyszer jelenik meg. Az angol és francia kiadás egyszerre lát napvilágot. A két kiadás egész évi ára 15 schelling = 18 franc 75. Néha-néha illusztrációkat is hoz.

Dseráz tagja volt annak a jelentékeny bizottságnak, mely a berlini kongresszuson Örményországot képviselte. E nevezetes kongresszus örmény képviselői voltak: Krimján Hájríg, a mostani „kátholikosz,“ a szomorú véget ért Choren-Nárbej Luszinján érsek, Dseráz Minász és Pápásián. Dseráz e címét lapjának homlokán is használja („Ex-armenian delegate at the Berlin congress“). Dseráz Konstantinápolyból, hol tanárkodott, ment Londonba. Itt az egyetemen a keleti nyelveket tanítja. Európai hírnévre tett szert; levelezésben áll lapunk szerkesztőjével is. Ő küldötte a neves angol hírlapíró: Fitzgerald Károlyt Szamosújvárra. Egyenesen Londonból értesített minket örmény levéllel, hogy Fitzgerald hozzánk száll meg.

Hosszas tanulmányútát tett Európában is. Személyesen részt vett a chicagói „vallások parlamentjében“ (ő volt e parlament elnöke), hol a különböző egyházak és vallásfelekezetek képviselői gyűltek össze néhány napi tanácskozássra...

Örményországról talán senki sem tartott sikerültebb felolvasást, mint Dseráz Minász tanár. Az „Alliance Française“ londoni választmánya kérte őt fel erre. Dseráz a kérésnek 1894. máj. 12-én tett eleget. London híres „University College“-jének egyik terme zsufolásig telt meg érdeklődő hallgatósággal, mely francziákból, angolokból és örményekből állott. Két óráig beszélt a szeretett tanár hallgatóinak szép franczia nyelven Örményországról és az örménységről.

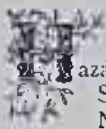
Előbb Örményország földrajzáról, történelméről és termékenységéről szólott; azután a családi életet festette. Remek felolvasásának azon része, mely a házasságot tárgyalta, különösen a jelen volt franczia nőknek tetszett. A tudós felolvasó végre régi és újabb irodalmunkról és íróinkról szólott. Elmondotta, hogy az örmény irodalom Kr. u. a. negyedik században, — tehát akkor, midőn Európában, a latin és görög kivételével, irodalomról még szó sem volt — a virágzás tetőpontján állott. Beszélt arról, hogy valamint az ősök az idegen irodalmak jelesebb termékeit lefordították a gazdag örmény nyelvre, úgy jelenleg is a világirodalom kiválóbb műveit anyanyelvén olvashatja az örmény. (Milton, Hugo és a t.). Az „Elvesztett paradicsom“ örmény fordításából is olvasott egy részletet. Olvasott egy pár örmény költeményt Pátkanián és Turián versciből; felolvasta az örmény „Dzidzernág“ (Fecske) című költemény franczia fordítását is...

Több munkát írt; kitünő, rokonszenves szónok. A százszüni vérengzés után Angol- és Francziaország nem egy nagyobb városát látogatta meg, hol jelentékeny felolvasásokat tartott az „örmény kérdés“-ről. Legtöbb nyilvános beszédét így fejezi be: „Az örmény nemzetnek missziója van és e fontos misszió nem más, mint európai műveltséget terjeszteni — Ázsiában!“

Szongott Kristóf.

Áboviáñez emlékére. *)

Hazádnak fénye, büszkesége,
Sasként magasban röpködél;
Nagy szelleineknek mintaképe,
Hazáért éltél, szenvedél!...

Minden betű, melyet leírtál,
Jelezte nemzeted sebét...
S fölgyújtá honfitársaidnál
A honszeretet szent tűzét.

* * *

S mi lőn dicső művednek ára?
Szipberia ólombányája!...

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A vándi ékiratok.**) —

III.

Hogya a nagyszerű vízi mű, melyet előbbeni köz-
leményünkben leírtunk, Menuas király alkotása,
bizonyítják a feliratok, melyek a csatornát futásában ki-
sérlik. Résztint az építéshez felhasznált kövekre, résztint a
szomszédságában levő sziklatömbökre vagy sziklafalakra
vannak illesztve, mint látszik, különösen oly helyeken, a
hol nagy nehézségekkel járt az építkezés. Nagy szám-
mal vannak például Artamid környékén, a hol Belck
és Devey consul több új feliratot találtak egymástól
legfeljebb ötven-száz, olykor alig tíz meternyi távolságban.

*) „A Verk Hájászdánl“ („Örményhon sebei“) czíniű legelső nem-
zeti irányregény hőnecelt trója, trodahní tevékenyséének színteréről egyszerre
eltúnt, s a szíberiai olombányákban fejezte be életét. S. G.

**) C. F. Lehmann. Das vorarmenische Reich von Van.
(Deutsche Rundschau, 1894. LXXXI. Bd.)

Ezeknek a feliratoknak lényeges tartalma a következő: „Menuas, a hatalmas király építette ezt a pili-t. Menuaipili a neve.“ Nyilvánvaló, hogy a „pili“ csakis a a csatornára vonatkozhatik, melyet alkotója, a király, saját nevével ruházott fel. Erre azonban csak akkor lehetett rájönni, a midőn Belck pontosan meghatározta a feliratok lelhelyét. Más különben alkalmasint megtartották volna azt a fordítást, melyet eme felirat-csoport egyik régebben Európába került példányának adtak: „Menuas állíttatta ezt a feliratot, Menuas-felirat a neve“, ámbár okszerűleg alig lehetett volna feltenni, hogy a király egy vagy épen több feliratot, melyek eleve őtőle származottaknak valának megjelölve, még külön is „Manuas-felirat“-nak nevezzen el.

A Menuastól származó csatorna-feliratok ily módon nemcsak kulcsot szolgáltatnak az ékiratok megértéséhez, hanem, a mi még fontosabb, kétségtelenné iették, hogy a ván-i ékiratok kimagyarázásának nélkülözhetlen előfeltételét a lelhely s a netalán fenmaradt építkezési emlékek pontos megfigyelése képezi.

Valamint a szóban forgó helyen a „csatorna, vízvezeték“ szónak, akként sikerült másutt több építés-technikai kifejezésnek a felderítése, a melyekből képet lehet alkotni Menuas király sokoldalú s felette kiterjedt építészeti tevékenységéről. Egy további csatornán és két városon kívül őt hirdeti alkotójának több vár és kisebb erődítés is. Menuas ugyanis szerencsés hadjáratok folytán országainak határait, mint a felirataiból kitűnik, sokkal szélesebbre terjesztette ki, a mint eddig vélték. Az apja, Ispuinis számára elfoglalta az Urmia-tó déli partjától délnyugatnak fekvő s északon az eriváni rónáig nyuló területeket. Ispuinis halála után meghódította a Murad felső folyásától az Euphrat nyugati forrásvízeig terjedő földet s a syr államok megcsonkításával kiterjeszté birodalmát délnyugaton Malatiyeh-ig (Melitene), mely addig hűbérese volt az assyroknak. Szóval Menuas király máris ura volt annak a nagy területnek, mely egyfelől az Urmia-tó nyugati partjától Malatiyehig s Erzerumig, másfelől északon az Araxestől az Urmia-tó partjáig terjed.

Fiának, I. Argistis-nek uralkodása delelőjét jelzi a ván-i birodalom hatalmának. Diadalmas csatáinak során, melyekről a ván-i várhegyen sziklába vésett terjedelmes feliratok tesznek bizonyosságot, átkelt az Araxesen, Erivánon túl a Göksái-tó északkeleti partjáig hatolt és a mai eriváni és karsí kormányzóságok területeit birodalmához csatolta. Keleten pedig elfoglalta az Urmia-tó délkeleti s keleti partjainak mentén elnyúló területeket s ebből az alkalomból dicsekedve említi meg az egyik ékiraton, hogy ismételve megverte Assyriának seregeit. Nyugaton is megingatta az assyroknak uralmát.

Amaz assyr királyok közé, a kikkel hadakoznia kellett, tartozik III. Salmanassár (783 – 773. Kr. e.), ki az assyr források szerint egy évtizedet meghaladó uralkodási idejének több mint felerészét az „Urtu“ elleni háborúban töltötte el. Közvetlen két utódja, úgy látszik, felhagyott a ván-i birodalom elleni küzdéssel, míg az utóbbinak Argistist követő ura, II. Sardur sikerrel folytatta atyjának hadi vállalkozásait. Már-már úgy látszott, mintha Előázsiának nyugati része állandóan a ván-i uralkodók fenhatósága alá esik s csakis az ő népek illetheti istenét s annak helytartóját, a királyt a „világ urá“-nak büszke nevével, melyet már az assyrok elleni nagy küzdelem elején maguknak adományoztak.

Mihamar megfordult azonban az események kereke. A bibliai Tiglatpileser személyében ismét tetterős uralkodó lépett Assyria trónjára, ki az assyr fenhatóság visszaállítását tűzte ki feladatául és e feladatot meg is oldotta. Már uralkodásának harmadik évében (743) jelentős győzelmet aratott Sardurnak az ostromlott Arpad syr város felmentésére sietett hadai fölött s szét tépte ezzel ama szövetségi és hűbéri kötelékeket, melyek az apró syriai államok fejedelmeit Örményországhoz fűzték. Hosszas tusákban Assyriába keblezván be vagy a saját hűbéreseivé tevén ezeket a fejedelemségeket, döntő csapást mért Tiglatpileser a ván-i birodalomra. Behatolt annak szíveig (733) s ámbár a várhegyen fekvő erőd bevehetlennek bizonyult, szétrombolta a lábainál fekvő s a Me-

nuas-csatorna által öntözött kert-várost, Tosp-ot, a mely elhagyatva maradt azóta mind e mai napig.

De azért nem hódolt meg a ván-i birodalom lakossága az assyrok előtt, sőt inkább bámulatos kitartással küzdött tovább a függetlenségeért. I. Rusas, kit az assyr feliratok többnyire Ursa-nak neveznek, elkeseredett ellensége volt Tiglatpileser második utódjának, az assyr II. Sargon-nak. S midőn a nagy véd- és dacszövetségből, melyet Assyria ellen létrehozott, egyik láncszem a másik után kihullott, nehogy a gyűlölt ellenség rabszolgaságába kerüljön, önkezeivel vetett véget életének.

Csalódtak azonban az assyrok, ha azt hitték, hogy most már háborítlan urai lesznek Örményországnak. A szerencsétlen Rusas fia, II. Argistis ezután is sok dolgot adott az assyrok győzelmes királyának. Egy assyr helytartó jelentése Sanherib vagy Sargon királyhoz, tanúságot tesz ama szigorú rendszabályokról, melyeknek az urartaiak, Örményország őslakói ez időtájt alá voltak vetve az assyrok részéről.

Nem csoda, hogy mindenkor ott találjuk őket Assyria ellenségeinek sorában. Sanherib király gyilkosai — saját fiai — a testvérük, Asarhaddon ellen folytatott küzdelem folyamán Örményországban találtak menedéket. A kimmeriekkel, az indogerman törzsbeli északi barbárokkal, kiknek az assyr birodalom elleni első rohamait nagy nehezen visszaverte Asarhaddon, a legújabb buvárlatok szerint összeköttetésben állott Argistis fia, II. Rusas örmény fejedelem s országának későbbi újrалendülése nyilván arra a megrázkodtatásra vezethető vissza, melyet a kimmeriek betörései folytán már ekkor szenvedett az assyr birodalom.

II. Rusas utódjáról, Crimenasról nem jutattak reánk részletes tudósítások. Fiának, III. Rusasnak és III. Sardurnak Assurbanapal-hoz menesztett követségeivel (655—640 Kr. e.) megszűnik a chaldok vagy urartaiak ősi örmény birodalmáról való történeti ismeretünk. Az assyr ékiratok szerint ezeknek a követségeknek indító oka a hódolat s az assyr hatalom kegyének keresése volt. Joggal fel lehet azonban tenni, hogy ezek a követségek csak

azt tették, a mi még régibb időkben is szokásban volt s a napjainkig fennmaradt gyakorlatnak is megfelel: a megtörtént trónváltozást jelentették be az egyenrangú szomszéd uralkodónak.

Vajjon hol volt az ösörmény birodalom fővárosa, Chaldís isten székhelye ezekben az időkben, midőn szétrombolták már az assyrok a Menuas király alkotását?

A legújabb felfedezések által erre a kérdésre adott nagyérdekű választ jövő közlésünkben találja meg az olvasó.

— A negyedik közlemény legközelebbi füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Az édes anya szeretete.

Nem rég hagyott el az én drága jó anyám, Isten szólította őt és neki mennie kellett, — pedig mily szívesen maradt volna itt s folytatta volna ezt a küzdelmes életet, csakhogy körülünkben lehessen. A mióta eltűnt, azóta mindig az anyai szeretet megmérhetlenségéről gondolkozom.

Míg közelemben volt, míg láttam arczát, hallottam hangját, míg nem éreztem hiányát az ő tiszta lánggal égő, önfeláldozó nagy szeretetének, addig nem jutott eszembe ez eszmével foglalkozni; hanem azon idő óta, mióta nem pihenhet tekintetem ebben az életben többé soha spha az ő feledhetlen kedves arczán s jóságos szemeiben nem láthatom többé a visszatükröződő határtalan szeretetet; mióta füleimben nem hangzanak az ő komoly, aggódó, szeretetteljes szavai; mióta elvesztettem őt; mióta ez a vérző mély seb tátong a lelken, mely a tőle való elszakadás miatt keletkezett, azóta birom igazán felfogni, megérteni azt, a miről már annyian irtak, a mi felülmul minden más érzelmet, melyet nem emészt meg az idő, mely változatlan marad a végső leheletig: a véghetetlen anyai szeretet.

Eddig az én feledhetlen édes anyám szemeiből kisugárzó szeretetnek meleg fénye világította meg életútam, miként az éltető napsugár a földet; de mikor az ő szemei örökre lezárultak, akkor elsötétült lelkem előtt minden, mint midőn az éj fekete szárnyaival beárnyékozza az egész látóhatárt s az égbolton egyetlen csillag sem tűndöklök.

Mikor a koporsót lehocsatották a sírűregbe s a dal-egylet énekelni kezdé e gyászdalt:

»Hosszú kinok tengeréből partra ért a szenvedő,
Ényhe ölen álmaival várja már a temető...«

akkor szemeimet elboriták a könnyek és zokogtam, sirtam keservesen; de midőn a föld göröngyei reá hullottak arra a koporsóra, mely lelkem drága kincsét rejtí magában, akkor úgy éreztem, mintha szívemet kiszakították volna s egy nehéz követ helyeztek volna keblembre.

Aztán ott állottam némán, megfagyott könnyekkel szemeimben a behantolt sír előtt, oly közel hozzá és mégis oly megmérhetlen távolban...

Az a gondolat, hogy alig egy ölnyre van hozzám a koporsó, melyben a jó édes anya pihen; az a gondolat, hogy forrón szerető szíve jéghideggé vált, hogy az a szív soha többé nem fog gyermekeiért dobogni; az a gondolat, hogy azt a drága lényt soha soha többé ez életben látni nem fogom, — pedig csak egy ölnyi távolság választ el tőle, de ez a távolság még is oly véghetetlen nagy, nagyobb a föld területénél, nagyobb, mert az enyészet birodalmába élve eljutni nem lehet, — e gondolatok szinte örüllté tettek.

Anyám temetése óta a keblemet elárasztó könyek jéggé dermedtek, nem tudnak szemeimhez feljutni és szívem megkövült...

De nekem tulajdonképpen nem az a czélom, hogy mély bánatom elmondásával untassam a tisztelt olvasót, hanem inkább az, hogy az anyai szeretet magasztosságát ecseteljem. Igaz ugyan, hogy erre a szívemet ért nagy veszteség ösztönzött s azért remélem, hogy elnéző lesz

irányomban a nyájas olvasó, hogy elbeszélésembe lelkem keservét is beleszővöm.

Oh hisz ugy szeretnék sírni, hullatva fájó könyeimet!
Oh! miért oly erős ez a köszív, miért nem törik ketté?..

Az ember élete sivár, örömtelen, ha nincs ki őt szeresse, ha nincs ki szeretetét visszazonozza, mert a szív szeretetre van teremlve.

Mily boldog az, kinek édes anyja van!

A ki élvezheti az anyai szív páratlan szeretetét, az nélkülözhet minden más vonzalmat. Az édes anya szeretete mindent kárpótol, az anyát — ha kihűlt, ha megszűnt dobogni szerető szíve — nem pótolja senki.

Megtörténhetik (ily eset már nem egyszer adta elő magát), hogy az, ki sirig tartó forró szerelméről annyiszor biztosított, ki az oltár előtt szent eskűvel fogadta, hogy életútadon, bármily göröngyös leend is az, hű társad lesz mindvégig, kiben minden örömed, reményed, vágyad, boldogságod összpontosult, kinek tekintete, mosolygása, édes szavai, ölelő karjai mennyországgá varázsolták előtted e földi létet, a kiért minden áldozatra képes leendtéél, — elhagy téged egy másikért, kinek oldalánál szebb, kellemesb életút kínálkozik, nem törődve azzal, hogy ezáltal mily iszonyúan sajnó sebet ejtett sziveden.

És ekkor, a mint örült fájdalmad a kétségbeesés örvényéhez sodor, édes anyád feléd tárt karjai mentenek meg.

Van barátod, kinek hűségében föltétlenül bizol, ki előtt szived nyitott könyv: megosztod vele minden örömedet, minden bánatodat, lelked az ő lelkével össze van forrva, legalább te azt képzeled, elhalmozod őt szeretetteddel, barátod pedig, ha érdeke ugy kívánja, elfordul tőled, nem akar többé reád ismerni. Téged a csalódás mélyen elkészerít, hited megtörik, gyűlölettel, megvetéssel telik el szived mindenki iránt. Oh pedig van egy lény, ki nem gyűlöletet és megvetést, hanem határtalan tisztetel, szeretetet és hálát érdemel, kiben csalódní soha sem fogsz, kinek hű kebelén kisírhatsz lelked mély keser-

vét. Hajtsd bánatos fejedet a jó édes anya szerető keblére, ott vigaszt, enyhülést fogsz találni.

Hitestárs, szerető, barát, testvér, sőt még az apa is okozhat fájdalmat, vághat lelkeden vérző sebet, egyedül az édes anya az, ki soha sem szomorít meg, ki sebedet gyógyítani iparkodik, ki örömödben leli fel boldogságát, ki véghetetlen szeretetében még a szellőtől is védeni akar.

Még a gonosztevő iránt — kit a világ megvet, kitől apja, testvérei, szeretője, barátai átokkal ajkukon, undorral fordulnak el, — sem alszik ki az anya kebléből a szeretet érzete; vérzik szíve gyermekeért; ha lehetne könnyei özönével mosná le homlokáról a szégyenfoltot s kész volna életét áldozni érte, ha ezzel megválthatná őt.

A hitestárs, szerető, apa, testvér, barát szeretete gyarló, kicsiny az anya önfeláldozó nagy szeretetéhez viszonyítva.

Ila valaki azt mondaná nekem, hogy vannak gonosz, kegyetlen anyák is, erre azt felelném, hogy az ilyenek nem méltók az anya elnevezésre, ezek szörnyetegek. Mert a kit így neveznek: édes anya, az csak jó, nemes, önfeláldozó s szeretetben felülmulhatlan lehet.

Azt pedig merem állítani tapasztalatom folytán, hogy különösen az örmény nők, mint anyának szeretete véghetetlen, határt nem ismerő.

Fájó irigység tölti el keblemet azok iránt, a kiknek édes anyjuk van!

Anyám gyenge, törődött, öreg nő volt és mégis közelében erősnek éreztem magamat küzdeni az élet viharaival; most pedig úgy érzem, mintha erőm elhagyott volna, mintha nem bírnék szilárd léptekkel haladni előre e küzdelmes életpályán.

Csak az tudja, az érezi igazán, hogy mily kipótólatlan az anya szeretete, ki többé nem bír e drága kincsessel.

A kinek édes anyja van, az tisztelje, becsülje, szeresse mindenekfölött azt az angyali teremtetést, lesse el még a gondolatát is, mert csak az édes anya tud igazán, önzetlenül szeretni.

Mily boldog az, a kinek édes anyja van!

De vajjon boldog-e az édes anya? Boldog-e az, kinnek egész valóját gyermeke iránti szeretete tölti be s a kinnek viszonzásul oly kevés szeretetet juttat gyermeke?...

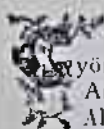
E kérdésre én a feleletet megadni nem tudom, erre feleljenek az édes anyák.

Én még csak annyit mondok, hogy legyen áldva Istentől az az önfeláldozó, magasztos, szent érzelem: a z édes anya szeretete!

Kritsa Klára.

Azraela.

Örömyörű, ifju lány, még alig hogy gyermek,
Angyali, szép fejét tenyerébe hajtja,
Alig jut észbe, a jegenyék mellett,
Várokznak reá, édes apja, anyja,
S amint elmélyedve, hosszan, soka nézik,
Reá mutat a szép, busongó leányra,
Szól az apa halkan: »Az én szívem vérzik!«
S felelt reá a nő: »Nem értesz hozzája!«

»Ilyen a szép leány, az mind ilyen fajta,
S hozzá még a miénk mily bubájos gyermek,
Csupa tűz, csupa láng, de meglátszik rajta,
Ösünk ereiben, hogy örmény vér csergett.«

De csodák csodája! halványúl a lányka,
Anyja óhajtását veszi parancsszónak,
S még csak egy sohajtól sem remög meg ajka,
Apáczák nevelték, lemondónak, jönak.
Mégis oh szörnyűség! nagy bűn terhe szívéen,
S hogy lerázza Isten ad-e erőt hozzá?...
Két sötétlő szempár nyomot hagyott lelkén,
S ezért a szempárért mindenét od'adná.

Hosszú idők után egy nap aztán végül,
Nagy komolyan állott a tükör elébe,
Szép, aranyos fátylat tettek reá ékül,
Menyasszonyi fátylat lürtös szép fejére.

S amint vőlegénye megbüvölve nézte,
Azt kérdezi halkán: »Fogja-e szeretni?«
Bágyadtan kaczag fel, átölelik érte,
S megremegek, hogy ő még most sem tud feledni.

S az ábrándos lányból hallgatag asszony lett,
Arczára ráborult búbanatnak árnya,
Remegő lelkében emlék űz emléket,
S annyi közt legszebb a komor falu zárda,
O úgy érzi, hiszi, szűk kis czellájában,
Csak egyetlen egyszer omolhatna térdre,
Mit nem bír feledni a világ zajában,
Azt a két szép szemet elfeledné végre.

De mégse! de mégse! pokol így az élet!
S eltitkolt gyönyörtől ragyog szeme újra,
Vaj' ki tehet róla, hogy ily messze tévedt,
A sötét bánatnak erre is van utja . . .
És a hön szeretett ifjunak egy éjjel,
Titkon küldött szolga vivé a hírt gyorsan,
Sötét az ég alja, egy csillag sem tűnt fel,
S várnak rá epedve a szomszéd kastélyban.

S szép-e még mint régen, hogy megtudja végül,
Odaállott újra a tükör elébe,
S majd hogy összeomlott a nagy ijedtségtől,
Háta megett ott volt, mellette a férje,
És szólt hozzá lágyan: »Oly hosszú időkip,
Oh mond Azraela, nem hasztalan vártam?
Kivánj tőlem mindent, s ha akarod addig
Várok, míg szemedben fellángolást láttam.«

»Kivánj Azraela, kincset érő éket,
Drága igazgyöngysort habshér nyakadra,
Hollófürteidre gyémánt diadémeket,
Könnnyű, lenge selymet karcsu derekadra,
Megszerzem tenéked mi csillogó, fénylik,
Arny mellette csupán a te hidegséged« . . .
Felkaczag gunyosan: »Ah beh furcsa mégis,
Követelhetnék, s én még most is csak kérek.«

»Enyém vagy már régen!« s alig hogy borítja
A gyönyörű asszonyt csókja özönével,
Remegve a kintől egyetlen barátja
Allt meg a küszöbön feldúlt, kikelt képpel,

»Nem a tied! nem! nem!« s a sötét vad éjben...
Puskalövés, jajszó lebben tova gyorsan...
Ah gyilkos! kit talált? az asszonyt?... de mégsem...
A ház ifjú ura rogyott alá holtan.

Pillanatnyi mély csend, s a sötét, vad éjben...
Jajszóval rémesebb hang hullámszik tova...
Vad, örült kacagás, s a kialvó fényben,
Sikolt a szép asszony: »Nem akarlak soha!«
»Ne nyulj hozzám!... távozz!... véres vagy!... jaj!... félek!...
Majd gonddal hajlik le a halotthoz szépen,
Reáborúl, költi, igéri, ha ébred,
Majd szeretni fogja a lelkéből mélyen.

Sallak Róza.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XX.

Márkovics család (kis-terpesti).

E nemes család czímerverszerzői Márkovics Antal és Emanuel fivérek, csanádmegyei táblabírák, néhai Márkovics Adeodát, előbb Szamosújvár városi tanácsnok, utóbb nagyváradi postamester fiaai voltak, kiket V. Ferdinánd király Bécsben 1839. október 3-án kelt adomány-levelével (donationalis) — tekintetbe véve ép úgy az atyának, mint említett fiainak a közpályán, s különösen Márkovics Antalnak, mint Csanádmegye biztosának a pusztító epemirigy (kolera) megszüntetése körül tanúsított ernyedetlen és önfeláldozó tevékenységét, — a biharmegyei kis-terpesti uradalomnak 8180 ft. 2 $\frac{1}{2}$ kr. összeg árán történt megvétele alkalmából a „kis-terpesti” előnév használatának engedélyezése mellett hozzátartozó-

ikkal u. m. Vincze-János, Márton-Sándor, Antal-Károly-Rezső és Anna-Józsa-Petronellával. Márkovics Antalnak hitestársától, László Máriától született gyermekeivel s mindkét czímerszerző fivér valamennyi mindkét nembeli törvényes utódaival együtt nemesi rangra emelt. E királyi adománylevél így hangzik:

Nos Ferdinandus Primus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum humillimam supplicationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis et consideratis integra fide, fidelibusque ac utilibus servitiis Fidelium Nostrorum Antonii et Emanuelis Fratrum amborum Markovics, Comitatus Csanádiensis Tabulae Iudiciariae Assessorum, quae iidem vestigiis denati Genitoris sui Adeodati condam Markovics, dum viveret Postae Magistri Magno Varadini, qui non modo in hac officii Postae Magistri sphaera, verum etiam praegesto antea munere Senatoris liberae regiaeque Civitatis Nostrae Transylvanien-sis Szamos-Ujvár, omnes officii sui partes zelose una ac fideliter explevit, presso pede insistentes, Ipsi quoque signanter autem antelatus Antonius Markovics, qui tempore grassantis morbi cholera in qualitate Commis-sarii politici Comitatus Csanádiensis, delata sibi gravi provincia omni cum solertia et dexteritate defunctus est, sed et secus ambo, pro temporum ratione et occasionum exigentia, laudabili bonum commune promovendi conatu praestiterunt, ac quemadmodum Nobis de ipsis benigne pollicemur, in futurum quoque pari fidei, fidelitatis et constantiae ardore Nobis et Augustae Domui Nostrae Austriacae semet devotos et gratos exhibere non desinent, Possessionem Kis-Terpest, Comitatus Bihariensi ingremiatam, iam dudum ad Iurisdictionem Sacrae Regni Nostri Hungariae Coronae devolutam, totum item et omne Ius Nostrum Regium, si quod possessioni huic etiam aliter inhaereret, aut eadem, et idem Nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concernerent Maiestatem, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris videlicet arabilibus, cultis et incultis,

Agris, Pratis, Pascuis, Foenetis, Foenilibus, Silvis, Nemo-
ribus, Montibus, Collibus, Vallibus, Vineis, Vinearumque
promontoriis, Iure etiam Montano, aquis, Fluviis, Pesci-
nis, Piscaturis, Pisciumve clausuris, Paludibus, et aqua-
rum decursibus, Hortis, Molis, Molendinis, et eorundem
locis Braxatoriis, Educillis item et Macellis, genera-
liter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum sua-
rum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis,
et eandem Possessionem Kis-Terpest dicto Comitatus Bi-
hariensi ingremiatam de Iure et ab antiquo spectantibus
et pertinere debentibus, cum suis metis et limitibus, in
metalibus literis occasione resignationis attacti Boni con-
fectis, datumque decimae quartae Maii, millesimi octin-
gentesimi trigesimi sexti prae se ferentibus, et Resigna-
torio Instrumento in Archivo Nostro Camerali asservato
sub D. adjacentibus, uberius designatis et deductis erga
effective altissimo Aerario Camerali Nostro Regio illatam
memoratae possessionis Kis-Terpest in octo mille centum
octuaginta florenis, duobus item et dimidio Crucigeris
Monetae Conventionalis subsistentem aestimationalem sum-
mam iisdem fratribus Antonio et Emanueli ambobus
Markovics, eorundemque sexus Masculini haeredibus
perennialiter, Fraeminei vero sexus Descendentibus Iure
dumtaxat inscriptio, ad vires videlicet supra expositae
octo mille centum octuaginta florenorum et duorum ac
medii crucigerorum C. M. aestimationalis summae valo-
ris, item utilium aedificiorum et meliorationum non ex
soli natura provenientium, sed sumtibus procuratarum,
suoque tempore debite legitimandarum, detractis praevie,
si quae per Impetrantes, aut eorum successores Bono
huic superinducta fuerint oneribus, benigne dederimus,
donaverimus et contulerimus; ac insuper humillima co-
rundem supplicatione ea propter Nobis facta, benigne
inclinati in signum uberioris erga Eosdem Antonium
et Emanueleam ambobus Fratres Markovics, Gra-
tiae et Clementiae ac Munificentiae Nostrae Caesareo-Re-
giae praedicatum quoque De Kis-Terpest iisdem Hae-
redibusque et posteritatibus eorundem legitimis utriusque
sexus universis, una benigne contulerimus, et concesse-

rimus, immo damus, donamus, conferimus, concedimus-que Iure quo supra utendi, possidendi, pariter et habendi (salvo Iure alieno praesertim Ecclesiarum Dei) harum Nostrarum secreto sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur, in pendenti communitarum vigore et testimonio Literarum, quas Nos in formam Privilegii Nostri Regii redigi faciemus. dum eadem Nobis in specie fuerint reportatae; Et siquidem supra nominati fratres Antonius et Emanuel Markovics iam de Kis-Terpest ac per eos legitimi Ipsorum Haeredes et posteri utriusque sexus universi iam nati, et in futurum Dei Benedictione legitime nascituri, signanter prioris Antonii videlicet Markovics e Consorte sua Maria László progeniti tres filii: Vincentius Ioannes, Martinus Alexander, et Antonius Carolus Rudolphus, filia item Anna Josepha Petronella virtute praesentium Nostrarum benignarum Literarum Donationalium in Coetum et Numerum verorum ac indubitatorum praelibati Regni Nostri Hungariae Partiumque eidem adnexarum Nobilium iuxta Titulum 4. partis primae suapte cooptarentur et adscriberentur, ac a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Iuribus, Praerogativis et Immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui et indubitati repetiti Regni Nostri Hungariae partiumque eidem adnexarum Nobiles, haecenus quomodolibet de iure, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, usuri, fruituri, et

gavisuri essent; Hinc in ulterius Nostrae erga Eosdem Antonium et Emanuelem, ambos fratres Markovics de Kis-Terpest, Gratiae et Clementiae ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum, haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum, horizontaliter in duas aequales areas dispartitum, quarum superior rubra, duos Leones aureos ad posteriores divaricatos pedes in mutuum con-

spectrum erectos, anteriorumque pedum altero stellam sex radiorum argenteam sursum tenentes, alterum vero sibi invicem porrigentes exhibet, inferior autem coelestini coloris area, Apiarium argentatum solo prasino superpositum defert Apiculis aureis circa illud sparsim volitantibus. Ipsi porro scuto superincumbit Galea Tornearia clathrata, seu aperta, purpura suffulta, auroque reducta ac monili et torque Collum ambiente aurea pendulo decora, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, Regioque diademate, virum militarem cataphractura argentea munitum, caput casside tectum, et manu sinistra latus fulcientem, dextra vero districto Gladio minacem, Lumborum tenuis, proferente redimita, Laciniis, seu Lemniscis hinc aureis et rubris, isthinc argenteis, et coeruleis, a Cono Galeae ad latera scuti mixtim, ac symmetrice defluentibus, totumque decenter exornantibus; Quemadmodum haec omnia in principio, seu capite praesentium Literarum Nostrarum Privilegialium pictoris edocta manu et artificio, propriisque et genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur; iisdem Antonio et Emanueli ambobus Fratribus Markovics de Kis-Terpest, ac per eos Haereditibus et posteris Ipsorum legitimis utriusque sexus universis iam natis et in futurum Dei benedictione legitime nascituris, danda duximus et conferenda, decernentes, et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae, partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, praerogativis, indultis, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iisdem natura vel antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, ubi vis in proeliis, certaminibus, pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus et singulis quibusvis Militaribus et Nobilitaribus exercitiis, nec non sigillis, velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum

generibus sub merae, verae, sincerac, vetustae et indubitatae Nobilitatis titulo, quo Eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Honoris, Dignitatis et praeceminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare ac illis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posterí ipsorum legitimi utriusque sexus universi valeant, atque possint. Datum per manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Antonii Comitís Majláth de Székely, Camerarii et act. int. Status Consiliarii Nostri, per Regnum Nostrum Hungariae Dapiferorum Regalium Magistri, Comitatus Zempliniensis supremi Comitís, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariae Aulae Nostrae Regiae, prout et Ins. Ord. S. Stephani Regís Apostolici Cancellarii, in Imperiali Urbe Nostra Vienna Austriae, die tertia Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Trigesimo Nono, Regnorum Nostrorum Hungariae Bohemiae et reliquorum anno Quinto.

Ferdinandus Primus m. p. Antonius Comes Majláth m. pr.
Carolus Pauly m. pr.¹⁾

A kisterpesti Márkovics család czimere tehát a következő: A vágott pajzs felső vörös mezejében két ágaskodó, szembenéző, arany oroszlán első lábával egy hatágu ezüst csillagot tart; az alsó kék mezőben pedig zöld talajon álló ezüst méhkasba azt körülörpdeső arany méhek sietnek. Sisakdísz: koronából kinövő, ezüst páncélba öltözött vitéz jobbában kivont kardot villogtat. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst²⁾.

Mártonfi család.

E nemes család czimerszerzője Mártonfi Krisztof, szamosújvári örmény kereskedő volt, kit nejével

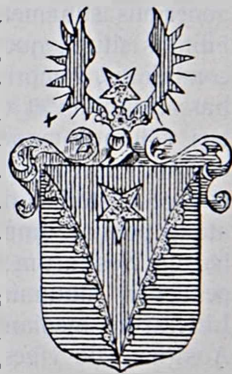
¹⁾ Aradvármegye 1839-ik évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1604—ik száma alatt őrzött hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher L. i. m. e család és czimere nem fordul elő.

Miklósi Terézzel, Kajetán fiával és Róza leányával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékaival a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek, különösen pedig az éppen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárba önkényt beszolgáltatott nagyobb pénzadománya megjutalmazásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július hó 26-án kelt czímerlevelével nemesi rangra emelt. E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod cum regnandi suavitatem actibus munificentiae inesse compertum haberemus; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Christophori Mártonfi, quaestoris Armeni et civis oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum, imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse benigne confidimus, eundem Christophorum Mártonfi, consortemque eius, Theresiam Miklósi, ac filium Caietanum et filiam Rosaliam, iam natos et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros liberos, eorundemque haeredes et posteros utriusque sexus universos, de supremæ potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum, nobilium duximus annuerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut

ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Christophorum Mártonfi, praefatosque ipsius declaratae benignitatis signum, veracque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum coeruleum, quod ipsum cuspis rotundata rubea a capite ad pedem ducta, ex utroque latere aureo crispato ornata, seu fimbria adhaerente conspicua findit, in pectore stellam quinque radiorum auream exhibens: scuto superimposita cernitur galea tornearia clathrata, seu aperta coronataque ad dextram obliqua, nobilibus dari consueva, inter duas expansas alas minio tinctas stella scutaria fastigiata, a summate, seu cono galeae laciniis, seu lemniscis ad dextram aureis et coccineis, ad sinistram vero coeruleis et pariter aureis in scuti latera venuste defluentibus, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Christophoro Mártonfi, praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem

Mártonfi es. czimere.

incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, tentoriis, clypeis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praecminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi ac reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo nobilitamus, damus, ac conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore, et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta mensis Julii, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Joannes Georgius Vest m. pr.¹⁾

A Mártonfy család czímere tehát a következő: A kék pajzsban függő, arany csipkeszegélyű, vörös éket ötágu aranycsillag díszíti. Sisakdísz: két nyílt vörös szárny között koronán tündöklő ötágu aranycsillag. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-arany.²⁾

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családot figyelemükre nem méltatják.

„Az örmény konyha kézikönyve.“

E cím alatt hozta az „Armenia“ júniusi füzeté a chádájégh (bábakalács) készítmódját. Honn nem létem miatt sajnálatomra e füzetet csak a napokban olvashattam át s így elkésve írhatom meg azt, hogy mire használhatni a tojás fehérét.

Magától értetődik, hogy ezt csak a kezdő gazdaszszonyok számára írom.

Kérem a tekintetes Szerkesztő urat, szíveskedjék e soroknak becses lapjában helyet adni. Tudja én amolyan takarékos vén leány vagyok, a ki nem szereti, hogy semmi kárba vesszen. Tartok attól, nehogy azok, kik a szakácművészet terén még járatlanok, megkésztvén a nagyon ügyes utasítás szerint (melyben az is benfoglaltatik, hogy egy liter tojás sárgáját és egy liter fehérből és sárgából álló tojást kell hozzá adni) a chádájéghot, a tojás fehérét, mely a liter tojás sárgájából elválasztatik, mint hasznavehetetlent megsemmisítsék.

Tehát, midőn a tíz darab chádájéghot megsülve kieszedjük a kemenczéből, akkor a tojás fehérét kemény habbá verjük s a hány tojásból maradt az vissza, annyi kanál tört czukrot vegyitünk bele. Azután abból viasszal kikent pléhre kanállal kis dombocskákat rakunk s a már meggyengült melegű kemenczébe tesszük és csak a következő napon vesszük ki onnét.

Ez ugyan nem örmény csemege, de legalább a tojás fehéré elhasználódik. Különben ezt én egy öreg örmény nőtől tanultam.

Szivárvány.

Czetz Gergely úti napjából.

1858. aug. 15-én hajóztunk át Szt-Lázár szigetére, hol az örmény érsek és az örmény mechithárista szerzetes papok laknak. Egyik pap jelentett be minket: azonnal az érsek elejébe vezettettünk, kivel örményül beszél-

gettünk; nagyon szívesen fogadott. Pater Lukács, ki a mi dialectusunkon is tudott örményül beszélni, a klastrom — mit a szerzett Odsenigo nevű dogétól kapott ajándékba — minden nevezetességét megmutatta nekünk.

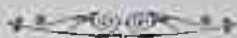
Nevelőintézetükben, mely igen jól van rendezve, kétféle növendékek vannak; 1) növendékpapok, kiknek nem szabad kilépni és 2) világi tanulók, kik akkor hagyhatják el a szerzetet, mikor akarják; ezek többnyire a Rafael-féle alapítvány jótéteményeit élvezik, de vesznek be fizetéses tanulókat is. A növendékek mindnyájan örmények, kik többnyire Konstantinápoly- és Krimióból jöttek. Nevezetes a könyvnyomda, mely 1855-ben a párisi világkiállításra küldött több nyelvű könyvpéldányokért Napoleon aláírásával ellátott oklevelet nyert. Szép a muscum is, melyben két mumia, több régiség és egy 1300 éves örmény könyv van. A természettani szertár értékes eszközökkel dicsekszik. Megnéztünk mindent, a kertet és a külső épületeket is.

Tíz órakor beharangoztak: bementünk a templomba. Mivel ünnepnap volt, maga az érsek pontificált infulával; sok pap assistalt, a növendékpapok pedig énekeltek, de nem úgy, mint nálunk, hanem egészen keleti módorban. Mise után ostyát osztogattak egy tányérból, mindenki vett, mi is vettünk belőle. Azután a sekrestyébe mentünk; pater Lukács megmutatta nekünk az infulát és a gazdag templomi ruhákat. Feltűnt előttünk a következő epitaphium, mi a sekrestye padolatán márványba van vésve: „Stephanus Acontius Kövér comes Transilvaniae, Mechitharistarum tertius Abbas Gen. Archi-Eppus Siuniae primus, morum svavitae omnibus carus, virtutibus, scientia, meritisque clarissimus. Obiit IV. kal. Febr. anno MDCCCXXIV. aetatis LXXXIV. Eques Alexander Rafael Armenus ex Madrasio Londinensi devotionis ergo H. M. P.

Innen ismét a klastromba mentünk; meg voltunk hívva ebédre; de mert távoznunk kellett, ott reggeliztünk: málnás italt és kávét hoztak. Megajándékoztak két örmény könyvvel, 4 nagyobb és több kisebb emléképpel. Beirtuk neveinket a látogatók könyvébe. Oly szívesek

voltak, hogy saját gondolájokkal vitték be minket Velenczébe. *).

Közli: Sz. K.

Kisebb közlemények.

József főherczeg Szamosújvárt. Városunk igen fényesen és lelkesülten fogadta jún. 23-án Ő Fenségét, ki körünkbe jött, hogy a mult év végén itt elhelyezett honvéd lovassági osztály felett szemlét tartson és megtekintse a díszes lovassági laktanyát, mely a városnak 200 000 frtjába került. A megszámlálhatlan díszes közönség lelkes éljenzéssel és a fuvózenekar a Hunyadi indulóval fogadta a népszerű főherczeget a pályaháznál, kit Szolnok Dobokamegye nevében báró Bornemissza Károly főispán, a város nevében Placsintár Dávid polgármester és a gör. kath. egyházmegye nevében Szabó János püspök üdvözölt — szépen. Az üdvözlő beszédekre igen szívélyes választ adott a főherczeg, ki a pályaháztól egyenesen a gyakorlótérre hajtatott, hol nagy figyelemmel követte a honvédluszárság gyakorlatait, melyekkel a főherczeg teljesen meg volt elégedve. Gyakorlat után megtekintette az ujonnan épült laktanyát, hol ismételve kifejezést adott elismerésének azon áldozatkészségért, melyrel a város e csinos laktanyának létet adott. Délben a püspöknel a kir. herczeg tiszteletére fényes ebéd volt, melyre a főherczeg kíséretén kívül hivatalosak voltak: br. Bornemissza Károly főispán, Placsintár Dávid polgármester, dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő, Gajzágó Ferencz táblai bíró és a helyben állomasozó honvédosztály főbb tisztjei. Ebéd után meglátogatta a főherczeg, a püspök, a főispán, a polgármester és dr. Molnár kíséretében az örmény kath. székesegyházat, hol Bárány Lukács főesperes kalauzolása mellett, a többek közt megnézte azt az örmény püspöki ornatust, mit Eleonora királyné ajándékozott Verzereskul püspöknek, — és az I. Ferencz király által, a bécsi »Belveder« gyűjteményből templomunknak ajándékozott Rubensféle híres oltárképet. Örömmel nézte meg az ősei által szívesen adott nagybecsű ajándékokat. »Bár mindenütt így őriznék meg a mult emlékeit« így szólott a főesperes-plebánoshoz, azután kocsi-ra ült és a pályaházhoz hajtatott. Itt köszönetet mondott a szíves fogadtatásért, azután a nagy közönség lelkes éljenzései közt — elutazott.

*) Czetz Gergely ezt az utat Placsintár Dávid, Szamosújvár város jelenlegi polgármesterének és Gálszter adótárnok tarsaságában tette meg. Két füzetből álló úti jegyzeteit könyveivel együtt a gymnasium könyvtáranak ajándékozta.

Teck herczeg leánya. A »Bp. Hirlap« tudósítása szerint Ő Felsége családjában eljegyzésre készülnek. Ferencz Ferdinánd főherczeg, a magyar királyi trón leendő örököse készül eljegyezni egy magyar vérből (illetve főúri családból) származó angol királyi herczegnőt, Teck herczeg leányát. Ezen házassági ügyben Károly Lajos, kir. herczeg és neje Ő Fenségeik Bécsből Londonba utaztak. Ez érdekes házassági tervről különösen azon okból kell itt említést tennünk, mivel épp Teck herczeg, (az angol királynő rokona) említettett mint a visszaállítandó örmény autonom állam leendő uralkodója. Örvendetesnek tartjuk: hogy Armenia praesumptiv trónjelöltje, a magyar korona örökösével családi összeköttetésbe lép, — annyiival inkább, mert a Teck-család azon aránylag kevés számú angol családok közé tartozik, melyek a katholikus egyháznak hívei!

A magyar kiállítás faluja. Az ezredéves kiállítás néprajzi, háziipari és amateur-tárlatát tudvalevőleg egy külön faluban állítják ki, a melynek az építéséhez már hozzá is fogtak. A falunak lesz több középülete, iskolája, községháza és huszonöt magán (falusi) lakása, mindenik más és más vidékről való minta után építve. A magyar utczában lesz dunántúli, alföldi, palócz, székely típusú ház; a német és a nemzetiségi utczában német (szász), vend, oláh, szerb, tót, ruthén ház, stb. — Szóval mindenféle lesz ott, csak a saját mulasztásunk folytán a magyar-örmény typust, mely legalább egy boltberendezés alakjában lett volna szemlélhető, fog távolléte által tűndökölni. Minden ház melléképületeinek berendezése ugyanolyan minta szerint készül, a hogy maga a ház épült, — s a házban levő életnagyságú, mozgatható, utánczolt alakok az illető népviselet szerint lesznek felöltöztetve s akként csoportosítva, hogy a jelenet egyszersmind valamely népszokást, (lakodalmat, templomba készülést, stb.) mutasson be. A főtéren bástyaszerűleg elhelyezendő bazároknak magyar specziálisokat fognak árulni: mindenféle nevezetesebb háziipari cikket, továbbá szőtt kelmét (»szöttes«), varrot-tast, vékát, kulacsot, s ételneműeket; mint pozsonyi kiflit (»mákospatkó«), kassai sódort, debreczeni czipót, stb. — Hogy miért kellett, nekünk elmaradnunk innen is a »chádájegh«, »dáláuzi«, »káta«, szóval a magyar-örmény konyha különlegességeinek, valamint a honi örmény hentes-árúknak kiállításával? szintén nehezen érthető. — Az iskolát a kultuszminiszterium építteti hasonlóképp mintaszerűen, a közegészségügyi tanács és a községi jegyzők tervezete nyomán. A falu keretében lesz egy debreczeni csárda is, a mely már nagyjából felépült, s a melyben a jövő év alatt debreczeni szakácsné főz tisztán magyaros ételeket. — A lapunkban annak idején javaslatba hozott »örmény ház«-ban ugyanezen berendezést létesíthettük volna (egy vállalkozó örmény vendéglős behelyezése mellett) az örmény konyha frissen készítendő ételeire nézve is. Megjegyzéseink most már természetesen nagyrészt, habár nem is

egészen, elkésett észrevételek gyanánt tünnek föl, de feljogosítva éreztük magunkat azoknak illetően mintegy utólagos felújítására is, — mivel hogy annak idején, ez irányban oly időben szólaltunk fel, (az eljárási módokat is tüzetesen és indokoltan kifejtve) a midőn ismételt javaslataink még korántsem voltak túlhaladottnak tekinthetők. A mulasztás tehát, — melyről a fentebbiekben említést tenni ezúttal is (a tizenkettedik órában,) kötelességünknek véltük, — folyóiratunk szerkesztőségét a legkevésbé terhelheti!

A Zichy-expediczió kaspi-tengeri utazásáról (Bokhara felé) a társaság historikusa: Szádeczky Lajos, kolozsvári egyetemi tanár, egy budapesti laphoz intézett levelében így ír: Körülnézünk a hajón s páratlan ethnographiai gyűjteményben gyönyörködünk, Azsia és Európa népeiből: orosz, perzsa, lezg-avar, örmény, teke-turkmén, kizik-kum, tatár, kirgiz, bokharai, indus és néhány nyugat-európai tarkázza a képet, — sokféle nemzeti ruhában!...

Gyógyfürdők a Kaukaszban. Abbas-Tumán, a Kaukázus elsőrangú fürdőhelye, klimatikus gyógyhely, — hol örmény gazdag főúrnak is van több pompás nyaralója. E fürdő körülbelül Reichenhall-nak felel meg. Egy hosszú, kissé szűk völgyben fekszik, melynek lejtői részint lombos, részint tűlevelű fákkal vannak benöve, s a melyet egy hasonló nevű patak metsz keresztül. A Kaukázus számos fürdőhelyei közt vannak még különösen Borzom, (a Kelet »Vichy«-je), továbbá Tiflisz, ismert kénforrásaival, s Piatigorszk egész fürdőcsoportja. Mindazonáltal a mint Krimában Yalta, úgy a Kaukaszban Abbas-Tumán foglalja el az első helyet a gyógyfürdők sorában. E fürdő berendezése megfelel minden kívánnak, a mit csak egy modern fürdőhelyhez kötni lehet, s azért nemcsak a Kaukázus lakosai, hanem számosan keresik föl nyugati Európából is, jól lehet az odautazás nagyon hosszadalmas. Az idilli Abbas-Tumán-ban keres enyhülést ez időszert és gyógyulást súlyos betegségből az óriási Oroszbirodalom melibeteg trónörököse is.

A londoni magyar egyesület közelebből megtartott jótékony-célú bálját, melyen mintegy ötszázan vettek részt, a magyarok és örmények előkelő angol barátja: Teck herczeg (Arménia praesumptiv fejedelme) is meglátogatta.

Irodalom és művészet.

Világosító-Szt-Gergely évfordulója — mely az idén június 29-ére esett — alkalmával Kelet örmény népe, a nemzeti hajnalpir földerengő sugarainak hatása alatt bizonyára csak fokozott

ábitattal hangoztatta ősi egyházi énekeink eme bánatosan epedő fohászait:

»Ov hájr Krikor Luszávoric,
Lyér háj ázkisz méchithárics!« *)

Első »Értesítő«-nk. Megjelent a szamosújvári m. kir. állami V. osztályú gymnasium I. évi »Értesítő«-je az 1894/95 tanévről. Dr. Mártonfi Lajos ideiglenes igazgató-tanár teszi közzé. Az »Értesítő«, mely ügyesen van összeállítva, alakja csinos, nyomása tiszta. A dr. Mártonfi tollából eredő első cikk, mely »Adatok az intézet alakulásának történetéhez« címet visel, két utolsó bekezdését szó szerint ide is iktatjuk: »És most magyar hazánk államiságának az ezeredik évében, itt állunk ez új iskola bölcsője mellett, és erős hittel, jó reménységgel, és e haza minden fia iránti testvéri szeretettől áthatva nézünk a messze jövőbe! És örömkönny csillog szemünkben, mert hiszen e magyar állami intézet bölcsője fölött, egy, valamikor még idegen ajkú népnek, a havas Ararát tövéből ide szakadt örménységnek ajkáról halljuk zengeni azt az imádságszerű bölcsődalt:

Isten áld meg a magyart.«

Dr. Temesváry János iró társunknak lapunkban folyó cikksorozata külön lenyomatban, (könyv alakjában) is meg fog jelenni. A kik a magyar-örmény nemesi családok czimerei és czimerlevelei iránt érdeklődnek, annak idején megszerezhetik e könyvet magánál a szerzőnél; a ki a zombori főgymnasiumtól a napokban helyzetetett át a helybeli m. kir. állami főgymnasiumhoz. .

Közgazdasági élet.

Az idei termés. A trapezunti osztrák-magyar főkonzul jelentése szerint az őszi vetések a trapezunti és erzerumi vilájetek területén mindenütt jól állanak. — A trapezunti vilájet területén a tavaszi mezeti munka, az enyhe tél folytán korán megkezdhető volt s a vetési munkálatok akadálytalanul s kedvező viszonyok közt fejeztettek be. Sámson gabonatermő vidékén az idén az összes gabonával bevetett terület tíz százalékkal nagyobb, mint a múlt évben volt. Az erzerumi vilájet gabonaterülete ellenben tetemesen apadt, a mely körülmény oka a múlt évi rossz termés okozta szükség. Egyes vidékeken ugyanis a lakosság vetőmag hiányában földet bevetetlenül hagyta; az így parlagon maradt terület a művelés alatt álló összes területnek mintegy husz százalékára tehető.

*) Szent Gergely, Világosító,
Kér örmény, légy vigasztaló.

Mi újság az örmény világban?

A keleti bonyodalmak egyik fázisáról a »Magyarország«-ban a következőket olvassuk: »A jelek, melyek az örménykérdéssel egyetemben kezdenek mutatkozni az európai politikai láthatáron, teljességgel nem megnyugtatók. A keleti kérdés, legalább minden ezt mutatja, — új fázisba lép, melyben Angolország készül a domináló szerepet átvenni. Komoly fenyegetések hangzanak fel a legtekintélyesebb angol lapok hasábjairól, melyek abban a point-ben csattannak, hogy ha a szultán nem csinál rendet, akkor Anglia maga fogja megfenyíteni a nemzetközi jog flagrns megsértését. Ez természetesen — mondja az idézett lap — éppen olyan extrém álláspont, mint a másik, de éppen azért hangzik nagyon komolyan higgadt és meggondolt politikusok ajakáról! — Kíváncsiak vagyunk, — így folytatja azután az említett forrás, — arra az álláspontra, melyet az osztrák-magyar diplomácia szándékozik elfoglalni ebben az akuttá vált kérdésben, mely a Balkánon elfoglalt helyzetünkkel a legszorosabban összefügg. A delegáció dolga tisztába jönni a felől, hogy a monarchia természetes érdekköre, mily uton fog megoldatni egy esetleges konflágrációban, mely az örmény kérdés elmérgesedéséből támadhat — Európára?!«

Béke vagy háború? A »Kölnische Zeitung« monarchiánk új külügyminiszterének: Goluchovszky grófnak a delegációk előtt azon állításait, miszerint a politikai látóhatár felhőtelen, — tekintettel az örményekre és Kelet-Ázsiára, — optimistikusnak nevezi! E lap szerint Németország hozzá fog járulni Angol- és Oroszország minden határozatahoz. Törökország javaslatát a hatalmak együttes jegyzékére vonatkozólag a hatalmak nem fogják mérlegelni és a mennyiben Törökország elutasító magatartását az útban levő hajóraj megérkeztéig nem adja fel, komoly bonyodalmak keletkezhetnek.

Németország intervencziója. A »Kölnische Zeitung« arról értesül illetékes pétérvári forrásból, hogy a német császár energikus alakban azon tanácsot adta a szultánnak: fogadja el az érdekelt hatalmak jogos követeléseit, hogy megóvja Törökországot megalázó lépésektől. Az orosz fővárosban meg vannak arról győződve, hogy Angolország ez alkalommal komolyan el van határozva arra, hogy Törökkországgal szemben minden tekintet nélkül járjon el.

Nemzetközi óvintézkedések. A »Kölnische Zeitung« írja: Calice báró osztrák-magyar (konstantinápolyi) nagykövet Bécsbe érkezik, — de Goluchovszky gróf kívánságára megrövidíti szabadságidejét, s mindaddig állomásán marad, míg az örmény kérdést el nem intézik. A nevezett lap megjegyzi, hogy az örmény

és macedoniai kérdés még nagyon sok kellemetlenséget és zavart fog okozni. A török kormány lázas sietséggel szállít csapatokat a bolgár határra; s ebből azt következtetik, hogy a békét azon a ponton nagyon komoly veszedelem fenyegeti.

A diplomácia köréből. A »Magyarország«-ban olvassuk: »Legfelfűnőbb és következményeiben legveszedelmesebb Calice báró konstantinápolyi követünk szereplése az örmény kérdésben. Az e tárgyban Anglia, Francia- és Oroszország képviselői által Konstantinápolyban folyt tárgyalásokra, Ausztria-Magyarország képviselője: Calice báró is meg lett hívva. Calice báró a tárgyalások folyamán azonban kijelentette, hogy Ausztria-Magyarország, mint nem érdekelt fél semminemű állást nem foglal el az örmény kérdésben. — Angol és orosz részről meg azt is állítják, s miután eddig megczáfolva nem lett, igaznak kell vennünk, hogy Calice báró, mikor a szultán legutóbb kihallgatásra hívatta, azt tanácsolta volna a szultánnak, hogy a három nagyhatalom együttes javaslatait ne fogadja el, hanem utasítsa vissza. — Calice bárónak ez a váratlan fellépése nagy megűtközést keltett Európaszerte. (Csak a bécsi külügyi hivatal nem akar tudni róla.) Az orosz és angol sajtó már hónapok óta foglalkoznak Calice báróval, illetve szereplésével és ez, valamint a konstantinápolyi diplomácia rideg magatartása arra készítette Calice bárót, hogy Konstantinápolyt elhagyja.« Utodjául gróf Andrássy Gyula képviselőt emlegetik.

Törökország és az európai hatalmak. Az európai hatalmak részéről közös jegyzék intéztetett a portához, melyben azt követelték, hogy az örmény tartomány részére a berlini szerződés által megállapított autonómiát a török kormány léptesse életbe. Egy európai ellenőrző bizottság, illetve hatóság állíttassék föl, mely a reformok keresztűlvitelét és a vilájetek (kerületek) közigazgatását felűgyelet alatt tartsa. E bizottság elnökévé egy amerikai polgárt indítványoztak. E reformok kiterjesztessenek Erzerum, Bitlisz, Van, Sívás, Mamuret és Diarbekir-vilájetekre. Itt az örményeknek biztosított jogok életbeléptetessenek, a szenvedett károk megtéríttessenek, amnestia adassék, a börtönök megnyíttassanak, a száműzött vagy kivándorlott (menekült) örmények visszatérhessenek, a függő perek gyorsan elintéztessenek, a börtönök megvizsgáltassanak és a foglyok helyzete javíttassék, a válík vagyis a vilájetek főnökeinek kinevezésére nézve a porta adjon biztosítékokat, minden vilájetben ellenőrző tanácsok (bizottságok) alakíttassanak törökök- és örményekből a népszám arányában, s az áttérés egyik vallásról a másikra törvényesen szabályoztassék.

A török kormányválság. Nem szenved kétséget, hogy Dsevád pasa nagyverér és Szaid pasa külügyminiszter az örmény kérdésben elfoglalt álláspontjuknak estek áldozatul, bár meny

nyire igyekezzék ezt czáfolni a sztambuli félhivatalos. — Az új nagyvezér (Dsevá d pasa utódja) Szaid-kucsuk pasa lett; a kit megkülönböztetésül Szaid volt külügyminisztertől »kicsiny« melléknévvel szokták megjelölni. Dsevá d az ó-török párt embere, s az európai beavatkozásnak ellensége; Szaid mint oroszbarát és angolellesenes államférfi ismeretes.

A porta válasza. A porta részéről szóbelileg közöltetett Franciaország, Anglia és Oroszország nagyköveteivel, hogy a hatalmak előterjesztéseit elfogadja! A berlini szerződés határozmányainak teljesítési kötelezettségét a maga részéről elismeri, — ohajtja azonban, hogy az indítványozott reformok bizonyos pontjai még egyszer tanácskozás alá vétessenek. Együttal azon reményének ad kifejezést, hogy a szultán szuverénitásán és tekintélyén semmi esetre sem fognak bármí tekintetben csorbát ütni. Anglia és Oroszország nagykövetei ennek folytán meglátogatták a még mindig betegesen fekvő francia nagykövetet s elhatározták, hogy a porta által javasolt tanácskozásba belemennek. E viszonzválasz közöltetett is a portával.

A nemzeti ügy előhaladása. A török kormány válasza, melyet a három hatalom nagyköveteinek június tizenhatodikán adtak át, — török diplomáciai szokás szerint a nélkül, hogy az örmény nemzetről megemlékeznek, — elvben elismeri a reformok szükséges voltát és beleegyezik abba, hogy tartományi főbiztos neveztessek ki; de a hatalmak hozzájárulása nélkül. A jegyzék további tartalma oly határozatlan volt, hogy a nagykövek praecizebb válaszokat kértek, különösen ama pontok tekintetében, melynek részletezését maga a porta is kívánja. Azt a körülményt, hogy a nagyvezér már ily rövid idejű hivataloskodás után is oly előzékeny választ adott, kedvező értelemben fogják fel és azt hiszik, hogy az ügy egy lépéssel előbbre haladt. Oroszország és Franciaország részvétele az esetleges angol akcióban, mely Törökországnak első elutasító válasza után kérdésessé lett, — ismét valószínűvé kezd lenni; mindazonáltal kilátás van (bár csak hosszadalmas tárgyalások után) a portával való tartós megegyezésre. Egyidejűleg jelentik, hogy az angol flotta (hadihajóraj) első osztálya, az ázsiai Tripoliszba, tehát a szíriai kormányzóság felé, — a második osztály pedig északi irányban útnak indított. Az utóbbinak célpontja állítólag Szmyrna és Kréta szigete.

Az angol kormányváltság az örmény kérdés elintézésére szintén nem marad minden befolyas nélkül. Stambuli diplomáciai körökben az a nézet uralkodó, hogy a porta — tekintettel épp az angol miniszterválságra, — az örmény kérdés megoldását késleltetni akarja. A török kormánynál és az ottani udvari körökben ezzel szemben arra az ellenkező felfogásra utalnak, hogy Salisbury, mint az angol kabinet feje, az örmények ügyében csak még erélyesebben fogna fellépni, mint hivatalbeli elődje: Roseberry lord.

Anglia a válúton. Roseberry lord, az angol miniszterelnök visszalépése következtében Salisbury bizatott meg, a kabinetalakítással. Általános az azt hiszik, hogy Anglia magatartása az orrénny kérdésben e fordulat folytán némi változást fog szenvedni. Mint a »Budapesti Hírlap« írja, konzervatív angol körökben feltétlenül szükségeseznek tartják a reformokat Árméniában, a miben — úgy látszik — az európai hatalmok mindnyájan egyetértenek velök. Az egész örmény kérdés intézésére nézve azonban az angol konzervatív politikusok véleményei között is eltérések észlelhetők. Tulnyomó része, mely kipróbált, tapasztalt államférfiakat foglal magában, azt tartja a fofeladatnak, hogy a kérdés lokalizáltassék. Ez a politika, mint jól értesült oldalról hírlík, igen rokonszenves viszhangra talál az európai kabinetek legnagyobb részénél, a hol azt remélük, hogy az egész ügy diplomáciai úton fog elintéztést nyerni, mindazon kényszerrendszabályok kikerülésével, melyekhez a konzervatív angol politikusok kisebb része is beleegyezését adná. Természetes, hogy az ilyen diplomáciai elintézés alatt nem az ügy elhalasztása értendő; a mire Törökországban mindig nagy a hajlandóság.

Orosz-török barátság. A »Keleti Ertesítő« czimű könyomatos-újság, mely a Kelet politikai híreit közvetíti a lapoknak, júl. 1. kelettel hatástekelő (konstantinápolyi) táviratot közöl; melyből kitűnik, hogy a külpolitikai viszonyokban mind inkább meglátszanak az orosz-török szövetség nyomai. A mióta Said pasa lett a nagyvezér, a közeledés jelenségei sokkal nyilvánvalóbbak, sem hogy kétség férne hozzájuk!... Oroszország és Törökország egyformán ellenzik az utonom örmény állam létesítését; mert ez gyűjtőpontja lenne a török és az orosz területeken lakó örmények agitációjának. — Ha Oroszország, úgy mondják most, Anglia követeléseit támogatta, ez csak azért történt, hogy mérséklően működjék. Az orosz diplomácia megígérte a portának, hogy a viszonyok békés rendezése érdekében saját konzuljai által is közre fog működni, — még pedig nem csak az örmények, hanem a macedonok által lakott vidékeken is. Franciaország csatlakozik Oroszország magatartásához, hogy az első alkalommal fölvettesse a Salisbury-kormánylyal szemben Égyptom kiűritésének kérdését. — Diplomáciai körökben min ezek következtében nagy feszültséggel kísérik a viszonyok legközebbi alakulását.

Felölön szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Tudorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Egy erdélyi gyógyfürdő.

Adalék Szamosújvár helyrajzához.

Resztel a szamosújvári kerői fürdőből.

A kóro-fürdőtelepek, — az erdélyi részekben — alkat-elemét tekintve — paratlanul álló kénforrásainak ismertetése nélkül, — nem lehet megírni teljesen Szamosújvár helyrajzát!

A város határszélelől csak pár lépesnyi útszalag választja el e völgy-katlanban levő kies fekvésű fürdőhe-

lyet, — melynek bár évtizedekre visszamenő multja van, gyógyforrásainak felfedezése óta. — mégis inkább csak a reményteljes fejlődésben levő, mintsem a teljeskorúságot elért, virágzó hazai fürdők közé sorozható.

Szamosújvár határterületével földrajzi összefüggésben, népességével állandó érintkezésben lévén e szép kis fürdő- és nyaralóhely, sokkal több joggal nevezhetnők azt a város, mint a hegyen túl fekvő falusi község nevéről — annival inkább, mert a fürdő eddigi fejlődése Szamosújvár emelkedésével, jövője pedig városunk jövőbeli népesedésével és forgalmával szoros összefüggésben áll, s kölcsönhatásukat előbb-utóbb éreztetik egymással.

A mennyiben forrásaink a szobránczi és az angol harrowgate-i vizekkel szokott, vegyertartalom és gyógyhatás tekintetében, összehasonlítottatni, úgy látszik csak nagyobb pénztőke-befektetés, egy kis reklám, a téli saison berendezése, kényelmesebb lakszobák, szóval a mai balneologia ismeretes felvirágoztatási eszközeire, — de mindenestre jól kiválogatva, — lenne szükség, hogy néhány év alatt itt egy hírneves, s országszerte ismert, virágzó és jövedelmező gyógyfürdő jöjjön létre; mely jelentékeny emeltyűje legyen a város vagyonosodása, nép- és pénzforgalmának is.

Viszont a Szamosújvár emelkedésében és előhaladásában mutatkozó nagyobb lendület tagadhatlanul fejlesztő hatást gyakorolna a fürdő látogatottságára, — mely egy modern vállalkozó kezében a jövedelmezőség és komfort minden feltételeit megnyervén, — városunkra mint egyik közeli vonzerőre, bizton támaszkodhatnék; a kirándulók is telen-nyáron szaporítván vendégeinek lajstromát, — a mennyiben, a hidegebb évszak beálltával, rendes zártkoesi közlekedés létesíttetnek.

Akár a tulajdonos, akár egy vele szövetkezendő részvénytársaság adja meg a nagyközönségnek, ezen előfeltételeit a fürdő felvirágoztatásának, mindkét esetben a legjobbat lehetne várni annak legközelebbi jövőjére nézve; s az itt megpendített eszmék dúsan gyümölcsözhetnének úgy maga a fürdő, mint haladó városunk javára.

Mindazáltal jelenlegi állapotában sincs látogatók hiányában a szamosújvár-kérői gyógyfürdő, hol újabb időkben a közönség nagyobb kényelmére költséges átalakítások tétettek; de nem hiába, mert nyáron át sűrűn látogatják azt nemcsak a környék, de a távolabbi országrészek lakói is. Ezek közt volt a múlt év nyarán a magyar kormány jelenlegi elnökének neje is; ki a fürdőnek szintén rendes vendége volt. Itt megjegyezzük, hogy épp a miniszterelnök: báró Bánffy Dezső nevéről van az egyik gyógyforrás Bánffy-forrásnak elnevezve.

A fürdő porcellán-kádjai a legnagyobb kényelemmel vannak elrendezve jelenleg is, a források gyógyhatása szembetűnően tapasztalható bizonyos gyógyjavulatoknál; s ezenkívül a kellemes tájék is alkalmassá teszi arra, hogy környékünk e kies fekvésű pontja talán már a közeli jövőben virágzó fürdőhely legyen!

Sz. K.

A haza.

— Luszi. —

Mint katona bejartam Angliát,
Némethont és a szép Hispaniát...
Elöttem minden olyan idegen,
Nyugalmanat sehol fel nem lelem.

Magamhoz így szólék: Nincs itt hazám,
Innen távozni jó lesz: gondolom!
Becseseb előttem örmények hona,
Jó őseimnek édes otthona...

S mondám: barátim Isten veletek,
Boldog vagyok: hogy haza mehetek...
E gondolatra könnyvel telt szemem,
Legott repülni szárnyra kelt szívem.

Botom kezembe véve, — utazom,
Hogy lassan újból kedves otthonom.

S felejtsem el a tavollét alatt
Szívzaggatásban töltött napokat.

Az idegen föld metsző kinjait,
Szorongó keblem mely fájdalmait.
A viszontlátás édes öröme,
Sovárgó lelkem' kéjjel tölti be...

Utam utolsó napján feledém
A számkivetést, melyben éltem én;
Öröm kísérte minden léptemet,
S folvillanyozta fáradt testemet

Elöttem már a dombtető, s a fa, —
A honnan látható lakunk fala...
Es im reszketni kezdtek térdeim,
Örömkönyvekben usztak szemeim.

Egyszerre csak füst látszott az egen,
Megnyilott szám, s aldotta Istenem':
Tűzhelyünkről jött e füstgomolya, —
Légy üdvözölve örmények hona.

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A ván-i ékiratok.*) —

IV.

Mintegy négy kilométernyire keletnek a ván-i vár-hegytől emelkedik a Zemzemdágh hegyláncz, melynek nyugati részét Toprak-Kalehnek (földvár) nevezik. A Toprak-Kalehen néhány évvel ezelőtt az angolok által rendezett ásatások ősrégi építmények maradványait hozták felszínre, s azok között számos ipari tárgyat, job-

*) C. F. Lehmann, Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau, 1894, LXXXI. Bd.)

bára ércmunkákat, melyek különböző európai gyűjteményekbe kerültek. Legnagyobb részük a londoni British Muzeumban látható. A berlini gyűjteménybe került egyebek közt egy kis szobor. Főleg erősen aranyozott bronzból van előállítva; az arcz fehér kőből van, a nyak-ék beillesztett drága — most már kitört — kővekből készült. Berlinben vannak továbbá egy művészi kiállítású bronz trónnak részei, egy mozaik-kőpadló töredékei, ezüst és bronz karpereczek, stb. A toprak-kalehi leletekből Londonba jutott több bronz-paizs, állati alakokkal ékesítve. Az assyr domborművekből tudjuk, hogy az ily paizsokat áldozatul a templomok hejáratánál szokták felfüggeszteni. Ezeknek az áldozati paizsoknak a feliratai azt mondják, hogy „Rusas, Crimenas fia építette ezt a templomot Chaldisnak, a világ urának.“

A Toprak-Kaleh szírtetején tehát III. Rusas idejében Chaldis istenség főtemploma állott. Ez a felséges kiállítású szentély azonban csak részét képezte a nagyszerű városi telepnek, a mely egyik Rusas nevű király alatt jött létre; tehát mindenesetre azután, hogy I. Rusas idejében Tiglat-pileser szétrombolta Tosp városát. Erről az újonnan létesített fővárosáról a ván-i birodalomnak tanúságot tesz egy nevezetes felirat, melyről Belck, a felfedezője, ezeket jelenti:

A felirat vad hegyvidéken fekszik, mintegy 23 werstnyire keletnek Ván-tól és hat werstnyire Toni keresztény falútól, melyben husz nestorianus és tíz örmény család békés egyetértésben él. Az oda vezető út Ván-tól lassanként emelkedik fel a meredek Várrák-hegy lábáig s annak keleti oldalán egy patak mentén Toni-ig, két nagy, a ván-i kertek számára a kormány által készített vizgát szomszédságában. Toni-n túl a táj nyomban vad, kopár jelleget ölt. Meredélyes lejtők s keskeny hegyszakadékok váltják fel egymást hatalmas sziklamedenczékkel. A növényzet majdnem teljesen hiányzik.

Mintegy háromnegyed órai lovaglás után előbukkan a Kesis-Gölt (papok tava), mesterséges esőviz-torlasz, a melyet szintén a ván-i kertek számára készítették. Innen az út jobbra meredek lejtőn mintegy százötven meter-

nyire száll alá, midőn is 30—40 meternyire egy hegyszakadék fölött szembeötlik az ékirat. Különösen érdekessé teszi az a körülmény, hogy a legutóbbi időkig azon a helyen volt, a hova több mint kétezeröttszáz évvel ezelőtt illesztették, egyhangú, kietlen hegyvidéken, a hol soha nem volt s nem is lehet emberi telep, rendkívül meredek hegyoldal közepén, a hova a feljutás is felette nehéz.

Mintegy négy évvel ezelőtt a környék lakosai, nagy kincseket sejtven mögötte, kiemelték talapzatáról a nehéz feliratos követ s aztán a talapzatot magát is körülbelül négy láb hosszúságú és szélességű s másfél láb vastagságú sziklatömböt — néhány lépésnyire eltávolították eredeti helyétől, úgy hogy most egymás mellett fekszik mind a két kő. Alkalmasint ez alkalommal letört s a szakadékba esett a feliratos kőnek hiányzó felső része, — a melyet mindeddig nem sikerült megtalálni. Ez idő szerint csak a megmaradt részen levő felirat másolata áll rendelkezésünkre.

Belcknek a lelhelyről való pontos adatai alapján eme hiány daczára sikerült felderíteni a nevezetes emlék tartalmának lényegét. „Ha ez az emlék — így végzi leírását Belck — nem képezett határkövet, úgy bizonyára az ősrégi időkben előállított Kesis-Göllre kellett vonatkoznia, legalább a lelhely ezt teszi leginkább valószínűvé.“ Ez a feltevés teljes igazolást nyert. A felirathból azonban sokkal bővebb s fontosabb értesüléseket is meríthetünk.

Ezen a gyakran ismétlődő mondaton kívül: „Rusas szól,“ a mely semmi kételyt nem hagy fenn az iránt, hogy az e nevet viselő ván-i királyok egyikének okirataival van dolgunk, az assyr emlékekről ismeretes különböző jegyek előfordulása nyilvánvalóvá tette, hogy a felirat vízi építkezésekről s folyómeder szabályozásról beszél. Sőt egy folyónak a nevérol, Alaisról is említés történik. Feltűnő gyakran fordul továbbá elő a „Rusachina“ (Rusas városa vagy városai) szó s végül különösen említésreméltó, hogy szőlők, ligetek és kertek ültetéséről is megemlékezés történik. Önkényt folyt mindezekből a következtetés, hogy a Kesis-Göll vízmedenczének rendelte-

tése volt, réservoir gyanánt szolgálni a Rusas által épített kerti város számára. Mert Rusas városa nem feködhetett a Kesis-Göll kietlen környezetében, s másfelől a Kesis-Göllnél levő felirat ismételve megemlítvén Rusas városát, okvetlenül vonatkozásnak kellett lennie a vízmedenceze és a város között. Hogy eme városnak részét képezte a III. Rusas által épített templom, már eleve fel lehetett tenni. Ebben az esetben a kerti ültetvények, melyekről a felirat említést tesz, Toprak-Kalehtől délre feküdtek épen ugy, mint a régibb kerti város is, melyet a Mennas-esatorna öntözött, déli irányban a ván-i várhegytől terült el.

Ha a topographiai viszonyok is olyanok, hogy a Kesis-Göllből kifolyó víz a Toprak-aKleh tövénél fekvő kerteket csakugyan öntözhetle, ugy majdnem teljes bizonyossággá válik az a feltevés, hogy a feliratban említett „Rusaisue“ (Rusas tava) nem más, mint a Kesis-Göll, s a Toprak-Kelehen levő épület-maradványok a „Rusachina“-hoz, Rusas városához tartozó templom részei.

Belek adatai szerint pedig nemesak az kétségtelen, hogy a Kesis-Göll lefolyásának szükségképen érintenie kellett a Toprak-Kalehtől délnek fekvő síkot, hanem az is kiviláglik, hogy ha ezen a síkon bármí okból ültetvények létesítését határozták el, ugy gondoskodni kellett új öntöző műről is; mert a Semíramis-Mennas esatornát nem lehetett egyszerűen Toprak-Kaleh felé meghosszabbítani, minthogy az utóbbi hely jóval magasabban fekszik a ván-i várhegy déli tövénél létezett régibb kerti városnál. Ebből a czélból szükséges lett volna a csatornának legalább is már Ischanikom-tól kezdve kisebb eséssel egészen más irányt adni, s még így is sokkal inkább bejutottak volna a hegyi szakadékok közé, a mint, különösen Artamidnál különben is történt. Evvel az óriási munkával szemben majdnem gyermekjátéknak tűnik fel a Kesis-Göll-vezeték létesítése s Rusas királynak okvetlenül ezt a könnyebb, gyorsabban megvalósítható s jutányosabb módozatot kellett választania. Ezek a körülmények egyetlen más irányra sem találhattak egészen, el is tekintve az ékírat tanuságtételétől.

Mindezeket a feltevéseket teljesen megerősítették Sester mérnöknek a helyszínen tett topographiai vizsgálatai. Sester gyalog bejárta a Kesis-Göll egész lefolyási útját s úgy találta, hogy az tényleg a Toprak-Kaleh töveig, sőt azon is túl terjed. Másfél órányira Toprak-Kaleh fölött (vagyis attól keletnek) a lefolyás (a perzsa vízvezetékekhez hasonlóan) földalatti csatornába vezet, melyek a Toprak-Kaleh lábánál fekvő mai Ván kerti városhoz jutnak. A Kesis-Gölltől eme pontig terjedő vonalon a lefolyást jobbról öt, balról két kisebb-nagyobb patak erősíti meg, a melyek mindenikének a Várak Daghon van a forrása. A forró nyári évszakban a Kesis-Göll maga mindig teljesen kiszárad.

Sester tudósításából az is kitűnik, hogy ama csatornák egyike, melyeket a Kesis-Göll kifolyása táplál, még manapság is Toprak-Kaleh körül egész Ván-Kalehig (vagyis a várerődig) foly, és pedig nem földalatti, hanem nyílt mederben. Ez a csatornameder minden valószínűség szerint azonos annak a már említettük folyócskának az ágyával, mely a Toprak-Kaleh tövénél elvonulva a Ván-tóba szakadt s a Rusas király ékíratában Alais nevet visel.

— A befejező közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Az örmény konyha kézikönyve.

II. Dáktákhálvá¹⁾ vagy menyasszonyi pogácsa.

Vegy egy fertály²⁾ mézet és egy fölfertály vajat; olvaszd fel a vajat és tégygy belé annyi lisztet, mennyit fölvesz. (Arról, hogy elegendő lisztet tettél-e a vajba, a következő kísérlet tesz bizonyossá: tégy egy darabkát ezen vajba kevert lisztből itatos papírba és nyomd össze ujjaid között; ha a papír nem vajas, elegendő lisztet tet-

¹⁾ Hálvá, belvá: édesség, esemege; dak: meleg, dákták: melegen; dáktákhálvá: tuzón készült édesség. Menyekző alkalmmával készül, azért magyar neve: menyasszonyi pogácsa.

²⁾ Egy negyed kupa.

tél a láboshba). Ezen vajas-lisztet tűznél addig keverd, míg pirulni kezd; most tedd belé a gyenge-meleg fertály mézet, de folytonosan keverd, különben megcsomosodik. A mézzel is sokáig kell dörzsölni a tűzön és vigyázni, hogy a liszt ki ne váljék és esomok ne képződjenek. Mikor már elég piros, adj hozzá husz krajezárt erő, meghámozott és hosszúkás darabokra felszeletelt mandolát. Folytonos keverés közt hagyd még egy kis ideig a tűzön; de keverd, különben oda ég a láboshoz. Most ke-
ness be egy kásztrolt vajjal, hintesd be apró ezukor-
porral és tedd a tésztát a kásztrolba; azután tégy egy
darabpapírt a kásztrolra és nyomd le jól a tésztát, hogy
álljon össze. Ha kihült, borítsd ki egy tányérra.

Alexa Tódorné-Kepri Anna.

Magyar király-hymnus.

Szövege és zenéje: Krütsa Péter töl.

Andante marcato

Tenor

1. Adld meg Is-ten ki-rá-lyu-rat, a mi sze-re-
2. Bol-do-git-sa ha-ránk né-pét, ó-se-ink nek

Bassus

tett a tyánk at, ha-tal-má-lan bölcseségjel, oh áldd meg hosa
ő-rök-sé-gét, s há-ra-fénye, di-ós-sé-gé, ra-gyogjon ő-

p dolce

sze-i-let-tel!
rök-i-dök-re.

Le-gyen so-ká-meg ve-zé-re,
Nagy Is-ten hall-gasd meg i-mánk

f

ör-an-gya-la, bürke-sé-gé: kü-né-pi-nek
mit hoz-rád küld magyar ha-ránk: so-ká, hoz-szú

f
büroksége
magyar haránk

a ma-gyarnak, a kik ör-te-él-nek, hal-nak.
i-ve-ken át, tartod meg nekünk a jó ki-rályt!

A „király-hymnus“ örményül.

Asztvâdz orhne zujêr thâkâvor,
Zujêr szîrun hâjr hêszâgâvor,
Deruthjân mecs mjêlz imâszdov
Orhujâ êznâ jêrgâjn gjânkhov.

Jêresângâczhêne zhâjrenikh
Nêchmjâcz zsârânkutjun, râmûg;
Dâné phujlê mîsd djêvâgân
Ellâ pârkhê hâvêrsâgân.

Ârâcsnorte mjêr bârlzânkhlê,
Hêrésdâgê, zmâdsâr âzkê,
Êzmâmûdê, ter sâd dâri —
Tâ ir hânâr mernî gâbrî.

Asztvâdz zâghâcsihânêsz lêsze,
Ines mâdsâr hâjrenikh châvre
Khezi mod; hâhjâ zâghator
Jêrgân âdên zâv thâkâvor.

Örményre fordította *Szentgyörgyi Kristóf*.

A mi örményeink.

Nemzetiségi bajaink sivár pusztaságában ime egy jóleső, kis oázis, melyen szemünk nyugodva megpihenhet; egy nép, melynek külön aspirációi, vágyai nincsenek; mely nyelvben, érzületben, szokásban és nemzeti jellegben a magyarral egészen egybeforrt. Egy nép, mely a többi nemzetiségeknek követendő példát adott arra, hogy a magyar földnek, mely őket kebelén táplálja, mivel tartoznak. Megérdemli tehát, hogy érdeklődésünk-ből, figyelmünk-ből juttassunk neki is egy parányit.

Jó Apaffi Mihály uram országlási tényeiből alighanem az volt Erdélyre s a kapcsolt részekre nézve a leghasznosabb, hogy e sokat szenvedett, moldvai fejedelmektől kiszarolt, török, tatár csordák elől menekülő, maroknyi kis népnek (3000 család) menedéket adva, 200 évvel ezelőtt Erdélybe letelepítette.

Az ásszimilálódásra, a polgárosultságra kitűnően rátermett nép nyomán lendületet vett csakhamar a kereskedelem, terjed ennek kapcsán a jólét és vagyonosodás. Alapját rakva ma is virágzó, két szabad királyi város-

nak: Szamosújvárnak és Erzsébetvárosnak, s két nagy helységnek: Gyergyó-Szent-Miklósnak és Szépvíznek — mint megannyi köpüből rajokat bocsátottak egész Erdélybe. Ha nem forgácsolják szét erejüket, ha nem szélednek el Magyarország keleti megyeibe, majd az alföldre, a Bánságba, sőt még a felvidékre is, hanem kompakt tömegekben Erdélyben érvényesítik azt a jótékony hatást, mit ők a polgári társadalomra mindenkor gyakoroltak: hazánk e veszélyeztetett pontjain a magyarság ügyének is több szolgálatot tehettek volna.

Volt idő, különösen a 18-ik század második s a 19-iknek első évtizedeiben, midőn kezükben tartották, még a bányászatot sem véve ki, Erdély kereskedelmének, forgalmának, üzleti vállalkozásainak az összes szálait, kezdve a székelyföldtől — nyugatnak le, egész Nagyváradig és Aradig.

Mint magyar érzelmű nép, a szabadságharez alatt és után nagy veszteségeket szenvedett. Két virágzó telepet, Szamosújvárt és Erzsébetvárost megszárazolta az ellenség: feldulta boltjait, tárházait vandál módra kirabolták. Az abszolutizmus megfosztotta őket — mint kegyvesztetteket — eddig élvezett régi kiváltságaiktól. 1867-ben hangya-szorgalommal elülről kedték bár újra, de régi jelentőségükre szert nem tehettek többé. Újabb időben, hódolva a magyar társadalomban felkapott divatnak, az ország mérhetetlen nagy kárára, otthagyva a polgári foglalkozást, a tudományos pályán, a hivatalok büroiban keresnek ők is boldogulást.

Az erdélyi városok, sőt még Nagyvárad, Arad, Temesvár utcáin is, ha középtermetű, vallás férfit látsz, nyájas olvasóm, ki olajbarna arczával, koromfekete hajával a keleti typust első tekintetre is elárulja; kinek, bár sietős az útja, de azért jobbra, balra fürkészve tekint; ha társaságban vagy s azt látod, hogy embered helyén feszengve ül; hogy, mint a kinek hirtelen új ötlete, gondolata támadt, beszédközben is gyakran homlokához kap, halántékán a haját simogatja; ki közügyekről veled szívesen szóba áll: bátran megkérdézheted, uraságod nem örmény ember-e? Bálók alkalmával, ha barna szépség

ötlik szemedbe, ki mély tűzű, nagy fekete szemeivel, szelíd, gyermekded arczával, naivan mosolygó ajkaival egészen elbűvöl: biztos lehetsz benne, hogy örmény nőt láttál.

Vámbéry, a keleti népek és viszonyok alapos ismerője így jellemzi az örményt: „Ha bezárod, ugymond, a zsidót, szerbet, görögöt, angolt, yankét s a világ összes számító népét az örménynyel együtt egy szobába, hogy bűrzét játszanak: félóra múlva minden értékpapír és pénz az ő zsebébe vándorol.” Ugyanesak ő az örmények szellemi képességeiről, erkölcsi tulajdonairól is igen elismerően nyilatkozik: első helyre teszi kelet összes népei között s megjelöli, mint olyat, melyre Azsia civilizációjának nagy munkájában elsőrendű szerep vár.

Hazai nemzetiségünk közül, még a németet sem véve ki, a modern értelemben vett civilizációra, munkára és polgári foglalkozásra egy sem oly rátermett, mint az örmény. A polgári erények: a kitartó munka, a takarékoság, a közügyek iránt egész az áldozatkészségig terjedő meleg érdeklődés — bőven megvannak nála. Ott van mindenütt, hol közérdekben tenni, propagandát csinálni, agitálni kell. Polgári és demokrata érzelmeit, szokásait még akkor sem vetkőzi le, ha magas állásban van, ha előkelő hivatalt visel. Családi életet él a szó legszorosabb értelmében; nejét gyöngéden szereti, gyermekét kitűnően és jól neveli. Ha mindehhez hozzáveszszük még azt is, hogy nála a vallás nem külső forma, hanem belső meggyőződés, hogy emberszerető: elmondtuk körülbelül mindazt, mit számlájának javára lehetne írni. Hibája, szangvinikus vérmérsékleténél fogva az indulatosság, a hirtelen cselekedet, hogy közéletet nem ismer, hogy a szerencse napjaiban hamar elbizakodik, sőt dicsekszik, a megpróbáltatások idejében pedig könnyen elesügged, kétségbeesik. E lelki állapot azonban nem sokáig tart nála, mert mint a földhöz vágott labda — felszökik, talpra áll megint.

E faj a régi keleti népekkel, az assyrok-, babyloniaiak-, perzsákkal és médekkel egy idő: Örményországban az

Ararát tövében, az Eufrat vize forrásainál, az Árász és Kur folyók között ősi tisztaságában maig is feltalálható, ezen árja eredetű történeti népnek a sarjadéka. Ősünk Hájk vala, kiről az örmény monda azt regéli, hogy Nimródot, a bibliából is jól ismert babylóni hőst, ki az örmény felföldre is ki akarta terjeszteni hatalmát, nyílt csatában nyilazva lelőtte. Hájk azt a szerepet játsza az örményeknél, mint nálunk Árpád, azaz honszerző, honalapító. Róla nevezik az örmények hájk nak magukat; fiáról Armenágról maradt fenn az armeniai, az örmény név. Utódai közül: seregekkel egymagában is megküzdő, óriás erejű Vákákén említendő, ki Dárius Hystaspes perzsa királynak Örményország meghódítására kiküldött hadseregét diadalmasan visszaverte. Macedoni Nagy Sándor, a többi előázsiai országokkal együtt Örményországot is meghódította.

Nagy Sándor világbirodalmának szétesése után Árság alkotta újra az országot; utódai árságuni név alatt ismertek. Ezek közül Tigránesz a legnevezetesebb, ki miként Nabukodonozor, vagy Cyrus, egykor egész Elő-Ázsia fölött uralkodott, s kit a meghódított népek, királyok királyának neveztek. Veje, Mithridatesz, pontuszi király révén harciba keveredett a rómaiakkal. Nagy- és Kis-Örményország határán, midőn megpillantotta Tigránesz, a szép rendben feléje közeledő római hadoszlopokat, elbizakodva így szólt kíséretéhez: „Követségnek sok, hadseregnek kevés.“ Ez a kis hadsereg, no meg Lucullus hadvezéri talentuma verte pocsékká a 200,000 főből álló, óriási örmény hadsereget. Megemlítendő még Nagy-Konstantin kortársa, Tiridatesz, kinek uralkodása alatt az örmények a keresztény hitre tértek. Világosító-Szent-Gergely volt az az apostoli buzgalmú férfiú, ki előbb a királyt, utóbb pedig az egész örmény nemzetet a keresztény hitre térítette. A nemzet pátronusaként maig is tiszteli őt az örmény nép. A száasszanida perzsák az ötödik század elején véget vetettek Örményország függetlenségének.

A Mámigon-nemzetség volt az, mely szervezte és harciba vitte a perzsa elnyomók ellen az egész országot; 12 évig, 414—426-ig tartott a szabadságért és kereszt-

tény vallásért vívott harc. Önfeláldozó, hősi jelenetekben oly gazdag, hogy valóságos eposz; mását kevés nép történetében lehet feltalálni. Az idősb testvér Vártán, nemzeti vértanúként 20,000-ed magával elesett bár az öldöklő harcban, de öcsese Váhán végre is kivivta az ország függetlenségét. Róla jegyezte fel az örmény történelem, hogy egy alkalommal Jerizá falu mellett 300-ad magával egy 6000 főből álló perzsa hadsereget megszalasztott. Utódai, a mágigonok 4 századon át uralkodtak a szabad, független ország fölött, míg az arabok a 9-ik század elején azt el nem foglalták.

Félszázadig tartó elnyomatás után egyszer és utoljára kivívták az örmények függetlenségüket; e független rész azonban csak Kis-Örményországra szorítkozott; sokkal kisebb és jelentéktelenebb arra, hogy a mohamedán népek ostromának sokáig ellenállhatott volna. A kereszt-háborúk idejében, míg az európai fejedelmekkel szövetségben lehettek, még jól ment minden; később azonban, mint egyedüli keresztény állam azon a vidéken — szeldzsuk, török, tatár népek zsákmánya lett 1300-ban. Utolsó nemzeti királyuk V-ik Leó, számkivetetten Párizsban halt meg 1319-ben.

Ettől az időtől kezdődik az örmény népvándorlás a világ mind a négy tájéka felé. Ekkor vált ki az anyaországból az a kis csapat is, mely előbb a Krimfélszigeten, utóbb Bessarábiában, Havasalföldön, Moldvában telepedett meg s mely végre hazánkban, Erdélyben talált nyugalmas otthonra.

E szabadságszerető, nem hétköznapi szellemi és erkölcsi tulajdonok fölött rendelkező, polgárosult, munkás nép, mely nem egy író, államférfit, Kiss Ernő és Lázár Vilmos tábornokokban pedig két vértanút is adott a magyar hazánk, megérdemli, hogy viszontagsággal teljes multjának emlékein... néha így elmerengjünk.

(»Magyar Ujsága«)

Donszki Lukács.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XXI.

Novák család.

E nemes család czímerszerzői Novák Kristóf, Jakab, Márton és E m á n u e l fivérek, ¹⁾ szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket Maria Terézia királynő Bécsben 1753. július 30-án kelt czímerlevelével a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeiknek megjutalmazására összes hozzátartozóikkal u. m. Kristóf Máriával, Novák Kristófnak, — Ötves Annával, Novák Jakabnak, — Tódor Ilonával, Novák Mártonnak, — és Dániel Annával, Novák Emanuelnek hitestársával s mind a négy czímerszerző fivér valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt nemesi rangra emelt. E czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod cum rediiva Maiorum Nostrorum Exempla Nobis prae luceant imitanda, quanta videlicet illi cura et sollicitudine subiectos sibi Populos rexerint, quantoque benignitatis Testimonio, de fide et constantia probatos fuerint prosecuti, Nos etiam eorum vestigiis insistentes, ad id Nostras intendimus curas, ut ii, qui ad umbras alarum Nostrarum confugient, suavi munificentiae Nostrae ubertate consolentur, nemoque fidelium ac utilium subditorum Nostrorum a scabello Maiestatis Nostrae inconsolatus discedat, eo semper conisae, ut benignitate Nostra plures

¹⁾ A czímerszerző négy Novák fivérnek a királynőhöz intézett és az országos levéltárban őrzött 1753-ik évi levele megismertet bennünket egyszersmind a czímerszerzők atyjának és a hazai magyar-örmény Novák családnak őseivel, Novák Jakabbal is, ki ősi hitének megóvása végett elhagyva Oláhországot, előbbi lakhelyét, hazánkba költözött. A levél ide vonatkozólag így hangzik: »Patria nostra, seu nativo solo, Valachia conservandae orthodoxae religionis causa cum patre nostro Jacobo quondam Novák, non ultimae sua aetate conditionis negotiatore extorres facti...«

etiam excitati curas, et studia ad fidei, fidelitatisque ac servitorum Principi, Patriaeque debitorum exercitium convertant : Ideoque cum ad nullorum Fidelium Nostrorum intercessionem Nostrae propterea humillime factam Maiestati, tum vero attentis, et benigne consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Fidelium Nostrorum Christophori, Iacobi, Martini et Manuelis Novák, Quaestorum Armenorum, in haereditario Nostro Transylvaniae Principatu, Privilegiati Oppidi Armenopolis Civium, et Incolarum, quae Ipsi Nobis, Augustaeque Domui Nostrae pro status sui ratione fideliter, et constanter summisque conatibus exhibuerunt, ac impenderunt, quibus haud abludentes imposterum etiam sollicitudines ipsos exhibituros ac impensuros non ambigimus; eosdem igitur quatuor Fratres Christophorum, cum Maria Kristóf, Iacobum cum Anna Ötves, Martinum cum Helena Tódor et Manuelem Novák cum Anna Dániel, sic nuncupatis coniugibus suis, eorumque Liberos iam natos ac deinceps Divina ex benedictione nascituros, Haeredes item, ac Posteros utriusque sexus universos, ex gratia speciali deque supremæ Caesareo-Regiae et Principalis Nostrae potestatis plenitudine e statu ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum, ac indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut vos a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Praerogativis, Privilegiis et Immunitatibus, quibus cacteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, necnon Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haereditiarum Nobiles natura, iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisí, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possitis, ac valeatis, Haeredesque et posteri Vestri utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae

erga Vos declaratae benignitatis Signum veraeque et indubitatae Nobilitatis Testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet mili-

tare in duas aequales areas horizontaliter sectum, in quarum inferiore coelestini coloris area super monticulum triugem candida columba erecte stare, rostroque ramulum virentem tenere; in superiore vero rubro bilanx argentea ab aurea cruce pendere conspiciuntur; supra scutum galea militaris clausa est posita, quam Diadema Regium gemmis, atque unionibus decenter redimitum contegit, huicque columba scutariae similis pariter ramu-

Novak cs. czimere.

lum ore sursum tenens pedibus insistit; E conis porro galeae lacinae sive lemnisci diversi coloris ab utraque parte deluentes oras, sive margines scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia in Capite, sive principio Litterarum praesentium industria Pictoris manus lucidius expressit, oculisque intuentium clarius usurpanda exhibuit, Eisdem Christophoro, Iacobo, Martino et Manuelli Novak praefatisque coniugibus eorum, nec non Liberis, Haeredibusque, ac Posteris utriusque sexus universis benigne danda duximus et conferenda, decernentes et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Vos a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum, et indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, praerogativis, et Immunitatibus, quibus illi natura, iure vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus, et Nobilitaribus, nec non Sigillis, velis, cortinis, aulacis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter in quarumlibet

rerum, et expeditionum generibus, sub merae, verac, sincerac, et indubitatae Nobilitatis iure et titulo, quo eos insignitos et ornatos ab omnibus cuiuscunque status, gradus, conditionis, honoris, dignitatis et praeceminentiae sint, dici, nominari, haberi et reputari volumus, et iubemus, ferre ac gestare iisque in aevum uti, frui et gaudere possitis ac valeatis, Haeredesque et Posterii Vestri utriusque sexus universi valeant, atque possint. Imo Nobilitamus, annumeramus, cooptamus, et adscribimus, damus item, et conferimus, annuimusque et decernimus harum Nostrarum Maioris et Aulici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et Testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, die trigesima Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo quinquagesimo tertio, Regnorum vero Nostrorum decimo tertio.

Maria Theresia m. pr.

Comes Ladislaus Gyulaffy L. B. de Rátóth. m. pr.

Iosesphus Kozma de K. Szent-Lélek. m. pr.¹⁾

A nemes Novák család czímere tehát a következő: a vágott pajzs felső vörös mezejében arany keresztről függő s egyensúlyban álló ezüst mérleg diszlik; az alsó kék mezőben pedig zöld hármashalmon ágaskodó és jobbra néző fehér galamb csőrében zöld galyat tart. Sisakdisz a czímerképpel azonos, csőrében zöld galyat tartó, fehér galamb. A foszladékok színe határozottan nincs adva.²⁾ Novák Kámill gyulai kir. törvényszéki elnök érdemei a nemes Novák család által képviselt ágát 1887. október 15-én a »szentmiklósi« előnév használatához is juttatták.

¹⁾ Aradmegye 1834-ik évi közgyűlési jegyzőkönyvének 289. száma alatt található másolatából.

²⁾ Míg Nagy I. i. m. e családot czímerével együtt mellőzi, addig Siebmacher I. i. m. IV. köt. 456. l. a czímerleírason kívül túlbuzgóságában még a foszladékok színéről is (jobbról: kék-arany. balról: vörös-ezüst) regél.

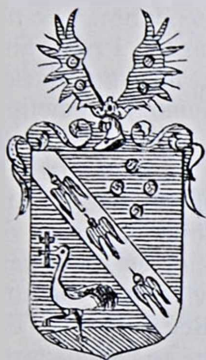
Patrubán család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Patrubán Márton Márk, erzsébetvárosi tanácsos volt, kit Mária Terézia királynő Bécsben 1758. december 12-én kelt czimerlevelével a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett bokros érdemeinek megjutalmazására és az épen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárba önkényt beszolgáltatott nagyobb pénzösszeg hálás viszonzásául összes hozzátartozóival: nejével, Verzár Margittal és ettől született fiaival u. m. Lukácsesal, Istvánnal, az erdélyi udvari kanczellaria hivatalnokával, — Antallal, a római „de propaganda fide“ről nevezett papnevelő intézet növendékével — és Mártonnal, nem különben Mária és Anna leányaival, végül valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékaival együtt, nemesi rangra emelt. Az említett, erre vonatkozó czimerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Nos in exercendis Liberalitatis et Munificentiae operibus eorum potissimum habere rationem soleamus, qui studiis non sibi tantum proficuis, verum Publico etiam promovendo commodo utilibus operam dare atque ita sobrie vigilando, et honeste agendo, quibus mediis ipsa quoque Fidelitas declarari, sustinerique amat, de Nobis benemereri consuevissent, ideo cum ad nonnullorum Fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis Fidelitate et fidelibus servitiis Martini Marci Patruban, oppidi nostri in Transylvania Elisabethopolitani Senatoris, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, qua negotiationi cum emolumento vectigalium nostrorum insistendo, qua ad publicas necessitates, pro statu et facultate sua concurrento, tum signanter in modernis gravioribus circumstantiis ad aerarii Nostri rationes certam aeris parati summam exhibuisse, et impendisse perhibetur, et qualia ipsum imo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum Benigne confidimus, eundem

Martinum Marcum Patruban et coniugem eius Margaretham Verzár, ac filios Lucam, coniugemque huius Catharinam Issekutz, et filios Iosephum, Gregorium ac Martinum, filiasque Mariam et Annam; item Stephanum apud Cancellariam Nostram Regiam Transylvanico-Aulicam in quintum annum Accessistam ab industria, capacitate, studioque benemerendi commendatum, nec non Antonium, Romae in Collegio Urbano de Propaganda Fide in praesens Alumnum et Martinum, filiasque Mariam et Annam, iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros Liberos, eorumque Haeredes et Posteros utriusque sexus universos de supremæ Potestatis Nostræ Regiæ et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili elementer eximendo, in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus adnumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posteriores eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostræ erga eundem Martinum Marcum Patruban, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum scilicet militare erectum coelestini coloris, cui superinductus est Balteus dextro-diagonalis argenteus, inscriptis tribus ordine volantibus alauidis, naturaliter effigiatis, comitatus ad dextram seu inferiorem scuti partem Grue pariter naturalis coloris su-

per solo prasino pedum sinistro consistente, dextro vero in signum vigilantiae prehensum unguiculis lapidem in altum tenente et rostro ectypon salutis humanae aureum gestante; ad sinistram seu superiorem scuti partem autem quatuor nummis Byzantinis in rhombi formam locatis. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu

aperta, situ pro more obliquo Nobilibus propria, Regio diademate duas explicatas alas caeruleas, quarum singulae duo nummi scutarii impressi visuntur, proferente ornata, Laciniis dextrorsum aureis et caeruleis, sinistrorsum vero argenteis et pariter caeruleis, a cono Galeae in scuti latera decore fluitantibus, prout haec omnia in capite seu principio Praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis colori-

Patruban es. czimere.

bus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem, Martino Marco Patruban, praefatisque eius Gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum ac indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus cacteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis Monomachiis ac alliis quibusvis Exercitiis militaribus et Nobilitariis, nec non sigillis, velis, cortinis, auleis, annulis, vexillis,

Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus, sub merae, verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Præceminentiæ Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in ævum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterī eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint, immo nobilitamus, damus et conferimus Harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate nostra Vienna Austriae, die duodecima Mensis Decembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Octavo, Regnorum vero Nostrorum Decimo Nono.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Adalbertus Somlyai de Csik-Somlyó m. pr.¹⁾

A nemes Patrubán család czímere tehát a következő: A jobb és egymás után repülő három pacsirtával megrakott ezüst harántgerenda által két részre osztott kék czímerpajzs jobb alsó felében zöld talajon bal lábán álló, jobbra fordult, természetes színű daru csőrében arany keresztet, felemelt jobb lábának karmaival pedig követ tart: a pajzs bal felső felében négy (1, 2, 1) kelet-római arany érem diszlik. Sisakdisz: két nyílt, két-két egymás fölött álló arany éremmel megrakott, kék szárny. Foszladékok: jobbról kék-arany, balról kék-ezüst.²⁾

¹⁾ Az erzsébetvárosi Patrubán család birtokában levő hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I., ki a czimeradományozás évét tévesen teszi 1759-re és a jobb ezüst harántgerendában előforduló három pacsirtát »vadgalamb vagy vércsé«-nek nézi, i. m. IX. köt. 156. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 485. l. szintén foglalkoznak a Patrubán csaladdal és közlik czímerét, mely, minthogy egyik czímerképében a család roman eredetű nevére (romanul patru = négy, banu = érem, pénz; tehát Patruban = négy pénz) is vonatkozással van, az u. n. »beszélő czímerek« egyike.

Kállay Béni, Örményország kormányzója.

Pár nappal ezelőtt merült föl az európai sajtóban az a hír, hogy a Török-Örményország jövőnlöbeli kormányzójául Kállay Béni közös pénzügyminisztert szemeltek volna ki. Ez a hír nem egészen új, amennyiben az eszme, hogy a Török-Arméniát európai kormányzó alá helyezték és a kormányzói méltóságra Kállayt nevezzék ki, az idén májusban merült föl egy igen tekintélyes és elterjedt amerikai havi folyóiratban, amely *The Arena* cím alatt Bostonban, az Egyesül-Államok szellemi életének egyik legelőkelőbb középontjában jelenik meg.

Ez a folyóirat cikket közölt a kurdok és általában a mozlimok vérengzéseiről Armeniában és ama vilajetek állapotáról, a melyek mint az egykori Örményország maradványai még a török birodalomhoz tartoznak és sürgetően követeli, hogy az országrész élére európai kormányzó állíttassék. Ezeknek előre bocsátása után átadjuk a szót a cikkírónak.

»Ki fogja elvállalni ez ország regenerálásának herkulesi feladatát? Van egy ember Európában, a kit a sors egyenesen erre a célra látszott teremteni és ha ő elvállalja Örményország kormányzói állását, akkor másra gondolni nem lehet. Ez az ember Kállay Béni, Bosznia és a Hercegovina magyar kormányzója. Eppen most fejezett be olyan feladatot, a milyen Armeniában vár reá — újjáalkotott egy elpusztult országot, a melynek lakossága egymással ellenségeskedésben élő keresztényekből és mohamedánokból áll és a feladatot oly sikerrel oldotta meg, hogy kormányzata az újabb kor valóságos csodája. Az ember szíve örül, ha olvassa Blowitz leírását a *Nineteenth Century*-ben és hálát érez Blowitz iránt, a miért megismertette velünk Kállay jelszavát: A feladatot, a melyre vállalkoztam, nem csak önfeláldozással, hanem kedvvel és lelkesedéssel kell teljesíteni. Boszniában és Hercegovinában, a melyek 1878 előtt általános rablás színhelyei és csaknem hozzáférhetetlenek voltak, most oly biztonság uralkodik, mint Európa bármelyik részében. A vasútak, távirók, hidak, szállodák és a nagyszámú iskolák mind az ország jövedelmeiből épültek, a melyek ma körülbelül annyira rugnak, mint Svájc jövedelmeinek egy harmadrésze. És hogyan tűrik a mohamedánok ezt az új kormányt? Csaknem tündérmesének hangzik, ha azt halljuk, hogy egyike azoknak a mohamedán vezéreknek, a kik 1878-ban a legkétségbeesettebb ellenállást fejtették ki az osztrák magyar hadsereg ellen, jelenleg Szerajevó polgármestere. De a csodálkozásunk megszűnik, a mikor megtudjuk, hogy a kormány a keresztény és a mohamedán vallásra egyaránt kiterjeszti pártfogását és anyagi támogatását. A finom tapintat és lelkiismeretes gyöngédség, a melyet Kállay a vallási érzékenység irányában tanusított, biz-

tosítékul szolgál arra, hogy nem támadnának surlódások közte és a szultán közt.

Attól nem kell felni, hogy Örményországot demokratizálná: mint a tettek embere, ő is autokrata, a ki a gondjaira bízott tartományokban csaknem korlátlan hatalmat gyakorol; de autokrata a Nagy Frigyes fajtájából, a ki azt mondta magáról: Én vagyok az állam első szolgája. Bosznia ujjaalkotása persze szünet nélküli nehéz munkát igényelt Kállay és dolgozótársai részéről. Bámulatos munkaképesség fog igényeltetni attól is, a ki Arméniát újjá akarja alkotni. Már most képzelje el valaki, hogy ez a szent feladat egy elhízott basára bíztnék, a kinek ez a jelszava: J a v a s d o s z l á r ! (Lassan, barátim!) Tessék elképzelni, hogy ilyen ember »ne csak önfeláldozással, hanem kedvvel és lelkesedéssel is« dolgozzék.

Kállay, magyar létére különösen alkalmas arra, hogy a törökökre és főleg a szultánra békitoleg hasson, mert a magyarok Európában a törökök legközelebbi rokonai és jóformán egyetlen barátai — és azt mind a két nemzet igen jól tudja. Az önérdék, valamint a hála azért a pártfogásért, melyben a szultán Kossuthot és a többi magyar politikai menekültet 1849-ben részesítette, Törökország iránt barátságos érzelmeket táplál a magyarokban, akik gyakran ki is jelentették, hogy ha módjukban lesz megakadályozni, a törököket nem fogják kiűzni Európából. Kállay Béni kinevezése Örményország kormányzójává még közelebb hozná egymáshoz e két nemzetet és miután mindegyik rá van szorulva a másik barátságára, ez a kinevezés alkalmat nyújthatna kölcsönös jó szolgálatokra, a melyek idővel fontos eredményeket idézhetnének elő. Törökország, Armenia példája által ösztönözötve, végre talán vállalkoznék a saját reformálásának művére és pompás birtokai segélyforrásainak fejlesztésére is. Ha ezt megtenné, mulhatatlanul visszahódítaná egykori pozícióját, a melyben megvédelmezhetné magát akármilyen ellenség ellen és nem volna kénytelen idegen parancsszóra hallgatni. Persze, ez csak az esetben lehetséges, ha annyira civilizálódik, hogy idegen diktátumra nem lesz több szüksége.

Magyarország is be fogja látni, hogy helyesen cselekedett, a mikor legjobb fiait egyikét elbocsátotta a távolba. A magyarok 1896-ban az országuk megalapításának ezredik évfordulóját fogják ünnepelni. Bármint tegyenek, szomorú látvány lesz az a néhány milliónyi magyarság, elszigetelten annyi gonosz ellenség közepette, jó barátok nélkül a közelükben, Lengyelország kivételével, a mely maga is lánczba van verve. Mennyi ideig lesznek képesek még szítani a hazafiság lángját, ha ez ily csekély táplálékot kap? De ha a beteg ember, a Boszporus mellett, a magyar orvos segélyével visszanyerné az egészségét, akkor Magyarország megbízható jó baráttra tenne szert, a ki új életre ébredését a kardja markolatával pecsételné meg és Magyarország második millenniuma még dicsőségesebb lehetne az elsőnél.

Egy magyar ember Örményország kormányzóí székén legkevésbé sem ébreszthetné föl a többi nemzet féltékenységet. Németország kedvezően fogadná a megoldást, a mely legmeghittebb szövetségesének presztízst növelné, egyebek közt az által is, hogy Ausztia Magyarország kereskedelmi forgalma Örményországgal nagy mérvben fokozódna. Éppen így áll a dolog Olaszországgal is. Francziaország támogatására szintén lehetne számítani, mert a francziák mindenkor igyekeztek megnyerni a magyarok jóindulatát, s ezenkívül minden időben az emberiség eloharczosai voltak. Oroszország örülne, ha megszabadulna a saját kára nélkül az 1878-ban elvállalt felelősségtől és attól a szemrehányástól, hogy a kötelességet nem teljesítette. Örményország pacifikálása tényleg megfosztaná Oroszországot az egyetlen ürügytől a Törökország belügyeibe való avatkozásra; de ha Oroszország csakugyan tervezné Örményország bekebelezését, ezt az utóbbi tíz év alatt bármikor megtehetette volna. Miklós czár és két utóda gyakran mondta: A mi birodalmunk elég nagy, nem akarjuk nagyobbítani, hanem fejleszteni akarjuk azt, a mivel bírunk. Ha az ilyen kijelentés hitelt érdemel, a mikor amerikai ember ajkáról hangzik, miért vonnók kétségbe az őszinteséget, a mikor orosz mondja?

Kétséges, vajjon Kállay Béni hajlandó volna-e odahagyni kedvencz művét Boszniában és Hercegovinában, vagy Ausztia és Magyarország nélkülözhetnék e Kállay szolgálatait. Pedig az Örményországban kínálkozó föladat nagy kísértés lehetne a legfényesebb lángelmére nézve is. Boszniának és Hercegovinának aligha volt történelme és minden valószínűség szerint nem is lesz, mert távol esik a világ országútjától. Örményország ellenben már a történelem hajnalkorában is fontos tényező volt Egyiptommal és Babilonnal egyidejűleg. Mennyi tönkérdek kincs lehet még elrejtve a hegyek közt mű- és történelmi emlékek alakjában! És mily jövő várhat erre a tehetséges fajra, ha alkalma nyílik az ereje és képességei kifejlesztésére! Az emberi haladás mily nagymérvű előmozdítást lehet várni ettől a néptől, a melynek értelmességét még a legpusztítóbb zsarnokság sem bírta elnyomni! A szegény bosnyákok hálája kétségkívül drága kincs Kállay Benire és nemies nejére nézve, a ki a munkásságát vele megosztja; de ez a hála nem csökkenne, ha a mű ezentul más, megbízható kézbe menne át. Szerajevóban a Kállay házaspár utóvégre is csak egy fulkében áll, Erzerumban talapzaton állna. Megerősíteni a kereskedelem és stratégiai pontját, a hol kettő a leghíresebb történelmi utak közül egymást átvágja; kezelní azt a varázspálczátt, a mely a kereskedelmet felébresztené százados álmából; látni a béke és megelégedés mosolyának megjelenését e megkínzott és elgyötört nemzet arczán; a Kállay nevet odairni a boldogság és haladás korszakának az élére, bevésní egy nagy történelmi nemzet szívébe, mint az újjáalkotó nevet: — milyen kilátás lehetne ennél kecsegtetőbb?

De ha Kállay Béni nem vállalkozhatnék erre a feladatra, a jánjon őt egyént az alája rendelt hivatalnokok közül, olyanokat, a kik az ő kibékítő és újjáalkotó iskolájában nevelkedtek és ez ut ember közül válaszsza ki a szultán Örményország kormányzóját!

Az amerikai folyóirat szerkesztője Kállay Béninek Örményország kormányzójául leendő kinevezésére vonatkozó tervét megküldte megfontolás és esetleges hozzájárulás végett az észak-amerikai Egyesült-Államok összes egyházi hatóságainak. E sajátserű plebiscitum eredménye a terv egyhangú helyeslése volt.

Mit szólna maga Kállay hozzá, ha az a hivatalos alakban, tehát a berlini szerződést aláírt hatalmak megegyezésével terjesztetnék eléje, nem tudjuk, de részünkről — jegyzi meg a Pesti Napló, a honnan ezt a közlést átveszszük — minden körülmények közt aláírjuk, a mit e felől laptársunk, a bécsi Presse mondott: »Nem hiszszük, hogy Kállay a bécsi Johannesgasseban levő palotát föl cserélné az erzerumi konakkal, de azt egész bizonyosan tudjuk, hogy mi — minden felebaráti szeretetünk mellett a törökországi keresztények iránt — ezt az embert oda nem adjuk.«

Kisebb közlemények.

Ünnepélyes vacsora dr. Molnár Ant. tiszteletére. Szeretett országgyűlési képviselőnk: dr. Molnár Antal, ki szünidejének legnagyobb részét körünkben töltötte, aug. 28-án távozott el e falak közül. Választói közül a távozás előestéjén mintegy százan gyűltek össze a városi vigadó nagy termébe — közös vacsorára. A csinosan felterített asztalok mellett vidékről jött alakokat is láttunk (Gajzágó Tivadar járásbíró Vizakna, Tüzes Karácsony közjegyző és Bodor Bertalan birtokos Deés). Izletes étkeket hoztak. Az első felköszöntőt Gajzágó Ferencz táblabíró mondotta dr. Molnárért: utána derék országgyűlési képviselőnk szólott. Poharat üritettek még Szongott Kristóf, Bartalis Miklós, ifj. Bodor Bertalan, Esztegár Gergely, Esztegár László, Tüzes Karácsony, Duha Antal stb. Szolott a zene. Az idő gyorsan telt. A kedélyes társaság éjfélután 2 órakor kísérete hazáig képviselőnk, ki azon tudattal távozott el e tisztes körből, hogy választói tisztelete, szeretete, ragaszkodása iránta — változatlan.

Örmény lakodalmi jelenet a kiállításon. Legújabb hírlapi közlés szerint az örmény néptypus sem marad képviseletlenül az ezredéves kiállítás ethnographiai részében! Mint írják, a kiállítás épülfélben levő »falú«-jában, minden héten egy-egy nagyobb szabású népünnep fog rendeztetni. Az első ilyen ünnep lesz: a kü

lakodalom, azután a szerbek kormenete, melyet az örmény nászünnepegy követne; erre következnenek: a román egyházi ünnep, a szász menyekző, a hegyalja-vidéki népszüreti jelenetek, s több effélék. A kiviteli módzatok és a részletek tekintetében még nincsenek közelebbi értesüléseink; de a bennünket érdeklő program-tervezeteket továbbra is figyelemmel fogjuk kísérni.

Gróf Zichy Jenő expedíciója. Derbent volt az utolsó megállóhelye Dagesztánban a gróf Zichy Jenő ázsiai expedíciójának. Félnapig időztek ott. Derbent neve szóról-szóra lefordítva, a kaduk kapuját jelenti, miután mindenkor Dagesztánnak kulcsa volt, melynek bírásáért hunnok, perzsék, örmények és oroszok küzdöttek. Derbentből az expedíció Tillszbe ment, a hol a Kaukázusnak több alapos ismerőjével volt alkalma érintkezhetni, köztük Alikánovval és Lazerevvel. — Nikolaj Mihajlovics nagyherczeg nagyon érdeklődött az expedíció kutatásai iránt, és mikor megtudta, hogy gróf Zichy Jenő az ezredéves kiállításán külön pavilonban mutatja be a gyűjtött tárgyakat, megígérte, hogy ő is küld egy magyar kardot és egy tört. Az expedíció eltér attól a tervétől, hogy az örmény »katholikosz» székhelyét meglátogassa, miután akad egy európai nyelveket beszélő örmény pap, aki az örmény forrásokból le fogja fordítani a nemzetünkre vonatkozó adatokat.

A katholikosz útja. A folyó év elején Krimán Hájrig nagyobb útra kelt. Megállott Georgia volt fővárosában: Méczechethben. Elment e helység történelmi nevezetességű templomába, mit az örmények és georgiaiak egészen megtöltöttek. Megesőkölte az oltárt: imádkozott, azután így szólott a néphez: Ez a régi templom új emlékeket ebreszt bennem. — A mi boldog emlékü történetírónkat: Chorenei Mózeszt olvasva, midőn megtudtam, hogy Ripszima szűz társnői közül való volt szent Nune, ki a kereszténység hirdetése végett Örményországból Georgiába menván, e hegycsúcson, hol bálványtemplom állott, egy fakeresztet állított fel. »Oh Istenem, vajjon méltó leszek-e én személyesen e szent helyet meglátogatni» így szóltam. És hala Istennek, ma ezen fogadásomat teljesíthettem. A történelemből tudjuk, hogy itt e helyen, hol ma falú terül, régen népes nagy város állott; de azért ti boldogok vagytok, hogy ilyen történelmi emlékekkel teljes örökség birtokában vagytok; őrizzétek meg ezt az örökséget: ezt az egyházat. Midőn e helyütt szemem a georgiai királyok sírjait nézi, eszembe jutnak Örményország azon egyházai, hol az örmény királyok vannak eltemetve. Nekünk is sok ilyen szent emlékünk van Örményországban. Megáldalak titeket Georgia áldott népe és boldogságot kívánok nektek. Ti is kívánjatok nekem egészséget és szerencsés utat...

Egy angol Örményországról. A Manchester közelében fekvő Stockport városban, mely 60000 lelket számlál, folyó év febr.

12-en metinget tartottak az »örmény kérdés«-ért. Maga a polgár-nagy Robinson elnökölt. Az első szónok A. Symonds volt, ki a többek közt ezeket mondotta: »Az örménység a világ egyik legrégibb nemzete és a legrégibb idő óta azon országban lakott, melynek történelmi nagy jelentősége van. Itt éltek — a szent írás tanúsága szerint — a mi első szüleink, itt állott meg a vizozón után a bárka és itt ered a két nagy folyó: az Eufrat és Tigris. Örményország a földgolyó egyik legtermékenyebb országa és Kis Ázsia küzdtere volt. Az örmények mindig hiven megtartották nemzetiségüket és vallásukat; ha nem találnánk egyéb okot, ez is elég arra, hogy rokonszenvűnket megérdemeljék. Az örmények úgy ismeretesek, mint a világ egyik legszorgalmasabb népe, mely hön szereti hazáját. . .

Irodalom és művészet.

Örmény hitregetan. Minász Dseráz, a londoni egyetemen a keleti nyelvek tanára, L' Arménie című lapjának »Folklore Asiatique« rovatában »Notes sur la Mythologie armenienne« cím alatt igen érdekes örmény hitregetant közölt.

Két német munka. 1) A »Deutsche Litteratur-Zeitung« egyik számában az örmény ajkú Árdzruni András egyetemi tanár ismeretést közölt Serer Ferencz következő munkájáról: »Die Mechitharisten in Wien mit einer kurzen Skizze über armenische Sprache und Litteratur.« 2) »Die armenische Kirche in ihren Beziehungen zur byzantinischen von IV. bis zum XIII. Jahrhundert. Von dr. Arsag Der-Mikaelian. Leipzig, Gustav Fock. 1892; ára 3 frank.

Közgazdasági élet.

Bánya- és gyáripari részvénytársaság. Lukács Béla, a volt kereskedelmi miniszter elnökle alatt egy részvénytársaság alakult Budapesten; melynek célját a zala t h n a i bányaművek teljes üzemű kiaknázása s ezzel kapcsolatosan a termelendő kén-kovand egy részének előnyös értékesítése végett Aradon és Brassóban egy-egy kénsav- és műtrágyagyár létesítése képezi. Az új iparrészvénytársaság igazgatóságának elnökévé: Lukács Béla választott meg; s két gyár létesítésének előmunkálatai annyira előhaladtak, hogy a jövő évre már üzembe vehetők lesznek.

Lázár generális hagyatéka. A nagybecskereki törvényszék előtt — mondja a »Magyarország« — a napokban nyert elsőfokú elintézet egy millióra menő hagyatéki per. Fokozza a per érdekességét, hogy gyermekek támasztottak atyjuk ellen, a kit az első bírósági ítélet arra kötelez, hogy egy huszonhatezer holdas birtok, az ecskai uradalom feléről, mintegy három millió értékről gyermekei javára lemondjon. A per anyaga következő:

Ecskai Lázár Zsigmond cs. és kir. tábornok, a ki 1870 máj. 17-én halt meg, 1868 nov. 23-án kelt végrendeletének második pontjában akként intézkedett, hogy huszonhatezer holdnyi ingatlanai, továbbá ingói a mennyivel nejével szül. gyoroki Edelspacher Victorinnal való házasságából flugyermekek is születnének, elsőszülött, ennek esetleges halála után másodszülött fiára, ennek elhunytja esetén pedig leányára Marienné-ra szálljanak, úgy azonban, hogy ha leányának leszármazói ne lennének, a hagyaték nejére, szül. Edelspacher Victorinna háruljon. Lázár generális a mikor 1870-ben meghalt, csak Marienne nevű leánya maradt, a ki később gróf Harnoncour Felix neje lett, a kitől Felix, Mária, Anna, Lujza és Alicze nevű gyermekei születtek. Harnoncour szül. Lázár Mária grófné anyjával özv. Lázár Zsigmondné szül. gyoroki Edelspacher Victorinnal, a ki időközben herczeg Thurn-Taxis Eggonak lett a felesége, 1887 decz. 28-án akként szerződött, hogy 500.000 frt lefizetése mellett anyja, a ki eladdig a Lázár generális, egész hagyatékának haszonélvezetében volt, köteles neki az egész hagyatékot átadni. Ez meg is történt, még pedig oly módon, hogy az eziránt létrejött szerződésben, atyja, néhai Lázár Zsigmond fentemlített végrendeletét, a mely őt hitbizományi helyettesítés létesítésével a hagyaték iránt való végrendelkezéstől leszármazók létében eltiltotta, magára nézve teljes tartalmával kötelezőnek ismerte el. Ugyancsak a többször idézett végrendelet alapján tehát elismerése mellett vette is át Harnoncour, szül. Lázár Mária grófné az apai hagyatékot. — Daczára einc végrendelet elismerésének és daczára annak, hogy férjével való házasságából három gyermek származott, tehát nem maradt ivadék nélkül, Mária grófné 1892-ben akként végrendelkezett, hogy Lázár generálisról reá maradt vagyonát fele részben férjére, gróf Harnoncour Felixre, másik fele részben három gyermekére hagyta, a mely végrendelkezése által ellene cselekedett a Lázár generális végrendelete ama pontjának, a mely Mária grófnét azon esetre, ha leszármazói volnának, a végrendelkeztetében leköti illetve ettől eltiltja. Mária grófné végrendelkezése után egy évre, 1893-ban meghalt, végrendelete értelmében tehát a mennyiben az előzmények után érvényben marad, a Lázár-féle hagyaték fele gróf Harnoncour Felixnek, másik fele három gyermekének maradt volna. Jarmatzky Sándor dr. nagybecskeruki ügyvéd, a kit torontálmegyei árvaszék a kiskorúak gondnokául rendelt ki, perrel támadta meg Mária grófné végrendeletét. A nagybecskeruki törvényszék ítéletileg érvénytelennek mondta ki ezt a testamentumot és az egész hagyatékot a három kiskorúnak ítélte oda.

Mi újság az örmény világban?

Kálnoky és az örmény kérdés. A Neue Freie Presse egyik tudósítója beszélgetést folytatott egy aktív államférfiával, ki a bécsi diplomácia körében előkelő állást foglal el, — s a ki egye-

bek közt azon kijelentést tette, hogy Goluchovszky-tól sokkal többet vár a keleti kérdésben, mint Kálnoky-tól, a kinek mulasztása volt, hogy az örmény ügyben a hármasszövetség nem helyezkedett Angolország álláspontjára. Anglia volt miniszterelnöke; Roseberry lord ugyanis az örmény kérdésben frigyestársnak szólította fel Kálnoky-t, de ez visszautasította ajánlatát; miután szerinte az örmény kérdés Ausztria-Magyarországnak csak másodszorban való érdeke. Miután Törökországgal szemben Ausztria-Magyarország állapítja meg a hármasszövetség politikáját, ennél fogva Német- és Olaszország csatlakoztak Kálnoky véleményéhez!

Politikai kombinációk. A bécsi »Fremdenblatt«, mely a külügyministerium közlönyének tekintetik, az angol kormányváltás fölött elmélkedvén, vezércikkében a lelépett miniszterelnökről; Roseberry lordról azt írja, hogy az örmény kérdésben az ő kabinetének kormányzása alatt határozottabban lépett föl Anglia, mint bármely más európai hatalom. Tekintettel Beaconsfieldnek, Törökországgal annak idején megkötött egyezményére, azon nézetének is kifejezést ad az idézett bécsi lap, miszerint a konzervatívok (toryk) és a liberálisok (wighek) egyetértének az iránt, hogy Törökországban reformokra szükség van.

Örmények és macedonok. Bulgáriából a török határ felé irányuló mozgósítások tervét jelentik. A bolgár fővárosban, Szófiában, számitanak azon eventualitással, hogy a porta már csak azért is, hogy az örmény kérdést háttérbe szorítsa, következményeiben súlyossá válható lépésekre ragadtathatná el magát Bulgáriával szemben. A szofiai kormány kijelentette, hogy a török határsértések ellen egész katonai erejével fog védekezni.

A Boszporusz mellől. Konstantinápolyból, örmény-ellenes körökből eredo jelentés szerint Saïd pasa (az új török nagyvezér) reform-tervezetet nyújtott át a szultánnak, mely állítólag a nagyhatalmak akcióját lenne hivatva megakasztani. A javaslat szerint a szultán egy legfelsőbb rendeletet (fermánt) fogna kibocsátani, mely az egész lakosságnak, tehát a mohamedánoknak épp úgy, mint a keresztényeknek reformokat ígér. Oroszország indítványozni fogja, hogy a török kormánynak időt kell engedni, hogy a szultán jóakarátú szándékait megvalósíthassa. Franciaország kétségkívül csatlakozni fogna ezen indítványhoz; s így Anglia, ha tovább is sürgetné a reformok azonnali keresztültvitelét, elszigetelten maradna.

A parlamentarizmus hazájából. Lord Roseberry, a volt angol kormányelnök beszédet tartott az »Albert-Halle«-ban, s kijelentette, hogy reméli, miszerint abban a helyzetben lesz, hogy támogathatja az új (konzervatív) kormány külügyi politikáját; a melyre vonatkozólag az elvi állandóságot fogja hangsúlyozni. A volt miniszterelnök továbbá azon reményének adott kifejezést,

hogy az új kormány nem fog letérni arról az útról, melyet eddig az örmény kérdésben követtek!

A szultán megkegyelmezési rendelete. Az elfogott örmények megkegyelmezésére és szabadon bocsátására vonatkozólag azt beszélük, hogy a szultán megkegyelmezési rendeletének végrehajtásában Dsmal bey főügyész és Husny bey a rendőrmínisterium titkára megjelentek a fegyházban, hol az elfogott örményeket zárkáikból kihozatván előttük hosszabb beszédet tartottak. A foglyoknak, kiknek száma 75 volt, hűséget és engedelmességet kellett esküdniök, háromszor kellett éltetniök a szultánt, csak azután bocsátották őket szabadon. A vidéki városokba távirati úton ment el a megkegyelmezési rendelet; mindenütt az említett eljárást követték.

Amnestia. A tavali és idei politikai üzelmek alkalmával elfogott örményeknek adott amnestia 700 embernél többre terjed ki s mindenütt jó benyomást tett. Az amnestiát a porta okos politikai tényének tartják. Azt is mondják hogy igen alkalmas arra, hogy különösen Anglia közvéleményét és sajtóját megnyugtassa és az angol kormányt arra bírja, hogy mérsékelt magatartást tanusítson.

Kállay miniszter — »Armenia alkirálya.« A londoni »Reuter ügynökség«, egyelőre sentartás mellett, közelebbről igen fontos jelentést hozott, mely szerint az angol-örmény egyesület arról értesült, hogy a konstantinápolyi brit nagykövet Salisbury marquis miniszerelnöktől megbízást kapott, hogy követelje mindazon örmény politikai foglyok feltétlen szabadonbocsátását, a kik nem a rendes bíróságok által ítéltettek el. Az előbb említett egyesületnek továbbá azt jelentették, hogy Angolország biztosította a berlini egyezményt aláírt úgynevezett »signatarius« hatalmak közreműködését azon célra, hogy együttes jegyzék intéztessék a portához, melyben egyszerűen kijelentetnek, hogy minckutána Törökország nem képes a keresztény alattvalókat megoltalmazni, a hatalmak elhatározták, hogy alkirály hatáskörével azonnal egy európai főbiztost neveznek ki, a kinek feladata lesz, hogy az ázsiai tartományokat a szultán nevében kormányozza. A kinevezendő európai főbiztos kizárólag a hatalmak ellenőrzési tanácsának (melynek székhelye Konstantinápoly lesz), tartoznék felelősséggel. A »Vossige Zeitung« már azt is nyilvánosságra hozza, miszerint Kállay közös pénzügyminiszter van kiszemelve a tervezett örmény kormányzói állásra! — S íme, ötszázados elnyomatás után szeméink láttára emelkedik ki az örmény nemzet önállósága az idők folyamának titokzatos leple alól s mi meghatottan viszhangozzuk az egyházi dal epedő folászeit: Ov hájr Krikor, luszávoric. Lyér háj ázkisz méchithárics!...

Egy erzsébetvárosi volt polgármester.

— Lengyel Márton. —

A beköltözött hazai örmények négy helységet alkottak: Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz. Kezdetben e helységeket az „örmény kompanya“ főbiraja kormányozta; azonban minden helységnek volt ezen kívül külön kinevezett örmény albirája is. De e szervezet nemsokára megszűnt és minden helység az uralkodótól nyert kiváltságaik alapján saját kebeléből maga választotta meg saját főbiráját. 1818-ig Gyergyó-Szt-Miklós és Csik-Szépviz külön örmény hatóságot („mercantile forum“) képezett, most mindkettő beolvadt a mondott két magyar községbe. Ellenben Szamosújvár és Erzsébetváros megtartotta önállóságát; de a szabadságharc után már többé nem főbirákat, hanem polgármestereket választ.

Erzsébetváros első választott főbirája Zakariás János (1727—1732) volt. Zakariás megválasztása óta százhatvanhét esztendő telt el és ezen időköz alatt 64 ízben

választott e hazafias város magának kormányzó főt, kik közül azon hasznos tevékenységért, mit a város fejlesztése, anyagi és szellemi előhaladása érdekében kifejtettek, nem egynek nevét örököltette meg Klio.

Erzsébetvároson jelenleg Trajanovits János a polgármester. Ez a derék, művelt férfiú, — ez a gyakorlott, szorgalmas, lelkiismeretes tisztviselő avval az elhatározott szándékkal, avval a nemes ambícióval vette át kevéssel ezelőtt választói kezéből a megtisztelő bizalmat, hogy e művelt, értelmes és gazdag nép lakba haladó városból — Isten segítségével és tisztársai állandó támogatása mellett, modern várost csinál. Ha szép terveit (új tanáczház, kövezet, villanyvilágítás...) csakugyan megvalósítja, akkor nemcsak igazi mestere lesz polgártársainak, hanem még a város történelmének lapjai is tisztelt nevét e helység legderekabb polgármesterei közé fogják helyezni. Engedjük azért, hogy zavartalanul munkálkodhassék, — hogy a várakozásnak megfelelhessen...

Mi jelen kínálkozó alkalommal elődjével: a gavallér Lengyel Mártonnal foglalkozunk és egyúttal jól sikerült arcképét is bemutatjuk mélyen tisztelt olvasóinknak.

A nagykiterjedésű Lengyel-család ezen ága, mely Lengyelországban (Chászó*) nevet viselt, a beköltözés után Erzsébetvároson telepedett le. E család három férfi tagot számlált: Márton, Tamás és Ábrahám fivérek voltak. Márton fia Lukács nyert Mária Teréziától nemességet. Ebből az ágból származott a volt polgármester nagyatya: Lengyel Márton, ki több ideig viselt Erzsébetvároson főbírói hivatalt; meghalt 1845-ben.

Lengyel Márton, kinek atyja Péter 1881-ben hunyt el, 1844-ben született Erzsébetvároson. Anyja szamosújvári eredetű Gorove leány. A népiskolát és a gymnasium alsóbb osztályait szülővárosában tanulta; a jogi tanfolyamot Kolozsvárról végezte 1866-ban. 1870 — 1883-ig a honvédségnél szolgált. Mint szabadságolt állományban levő hadnagy ment a honvédséghez és mint százados

*) Ezen arab szó jelentése: nemes, kiváló, Adelin, Modestin, Honorius.

lépett ki. 1883-ban választotta meg Erzsébetváros polgársága főjegyzőjévé, 1885-ben polgármester lett. Majdnem tíz évig viselte e diszes állást és teljesítette kötelességeit lelkiismeretes pontossággal. Megvesztegethetlen, tisztakezü, jellemzilárd férfiú; finom modoráért, kedves bánásmódjáért közbecsülésben áll. Nem sokkal ezelőtt mondott le hivataláról, hogy éldeleje azt a boldogságot, mit a római költő e szavakkal fejez ki: „Beatus, qui procul negotiis.“

De azért nem vesztgel tétlenül; számító esztét, szép tehetségeit más téren — hol szintén hasznára van szülővárosának — érvényesíti.

Mi azt kívánjuk, hogy adjon Isten, Erzsébetváros ezen derék fiának hosszú életet és állandó egészséget, hogy a hazának és a közügynek még sok hasznos szolgálatot tehessen!

Szongott Kristóf.

Az örmény katonák dala.

— Dzaduran. —

Repülj lovam, rohanj mint szél velem!

Vigy engem áldott szép hazam felé,
Rabságban szenved dicső nemzetem,
Vezess el gyorsan ellenség elé!

Testvéreim börtönben synlenek,
Csatába kell véreimnek omlani;
Szabadságunkat végre fegyverek
Fogják előbb utóbb eldönteni.

Eltűntek évek, multak századok,
Országunk békén vart egy szebb jövőt,
Remélve, hogy majd jönnek jobb napok
S az Ég kegye megvigasztalja őt!

Elszántan túrta a könnyörtelen
Szeszélyes sorsnak nagy csapásait,
Szabadságért rajongott szüntelen,
S büszkén kiállia szenvedéseit.

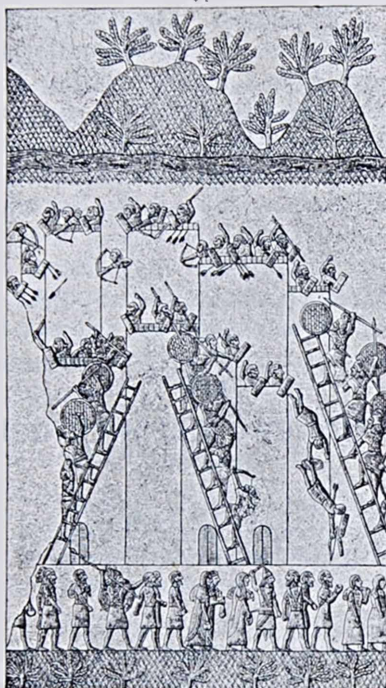
Repülj lovam, rohanj mint szél velem!
Hallom már népünk' hívó szózatát,
Szabadságért mi szép a küzdelem,
Itt az idő, mentsük meg a hazát,

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A van-i ékiratok.*) —

V.

Egy örmény cáros ostromlása az assyrok által.

A foglyok elhűvezolása.

— Mincsing dombormű a British Muzéumban. —

Nem lehet kétséges, hogy Rusas király palotát is építtetett a városban. Alkalmasint a legmagasabb fekvésű ponton, az új városi telep várában állott ez a palota. A Topráh-Kalehen kiásott templom aránylag kis részét foglalja el a keskeny, nehezen megközelíthető fensík keleti felének, míg a többi rész terjedelmes, hosszúra nyúló épület faltörmelékeivel van elborítva. Orosz-Örményországban nemrég két feliratot találtak, egyet Menuastól,

*) C. F. Lehmann, Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau. 1894. LXXXI. Bd.)

a másikat Argististól. Typusuk a következő: „Menuas építtette ezt a palotát. Menuachinili a neve.“ A „chin“ a hozzátartozást jelentí; az „ili“-nek értelme „nagyobb építmény, palota.“ Az utóbbi szó segítségével az eddig ismert feliratokból nagyobb számát a királyi építkezéseknek lehet kimutatni. A Rusas feliratán is megtaláljuk az értesítést „Rusachinili“-nek, a Rusas-palotának építéséről.

Hogy a Rusas nevet viselt három királynak melyikétől származik eme város-telep, nem határozhatni meg teljes bizonyossággal, mert a felirat elejéről a király czímzése s családi megjelölése hiányzik. Eleve az látszott valószínűnek, hogy valamint a romjaiban fenmaradt templom a Toprah-Kalehon, úgy az egész városi építkezés is III. Rusastól származott. Egyik, Belék által behatóan tanulmányozott felirathból azonban meglehetősen biztossággal kitűnik, hogy Uj-Tosznak már II. Rusas idejében léteznie kellett. A miből arra a következtetésre jutunk, hogy II. Sardurnak, ki a régi város szétrombotatását megérte, közvetlen utódja, I. Rusas, Sargon szívós kitartású ellenfele helyezte át s építtette újra a várost. S midőn aztán békésebb idők következtek, az akkoron épült templomot új és pompásabb szentélylyel cserélte fel III. Rusas. Igazolni látszik ezt ama körülmény is, hogy míg a palotának említettük maradványai a Toprah-Kalehon pusztán agyagtégelákból állanak, a templom falai szépen kivágott kőkoczkákból épültek.

Az új város építésénél nyilván jelentékeny szerepet játszottak a védelmi szempontok is, a mi szintén a mellett szól, hogy a város ama harcziás időkben keletkezett. Annak okát ugyanis, hogy Rusas, ha már elhatározta Van városnak ujjaalakítását, miért választotta első sorban Toprah-Kaleht s nem a Tiglatpileser által lerombolt régi városnak a helyét, nyilván abban kell keresnünk, hogy az egykori kertváros mintegy öt kilométernyire feküdt a régi vártól, a mai citadella-hegytől, s ott kellett feküdnie, mert a Menuas-esatornát végső elágazásaival csakis odáig lehetett vezetni. Ez a távolság pedig igen nagy volt arra, hogy a várost hatályosan lehessen védelmezni a várból. Lehetővé tette, hogy az északról jövő ellenség a várhegyet

háborítlanul megkerülhesse s a város-telepnek észak-keletről való megtámadását. Szorosabb kapcsolatot kellett tehát létesíteni a hegy és a város között. A Menuas-csatornát lehetetlen volt közelebb vezetni a várhegyhez; új várhegyül tehát a Toprah-Kaleht kellett kiszemelni, a melynek közvetlenül a tövéhez el vala juttatható a vízvezeték. S mert az Alais bevonása a csatorna-hálózatba lehetővé tette, hogy a víznek legalább egy része a várhegy lábához juthasson, ennek a hegynek közvetlen védelme alatt sem volt kizárva telepnek előbb-utóbb való létesülhetése.

Ván manapság is azt a képet mutatja, a melyet ekként Rusas városáról nyertünk. Mintegy húszezer főnyi örmény népessége kizárólag az u. n. Ván kert-várost lakja, mely a Tophrah-Kaleh szikla tövénél Rusas egykori kert-városának helyét foglalja el, s a melyet ma is, mint egykoron, a Rusas-tó lefolyása, a Kesis-Gööl öntöz. A török lakosság ellenben a várhegy tövénél lakik, míg az ettől néhány kilométernyire fekvő régi kert-városa Menuasnak elhagyatva maradt. A Rusas-feliratban ekként a mai Ván városnak Krisztus előtt nyolcz századdal történt ujjaalakításáról szóló okirat is előtűnik fekszik. Ily régi, eredetiben fenmaradt alapítólevéllel bizonyára a világnak egyetlen más lakott városa sem dicsekedhetik.

A lakosság harczias tulajdonságain s bámulatos építkezési ügyességén felül nagy befolyással lehetett eme ősrégi örményországi állam fejlődésére az a theocraticus alap is, a melyre fektetve volt. Chaldis-t tisztelte főisten-ségeként s Chaldi-isteneknek vagy Chaldi-gyermekeknek nevezték a többi istenségeket is. De chald-oknak, Chaldis hozzátartozóinak tekintette magát ama nép valamennyi tagja is, a mely Chaldisnak hódolt. Chaldisért, az ő dicsőségére történt minden foglalás, létesült minden építkezés és alkotás, melynek célja az vala, hogy Chaldis hozzátartozóinak jólétét előmozditsa. A főváros, Tuspa-Van, az istenség székhelye, a Chaldi város (chaldina); az erősített helyek, ha még oly távol fekszenek is a fővárostól, a Chaldi-város „kapui” s az ország egész területe is Chaldia, „Chaldi-fold.” Alig van a történelemben példája

annak, hogy valamely nép a theocratiait ily szigorú következetességgel, a külső formákban is ennyire felismerhetőleg megvalósította volna.

A feliratok megértését sajátszerűleg megnehezítette ez a körülmény. Azt hitték ugyanis, hogy mindenütt, a hol Chaldis hozzátartozói-ról, Chaldini-król történik említés, az istenségeket kell érteni. Teljesen félreértettek ekként egyes mondatokat, p. az Argistis¹ felirataiban rendszerint ismétlődő eme szavakat: „A chald-okhoz (vagyis az alattvalóihoz) szól Argistis.“ (a mely szavak után mindig a tudósítás következik valamely hadviselésnek az eredményeiről.) S talán nem is lehetett volna ezt a félreértést kideríteni, ha segítséget nem nyújtanak a classicus hajdan-korból fenmaradt tudósítások.

A görög írók a pontusi országokról s Örményországról szóló feljegyzéseikben egyértelműleg a chaldai népről beszélnek, tehát egészen úgy jelölik azt meg, mint a Babylonia déli részén lakó népet s azt a papi osztályt, mely Babyloniában s más babyloni városokban kiváló szerepet játszott. Nem kevésbbé hiteles források azonban megfelelő geographiai meghatározással ismernek Chaldia országot s Chaldos vagy Chaldis névvel jelölik meg lakóit. Sőt Suidasnál egyik várost egyenesen Chaldine névvel találunk megjelölve. Teljes megerősítését foglalják magukban ezek az azonos megjelölések az ékiratok tanúságtételének arról, hogy O-Örményország lakói és fővárosa az istenségről valának elnevezve. Kétségtelen bizonyossággal kitűnik mindezekből, hogy az az északi hegyi nép, melyet az assyrok urastainak neveznek — Herodotnál ez a név „alarodiak“ formájában jelenik meg — a „chald“ nép volt. A classicus kor írói tévesen cserélték fel Örményország őslakóinak ezt az elnevezését a „chaldeai“-val. A mely tévedésnek egyébiránt részben tudatával is bírtak, a mint Eustathiusnak Dionysius Perigetes földrajzához írt commentárjaiból kitűnik.

A fenmaradt ékiratok bővebb tanulmányozása s helyeiknek topographiai és archeologiai kibúvárlása bizonyára még tetemesen növelni fogja ismereteinket Ör-

ménysország amaz ősrégi lakosságáról, a mely nem jelentéken szerepet játszott a keleti világ hajdankori történetében.

Dr. Molnár Antal.

A magyar-örmények ethnográfiai hatnyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

— Első közlemény.

Ethnográfiai egység alatt értjük egy népfaj közös szokásainak és erkölcesének, erényeinek és hibáinak, azaz speczifikus nemzeti jellemvonásainak egyházi, politikai és társadalmi téren — bizonyos geográfiai határok között — főképpen pedig közös nyelvi alapon való individuális kifejlődését.

Azonban e kifejlődés különleges iránya, egy és ugyanazon nemzet kebelében egyes vidékenként is létrejöhet és bizonyos országrészekre szorítkozva, ha egyébben nem, de legalább tájszólások, népviseletek és helyi népszokások alakjában domborodik ki.

A nagy magyar nemzet a maga egészében igaz, hogy egy teljesen kidomborodott néprajzi egységet képvisel; de mindazonáltal a saját kebelében szűkebb ethnográfiai szétagoltsággal is bír, pl. a székelység, jászság, kunság, palóczság stb. sajátos és az illető országrész határai között élő, de bizonyos mértékben külön egyéniséggel bíró magyar népesoportok alakjában, melyek talán a historiai fejlődés és a hagyományok alapján az őket egymástól megkülönböztető jelleget mai napig is fentartották.

Már most, ha azt kérdjük, hogy mit értünk a magyar-örmények ethnográfiai egysége alatt? erre nagyon könnyen megfelelehetünk, mert ez alatt senkinek sem lehet egyebet értenie, mint az összes hazai örökségnek, mint bevándorolt népfajnak a magyar társadalom keretében a székelység vagy a kunság mintájára, de

ezeknél különlegesebb örmény nemzeti alapon való faji kidomborodását.

Az örmények magyar hazafisága felment engem a védekezés alól, ha valaki netán a fejlesztendő örmény ethnográfiai egység fentartásában valami nemzetiségi fészkelődés-félet vélne felfedezni: hiszen a magyar-örménység saját külön néprajzi egységének még oly örmény jellegű kidomborítása mellett is mindenkor meg fog maradni a magyar nemzet leghivebb barátjának s a magyar haza leghálásabb fiának. — Hiszen mi örmények magyarok vagyunk szívvel és lélekkel s Isten kegyelméből azok is akarunk örökkön-örökké maradni, de éppen olyan rajongó kegyelettel csüngünk egyúttal ősi szokásainkon és így első sorban örmény egyházunk ősi ritusán, hogy széles e hazában mindenki is csak tiszteltetreméltó és szép törekvésnek tekintheti, ha egy hagyományos magyar érzelméről ismert és becsült kis nép faj az ő ethnográfiai egyéniségét kifejlesztendő: az anyanemzethez bizalommal és reményekkel telten támogatásért fordul. Miként az anyához rajongó szeretettel feltekintő gyermek a millenium küszöbén, úgy tekint fel a magyar-örménység a lovagias nagy magyar nemzethez, melynek szerető anyai karjaiban más ajkú magyar testvéreinkkel egyenlő meleg ápolásban részesültünk mindenkori.

S ámbár — nem panaszként említem fel — hogy az elkényeztetett gyermekek által élvezni szokott előnyökre soha sem lehetett hivatkoznunk: mindazonáltal erősen reméljük, hogy az örmény püspökség visszaállítására irányuló újabb, de annyszor eredménytelenül megkísérlett törekvéseink, végre a magyar nemzetnél meghallgatásra fognak találni. És akkor mint egy hálariadal fogna felcsendülni a „Gjéczeze Hunkárisztán!“ husz ezer örmény ajakról.

I.

A keleti örmény ethnográfiai egység mindig megvolt és maiglan is létezik, de az erdélyrészi örmények között bocsánczi Verzár Auxentius örmény püspök ha-

lálával a XVIII. század elején már központját veszített hazafias arménizmus hovatovább mind halványabb és színtelenebb formát öltött, míg most végre az örmény közszellem felébredésének ideje elérkezvén: valahára fel kell szavunkat emelnünk a hazai saját örmény néprajzi individuálitásunknak hár romjaiban való megmentésére.

Hiában is szépítenők a dolgot, mert örmény ethnográfiai egységünk érdekében ma már egy mentő egyesületet kellene alapítanunk, hogy a mi még megmenthető, a jövőre nézve megtartassék.

Ha lenne egy bármily szerény igényű magyar-örmény irodalmi egyesületünk, (pl. egy „Lukácsi-társulat») mindenestre hathatósabban és czéltudatosabban lehetne ethnográfiai egységünk hanyatlását is megakadályozni.

Ebből az irodalmi központból, melynek a minden örmény családban olvasandó hivatalos közlönye maga az „Armenia“ lenne s melynek élére egy országos nevű emberünket megnyerhetnők, mondom, ebből az örmény szellemi központból kellene minden ránk nézve üdvös eszmének szétsugározni.

A negyedévenként tartandó és felolvasásokkal egybekapcsolt rendes gyűléseken, de főképpen a Szent-Gergely napján, mint általános örmény nemzeti ünnepen egybehívandó közgyűlésen az örmény előkelőség, intelligencia és érdeklődő polgárság egy pár excellence örmény érintkezési pontot nyerne, melyből közéletünkre, de legfőképpen elhanyagolt ethnográfiai együvé tartozásunk szempontjából a legszebb reményekkel kecsegtethetnők magunkat.

Egy ilyen, a közel jövőben alakítandó s az egész magyar-örménység pártolását kiérdemelő s az örmény történelmet, nyelvészetet, irodalmat, ethnográfiát s az ezen tudományágakhoz tartozó segédtudományokat magyar nyelven művelő irodalmi központ alapítása elől sokáig kitérni úgy sem fog lehetni, ha csak teljesen a lemondás terére nem akarunk lépni már is pusztulásnak indult örmény néprajzi attributumaink megvívásának, illetve visszaszerzésének égető kérdéseivel szemben.

Ethnográfiai egységünk visszafejlődésének minden-
esetre egyik legfőbb és tagadhatatlanul legfontosabb oka
az örmény nyelvnek, mint anyanyelvnek fo-
kozatos térvesztése.

Ismeretes dolog, hogy a XIII. század közepe táján
Örményországból kivándorolt és majdnem $4\frac{1}{2}$ századon
át különböző országokban hazát kereső őseink 1672-ben
I. Apaffy Mihály alatt végre Erdélyben letelepülhettek.*)
De itt Erdélyben viszont az oláh áradat közepette mint-
egy kis népszigetként kiemelkedő szamosújvári, erzsé-
betvárosi s a már elszékelyesedett csik-gyergyói örmény-
ség hamar felismervén helyzetét, már ideje korán a ma-
gyarsághoz csatlakozván: önként elmagyarosodott, ne-
hogy az erőszakos románizálás általa már Moldovában
gyűlöletessé vált nagyobb veszélyének essék új hazájában is
áldozatul. Pedig a Moldovából bevándorolt őseink örmény
anyanyelvükön kívül az oláh nyelv ismeretét és így az
oláhsághoz közelebb álló orthodox örmény-keleti vallás
gyakorlatát is magukkal hozták és csak nagy későre és
felette nehezen, csupán a második generációban tudták
a magyar nyelvet némileg elsajátítani.

Sőt, a kik örmény anyanyelvük mellett csak később
tanultak meg magyarul maiglan' is egy sajátságos, de
bizonyos rendszerűséggel kifejlődött örményes kiejtést
őriztek meg és ugynevezett örményes magyarság-
gal beszélnek, mely eredeti diálektus ma már hova-to-
vább kivesző-félben lévén: nyelvészeink részéről az ed-
diginél több figyelemben is részesülhetne.

Hogy a beköltözött örmények a XVIII. század ele-
jén még keveset tudhattak magyarul, azt egy ismert
eset is tanúsítja, a mikor az 1715. márcz. 10-én hatvan
éves korában Beesben elhalt Verzár alias Verziress-
eul Oxendius örmény püspök utódává Mária Terézia
által kinevezett dr. Theodorovics főesperes ellen, sajnos,
hogy éppen örmény részről emelt alaptalan vádak meg-

*) 3000 család vagyis legalább 12 ezer lélek, mely maig kö-
zel 20.000-re szaporodhatott.

vizsgálására Gyulafehérvárról Szamosújvárra papi delegátusok küldettek.

Az örmény asszonyok közt azonban hire futamodott, hogy a gy.-fehérvári kanonokok a latin ritust reájok akarják erőszakolni s az örmény templomban megejtendő vizsgálatra megjelent kiküldötteknek: „Nu trebuje lánoj saecula saeculorum!” (nem kell nekünk saecula saeculorum!*). — Tehát még ezelőtt alig több mint 1 1/2 századdal is őseink oláhul jobban tudtak, mint magyarul s a vagyonos és intelligens elemek nélkül, akkor még szűkölködő oláhság ezt a szorgalmas kereskedő-népet bizonyára, mint leendő arisztokráciáját kész örömet ölelte volna magához.

És ennek daczára, hogy nem a nyelvben hozzájuk közelebb álló oláhsághoz, hanem a magyarsághoz csatlakoztak: nemesak a rokonszenyben, de főleg a kath. egyházba való áttérésükben találja meg egyik legvalószínűbb okát.

Ma már ugyannyira elmagyarosodtak, hogy visszaárménizálásuk éppen ezen említett körülményen szenvedne hajótörést; de az örm. ethnográfiai egység teljes visszafejlődését meggátolni igen is már csak saját fajunk szeretete iránti tekintetből is közöttünk nemesak az érdeklődés, hanem a kötelesség tárgyát is kellene képeznie.

Tehát a gyors elmagyarosodás és így az örmény nyelvnek, mint anyanyelvnek a magyarral való fokozatos icleserélése, továbbá egy örmény főpásztornak közel két századon keresztül való nélkülözése, és végül az örmény családoknak nemesak az erdélyi részekben, de különösen Dél-Magyarország felé irányult szétszoródása: mind megannyi fontos tényezőknek tekintendők, mint a melyek a négy erdélyrészi örmény kolónia (Szamosújvár, Érzsébetváros. Gy.-Szt-Miklós és Csik-Szépvíz) számbeli megfogyatkozását és örmény jellegének meggyengülését vonta maga után.

*1 Az örmény misében a »per omnia saecula saeculorum«-nak »hávidjancsz hávidjénicz« (mindörökkön örökké) felel meg.

Továbbá a már fentebb említett okokból kifolyólag az örmény gyermekek nevelésének is majdnem teljes elmagyarosodása állott be; és ne tagadjuk, hogy az üzleti gondok és a nehéz megélhetés apró küzdelmei egészen el is feledtették a nagyobbára maiglan is kereskedelemmel foglalkozó örménységgel saját faji jellegük észrevétlenül növekvő rohamos hanyatlását. — Az örmény püspökség betöltésére irányult és annyiszor megkísérelt törekvések meddősege, az ezen alkalmakból egyes előkelő családaink között nem ritkán keletkezett versengés, féltékenység és végre vezéregyenység hiánya, illetve az ezen szerepre hivatottak visszavonulása, elszármazása és így az örmény közügyek és kérdések iránti közönyösége: okvetlen egy ma már szemmel látható, de főképp néprajzilag legsajnosabb visszaesést idézett elő.

Merza Gyula.

A második szerkesztői látogatás.

Irtá: Szivárvány.

Midőn pár évvel előbb megjelent az „Armeniá”-ban a szerkesztői látogatásról írt cikkem, (e látogatás hat évvel ezelőtt történt) akkor a reménynek egyetlen halvány sugára sem derengett lelkemben az iránt, hogy még irhatok a második szerkesztői látogatásról is. És íme ez a nem remélt, rendkívüli szerencse ismétlődött: az a szerkesztő újra meglátogatott.

Mikor irtam az első látogatásról, akkor igénytelen-séggel is megismerttettem önöket kedves olvasóim, híven lefestve külső és belső tulajdonságaimat. Tettem ezt főleg azért, hogy ismerjék teljesen azt, kit a szerkesztő azon célból látogatott meg, hogy felkérje munkatársul. Ez nagy megtiszteltetés ám!

Vajjon még él-e valakinek önök közül emlékében alakom?

Alig hiszem. Pedig kell, hogy önök valódi formámban képzeljenek maguk elé engem, mivel a mit elmondandó vagyok abban — látszodjam bár szerénytelennek — a főszerepet magamnak juttatám.

Tehát, hogy felelevenítem emléükben alakomat, megkérem szépen önöket, hogy vegyék kezükbe az „Armenia“ 1893. februári füzetét és ha a 45 és 46 oldalt átolvassák, lelkük előtt fog állani Szivárvány, kinek neve ugyan hétféle színben változó, de jelleme nem változik soha!

— Hát a külseje változott-e az első szerkesztői látogatás óta? kérdehetik önök, miután átolvasták az említett füzet 45. és 46 oldalát.

A külsőm? Oh igen, az nagyon megváltozott.

Lelkemnek ifjú érzeményei, csillogó ábrándjaim, arany reményeim mind semmivé lettek... És az átéltszenvedések, az elfojtott keservek elhervaszták arczom rózsáit s fekete hajam közé őszszálakat ültettek. De a Gondviselésbe helyezett hitem, lelkemnek e gyémánt oszlopa, nem tört össze! Ez a hit erőssé tesz engem élet-útamon, ezen a sikamlós talajon, szilárd léptekkel haladni előre. Így tehát most is elmondhatom magamról, miként előbb írt „Szerkesztői látogatás“ című művemben, hogy az erősebb nemhez tartozom.

Igaz, hogy nememnek az a gyengesége megvan bennem, hogy szeretnék szép lenni, de minthogy ez már nem lehetséges, avval biztatom magamat, hogy a mennyit vesztettem külsőmben, annyit nyertem lelki szépségben és így bőven kártalanítva vagyok.

Mert bármennyire lelkesülnek is önök uraim a külső bajakért, ezek nem oly értékesek, mint a lélek szépsége.

A testi szépség a bánat miatt és az idő folytán elenyésszik, a lélek ellenben a szenvedések tüzeiben megtisztulva a reá tapadt salaktól, az idő folyama alatt mind szebbé és szebbé válik s fénye átsugárzik az arczon, nemessé, vonzóvá téve azt még akkor is, midőn már az ifjúság rózsái arról rég eltűntek.

Azt mondhatná valaki, hogy a saját érdekemben beszélek.

Persze! De hát ezért érdemlek-e megrovást? hisz azt szokták mondani, hogy a „szentnek is maga felé hajlik a keze.“

Különben jól tudják önök, hogy nem én találtam fel ezt az igaz mondást: „A testi szépség mulandó, a lélek szépsége maradandó.“

No de azért, miként fennebb bevallám, szeretnék szép külsővel birni, de ha nem lehet, tehát okosan bele-nyugszom azon tudatba, hogy rajtam már csak a romokat szemlélhetni.

Erre így szólhatna valamelyik túludvarias férfi:

— Lehet a romokban is gyönyörködni. Van-e meglepőbb kép, mint a hegy ormán pusztulásnak indult váromok, melyek előtt bámulattal állunk meg s képzeletünk felépíti a várt régi goth ablakaival, tornyaival, bástyaival; előttünk áll a felvonó hid s hallani véljük az örök egyhangú kopogását. És nem kegyeleteseke előttünk e romok? Oh csak béköljön ki azokkal a romokkal!

Már kibékültem s meg vagyok győződve arról, hogy a ki sötét szemeimbe tekint, a mély búbánat mellett, mely azokban borong, felismeri komoly, határozott egyenes és nyílt lelkületemet.

Ne csodálkozzanak édes olvasóim, hogy oly lassan haladok előre. Azt a rossz szokásomat nem tudom leküzdeni, hogy ha beszélek, nem szeretek puffra beszélni. Mindjárt rátérek tárgyamra.

Ez évben egy juliusi alkonyon búsan üldögéltem a házunk előtt elterülő kis kertben. Tekintetemet a virágokon legeltetve, azon gondolkozáim, hogy miért nem alkotott a Teremtő engem is virágnak, hogy — miként a virág — midőn a hervadás időszaka beáll, midőn az ősz fagyasztó hidege érinti illatos kelyhét, fájdalom nélkül semmisülnék meg és ne lennék kénytelen ily tört kebellet folytatni ezt a haszontalan életet.

— Mihez is hasonlít életem? — fűzém odább gondolataimat. — Mihez hasonlítana egyébhez, mint unalmas rossz könyvhöz, melyet nem érdemes végig olvasni. Vajjon nem volna-e okosabb, ha becsapnám ezt az ostoba

könyvet és nem olvasnám tovább?... De nem, ezt nem engedné tennem a Gondviselésbe helyezett erős hitem! En értem e szavakat, reményemet helyezem e szavakba: „A te hited megtart tégedet!”

Aztán magamat a múltba képzelém, midőn sugárzó fénynyel ragyogtak égő lelkemnek lángjai. Olyan csodás bús érzelem fogott el, a mint összehasonlítám a fényes ábrándképektől tündöklő mulat a sötét jelennel, hogy szemeimet ellepték a könnyek és kezeimbe rejtve arczomat, csendesen sirtam.

— A szerkesztő, ki téged egyszer meglátogatott, ma oly szépen énekelt az örmény templomban a vecsernyén, hogy gyönyörűség volt hallgatni. E szavak riasztottak fel.

Szívem a rendesnél sokkal nagyobbab dobbant — mint midőn valaki szörnyen megijed — és remegés fogta el egész valómat.

A ki azon szavakat hozzám intézte, az egyik szomszédnőm volt, egy kedves fekete asszonyka, ki a kert ajtajánál állva, meglepetve nézett reám és én viszont ő reá. Őt meglepték kisírt szemeim és halotthalványnyá vált arczom, engem pedig a tőle hallott váratlan hír lepett meg.

— Te sirtál édesem! Beteg vagy? mondá részvétellel, helyet foglalva mellettem.

— Sirtam, igen — felelém — valami ostobaságért. Beteg azonban nem vagyok, csak megijedtem.

— Megijedtél? Mitől?

— Ha őszintén szólok, nem fogsz megneheztelni?

— Nem, csak mond ki bátran a sziveden valót.

— Tőled ijedtem meg kedvesem, mert azt hittem, hogy megőrültél.

En!?...

— Igen, azt hittem, mert olyan badarságokat beszéltél.

— Miféle badarságokat?

— Hogy a szerkesztő az örmény templomban énekelt. Már magában az hihetetlen, hogy a szerkesztő itt volna, hogyan lehetne tehát azt elhinni, hogy a templomban énekelt! Most már látom, hogy nem örültél meg, csak engem akarsz bolondá tenni.

— Ej ej! ilyenre tartasz engem képesnek! Szent igaz, a mit mondottam: a szerkesztő ma énekelt az örmény templomban, mely ünnepiesen fel van diszítve, bizonyára az ő és két pap utitársa tiszteletére...

— A templomot nem emberek tiszteletére kell, hogy feldiszhessék.

— Ne szakíts félbe! Bizonyos kútforrásból tudom, hogy holnap a misén újra énekelni fog. Okvetlenül jöjj el velem az örmény templomba.

— Én csak első misére szoktam járni a másik templomba, feltűnnék, ha ez egyszer az örmény templomban latnának.

— Azzal ne törődj!

És az én kedves szomszédnőm minden rábeszélő tehetségét felhasználta arra nézve, hogy engem az örmény templomba való menetelre bírjon. Én persze szívesen mentem, mert égtem a kíváncsiságtól, de mégis úgy színeltem, mintha ez nagy megerőltetésembe kerülne.

Díszes közönség lepte el az örmény templom padjait. Szomszédnőmmel én is helyet foglaltam. Három pap volt az oltárnál. A közönség figyelmét a karzatról lehangzó szép ének vette igénybe. Sokan a nők közül is fel-feltekintgettek. Ezt megtenni engemet is kísérgetett a vágy, de ellent tudtam állani ennek; mert mikor még rózsás arcu leányka valék, anyám egyszer megintett, hogy az Isten házában ne tekintgessek ide meg amoda, annál kevésbbé a korusra, mert ott férfiak ülnek s oda nézegetni nem illik és véték. Ez az intés azután szent volt előttem, a világeért meg nem szegtem volna, valamint egyebet se, a mit az én jó anyám, akkor még a viaszhoz hasonló szívembe bevésett. Most már ez a szív megkeményedett; már nem tudnának abba többé semmit bevésni, de a mi ott bevésődve van, azt onnét elenyészletetni nem lehet.

Tehát bármennyire erős volt is bennem a vágy, hogy megláthassam a szerkesztőt, kinek ajkairól az a megható szép ének hangzott s a kiért tulajdonképpen templomba jöttem, miként mondám ellen tudtam állani és nem tekinték fel. Azonban más úton mégis csak látni akarám ő szer-

kesztőségét s nem tudhatván, ha vajjon megtisztel-e újra látogatásával, tehát mikor a mise végződött, ezt sugám szomszédnőmnek:

— Mivel te már ugyis többször felnéztél, légy szives szemmel tartani a szerkesztőt és engem figyelmeztetni, midőn elhagyja helyét.

— Miért nem tartod te szemmel őt? kérdé szomszédnőm mosolyogva.

— Fogadásom tiltja oda felnézni.

Aztán mikor szomszédnőm egy könyök-érintéssel megadta a figyelmeztető jelt, akkor elhagytuk a templomot.

A kerítés ajtajához közel, körülvéve egy csoport férfitől, már messziről felismerém őt. Az a hat év nem igen hagyott nyomot külsején. De egy nagy változást vettem észre rajta: szép sötét szakálla hiányzott. Ugy látszik az most divat, hogy a férfiak megfosztják magukat ékességüktől.

Már egészen közelében valánk. Ő kezét nyujtva az őtet környezőkhöz, megindult. Oly közel ért hozzám, hogy kalapomnak hosszú gyászfátyola, melyet a szellő lengetett, érinté. Reám pillantott és — nem köszöntött. Nem ismerte fel ezt a filigrán alakot.

Ez fájt nekem, de nem csodálkoztam rajta, gondolván, hogy annyi munkatársa van már neki, hogy én csak annyit számíthatok előtte, mennyi egy csepp a tenger vizéből.

Itthon még is azon tűnődtem, ha vajjon meg fog-e látogatni?

Ebéd után arra a bohóságra vetemedtem, hogy az udvaron diszelgő százszorszépet megfosztottam nyílásaitól, egyenként letépdesve az ártatlan kis fehér virágok leveleit; csakhogy én nem azt kérdeztem tőlük, a mit Margaretha, hogy „szeret, nem szeret“; hanem ezt: „jön, nem jön, jön, nem jön.“ A legelsőnek utolsó levele azt mondotta (az az hogy nekem kellett mondanom helyette) hogy nem jön, a másodiknak, hogy jön és így tovább, egyik nem-et, másik igen-t mondvá.

Mikor vagy husz virágot tönkretettem, akkor beleunva ez ostoba multságba, kis szobámba vonulék, írószereket vettem elő, hogy kedvencz foglalkozásommal, az

írással szórakoztassam magamat. De gondolataimat nem tudtam azon irányba terelni, a hová akartam; ezek szüntelen azon kérdés körül csoportosultak: vajjon eljön-e a szerkesztő?

Végre türelmetlenül, hogy az írás sehogy se akart menni, így monologizáltam:

— Eh! mit bánom én, jön, vagy nem jön! Annyi szerkesztő van most a világon, mint harmatesepp a virágokon. Minek csinálni ebből az egyből olyan nagy dolgot!

Aztán utána gondolám:

— Csakhogy a sok szerkesztő közül én csupán őt ismerem. És a sok közül ő az egyedüli, ki eloszlatta félelmemet a szerkesztők iránt; az ő buzdító, lelkesítő, felvillanyozó sorainak köszönhetem, hogy valamit képes voltam haladni az irodalom mezején. Oh mégis csak rosszul, nagyon rosszul fog esni, ha nem tisztel meg látogatásával!

A tollat letéve, hátra dőltem székemben és átengedtem magamat gondolataimnak.

Az óra haladt, a szerkesztő késett.

Igyekeztem belenyugodni abba a gondolatba, hogy oly kis pont vagyok én a szerkesztő előtt, a melyet figyelemre nem méltat.

Egyszerre a kis Miczi ugatására riadtam fel.

Ennek a kutyának olyan szokása van, hogy ha urat lát, akkor csak egyet ugat, ellenben a parasztot szakadatlanul ugatja.

Most csak egyet ugatott. A szerkesztő jött el, gondolám s ijedten ugrottam fel és a mint pillantásom a tükörrre esett, onnét egy sápadt arc tekintett felém. A hátamat hideg borzongatta, mint az első látogatás alkalmával; hanem most még inkább féltem a találkozástól, melyet előbb oly igen óhajtva vártam.

De miért? Hisz ismerem őt, tudom, hogy ő megnyerő külsejű, rokonszenves, barátságos egyén; ajkain nem honol kritikus kifejezés, hanem szelid mosoly, haja nem borzas, szemüveget nem visel, hogy nagyon jól megláthassa szépség-hiányaimat tehát nincs rajta semmi félelemgerjesztő. És mégis, mintha birám előtt kellett volna

megjelennem, remegtem a gondolattól, hogy most mindjárt szembe kell állanom vele. De ha sokáig habozom, talán még benyit ide. Pedig e kis szoba küszöbét, míg az én tulajdonomat képezi, addig senki át nem lépheti; itt sok titkos, drága emléktárgyaim vannak összehalmozva. A tükör segítségével az ősz hajszájakat, a mennyire lehetséges volt, a feketékkel elfödtem, aztán elszántan hagytam el a kis szobát.

Két férfival találám szemközt magamat, kik közül az egyik valósággal a szerkesztő volt. Oly ügyetlen modorral fogadám őket, akár egy bakfis leány, még kezet is elfeledék nyújtani nagy zavaromban.

Az első szobában helyet foglaltunk.

Azon meggyőződésemet, hogyha a szenvedés elhervasztja is az arcot, de nemes kifejezést kölcsönöz annak, mely a szemlélőben szimpathiát ébreszt, az első percekben megingatta a szerkesztő szemének tekintete. Oly füresa pillantásokat vetett reám, mintha arczomon valami visszataszítót fedezett volna fel. Hanem azután, ugylátszék, hogy lassanként hozzá szokott arczomhoz és talált azon egyetlen rokonszenves vonást; mert tekintetéből eltűnődezett az a különös kifejezés és én újra oly jóságosoknak láttam azokat a fenkölt lelket tükröző szemeket, hogy a hideg borzongás helyett, ekkor jóleső melegséget éreztem.

Zavarom egészen elenyészett és elfogulatlanul folytattam a társalgást.

— Ma a szerkesztő ur a templomból kijövet reám nézett és bár egy hideg főhajrással nem köszöntött, szólta a többek közt.

— Hát hiszen kegyed mondhatta volna: Jó napot szerkesztő ur!

— Én!?... No addig egy férfinak előre nem köszönök, míg be nem hozzák ide a nőemanczipációt.

— De kegyed munkatársam.

— Igaz! Tehát, mind főlebbvalómnak, nekem kellett volna ön előtt kalapot emelni.

A szerkesztő mosolygott. A társalgás most már élénken folyt.

Midőn egy orvosi tanácsossal szolgált ő szerkesztősége, akkor tisztába jöttem a felől, hogy előre miért nézegetett oly különös kifejezéssel reám, megsoványodott arczom lepte meg.

— Igyék sok vizet és meg fog hizni, ezt tanácsolta.

— Az embernek nem az a rendeltetése, hogy hizzék, szoltam ajkbigyesztve, míg magamban azt gondolám, hogy a hánatot nem mossa ki a szivből a víz.

— Meg akarják-e nézni uraim a Bölkényt, vagy miként itt nevezik a Békényt, mely itt a közelben folyik? kérdém, miután egy jó félóraig időzhettek nálunk.

A másik ur, persze mint helybeli, nem lehetett kíváncsi, tehát benn maradt testvéreimmel, a szerkesztő azonban így felelt:

— Nagyon szivesen.

Mi tehát kimentünk. Én felnyitám udvarunk hátulsó kapuját, melyhez két lépésnyire folyik a víz és kiléptünk.

— Valóban festői kép terül el itt — mondá a szerkesztő, szeméit körülhordozva — és kegyednek alkalma van ebben naponta gyönyörködni. A folyónak, mely visszatükrözi a fényes nap arcát, szelid halk moraja, összevegyülve a malom-kerekek zugásával s a partot szegélyező fűzfák dús lombjainak susogásával, igazán költői hangulatot idéz elő a kebelben.

— Bizony a fűzfák közelsége költői hangulatot kell hogy felidézzon a lélekben. Itt foglalkozhatni a fűzfahajtások faragásával s lant helyett fűzfa sípval, nem zengeni ugyan, hanem sipolni a mindenható szerelemről, szoltam ironikus mosolyal.

Ekkor, mintha a földből bujt volna ki, hirtelen előtünk termett egy fiatal férfi s köszönvén, így szolt, kezét nyujtva a szerkesztőnek:

— Ah tanár ur! Hallottam, hogy itt van s úgy keresem, mint a tűt. Ismeri-e egykori tanítványát (megnevezé magát). Oh kedves, drága tanárom! Úgy-e érdeemesíteni fog arra a rendkívüli szerencsére, hogy ma este szerény házamhoz jöjjön egy barátságos vacsorára?

— Szives meghívása megtisztelő reám nézve, de sajnálatomra nem fogadhatom el, mert már másfelé vagyok hiva. Így hangzott a válasz.

— Ugy tehát holnap...

— Csakhogy holnapra én akarom meghívni a szerkesztő urat, szólék közbe.

— Az egykori tanítványnak több joga van tanárához, mint nagysádnak a szerkesztő urhoz; azért át kell őt engednie nekem, mondá a férfi felém fordulva.

— De én hat éven át munkatársa valék s így nekem van több jogom hozzá, feleltem büszkén.

Eh! munkatárs van elég, ha mindegyik jogot formálna, akkor...

— Tanítvány sokkal több van és volt. Ön csak volt, a mi pedig volt, az már elmúlt, de én jelenleg is munkatársa vagyok!

A szerkesztő látva, hogy már-már hajbakapni készülünk, böles Salamon módja szerint oldotta meg a dolgot, csakhogy míg ez azt mondotta, hogy a gyermek — kinek két nő állította magát anyjául — vágassék ketté, a szerkesztő egyikünk meghívását sem fogadta el. Mert, miként bölesen megjegyzé, egyszerre két asztalnál nem vacsorálhat s egyiket sem akarván megsérteni, sem az egykori tanítványnál, sem a munkatársnál nem fog vacsorálni; holnapután pedig bankett lesz s meg azután való napon utazik haza felé.

A vacsorával azt akartam elérni, hogy a szerkesztőt bizonyossá tegyem szíves vendégszeretetemről s hogy meggyőzzem őt, miszerint a szakácművészet terén valahogy csak megállom helyemet.

Hah! Ha e perczben vadállattá változhattam volna, bizony felfalom azt az embert, ki így tönkretette tervemet.

Mikor a szerkesztő azon urral, ki házunkhoz kíserte, távozni készült, akkor azon szavaimra, hogy szerettem volna egy elkezdett regényeimre vonatkozólag tanácsát kérni, megigérte, hogy másnap újra meglátogat.

El is jött, de csak néhány perczre, hogy kimentse magát. Nem volt ideje regényemet átolvasni annyifelé hívtak, hogy kézre nem jutott.

— Ha lehetséges lesz holnap ismét eljövök s akkor átnézem regényét, mondá.

Erre nézve azt akartam tőle megkérdezni, hogy miként látja jobbnak a befejezést? Ugy-e, hogy a férfi hű marad a tőle messze távolban élő leányhoz, vagy pedig, hogy utolsó találkozásuk után, bár egy sor írással sem ad magáról a leány előtt életjelt.

Mínhogy a szerkesztő utolsó látogatása is rövid vala, tehát regényemről előtte említést sem tehettem...

Este egyik nyilvános kertnek nyári termében összegyűltek az intelligens férfiak, — örmények és magyarok — hogy egy búcsúlakomával tiszteljék meg a szerkesztőt.

Én bár évek óta a világtól elvonulva élek, ez egyszer engedtem a csábításnak és több nő társaságában elmentem a kertbe.

A teremben már ott ültek az urak a felterített asztalok körül.

Hordták az ételeket, miközben hangzottak a felköszöntők.

Sok nő volt a kertben, kik ott az asztalok körül foglaltak helyet.

De midőn a szerkesztő beszélni kezdett, akkor mint egy varázs-ütésre, mind a nyáríterem felé szaladtak s füleiket a terem átláthatlan tej-üvegére illeszték, hogy a felköszöntőből egyetlen szót el ne szalaszszanak.

Én nem férhetvén oda, a terem nyitott ajtajához közel foglaltam állást, kitéve magamat annak, hogy belülről meglátnak.

Az urak benn bor mellett jól mulattak, nem törődve velünk, mi pedig künn bor nélkül örültünk az ők mulatásuknak. Azonban nem mulasztottuk el azon csodálkozásunknak kifejezést adni, hogy a férfiak mily kedélyesen érzik magukat női társaság nélkül: míg a nőket megölné az unalom, ha férfiak nem tarkítanák az asztalt.

Hogy meddig mulattak az urak, azt bizony ők tudják. Mi korábban haza távoztunk.

Ha másodszor is meg nem tiszteli látogatásával városunkat a szerkesztő, úgy most nem tudnám, hogy ő nemcsak mély tudományú férfiú, de e mellett olyan hanggal bír, hogy énekével meghódította az örmény templom közönségét.

Vannak nagy tudósok, kikben semmi szónoki tehetség nincs: vannak ellenben olyanok, kiknek tudományuk csak felületes, de mikor beszélnek, ezt oly hévvel teszik, hogy a szónoki hang hallatára észre sem vehetni, hogy tárgyuk nélkülöz minden komoly alapot.

A szerkesztőben a tudomány párosul a szónoki képességgel.

O oly kiváló szónok, hogy bizony mondom: benne egy talpraesett országgyűlési képviselő veszett el. (Azonban még ki tudja...)

Végül nem hallgathatom el még egy szép tulajdonságát, melyet szintén ez alkalommal fedeztem fel. Ez pedig oly ritkaság férfiaknál, hisz most még a nők nagy része is teszi ezt, hogy fehér holló számba megy — nem dohányozik.

Pfuj az az ordögös füst!

A férfiaknál még hagyján. Serdülő korukban tiltva leven, éppen ezért találtak a szivarozásban élvezetet, ezt mint a férfiaság jelét tekintvén; idővel aztán megszokott szenvedélylyé vált náluk. Mert én bizony nem hiszem, hogy pusztán hazafias érzéből az állampénziárnak gyarapítására füstölnének el annyi dohányt. De a nők! Egy koros hölgyet szívarral ajkai között mintegy kivetkőzve latok nőiességéből. És mennyire visszatetsző egy üde rózsás arcú ifjú leánynál a szivarozás! Hogy szétfoszlik az embernek illúziója, ha azokon a festő rózsához hasonló ajkakon megérzi a dohány-füst szagát. Aztán a melyik nő nem feltűnési vagyból, hanem szenvedélyből szivarozik, nem tudva azt a főzés ideje alatt se nélkülözni, az ilyen-nel az is megeshetik, hogy a szivar hamúja belehull az ételbe.

Hogy találtassék férfiú olyan, a ki nem dohányozik, az már határos a csodával; az ilyen előtt én részemről meghajlok.

Pfuj de gyűlöletes is az az ordögös füst!

Ezzel tehát befejeztem volna cikkemet.

De ime! most egyszerre — mint kezdő koromban — csüggedés szállja meg lelkemet: vajjon nem fog-e e munka a papirkosárba vándorolni? Szerkesztő ur! az Istenért

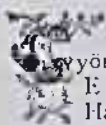
meg ne tegye ezt a kegyetlenséget! Kedélybeteg vagyok; minden esekélység nyomasztólag hat reám. Már pedig az nem volna ám esekélység, ha munkám napvilágra nem jönne. Ez egyedül öntől függ. A lelke rajta!..

Lehet, hogyha még valamikor az a szerkesztő meglátogatja városunkat, én már akkor ott pihenek, a hol nem fáj semmi...

Vajjon ki fogná leírni a harmadik szerkesztői látogatást?!

Egy szép szemű örmény leánynak.

Örvényörü a szemed leánya,
E nagy világon nincsen párja,
Hanem azért hiába,
Nézel reám leánya,
Nézz másra.

Szebb szemekbe néztem bele rég,
Langjától a szívem összeég.
Ha a szemed rám ragyog,
Nem te reád gondolok,
Leánya.

Sallak Róza.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XXI.

Pattantyus család.

E magyar-örmény nemes családnak, melynek szülöttjei ma részint e néven, részint Ábrahám vezetéknév alatt ismeretesek,¹⁾ címerszerzője danczkai Pattan-

¹⁾ Az Ábrahám nevet, mely a szamosújvári tanácsnak 1835. május 19-én 470. sz. alatt kiállított bizonyítványa értelmében, különben is a Pattantyus család örmény vezetéknéve volt, először a címerszerző Pattantyus Jakab két unokája: Ábrahám Emanuel és Arisztaces használják.

tyus Jakab, Fogaras várának pattantyusa volt, kit hasonnevű fiával és összes törvényes fiutódaival együtt, hasznos és hű szolgálatainak elismerésül Apafi Mihály erdélyi fejedelem Gyulafehérvárt 1680. december 13-án kelt ezímerlevelével nemesi rangra emelt. E ezímerlevel így hangzik:

Nos Michael Apafi Dei gratia Princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes: memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Dominorum consiliariorum Nostorum, signanter vero Spectabilis ac Generosi Gregorii de Bethlen Consilarii Nostri intimi, sedis Siculicalis Udvarhelyi, ac arcis Nostrae Fogaras, Districtusque eiusdem Capitanei ubique supremi, et fidelis Nobis sincere dilecti singularem Nobis propterea factam intercessionem, tum vero attentis, et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis strenui Jacobi Pattantius de Danczka, quae ipse in omnibus rebus et negotiis fidei et industriae ipsius concreditus, fideliter exhibuit et impendit ac im posterum etiam pari fidelitate exhibiturum, et impensurum se pollicetur, Eundemque igitur Jacobum Pattantius Tormentorum et quarumdam Bombardarum in arce Nostra Fogaras et comitatu Albensi Transylvaniae existente habitarem Elaculorem, ac per eum Jacobum similiter Pattantius filium ex speciali gratia et potestatis Nostrae principalis plenitudine, e statu et conditione, in qua nati sunt, et hac tenus exstiterunt, eximendos ac in coetum, et numerum verorum, natorum, indubitatorum, insignitorumque regni Nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium annumerandos, aggregandos, et adscribendos duximus, prout annumeramus, aggregamus, acceptamus, et abscribimus praesentium per vigorem decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper temporibus idem Jacobus Pattantius, ac per eum Jacobus similiter Pattantius, filius suus iam natus, haeredesque et posteritates ipsorum masculini sexus universae pro veris, natis et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi verae et perfectae nobilitatis eorum haec arma seu

nobilitatis insignia: Scutum videlicet triangulare rubri coloris, in cuius campo sive area homo quidam integer coerulea veste, rubro quidem pileo et palidis coturnis indutus fortiter stare dextra baculum eiacularium a dimidio ad finem usque Zona ardenti circumseptum, sinistra vero manibus gladium nudum sursum porrectum tenere visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gem-

Pattantius cs. czimere.

mis atque unionibus decenter exornatum ex cono vero galeae teniae sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt, et exornant, prout haec omnia in capite sive principio praesentium litterarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur. Animo deliberato, et ex certa scientia liberalitateque Nostra principali praefato Jacobo Pattantius, ac per eum Jacobo similiter Pattantius filio suo iam nato, haeredibusque et posteritatibus ipsorum masculini sexus universis gratiose dedimus, donavimus, et contulimus, annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma sive Nobilitatis insignia more aliorum verorum natorum et insignitorum Nobilium armis utentium ubiuis, in proeliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, aulacis, annulis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, et sincerae Nobilitatis titulo, quo eos ab universis, et singulis, cuiuscunque status, conditionis, gradus, honoris, ordinis, officii, dignitatis et praeeminentiae homines existant, insignitos dici, teneri, nominari, et reputari volumus ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus ac praerogativis, quibus caeteri veri, nati, et indubitati praedicti regni Nostri Transylvaniae, partiumque Hungariae nobiles, et milita-

res homines quomodocunque de iure, et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur, et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere valeant, atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes litteras Nostros pendentis et authentici sigilli Nostri munimine roboratas memorato Jacobo Pattantyus, ac per eum Jacobo similiter Pattantyus, filio suo iam nato, haeredibusque et posteritatibus ipsorum masculini sexus universis clementer gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate Nostra Alba-Iulia, die decima tertia mensis Decembris, anno Domini millesimo, sexcentesimo octuagesimo.

Michael Apafi m. pr. Franciscus Lugasi secretarius m. pr.¹⁾

E nemes család czímere tehát a következő: A pajzs vörös mezejében zöld talajon szemközt álló kék mezbe öltözött, vörös kalpagu vitéz leeresztett jobbában égő kanocczsal ellátott pattantyut tart, felemelt baljában pedig kivont görbe kardot villogtat. Sisakdísz: csak az azt fődő arany levélkorona. Foszladékok színe határozattan nincs adva.²⁾

A Pattantyus családnak Apafi Mihály erdélyi fejedelem által adományozott ezen nemeslevelét megerősítette V. Ferdinánd király is 1846. év január 16-án.

Placsintár család.

Szülő és magzatok magasztos érdemei egyaránt közreműködtek abban, hogy a fejedelmi kegy a tekintélyes Placsintár család felé is, mely a honi örménység között kezdettől fogva kiváló vezérszerepet játszott, forduljon s így e család egyik első szemét alkossa azon ma már hosszú lánczolatnak, melyet a magyar-örmény ne-

¹⁾ A Gábrus Zakhar hátrahagyott iratai között levő hiteles másolatból.

²⁾ E családdal és czímerével Nagy I. i. m. nem foglalkozik; Siebmacher I. i. m. (IV. 485.) pedig csak azt jegyzi meg: »Es domicilirt ein gleichnamiges Geschlecht noch gegenwärtig in Siebenbürgen.«

mes családok díszes neve alatt ismerünk. Placsintár János-nak, a dícső atyának, — ki kevéssel az örményeknek e hazába 1672-ben történt beköltözése után már, mit sem törődve saját életének veszélyeztetésével s kislelkűen nem aggodva hon hagyott kiskorú gyermekei miatt, Bécsnek falai alatt 1683-ban az ostromló törökökkel szemben hősiességének oly fényes tanújelét adta, — nyomdokaiba lépett két fia, Placsintár Lukács és Bogdán, szamosújvári tanácsosok voltak azok, kiket III. Károly király Bécsben 1737. augusztus 23-án kelt czímerlevelével részint atyjuk említett vitézségének megjutalmazására, részint saját érdemeik hálás elismeréseül is, nemesi rangra emelt. Említett két czímerszerző fivér ugyanis ép úgy, mint egykor atyjuk Bécs alatt, Besztercze vidékén küzdött vitézül a lázadók ellen; egyikük pedig, Lukács, a Peró János-féle 1735-ik évi békésmegyei felkelésről Hankót, az aradi várparancsnokat nemcsak értesítette és annak a szolgálai által foglyul ejtett két felkelőt átszolgáltatta, hanem a kiküldött katonaságot a felkelők kinyomozására is vezette és a felkelés elnyomásában nem kis tevékenységet fejtett ki. III. Károly ez alkalommal a két czímerszerző fivéren kívül a hazai nemesek sorába iktatta mindkettő összes hozzátartozóit is u. m. Placsintár Lukács hitestársát, Jakobovits Rózát; Jakab, Lázár, János és András fiait, Mária és Anna leányait; Placsintár Bogdán feleségét, Mèndrul Máriát, Dávid, Joákim és Kristóf fiait, Anna és Kata leányait, nem különben mindkét czímerszerző valamennyi törvényes utódját és ivadékát. A két Placsintár fivér és hozzátartozóik részére Bécsben 1737. augusztus 23-án kelt czímerlevelél így hangzik:

Nos Carolus Sextus, Dei Gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum inter Excellentes Regnandi Virtutes, quibus ad amplianda decoris, et dilatanda felicitatis Regnorum pomeria Principes niti consueverunt, haud immerito laudetur munifica eorum erga Cives de se, et Patria benemeritos effusa Benignitas, utpote cuius adminiculo

iam inde ab antiquis temporibus adusque praesentem Saeculorum periodum, non modo conservata, sed et summum roboris et splendoris attingisse fastigium conspiciuntur Regna, et qua singulorum animi ad eorum, quos benefactis palmam gloriae iam meruisse intuentur vestigia certatim imitanda, et praeclara quaevis facinora tanto audentius edenda, altero quasi stimulo excitantur; Nos etiam laudabilia Maiorum Nostrorum exempla sequentes haud postremam in eo Nostram collocamus curam, ut subditi Nostri de Fide et meritis Nobis commendati benigna libertatis, et munifica Affectus Nostri dispensatione dignam se benefactorum remunerationem recepisse gratulentur; Ideoque tum ad demissam nonnullorum Fidelium Nostrorum intercessionem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis, et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis tam propriis Lucae et Deodati, vulgo Bogdan Placsintár, Fratrum Germanorum Oppidi Nostri in haereditario Nobis Transylvaniae Principatu Armenopolis Primariorum Civium, et Senatorum, quam vero Genitoris ipsorum Ioannis quodam Placsintár, quae ipsi Nobis, ac Augustae Domui Nostrae cum alias pro diversis occasionibus gnaviter exhibuerunt, tam signanter memoratum Joannem Placsintár obsidente ultimo Archi-Ducalem hanc Nostram Civitatem Viennam Barbaro, sub huius moenibus Fidelitatis suae testis Luca et Deodato Filiis, hos vero postquam Domicilium in Transylvania fixissent, aliquo tempore cum Militia Nostra in Libera Regiaque ibidem Civitate Nostra Bistritziensi adversum Rebelles non sine vitae periculo, absque omni stipendio militasse, et denique alterum horum Lucam, dum ante biennium in Regno Nostro Hungariae Comitatu Békésiensi Militia Nostra extero Bello plerumque distenta a quibusdam seditiosis Tumultus nefarie excitatus fuisset, duos illorum sua et famulorum opera captos, ad Fidelem Nostrum Praesidii, et Confiniorum Aradiensium tum Commendantem Generalem, Vigiliarum Praefectum ab Hankó detulisse, atque adeo perniciosum istum motum opportune denunciasset, Militiaeque Nostrae contra eosdem seditiosos expeditae non

solum Comitem, sed et viae Ductorem, imo recessuum tegendis Tumultuantibus institutorum solertem Indagatorem in ipso etiam conflictu, ubi seditiosi profligati sunt ad acriter pugnandum et voce, et manu adfuisse, Fidellemque se, ac utilem tam in significando tempestive, quam sopiendo provide illo Tumultu exhibuisse, Nobis demisse expositum, et Testimonialibus respective congruis comprobatum est, ac in posterum etiam dictos Lucam et Deodatum Placsintár utilia Nobis, Augustaeque Domui Nostrae, ut et Patriae suae exhibituros, et impensuros servitia, suaeque Fidelitatis quibusvis in casibus luculenta edituros specimina, benigne confidimus: Eisdem igitur Lucam et Deodatum, vulgo Bogdanum Placsintár, Eorumque Coniuges, illius quidem Rosam Jacobovits, nec non Filios Jacobum, Lazarum, Joannem et Andream, Filiasque Mariam et Annam; huius vero Mariam Mëndrul, ut et filios Davidem, Joachimum et Christophorum, Filias item Annam et Catharinam, hosce iam natos, ac in posterum nascituros Liberos, Haeredesque et Posteror utriusque Sexus universos ex Gratia Speciali, deque Supremae Potestatis Nostrae Caesareo, ac Regio-Principalis plenitudine, e statu in quo nati sunt civico eximentes, in coetum et numerum verorum, et indubitatorum Haereditarii Nobis Transylvaniae Principatus, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium duximus annumerandos, et adscribendos, Annuentes et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concendentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus caeteri veri, et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, lure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavis, utunturque et gaudent, uti, frui, et gaudere possint, ac valeant eorundemque praescripti Haeredes et Posteror utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae erga Eisdem exhibitae Gratiæ, et Clementiæ, ac Libe-

ralitatis Testimonium, veraeque ac indubitatae Nobilitatis Signum haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum flavi coloris, cuius fundum cespes viridis occupat, in cuius campo, seu area vir quidam coeruleo caetera Hungarico indutus amictu, caput vero rubro tectus pileo, ac Equo albi coloris ad dextram scuti oram currenti insidens, dextra acinacem evaginatum stringere, sinistra vero manuum froeni habenas moderari conspicitur; supra scutum Galea militaris clausa, et craticulata est posita, quam contigit Diadema Regium gemmis atque unionibus decenter ornatum, cuius

Huc sintár es. czimere.

apici brachium humanum ab humeris resectum nudatum, pariter acinacem Turcico capiti infixum tenens, cubito-tenus inniti cernitur; a summitate vero, seu cono Galeae laciniae, sive lemnisci diversi coloris defluentes, marginem scuti ex utraque parte ambiunt, et exornant, prout haec omnia in principio seu capite praesentium Litterarum Nostrarum Pictoris arte, et industria genuinis suis coloribus illustrata, ac ob oculis intuentium posita lucidius conspiciuntur, lisdem Lucae, et Deodato, seu Bogdano Placsintár, Eorumque Coniugibus, illius quidem Rosae Jacobovits, nec non Filiis Jacobo, Lazaro, Joanni et Andreae, Filiabusque Mariae et Annae; huius vero Mariae Mendrul, ut et Filiis Davidi, Joachimo et Christophoro, Filiabus item Annae et Catharinae, hisce iam natis ac in posterum nascituris Liberis, Haeredibusque et Posteris, utriusque Sexus universis Gratiose danda duximus et conferenda, Decernentes, et ex certa Nostri Scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus, eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, et indubitatorum dicti Principatus Nostri Transylvaniae, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, et Provinciarum Nostrarum Haere-

ditariarum Nobilium, sub iisdem Juribus, Praerogativis, et Immunitatibus, quibus Ipsi natura, Iure, vel antiqua consuetudine usi sunt, et gavisi, utunturque et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus, et Sepulchris, generaliter in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae Nobilitatis Titulo, quo Eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos, et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque, ferre, et gestare, ac iis in aevum uti, frui, et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterì eorundem praescripti, utriusque sexus universi valeant, atque possint. Imo nobilitamus, damus, et conferimus praesentium Maioris et Aulici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore, et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Vigesima Tertia Mensis Augusti, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Trigesimo Septimo, Regnorum vero Nostrorum Romani Vigesimo Sexto, Hispanici Trigesimo Tertio, Hungarici et Bohemici autem Vigesimo Septimo.

Carolus m. pr.

B. Joannes Jos. Bornemisza de Kászon m. pr.
Josephus Kozma m. pr.¹⁾

A nemes Placsintár család czímere tehát a következő: A pajzs arany (sárga) mezejében zöld talajon, fehér lovon, kék mezbe öltözött, vöröskalpagos, jobbra vágató magyar vitéz jobbjában kivont görbe kardját villogtatja, míg baljával a kantárt tartja. Sisakdisz: koronán könyöklő meztelen jobb kar aranymarkolatu görbe kardját, melynek hegyére egy levágott törökfő van tűzve, villogtatja. A foszladékok színe határozattan nincs adva.²⁾

¹⁾ Aradmegye 1845 ik évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1840. száma alatt levő hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I., ki azonban a czimeradományozás keltét tévesen adja, i. m. IX. köt. 310. l., nem különben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 506. l. szintén közlik e czímer leírását.

Rác család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Rác Jakab, szamosújvári örmény kereskedő volt, kit Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július 26-án a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására és az épen akkor folyamatban levő hétéves háború költségeinek fedezésére a kincstárnak részéről önkényt felajánlott pénzösszeg hálás elismerésül, hozzátartozóival u. m. hitestársával, Mojzes Katával, nem különben Joakim és János fiaival, Anna, Mária és Borbála Juliánna leányaival s valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt a hazai nemesek diszes sorába írtatott. Az erről szóló czímerlevél így hangzik.

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum ingenua Nobis munificentia fovendis orandisque subditis nostris nullo tempore non adesse consuevisset, ideo cum ad nonnullorum fidelium nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Iacobi Rác, Quaestoris Armeni et Civis Oppidi nostri in Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo et signanter quidem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsum immo et maiora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse Benigne confidimus, eundem Iacobum Rác, consortemque eius Catharinam Moyses, ac filios Ioachimum et Ioannem, filiasque Annam, Mariam et Barbaram Iuliannam iam natos et in posterum divina Benedictione e legitimo thoro nascituros, eorumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremacie potestatis Nostrae Regiae et Principalis Plenitudine Gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubita-

torum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariorum Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos, annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo deinceps futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariorum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui ac gaudere possint ac valeant. In cuius quidem Nostrae erga eundem Iacobum Rácz, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum veraeque et perfectae Nobilitatis testimonium haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet militare erec-

Rácz es. czimere.

tum argenteum, in quo nigri equi caput cum suo collo sparsis iubis, ore hianti et lingua rubicunda exerta praesentatur, adhaerente capite Scutario rubeo, in cuius meditallio visitur aurea Rosa pentaphila, Lillio argenteo a Lateribus comitata. Ipsi scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria emergentibus duobus Bubali cornibus horizontaliter bipartitis: dextro superius auro, inferius minio, sinistro vero inferius argenteo et superius atro colore distinctis. Phaleris dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argenteis et atris a summitate seu Cono Galeae in Scuti latera venuste decurrentibus; Prout haec omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur eidem Iacobo Rácz, praefatisque ipsius gra-

tiose danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis et Immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praelibati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepuchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre ac gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterioresque eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo mobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Literarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae Die Vigesima Sexta Mensis Iulii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo. Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. p. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.

I. Georgius Vest. m. pr.¹⁾

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

A nemes Rácz család e czimerlevél alapján tehát a következő nemesi czímet használja: a vízszintesen egyenletlenül osztott pajzs alsó nagyobbik ezüst mezejében nyakastul levágott, kioltott vörös nyelvű, lebegő sörényű, jobbra néző, fekete lófej látható; a felső keskenyebb vörös mezőben (pajzsfőben) pedig két ezüst lilium között ötszirma aranyrózsa díszlik. Sisakdisz: két bivalyszarv, melynek közül a jobb arany-vörös, a bal pedig fekete-ezüst. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról fekete-ezüst. ¹⁾

Kisebb közlemények.

Bem napi parancsa. (Karánsebes ápr. 18. 1849) »Hadi működésem folytatandó el kellett egy időre Erdélyt hagynom s Czetz ezredes urat, — kit generalisi hivatalra felajánlottam s ebbeli megerősítése még nem érkezett, de meg fog jönni — bízom meg az erdélyi főhadparancsnoksággal. Meghagyom tehát minden kerületi parancsnokságnak, hogy jelentéseiket ezután Czetz ezredes urhoz Szebenbe tegyék, minthogy a rendeleteket is tőle fogják venni.« — Tudjuk, hogy Czetz tábornok ezen minőségben csak május végeig szolgált: mert lováról leesett s megütötte magát. Mivel képtelen lett a szolgálatra, Bem által az alól felmentetett. Erre a tábornok Kovásznára ment fürdőt használni. Czetz szülei ekkor Gidófalván laktak, azonban ekkor csak édes anyja Czetz majorné és két nővére Poli és Mimi éltek. (1848-49. Lapok).

„A magyar-örmény nemes családok czimerlevelei“ czímmel dr. Temesvári János az Armenia cz. magyar-örmény havi szemle hasábjain hosszabb cikksorozatot tesz közzé, melyben a hazai örmény nemes családok összeírását és nemesi czimerleveleik közlését tűzte ki feladatául. Dolgozata, melyből az első közlemény már a múlt évi decemberi füzetben jelent meg, bevezetésül rövid áttekintést ad az örmény családok nemesítéseiről; megtudjuk belőle, hogy a legrégebb örmény nemes Pattantyus Abrahám Jakab volt, ki Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől, 1680. decz. 13-án kapta a nemesiséget. Utána Lászlófy Izsák 1712-ben, Daniel Tódor 1723-ben és

¹⁾ Nagy L., ki a sisakdiszt képező két bivalyszarvat, miként ezt ő már a Gáspár és Issekutz családok czimerének leírásánál is tette, elefant orrmányoknak nézi, i. m. IX. köt. 659. l. nem küiben Siebmacher I. i. m. IV. köt. 537. l. szintén közli e czímet.

Placsintár Lukács 1737-ben szereztek maguknak nemesi czimert; a tömeges nemességszerzés azonban Mária Terézia korára esik, a ki az örökösödési és hetéves háborúk alatt nemesi czimmerrel tüntette ki azokat a polgári családokat, melyek a háború költségeinek fedezéséhez bizonyos összeggel hozzájárultak. Az erdélyi örmény családok siettek felhasználni a kedvező alkalmat s csupán 1760-ban 18, 1762-ben 7 örmény család emelkedett ily módon a magyar nemesség sorába. Ekkor kapta a nemességet az örmények apostolának, Verzereszki Auxentiüs püspöknek családja is, mely nevével ez alkalommal a Verzár névvel cserélte föl(?) Az új nemések mindnyajan az egyszerű armalista nemesség számát növelték; az első és jöideig egyetlen donationalis nemes az 1750-ben megneumesített erzsébetvárosi Zachariás család volt. Az 1780-iki királyi rendelet azonban eo ipso magyar nemeseknek nyilvánította azokat, kik a bán-ság területén nemesi birtokokat impetráltak s a Gyertyánfi, Capdebo, Hollósi családok ily úton lettek nemessékké. A rendi alkotmány alatt az utolsó nemesítés 1848. január 10-én történt, de az ily módon kitüntetett Jakabb Bogdán a valóságban sohasem kapta meg a czimmerlevelet. Ezután hosszú ideig szünetelt a nemesség adományozása; legutóljára Issekutz Adeodát (1876-ban) és a Korbuly és Gajzágó családok (1879-ben) kapták meg a nemességet. Az egyes családokkal Temesváry betűrend szerint foglalkozik s közleményeiből, melyek az Armenia havi füzeteiben tekintélyes helyet foglalnak el, eddig a Balta — Hollósy családok czimmerleveleivel ismerkedünk meg. Az armalisokat a szerző teljes szövegünkben közli s a czimmerről czinkmetszetet ad, magyar leírásával együtt. Munkája, mint az eddigiekből is megítélhetjük, nem közönséges szorgalom és fáradság terméke s igen hasznos kiegészítő részét fogja képezni meglevő héraldikai forrásmunkáinknak. Turul. 1894. évfoly. 152. lap.

Tiflisz utczáin a lövönatú vasútak tudvalevőleg már több év óta meg vannak honosítva. Most azon különös újítást készülnek behozni a Kaukázus ezen érdekes fővárosában, hogy a lövönatú kocsiknál nők is alkalmaztassanak, mint kocsivezetők (konduktorok).

Mi újság az örmény világban?

Armenia autonóm közigazgatása. A »Standard«-nak a következő sürgönnyt küldik Konstantinápolyból: A hatalmak a török kormányának záros határidőt tűznek, a melyen belül a reformterv feltétlen elfogadása iránt nyilatkozni kell; azon esetre, ha a kormány a reformtervet el nem fogadná, az összes külhatalmak Nagy-Británia vezetése alatt a legerélyesebb akciózt fogják Törökország ellen megindítani. A szultánnak el is kell fogadnia a javaslatot; mert különben tekintet nélkül az abból származható következményekre, Örményországot külön választják Törökországtól, Armenia-

nak külön autonóm közigazgatást adnak és az egész tartományt az európai hatalmak állandó oltalma alá helyezik.

Akczió az örményekért. Hivatott forrásból azt állítják, hogy nagyon komoly tárgyalások folynak a nagyhatalmak és a porta között az örmény kérdésben és hogy az angol kormány el van tökélve arra, hogy egyedül, vagy pedig a nagyhatalmakkal együtt akciót kezd és már előkészületeket tesz erre nézve.

Gladstone nyilatkozata. Az armeniai események ügyében Gladstone egy nagygyűlésen legújabbán úgy nyilatkozott, hogy teljesen bebizonyított tény, miszerint a porta a vádakra hamis letagadással válaszol. Gladstone kifejtette továbbá, hogy három dologra kell tekintettel lenni; először: mérséklet a követelésekben, — másodsor: a török ígéretek nem szabad elfogadni, — harmadsor: »nem szabad felnünk a »kényszer« szótól!...«

Örményország protektora. Nagy-Britannia királynőjének, augusztus tizenötödikén a parlament előtt felolvasott trónbeszéde az örmények ügyét érdeklőleg a következő kijelentést tette: Ázsiai Törökország örmény kerületeiben újabb zavargások törték ki, oly rémes tettek kíséretében, melyek fölkellették Európa keresztény népeink, különösen az én népemnek megbotránkozását. Az én nagykövetem, s az orosz csár és a francia köztársaság nagykövetei a szultán kormányának közösen reformokat javasoltak, melyek véleményük szerint szükségesek és melyek a zavargások ismétlődését meg fogják akadályozni. Ezeket a javaslatokat veszi most fontolóra a szultán és — vágyva várom határozatait! Ily határozott hangon tartott királyi trónbeszédhez csakugyan nem kell kommentár.

Az angol felsőházban legutóbb lefolyt felirati vita alkalmával Salisbury marquis miniszterelnök kijelenté, hogy Armeniát illetőleg a kormány elfogadta az előbbi kabinet politikáját. Azt hiszi, hogy ez időszereint nem kell tartani attól, hogy az erőszakoskodások meg fognának újulni. A szultán még nem járult hozzá a hatalmak javaslatához, de a kormány meg van győződve róla, hogy fáradozásaiban Orosz- és Franciaország lojális módon támogatják. A szultán tudja, hogy az angol kormánynál senki sem kívánja inkább azt, hogy a török birodalom továbbra is fentartassék. De a szultán komoly hibát követne el, ha nem fogadná el a hatalmak javaslatait és tanácsait, minthogy a birodalomban elterjedő anarchia csak veszélyes lehet reá nézve.

A szinfalak mögül. A »Berliner Tagblatt«-nak a következőket jelentik, Törökországból: Az angol nagykövet felszólította az ottomán kormányt, hogy ne is küldjek el az európai hatalmaknak, az örmény reformok dolgában hozzájuk intézett követeléseikre vonatkozó választ, mert az angol kormány azt, a mi ebből a válaszból nyilvánosságra jutott, minden tekintetben elégtelennek tartja. A török kormány erre az angol nagykövethoz elküldte Sákir basát, a ki mint Anatólia (Kisázsia), »főfelügyelő«-je

jelentette be magát. De az angol nagykövet vonakodott őt elfogadni, azon kijelentéssel, hogy ily »főfelügyelőt« nem ismer. A nagykövet egyúttal megküldte a portának Salisbury miniszterelnök bizalmas jegyzékét, melyben az angol premier követeli, hogy a török kormány fogadja el a reformjavaslatokat; mert Anglia máskülönben még erősebb eszközök höz lesz kénytelen folyamodni, mint a minökkel Roseberry lord fenyegetőzött. Calice báró, osztrák »magyar nagykövet, kit a szultán nem rég másfél óra hosszáig tartó kihallgatáson fogadott, azt tanácsolta a szultánnak, hogy engedjen a hatalmak követeléseinek. Ugy látszik, hogy a porta most végre hajlandó lesz az örmény kérdésben az európai kívánságokat minden tekintetben teljesíteni; a minék jeléül lehet venni azt, hogy a padisah közelebből megkegyelmezett az összes letartóztatott és elítélt örmény politikai foglyoknak.

Nevetés az angol parlamentben A közelebből visszalépett angol szabadelvű kormány, a Roseberry-kabinet idejében érdekes jelenet adta elő a magát a parlamentben azon alkalommal, midőn Ambroise interpellációjára, a külügyi kormány államtitkára, az örmény kérdésre vonatkozó válaszát előterjesztette. A külügyi államtitkár, Gray ugyanis jónak látta válaszában olyformán nyilatkozni, hogy legyen nyugodt az interpelláló és a t. Ház, mert a berlini egyezménynek az örmény reformokra vonatkozó pontja igen jól van megfogalmazva. Azonban e kormánynyilatkozatot még a komoly angol törvényhozók is hangos nevetéssel honorálták, — elgondolván, hogy még sem lehet valami szabatosan megfogalmazva az a berlini szerződés, mely kimondja ugyan, hogy a magas porta szavatol az örmények által lakott vidékeken (értsd: Armeniában) a kurdok kihágásai ellen, — de megfeleldezik arról, hogy kihágást ott nemcsak a kurdok, hanem a cserkeszek, basibozukok, sőt maguk a pasák is bőven szoktak elkövetni s hogy, — bármiként lenne is megfogalmazva az a nemzetközi egyezmény, még abból nem következik, hogy az ázsiai állapotok jobbra forduljanak, ha az a papíron marad!

Az örmény kérdéshez. Mint Konstantinápolyból jelentik a Mosul és Ván tartomány főkormányzóit, az örmény megszárlások ügyében kiküldött vizsgáló bizottság jelentése alapján a kormány állásaiktól elmozdította és Konstantinápolyba hívta, hogy eljárásukat igazolják. Mosulba főkormányzóvá Salich pasát, Vánba pedig Nazim pasát nevezte ki. — A Reiter ügynökség jelentése szerint, az örmény ügyben a portára újabb nyomást fognak gyakorolni. Azt hiszik, hogy rövid idő alatt kielégítő választ fognak nyerni. Az angol kormányváltozás Anglia politikáját, ebben a kérdésben semmi irányban sem befolyásolta.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.

Az örmények nemzeti viselete.

A keleti népek tarka és különféle viseletei közt nem kevésbé festői az örményeké, habár ezek ruháik számára szolid színeket szoktak választani.

Az örmények honi öltözete nem mindenütt ugyanaz. A vidék különbözőségéhez képest más nyelvjárást használnak és más ruhát viselnek. Csak a városi lakók, ha honi öltözetet viselnek, hasonlítanak többé-kevésbé egymáshoz; ezeket öltözetükről lehet megismerni. A városi lakosság öltözete ez:

Cshuchá (*csu huc*); ez felsőkabát, mely majdnem a térdekig ér és finom, fekete posztóból készül; a mell ki van vágva és finom selyemmel beszegve; a szegő a derék végeig terjed, hol (ide kötik az övet) két ezéragomb és gomblyuk van; ezeket azonban nem használják, mert a cshuchát gombolatlanul viselik. A szintén posztóból elkészített gallér 2–3 ujjnyi széles. A felsőkabát alsó része hátul — a deréktól kezdve — sűrű ránczokkal van ellátva. A karok majdnem olyan hosszúak, mint a kabát; ezek egyik oldalukon ki vannak vágva és piros, sárga, kék és a t. színű finom selyemmel kibélelve; a kéz befedésevégeit félkörben végződnek. A karokat soha se huzzák fel, hanem vagy lógva, vagy a vállakra vetve használják. Az örmény cshuchá feltűnően hasonlít a lengyel nemzeti felsőkabáthoz.

Az árchálugh (*archalugh*) alsókabát, rövidebb a felsőkabátnál; szabása ugyanolyan, mint a felsőkabaté; a deréktól kezdve ez is ránczos, de a mell nincs ki vágva, hanem ezéragombokkal be van gombolva a gallérral együtt, mely 2–3 ujjnyi magas. Az árchálugh finom kék, zöld, vagy más sötétszínű selyemből vagy atlaszból készül. A derék alatt a lábszarak felé az ársáluchnak aranyzsinorral szegélyezett két darabja van: ezek a zsebek. Az ársálugh tulajdonképen örmény mellény, mely sokkal hosszabb az európai mellénynél.

A khámár-t (*khamar*) az övet, az ársálugh felett viselik ott, hol a derékon a ránczok kezdődnek. Az öv, mely 2–3 ujjnyi széles, finom ezüsttel vagy arannyal van kirakva és helyi ékitményekkel díszítve. Az öv képezi az örmény ifjúság főékszerét, a melylyel az kérkedik is. A tiffisi örmény gigerlik öve 4–5 ujjnyi széles és oly nehéz, hogy melegben leveszik és vállaikon hordják, hogy talán így a közönség figyelmét még inkább magukra vonják.

A cháncsál (*chanchsal*) handsár (tőr) is arannyal vagy ezüsttel van kirakva; inkább ékszerül, mint fegyverül szolgál. A handsár lassanként kimegy a divatból: már nagy ritkán használják.

A sálvár (*salsar*): a nadrág, mely oly bő, mint a magyar gatyá, kék vagy fekete posztóból készül: a sálvár alsó részét két felől a harisnyakötőhöz akasztják.

A mostani csizma (*qozhik*, czipő) olyan, milyent Európában készítenek; régen a benszülöttek igen primitív csizmákat csináltak.

A fejt a *pháphá h* (*phaphu*): fődí; ez egy kúpalakú bőrsapka, mely a legfinomabb fekete juhbőrből készül. Ez a sapka, mit a csücsfelé kissé behajtva viselnek — könnyű.

Az örmények ezen szép honi öltözete, fájdalom, lassanként kimegy a divatból, mi felett csodálkozásuknak még európai utazók is gyakran adtak kifejezést.

Az örmény apáca viselete igen egyszerű. Ezek hosszú, begombolt alsókabátot és felette olyan fekete felsőkabátot viselnek, mint a papok: fejeiket nagy, fekete kendő fődí, mit ők szabadon kötnek a fej körül.

Cselingárián Jakab.

Örmény apáca.

Az örmény gyermek.

— Várt. —

Síjaj nemzetének kedves gyermeke,
Hagyd el az alvást, járd az iskolát,
Hogy a tudomány fénylő szelleme —
A hont szolgálni — szálljon te rád!

Legfőbb kienesd az örmény nyelvé legyen,
Ez menti meg országunk hírnevét;
Hazard javára munkalj szüntelen,
Csak úgy szolgálod híven érdekét.

Hazánknek fénye elhomályosult,
Lakói szerteszét bolyongnak,
Fölötte vészek árja tornyosult,
Zsarnokkezek dultak, pusztítanak.

Nem tisztel semmi jogot a török,
Fogházát örményekkel tölti be,
A szenvedés állandó és örök,
Mit rájuk mér a pogány vaskeze...

Vésd emlékedbe a nemzet baját,
Hogy elfeledve ne legyen soha;
Jegyezd föl tollal tengerbánatát
S a sorsot, — mely hozzá oly mostoha!

Feljött a nap rég: — ébredj gyermekem!
Tanulj minél többet szorgalmasan,
Ne vesztegelj perezig sem, édesem,
Hogy töltsd be helyed diadalmasan.

Valódi hősök voltak őseink,
Fényes nevet hagynak né reánk,
Amde borossá váltak napjaink,
Szétdarabolva -- áldott jó hazánk!...

Állandó gyász és síras környezi
A legizotti örmény nemzetet,
Kiszákmányolva földült házai
Felképezik a végenyészetet...

Gyermek, te vagy az élető remény!
Most rajtad csüng országunk bús szeme.
S mit elkobzott a pogány jövevény,
Meghozza majd egy jobb kor szelleme!..

Simay Gergely.

Kis-Örményország.*)

I.

Ama keresztény államok sorában, melyek a kereszties hadjáratok korszaka alatt Keleten létrejöttek, a legkiválóbb helyek egyikét foglalja el Kis-Örményország a Rupen-házbeli uralkodók alatt. Története a középkorban elválaszthatlan kapcsolatban áll a kereszties hadjáratokéval. Kis-Örményország fejedelmei és népe lelkesedéssel üdvözölték a távol Nyugatról a hitetlenek elleni küzdelemre, a szent kereszt dicsőségének helyreállítására érkező testvéreket, s csaknem minden harcmezőn részt vettek véres tusaikban.**)

*) E. Dulaurier, *La royauté de la Petite-Arménie*. (Journal Asiatique, V. serie. T. 17.) — Compendio storico di memorie cronologiche concernenti la religione e la morale della nazione armena suddita dell' Impero ottomano, dal marchese Giov. de Serpos, Venezie, 1786. — Discorso sulle relazioni commerciali dei Veneziani con l'Armenia e Trebisonde, nei secoli XIII. et XIV. l'Archivio storico italiano, N. 29. Florenz, 1853.)

**) Fényes tanúságot tett erről XIII. Gergely pápa 1584-ben, a római örmény collegium alapításakor kiadott bullájában. »Et vero — ugymond — inter alia ejusdem nationis de ecclesia republicaque christiana merita, illud praeceptum et singulari memoria dignum est, quod principibus exercitibusque christianis saepius olim ad recuperationem Terrae sanctae proficiscentibus, nulla natio, nullus populus promptius alacriusve eis suppetias tulit, quam Armeni, qui viris, equis, armis, commeatu, consilio ac denique omni ope christianos, illo in bello fortissime ac fidelissime iuvarunt. (Bullarium romanum. Tom. IV, part. 4. p. 78. Edit. Ch. Coquelines, Roma, 1747.)

Kis-Örményország történetének első korszakára nézve (a megalapítójától, Rupentől I. Héthumig, 1080—1270) bőséges adatok állanak rendelkezésünkre több örmény munkában, melyek azon időkről fenmaradtak, nevezetesen edessai Mátyásnak és folytatójának, Gergelynek krónikájában, Girágosz örmény történetében, Pártzêrpért Vártán egyetemes történetében, Malachias barát könyvében a mongol betörésekről, áni-i Sámuel és áirivánk-i Mekhitár krónikaiban. A XIII-ik század második felétől kezdve két történetíró kalauzol bennünket, a kik maguk is előkelő hivatalokat viseltek. Kis-Örményországban: edessai Váhrám, III. Leo király titkárja, a ki e fejedelem rendeletére írta munkáját, folytatásául Snorhali Nerszesz patriarkha versekbe foglalt örmény történetének, mely a Rupen dinastia alapításától 1275-ig terjed; és Szempád, a ki edessai Mátyás kivonatos krónikájához hozzáfűzte leírását amaz eseményeknek, melyeknek színhelye volt hazája 1274-ig. Egy névtelen író chronologiai táblázat alakjában folytatta munkáját III. Leo egybekeléséig II. Henrik cyprusi király özvegyével, Constantiával. Mindeddig csak egy kézírata ismeretes e munkának, az eesmiádzini kolostor könyvtárában, melyből Ohánisziánez sajtó alá rendezte az 1856-i moszkvai kiadást. Eme történeti forrásokhoz sorolható II. Héthum király kis versezete, melyben megemlékezik uralkodásának néhány emlékezetes eseményéről, nevezetesen az egyiptomi sultánnak az ő országa elleni hadviseléséről.

A vallásos eszmék által előidézett mozgalmak, a melyek e korban az örményeket is megragadták, egyik jellemző vonását képezik amaz időknek s nagy befolyással voltak a politikai események alakulására is. Az örmény nemzet két nagy pártra oszlott: a nyugati örményekére, kik az európai népek, a frankok intézményeinek meghonosítására és átültetésére hajlottak; és a keleti vagy nagy-örményországi pártra, a mely idegenkedett az ily újításoktól s visszautasította a régi szokásokkal, nemzeti egyházuk hagyományaival és szertartásaival való szakítást. Legnevezetesebb képviselője az elsőbbeknek, a „latinisáló“ örményeknek lámproni Nerszesz tarsusi érsek,

a kit II. Leo, Barbarossa Frigyes üdvözlésére küldött, midőn e fejedelem keresztes hadaival országának határához közeledett. Nerszesz, a kit nagy-örményországi ellenfelei Leo előtt élesen megtámadtak, az örmény uralkodóhoz intézett levelében igazolta magát, a mely érdekes részleteket foglal magában a frankokkal való érintkezés befolyásáról az örmény társadalmi viszonyok alakulására. A liturgia magyarázatáról írt nagy munkája *) is több utalást foglal magában a frank szokásokra, összehasonlítva és szembe állítva azokat az örményekéivel. Az örmény főpapság egy részénél s egyik-másik rupeni fejedelemnél politikai szempontokból nyilvánul olykor a latin egyházzal való egyesülésnek óhajta, de a nép nagy tömegénél heves ellentállással találkozunk, a melyet koronként sikerül lecsillapítaniok, de a mely csakhamar ujult erővel tör ismét elő. Kitéve az egyiptomi seregek folytonos támadásainak, nines más menekvésök, mint a pápák támogatásának kérése, de a római szék mind annyiszor az örmény egyháznak a szentszék előtt való meghódolását tűzi ki előfeltételül. Rainoldi az „Annales ecclesiastici“-kban felsorolja a sis-i udvar és Róma közt folyt tárgyalásokra vonatkozó pápai leveleket és bullákat s a dogmaticus és fegyelmi tévelygéseket, melyeket az örményeknek szemökre hánytak. Az utóbbiaknak válaszaire és ellenvetéseire érdekes világot vet a párisi nemzeti könyvtár egy kézírata,**) a mely egyebek közt Constantin catholicosnak I. Héthum királyhoz intézett levelét foglalja magában, melyet korának egyik legkiválóbb theologusa szerkeztett válaszul IV. Innocent pápa egyik levelére; továbbá dásir-i Mekhitár hittudósnak különböző fejtegetéseit a római egyház supremáciája ellen; és a leírását egy értekezletnek, mely Saint Jean d'Acre-ben folyt a templomosok nagymesterének s az örmény király követeinak jelenlétében Mekhitár és egy apostoli legatus közt, a kit a kézirat *Spéman*-nak nevez (Dimanche, kétségkívül népies formája a Dominicus-nak).

*) Megjelent 1847-ban Velenczében, a mechitháristák nyomdájának kiadásában.

**) Ancien fonds armenien. Nr. 12. E kézirat két okmányából megtudjuk, hogy Kyra Anna királyné, Leo neje számára készült.

Kis-Örményország megalapítása a hódítás műve volt, mely az örmények kezeiben juttatta a byzancei birodalom egyik félreeső tartományát, a hola talaj hegyekben gazdag alakulása és a lakosság független érzülete felette nehézzé és bizonytalanná tették a konstantinápolyi fejedelmek uralmát. Előkészítette ezt a hódítást az örmények bevándorlása a szomszédos görög területre. Indító oka a bevándorlásnak a seldsukida törökök közeledése volt, a kik leigázták már Perzsiát s a legnagyobb mérvben fenyegették Nagy-Örményországot is. Kedvezett eme népmozgalomnak a byzancei uralkodók politikája is, a kik századok óta vágyakoztak Nagy-Örményország birtokára s kiragadván azt törvényes fejedelmek kezéből, abban a hiú reményben ringatták magukat, hogy ki fogják űzhetni a győzelmes törököket. Senakerim, Vásburágán királya az Arhuni fejedelmi családból, megremítve a törökök közeledése által, 1021-ben átengedte birtokait II. Basil császárnak, a kitől hűbértül Sebaste városát kapta Cappadocziában. Husz evvel később egy ugyanazon házbeli fejedelem, Abelgharib, Monomach Constantin császártól Tarsus városának és Ciliciának kormányzóí tiszttét nyerte. Cselszövénnyel udvarához esalta Monomach II. Kákig áni-i bagratida királyt, a leghatalmasabbat ama fejedelmek sorában, a kik közt meg volt osztolna Nagy-Örményország. Kicsikarta tőle fejedelemségének átengedését s csereben Galonbehrad és Birzu városokat engedte át neki Cesarea közelében. Egy másik Kákig, a Bagratidáknak Garsban székelő ágából 1064-ben átengedte országát Ducas Constantin császárnak s tőle viszont Dsamentad városát kapta a Taurusban nem messze Melitenetől. Arcsákh kelet-örményországi tartománynak egy másik fejedelme, Osehin 1072-ben Ciliciába menekült a testvéreivel, Halgammal és Pázunival. Kiragadta a törökök kezéből Lampron (ma Nimruu Kalessi) várát s hűbértül nyerte azt Comnen Elek császártól. Ő volt az ősapja a hethumi fejedelmi háznak, a rupen-ek után Kis-Örményország legtekintélyesebb családjának, a mely utóbb, I. Hethumnak II. Leo leányával, Zäbel-lel (Isabella) kötött házassága által trónra jutott.

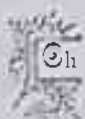
II. Kákignak 1079-ben történt meggyilkoltatása véget vetvén az örmény nemzeti királyságnak, egyik rokona és főtisztje, Rupen, a Taurus hegyszakadékaiba vonult s maga köré gyűjtvén a bérczek közt élő honfitársait, elfoglalta a görögöktől Pártzerpért várát. Nem kevésbé hős fia, Constantin utóbb Vahga erődöt kerítette hatalmába, székhelyeül választotta s bölcshőjévé tette a rupenek uralmának. Midőn 1097-ben az Antiochia ostromával elfoglalt keresztes hadak az éhínség gyötrelmeinek vállának kitérve, Oschin, Lampron ura a testvérével, Pázumival, Tarsus parancsnokával és Constantin, Rupen fia a segítségükre siettek.*) Jutalmul Constantin bárói czímet nyert, a melyet utódai II. Leoig viseltek, a ki 1198-ban királynak kiáltatta ki magát. Váhrám rimes krónikája szerint a frankok marquis-nak *marquis* és konsulnak *consul* nevezték Konstantint.

— A második közlemény jövő fizetőkben. —

Dr. Molnár Antal.

Egyszerű történet.

Oh beh régi ez a nóta,
Be szomorú, bús ez a dal,
Elhervadt a piros rózsa,
Szép, örmény lányt sirbant takar.

Mikor még nyílt a rózsa,
Milyen vig volt, milyen boldog,
Oh vajjon ki tehet róla,
Ha egy csillag porba omlott.

Legyen övé egyre kérte,
Drága ifjú s nem hiába,
Azon a szép holdas estén,
Rea hajlott a szavára.

*) Edessai Matyas. C.I. fejezet.

Masnap aztán sirt a lányka,
Hullt a könnye egyre jobban,
De nem jött el a kit vára,
S megszakadt a szíve nyomban.

Oh beh régi ez a nóta,
Be szomorú bús ez a dal,
Elhervadt a piros rózsza,
Szép örmény lányt sirhant takar.

Sallak Róza.

A magyar-örmények ethnográfiai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

II.

Válaki azt kérdezhetné: de hát hogyan kellene és lehetne hatni felébresztőleg itt nálunk az örmény köz-szellemre?

Röviden felelni e kérdésre nem oly könnyű, mert közéletünkben számtalan sok a tét és az alkalom, hol és a mikor az örmény irányzat csak hasznunkra válhatnék.

Igy pl. első sorban is a család, továbbá a társadalom, a vallás, kegyelet, nevelésügy, az irodalom és közügyek útján, hol az örmény szellem ápolását mindannyiunk közös ethnográfiai egyéniségének fejlesztése szempontjából hathatósan fokozhatnók.

Az örmény családi életben, legrégibb hagyományaink e szent tűzhelyén van először is legszebb és leghivatottabb helye az arménizmus fentartásának és ápolásának.

A gyermeknevelés az anya kezébe van letéve, ő neki kell tehát az első öntudatra ébredő esemetében már eleve az örmény önérzetet felébresztetni; mert az utóbbi időkben talán éppen az örmény családi tűzhely maradt úgyszólván egyetlen izolált melegágya majdnem összes örmény mivoltunknak.

Igen, az örmény családi tűzhely és benne az örmény hagyományok között felnevelkedett szüleink és még törzs-

gyökeresebb örmény nagyszüleink, kikhez talán túlhajtott modernségében az örmény származásával nem sokat törődő gyermek vagy unoka is odaadó tisztelettel és hálás szeretettel ragaszkodik.

Azonban sajnos, hogy az öregek lassanként elhalnak és hogy manapság már nem is oly ritka azoknak az örmény családoknak a száma, melyek — talán idegen környezetben — hagyományaikkal mindinkább szakítva maholnap majdnem minden örmény jellegből ki fognak vetközni.

Igy pl. az évről-évre gyakoribb vegyes házasságok révén — eltekintve az örmény városoktól, hol az ellenkező észlelhető — a nem örmény fél többnyire nagyobb befolyással akadályozza meg az örmény szokások megtartását és kultiválását, semmint az örmény házas fél ama tradícióknak a megőrzését megkövetelhetné.

Miből látható, hogy nem elegendő pusztán csak a családi tűzhelyre támaszkodnunk és mégis csak az örmény családok puritán beléleteiben található fel az ős forrás, a honnan merített tapasztalatok a külvilágba, a társadalomba is legezélszerűbben átültetendők lennének: — annyiival is inkább, mert az örmény társadalom is voltaképpen az örmény családok összességéből áll.

Mindenekelőtt tehát úgy benn a családban, valamint künn a társadalomban is ne kiesinyeljük se magunk között, se más nemzetiségűek előtt örmény származásunkat, vagyis ne resteljük semmi körülmények között se örmény mivoltunkat.

Örmény tárgyú könyvek, olvasmányok, képek, családi ősi ereklyék és régiségek megőrzése és gyermekeinkben az ezen tárgyak iránti tisztelet és kegyelet ébrentartása által lépten-nyomon arra hivatkozzunk, hogy örmények vagyunk, mert magyar hazafiságunk mellett örményekül élni és maradni a kötelességünk.

— Valljuk tehát magunkat mindenkor nyíltan és önérzettel örményeknek, hiszen talán éppen az örménynek lehet legkevesebb oka, hogy pirulva gondoljon vissza keleti eredetére és ezzel majdnem egy a bibliai korba visszanyúló több mint 3000 éves dicsőséges történettel és kimagasló litteratúrával bíró fényes nemzeti múltjára.

Mert hajdanában Örményország volt azon önálló dinasztikiakkal bíró királyság, melynek a pogányság áradatában a keresztény vallás előharczosaként vívott önvédelmi harczeit, sőt még államiságának a 14. században történt szerencsétlen és maiglan is tartó erőszakos leigázására nemhogy restelkedéssel, de a büszkeség egy nemével kellene minden egyes magyar-örménynek is visszaemlékeznie.

Már ezért is szükséges volna különösen örménytárgyú történelmi és irodalmi olvasmányokkal hatni a gyermekek és így az ifjabb örmény nemzedék értelmi és kedélyvilágára, hogy megismerve őseink nemes küzdelmeit, az örmény királyok és hadvezérek dicső hadviselését, az örmény tudósok és költők hírneves és világszerte elismert irodalmi alkotásait: büszkén vallhassa magát örménynek és egyúttal felvilágosíthassa az ignoráns elemeket, melyek az álszemérem rongyos köpenyével, mintegy szégyenkezve takargatni szeretnék keleti származukat.

Éppen örmény részről lehet itt-ott hallani azt a megbotránkoztató kijelentést, hogy haladni kell a korszellemmel és azért kell szakítani az elavult ósdi örmény szokásokkal is. — Részemről ezt az okoskodást nem fogadhatom el, mert akkor oda jutnánk, hogy örménynek lenni egyáltalában egy idejét mult dolog volna, mert egyenlő volna a maradisággal, szűklátkörrel és az igénytelenséggel, holott én az örmény közszellem életerős felébredésében éppen az örménység tekintélyének, szereplésének, előhaladásának látom egyedüli és legfőbb biztosítékát.

Ha az örmény pap a misét a nép előtt érthetetlen latin nyelv helyett mi nálunk örményül fogja ezután is szolgálni s a Dominus vobiscum helyett „Chághauthiun ámjéneczium“-ot mond, ebben sem hátramaradást, sem valami a korszellemet sértő elavult és kikülszöbölendő intézményt nem tudok felfedezni; ha Szent-Gergely napján évente országos örmény ünnepet tartunk, abban épügy részt vehet az örmény származású mágnás, miniszter vagy generális, valamint az örmény honorácziór, ke-

reskedő és iparos osztály, vagyis az egész örmény előkelőség, intelligencia és üzletvilág a nélkül, hogy ezen ősi szokás kirina rohamosan haladó századunk kulturális és társadalmi szokásai közül.

Ha az örmény konyhát kultiváljuk és vendégeinket ezentúl is őseinktől ránk maradt nemzeti ételeinkkel kínáljuk meg, és ha gyermekeinket magyar hazafiaknak és magyar honleányoknak, de egyúttal jó örményeknek is neveljük, ezáltal azt hiszem, szintén nem sértjük meg a korszellemet, mint a hogy azon törekvésünk sem ütközik akár hazánk, akár a korszellem törvényeibe, ha ethnográfiai hanyatlásunkat megakadályozandó az örmény köz-szellemet minden erőnkkel ébren tartani s az örmény püspöki széket betöltve látni öhajtjuk és ha egyáltalában jobban érvényesülni és minden téren corporative fellépni és megjelenni kívánunk. — Egy szóval ha örmények akarunk maradni, ebben még nem látok okot arra, hogy már eo ipso ránk sültve legyen ugyszólván a bélyeg, miszerint divatját múltá és már nem a „bonton“-hoz tartozik magunkat örménynek nevezni.

Ha így van és fiataljaink talán mégis valami álokoskodásból idegenkednek a „ehuruth“-szagtól, azon is csak úgy lehet segíteni, hogy ha megint divatba hozzuk magunk között az örmény nevet éppen azáltal, miszerint minden téren az őt megillető, de talán itt-ott elvesztett pozíciójába megint lassanként visszahelyezzük.

Hiszen nevetségesen és furesén is hangzanék az, hogy pl. mert már ezentúl nem illik, nem szokás vagy pláne restelleni való dolog lenne valakinek magát örménynek tartania. Éppen azt a lappangó utogondolatot, mely lidéreznyomásként nehezedik egyik-másik korlátolt gondolkozású és éppen e miatt keleti származását titkolni szerető és törekvő örmény honfitársunkra, azt a téves felfogást már egyszer ideje volna gyökeresen kiirtani; hiszen ez egy abszurdum és egy bennünket mindenesetre nagyon lealázó fattyúhajtása az ál-bíuságnak.

Ennek a minden alapot nélkülöző önámításnak véget kell vetnünk, mert a ki örménynek született, annak nem volna szabad származása miatt éppen önnönmaga előtt

szégyenkeznie, holott a magyar társadalom, melybe beleolvadtunk és a hol a magyarsággal érzületünkre nézve együtt közreműködünk: sohase kívánta tőlünk, hogy örménységünket megtagadjuk, sőt az örmény vallásosság, becsületesség, takarékoság és a puritán családi élet nemkülönben az örmény konyha és a jó gazdálkodás, mint tiszteletreméltó és közmondásossá vált örmény erények maiglan is a magyar közvélemény előtt a legnagyobb elismeréssel találkoznak, minék csattanós bizonyítékai az örmény-magyar házasságok számtalan esetei.

Az örmény családi életben különben nálunk egy hatalmas és ennél fogva semmi esetre sem kicsinylendő tényező a mi különleges nemzeti konyhánk, melynek fennmaradása és fentartása örmény szempontból is egy hódító fegyver a családi élet központját képező családanya kezében, mert speciális örmény nemzeti étkeink, süteményeink és esemegéink készítése, használata és terjesztése révén is az örmény szellemet ápoljuk, első sorban persze leghathatósabban az örmény gyermekek közt, mert az arménizmust ezáltal mintegy észrevétlenül beviszszük a gyermekszobába is.

Igen, mert a kis gyermek nálunk kiváltképpen az örmény ételekhez fűzi első sorban is az őt más nemzetiségűektől megkülönböztető faji jellegét. Pl. a vasárnapi „ángádzsábur“-leves, az újévi „dáláuzi“, a kövér csütörtöki „herisza“, a n. böjti „máchoch“, a húsvéti „káta“, a lakodalmi „hádájégh“ stb. örmény alkalmi ételekről jut eszébe és fűződik emlékéhez még a serdültebb kornak is, hogy ilyen vagy amolyan különleges nemzeti eledel-készítést ezen vagy azon az ünnepnapon az örmény hagyomány rendszeren megtartani szokta, melynek kegyeletes utánzása nemzedékről-nemzedékre a szülők után a gyermekeket és ezek után az unokákat kötelezi.

Ilyen hagyományok mellett a gyermekkor megszokja, az ifjúkor megérti, az érettebb kor pedig óhajtja sőt az öreg kor már meg is követeli (az örmény konyhára vonatkozó példából kiindulva) az örmény ethnográfiai egység kidomborodását és a faji különlegesség minden téren való megszilárdulását.

III.

De a kegyelet útján is igen szépen szolgálhatjuk az arménizmust, ha nevezetesebb embereink emlékét azokhoz méltóan emlékünnepelemek, szobrok, síremlékek, emléktáblák, utcza- és térelnevezések által megörökíteni törekedünk s kiváltképen az örmény városokban ezen elvből kiindulva egyetlen nagy és híres férfiunk nevét se volna szabad a megörökítés egyik vagy másik módozata alól kihagyni vagy illetve már a jelen generációk számára az örmény közszellem ébrentartása céljából nagyjaink neveit meg nem örökíteni.

Hiszen azon kell munkálnunk, hogy őscink által alapított örmény városainknak és intézményeinknek még jellemzőbb örmény külsőt és karaktert kölcsönözzünk már csak a hazai utazók s a külföldi idegen turisták és fájronaink élénkebb érdeklődésének felkeltése szempontjából is.

Az örmény társadalom évente mindenütt kegyelettel üli meg nemzeti apostolának Világosító-Szent-Gergelynek ünnepét, de nem úgy, mint a hogy teszem fel mi magyarokúl Szent-István napját; pedig mindkét fejedelmi férfiú valláspolitikai és apostoli működése két harezias és vitéz nemzetnek a keresztény hitre való térítését egyaránt diadallal vitte végbe. Üljük tehát meg a magunk körében az eddiginél nagyobb érdeklődés és részvét mellett országos örmény nemzeti ünnepként azt a napot, melyet az örm. kath. egyház nemzeti apostolunk emlékére Szt-Gergelyről elnevezett.

Szervezzük egészen más alapon ennek az eddig csupán egyházi ünnepnek társadalmi ünneppé való emelését a megünneplés keretébe beilleszthető és így minél díszesebb és hozzánk méltóbb örményjellegű ünnepségek rendezésével. Szerezzük meg — igaz hogy nagy fáradsággal járna — az összes e hazában élő örmény családok megyénkénti névjegyzékét és lakezimét és évente Szamosújvárról egy lelkes ünnepi meghívó mehetne szét mindannyiunkhoz.

Hiszen hányan, de hányan élhetnek örmény honfiktársaink közül túl a Királyhágón, de még itt Erdélyben is valamely kisebb helységben, kik a napi gondok és örmény érintkezési pontok hiányában talán még Szent-Gergely napjának idejéről sem vehetnek tudomást.

De sőt Kolozsvárt, hol Szent-Gergely ünnepén a főtéri nagy templomban az odavaló apátplébános egy örmény fundáció alapján évente isteni tiszteletet és vesernyékot tartat, újabb időben pedig egy rendesen Szamosújvárról meghívni szokott örm. pap által a kolozsvári tekintélyes számú örménység iránti figyelméből kifolyólag örménytárgyú hitszónoklatot hozott szokásba: megtörténik az a mulasztás, hogy talán a plébániai hivatalnál hiányosan összeállított névjegyzék szerint szétküldött meghívók alapján olykor a kolozsvári 500 lélekszámot is meghaladó örménységnek csak egy töredéke jelenik meg nemzeti apostolának egyházi ünnepén. Ezért látom tehát szükségét, hogy egy központból menjen szét az értesítés lehetőleg minden örmény családhoz, illetve minden más családból házasodott vagy nősült örmény házaspárhoz is; hisz még a kik akadályozva is lennének ünnepelni: ez a felhívás mintegy mementóként esendülne meg minden örmény szívében és a még oly fásült lelkű és örménységet titkoló ember is öntudatra ébredvén: hálaadó imát rebegne e napon bárhol is a mindenek Urához.

Ez az intézkedés hathatósan elősegítené az örménység minden egyes tagjának ethnografiai összetartozását s az együvé tartozás tudatának kötelességszerű és nagy horderejű ápolását.

A közügyek terén is érdekeink megóvása czéljából mindenekelőtt nagyobb összetartásra volna szükségünk.

Vegyünk példát a kis számú unitáriusok követéseméltó és egyetértő sikeres működéséről; egymás ellen ne pártoskodjunk, tartsuk fenn a lehetőségig keleti örmény összeköttetéseinket addig is, míg egy szellemi és erkölcsi központot nyerünk, melynek aztán sokkal könnyebb feladata lesz a széthuzó elemeket összetartani, az elidegenedetteket visszahódítani, reprezentációk és külön testületi megjelenések által az örmény ethnografiai egység

íránti bizodalmat és hitet az egyes individuumokban is megszilárdítani.

Kötelességünk közé fog tartozni a jövőben, hogy az erdélyi részekből elszármazott előkelőbb politikai és társadalmi állású örmény egyénekkel és családokkal a meg-lazult kapcsolatot újra szorosabbra fűzendő: velük az érintkezési pontokat megtalálni törekedjünk.

Ezek alatt értem első sorban az örmény ethnográfiai egységből majdnem egészen kivált gr. Karátsonyia-
kat, az egyetlen örmény-magyar mágnás családot, és a magyarországi gentry soraiban élő többi Erdélyből kíván-
dorolt és velünk majdnem minden konnexiot megszakitott
vagyonos örmény elemeket. Meg kell találnunk a
módot és eszközöket, a melyek által valamennyi e hazá-
ban élő örmény egyént a hazai örménység, mint népfaj
ethnográfiai egysége alatt tényleg összesíthessünk.

— A harmadik közlemény a jövő füzetünkben. —

Merza Gyula.

Egy örmény folyóirat

(Revue d'Orient le „Mouch“ de Jacques Teliugarian.)

Fordította: Dr. Gajzágó Béla.

Volt idő, midőn Örményországban lapot könnyű
volt alapítani, könnyebb mint találni olvasókat.
Minden iskolatanító, ki tudott egypár historiai elbeszélést
és a kinek tudomása volt arról, hogy hírlapok léteznek,
azonnal úgy mutatta be magát a közönségnek, mintegy
újonnan alapított lap kiadója és szerkesztője.

És végre, hogy terve megvalósuljon, berendez egy
nyomdát és szerződött egy szedőt: egyetlen munkatársát,
kit nem tud nélkülözni. Magának fentartja a kiadói,
szerkesztői teendőket ezer és egyféle kérdésben, szóval
javítja lapját.

És hogyan rendezi be lapját?

Tekintete mit sem kerül ki, bírál mindent, mi szeme
elő kerül; bírálgatja egyesek tetteit, véleményt mond a

közintézményekről, külföldi levelezéseket folytat, melyeket az első idegentől hallott. És teszi mindezt a legjobb tudattal, tökéletesen meggyőződve arról, hogy a közjó érdekében dolgozik.

Es mindannyian, kik lapjára előfizettek, azt hiszik, hogy szolgálatot tettek a hazának, polgártársaiknak, a szerkesztőnek. Nem is olvassák a lapot, vagy ha olvassák, arra a gondolatra jönnek, miszerint magok is lehetnének írók és szerkesztők.

De az előfizetők legnagyobb részét az önérzet vezeti, hogy a lap czímszalagján olvashassák nevüket és lakásuk címét. S ez az egész, mit a lapból olvastak.

Ilyen előzmények után a lap szellemileg mit sem biztosíthatott előfizetőinek.

Ugy szűnik meg, miként keletkezett.

Ilyen vala a helyzet 40—50 év előtt.

De ezek az állapotok elmultak.

S ma az örmény nemzet egész sorozatával rendelkezik a hírlapoknak; azokat európai műveltségű férfiak szerkesztik és nem kevésbbé műveltek olvassák. Szóval az örmény sajtónak jelentősége van, a mint ez kitűnt legutóbb a Kaukaszban kitört kolera-vész alkalmával.

A Tiflisben megjelenő örmény lapok voltak az elsők, melyek a tekintélyek figyelmét a veszélyre felhívták, hogy a Persiában dühongó kolera egész Ázsiát fenyegeti; később tanácsokat osztottak, a melyeket sokan követték is; ez az oka, hogy az örménység legkevésbbé pusztult daczára aránylagos nagy számának. A kiküldött orvosok állapították meg a kolera fellépését. Legtöbb helyen az örmény nép a lapokból olvasta az óvintézkedéseket és tanácsokat.

Az orosz „Grajdanine“ ezen alkalomból kapott is szemrehányást a „Meság“ czímű örmény napilaptól, mely Tiflisben jelenik meg. Előbbi lapjában közölte neveit azon orvosoknak, kik a kolerajárvány alkalmából szolgálatot tettek Bakuban; végre következőleg nyilatkozott: »Az örmény orvosok tesznek csak kivételt, kik nem törődnek a járvánnyal.« Erre a „Meság“ az orosz lapra

azt a kellemetlen felfedezést tette, hogy a nevezett lapban felsorolt s oroszoknak declárált orvosok: valamennyien örmények: az off végzet, mely nevökhöz jogtalanul csatoltatott, csak a végből tétetett, hogy oroszoknak tüntetessenek fel.

Az örmény folyóiratok közül, melyek a jelenben megjelennek, minden ellenmondást kizárólag a legolvasottabb és legjobb a „Murds,” mely Tiflisben jelenik meg. Alább áttekintést is közlünk róla.

Ezen folyóiratot Avedik Arászhánján szerkeszti, ki tanulmányait a heidelbergi egyetemen végezte s a genialis nemzetgazdász Schaefle tanárnak legkedveltebb tanítványa volt. Az örmény ifjúság legjavát gyűjtötte maga köré; ezért vállalatját siker koronázza. Munkatársai között vannak ezek a fiatal külföldön nevelkedett emberek, kiknek az irodalomban ismert nevök van, ugymint dr. Árdzruni, Der-Mirákián a paedagogus, Vártánián a nemzetgazdász. Mánuelián, Szárkiszján, Mádátján és a többi irodalmi jelesek.

A „Murds” alakjára nézve hasonló a „Revue des Deux Mondes”-hoz, mely Párisban jelenik meg: már külsője kellemes benyomást tesz az olvasóra: jó papírra van nyomtatva. Olvasmányai didactikusok, mullattatók, s a mi fő: az örmény irodalommal foglalkoznak.

Ezen kívül „Murds” irodalmi munkássága nemcsak az orosz és örmény érdekeket karolja föl, hanem Európa összes politikai mozzanatait figyelemmel kíséri.

E szemle tárgyal politikai és tudományos dolgokat: látható, hogy az örménység foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, mincké következménye az, hogy élnek és képesek az állam-alapításra.

A „Murds” az egyetlen szemle, mely a nemzetgazdaság legapróbb részleteivel is (iparral, Örményország és a Kaukaszus kereskedelmével) foglalkozik. Ezek azon mélyreható okok, melyek felkeltik az örmény nép érdeklődését. És ki lehetne e kérdések hivottabb megvitatója, mint Arászhánján?

Habár igen szépek és érdekesek egy jól ismert lengyel írónak regényei; mindazonáltal az örmények nem olvassák oly élvezettel ezeket, mint herczeg Csávcsávádze vagy Mocschubáridzenek a „Murds“-ban közölt azon czikkeit, melyekben leírják életét és szokásait egy Örményországgal szomszédos népnek.

Mindezek után bátran elmondhatjuk, hogy a legelső örmény lap a „Murds,“ mely olvasóinak érdekeit és szükségleteit karolja föl, s mely fennállása óta soha önmagával ellentétbe nem jött. E laptól még nagyon sokat várhatunk.

A magyar-örmény nemes családok czímerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XXII.

Simay család.

Ezen magyar-örmény nemes családot, mely kiváló magzatainak elévülhetlen érdemei révén a betelepült örménység között, a magyarhoni épugy mint az erdélyi részekben, kezdettől fogva vezérszerepet játszott, egy év alatt kétszer érte azon nagy kitüntetés, hogy egy-egy ágát a fejedelmi kegy a hazai nemesek díszes sorába juttatta. Simay Lukács, szamosújvári örmény kereskedő volt az első, kit nejével, Hankovics Máriával, fiával Mártonnal és ennek nejével, Gáspár Katával; fivérével Salamonnal, ennek nejével, Pászákász Ripszimével és Miklós fiával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt, részint a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint az épen akkor dülő hétéves háború költségeinek fedezésére nagylelkűen felajánlott pénzadományának mintegy viszonzásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1760. május 26-án kelt czímerlevelével nemesi rangra emelt. Kegyes figyelmére méltatta a dicső királynő ez alkalommal azon különös körülményt is, hogy czímerszerző ősei voltak azok, kik vallásos érzülettől áthatva és annak sugallatát követve mind a maguk, mind hitsorsosaik lelki vigaszára

saját költségükön Szamosújvárt nemcsak díszes kötemplomot építtettek, hanem azt javadalommal dúsan el is látták.¹⁾ — Ugyanazon 1760. október 7-én pedig hasonló érdemek elismerésül Mária Terézia királynő Bécsben kelt czímerlevelével néhai Simay Gergely szamosújvári örmény kereskedő négy fiának: Simay Tódor, Márton, Izsák és Salamonnak, ugyanottani kereskedőknek, özvegy édes anyjuknak, szül. Frankul Katalinnak és törvényes utódaiknak adományozott nemességet.

A Simay Lukács és hozzátartozói részére Bécsben 1760. május 26-án kiállított czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum proprium Nobis esset et remunerari eos, qui opus dignum praemio praestitissent, et eorum fovere conatus liberalitate, quibus benemerendi adesset voluntas; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Luciae Simai, quaestoris Armeni et oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani civis, quae idem Nobis, Augustaeque domui Nostrae, cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum signanter in vectigalium Nostrorum per negotiationem augendis emolumentis, et praesertim in modernis belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationes una cum germano suo fratre, Salomone Simai, aequae negotiatore et inhabitatore praefati oppidi, certam pecuniae summam offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibetur, qualia ipsum, immo et maiora in

¹⁾ Ezen templom alatt a Simay Salamon, szamosújvári örmény polgar költségén 1723-ban épült s az építkező keresztnévéről mai napig is Salamon-nak nevezett örmény templom értendő, mely a hívek nagy számának befogadására alkalmasabb főtéri nagytemplom elkészültéig egyszersmind évtizedeken keresztül plébaniatemplom is volt. A szentélyében levő és az alapítót hozzátartozóival együtt ábrázoló freskóképek megtekintésre méltók. Ujabb időben élénk mozgalom indult meg e legrégibb örmény templom stilszerű restaurálására.

posterum quoque alacriter exhibiturum et impensurum confidimus, eundem Lucam Simai, Nobis ex eo etiam, quod praedecessores ipsius in memorato oppido religionis impulsu zelo templum e lapidibus exstruendum propriis curassent impendiis, dotassentque, commendatum, et conjugem eius, Mariam Hankovits, filiumque Martinum, una cum consorte Catharina Gáspár, iam natum et in posterum Divina benedictione e legitimo thoro nascituros liberos, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos, ac per eum antelatum fratrem ipsius germanum, Salomonem Simai, consortemque huius Herebsimam Paszakasz, ac filium Nicolaum iam natum et deinceps quoque e legitimo thoro nascituros liberos, horumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremæ potestatis Nostræ regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili elementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterum eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostræ erga eundem Lucam Simai, praefatosque ipsius declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum horizontaliter bipartitum, superiore sui parte coccineum, in quo duae candidae columbae ad mutuum obtutum conversae (singula ramum olivae aureum

Simay es. ezimere.

rostro tenente) stare visuntur; in inferiore coerulei coloris area templum aequè candidum cum adsita turri pin-nata, per quam aditus ad templum aureis tegulis tectum et in pinna cruce patula aurea condecoratum cernitur. Scuto superincumbit galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus propria. iugo alarum aquilinarum expansarum nigro fastigiata; laciniis dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argen-teis et coeruleis a summitate galeae in latera scuti large defluentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Lucae et Simai, ac per eum dicto ipsius fratri Salo-moni Simai, praefatisque eorundem haeredibusque ac posteris utriusque sexus universis gratiose danda duxi-mus et conferenda decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in poste-rum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indu-bitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provin-ciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium sub iis-dem iuribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibus-que, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura. iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, has-tiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis qui-busvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non si-gillis, velis, cortinis, aulacis, annulis, vexillis, clypeis.

tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sinceræ et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et præcæminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in ævum uti, frui et gaudere possint ac valeant, hæredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant possint. Immo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta mensis Maii, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. p. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A Simay Todor, Márton, Izsák és Salamon fivérek, nem különben családtagjaik részére ugyan-
csak Bécsben 1760. október 7-én kelt czímerlevél pedig
így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum proprium Nobis esset et remunerari eos, qui opus dignum praemio praestitissent, et eorum fovere conatus liberalitate, quibus benemerendi adesset voluntas; ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis Theodori, Martini, Isaaci et Salomonis Simai, filiorum quondam Gregorii Simai, quaestorum Armenorum et oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani civium, quae iidem Nobis Augustaeque domui Nostrae, cum alias pro temporum et occasionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum insistendo, signanter autem in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem certam pecuniae summam offerendo et

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

praestando exhibuisse et impendisse perhibentur, qualia ve ipsos, immo et maiora deinceps quoque exhibituros et impensuros benigne confidimus, eosdem Theodorum, Martinum, Isaacum et Salomonem Simai, eorumque iam natos et in posterum Divina benedictione et legitimo thoro nascituros haeredes et posteros utriusque sexus universos, ac per eos matrem quoque ipsorum, Catharinam Frankul, Gregorii quondam Simai relictam viduam, de potestatis Nostrae regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali et statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex certa scientia Nostra animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterii eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eosdem Theodorum, Martinum, Isaacum et Salomonem Simai, praefatosque eorum declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum horizontaliter bipartitum, superiore sui parte coccineum, in quo duae candidae columbae ad mutuum obtutum conversae (singula ramum olivae aureum rostro tenente) stare visuntur; in inferiore coerulei coloris area templum aequae candidum cum adsita turri pinnata, per quam aditus ad templum aureis tegulis tectum et in pinna cruce patula aurea condecoratum cernitur. Scuto superincumbit galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus pro-

pria, iugo alarum aquilinarum expansarum nigro fastigiata; laciniis dextrorsum aureis et coccineis, sinistrorsum vero argenteis et coeruleis, a summitate galeae in latera scuti largae defluentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus, prout haec omnia in capite seu principio praesentium litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris, genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Theodoro, Martino, Isaaco et Salomoni Simai, praefatisque eorum, gratiose danda duximus et conferenda decernentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Prvinciarum Nostrarum Haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis et immunitatibus, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Prvinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praeceminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici sigilli Nostri independentis munimine roboratarum vigore et testimonio

Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die septima mensis Octobris, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Franciscus Bandi m. pr.¹⁾

A nemes Simay család czimere a közlött két czimerlevél alapján tehát a következő: A vágott pajzs felső vörös mezejében két, egymással szembe néző fehér galamb csőrében arany olajágot tart; az alsó kék mezőben pedig arany esereppel fődött, szentélye fölött arany kereszttel ékeskedő, tornyos, fehér kötemplom látható. Sisakdisz: két nyílt fekete sas-szárny. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst.²⁾

Mi újság az örmény világban?

Örmény nemzeti mozgalmak Konstantinápolyban a rendőrség és az örmény nemzeti tüntetést rendezők közt szeptember 30-ikan véres összeütközésre került a dolog, melynek következtében mindkét részen több embert megöltek és megsebesítettek; s az örménység körében számos elfogatas történt. Az örmény nemzeti bizottság ugyanis egy tüntetést tervezett a kani-kapui patriárkhatustól a Portáig vezető úton és egy memorandumot akart benyújtatni a török kormányhoz, melyben tiltakozik az örmény nemzettel szemben tanúsított bánásmód, továbbá a sassoni események következtében még mindig folyó politikai letartóztatások ellen és a reformkérdések megoldását kéri. Az emlékirat, melyet a nagy nemzeti tüntetés szervező bizottsága írt alá, a következőket követeli: Örmény provincia létesítése egy európai államférfiú kormányzása alatt; kit a porta beleegyezésével a hatalmak választanak! Továbbá egy »Assemblée représentative auprès la gouverneur général (vagyis nemzetgyűlés), s administratív és gazdasági reformok életbeléptetése, melyek az emlékiratban körülírva vannak. A végső passzusban

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. i. m. X. köt. 186. l. és Siebmacher I. i. IV. köt. 580. l. szintén közlik e czimert; az alsó mezőben előforduló templom a rany eserepei helyett azonban mindketten vörös fedélről regélnek.

kimondatik, hogy ezek úgy a keresztény, mint a mohammedán lakosság kívánságai; melyek közös érdeklől követeltetnek és kijelenti az emlékirat, hogy az örmény nép már hosszú idő óta türellemmel várakozik. Ha a porta nem oldja meg a reformkérdéseket, úgy a mostani helyzet és hangulat nagy kalamitások forrása lehet az örmény nemzetre, s magára a portára nézve is! A tüntetések kezdete előtt a patriarkha a templomban, midőn egy maczedón erre vonatkozólag kérdést intézett hozzá, felszólította a jelenvoltaikat, hogy oszoljanak szét, maradjanak csendben és bizzanak benne. Egy részük engedelmeskedett, a többieket széleskörű rendőri intézkedésekkel akadályozták meg abban, hogy tüntessenek. Ennek következtében Kumkapuban komoly összeütközésre került a dolog, mialatt egy esendör-századost megöltek és számos elfogatás történt. Állítólag ily hangok is voltak hallhatók: »Éljen Örményország! Külön örmény királyt akarunk!...« Stambulban egész a portáig vezető uton a menekülő örmények nagyrészét elfogták. Többeket ezek közül, daczára annak, hogy két vagy három rendőr, illetőleg esendör kísérte őket, az ingerült mohammedán lakosság botokkal és kövekkel bántalmazott, súlyosan megsebesített, s néhányat revolverlövéssekkel megölt. Az illető városrészek mohammedán lakossága rendkívüli izgatottságban van; a mohammedán papság és a szófták a keresztény örmények ellen lázítják a török lakosságot. Mint írjak, a szófták első sorban vettek részt a konstatált ördöklésekben.

A patriarkha nyilatkozata. A kumkapui székesegyházban a legutóbbi vérengzéseket megelőzőleg egy leány által a patriarkhához intézett beszédre, ez oly értelmű választ adott, hogy teljesen ismeri a nemzet szenvedéseit és óhajait. S szíve mindig vérzik, hogy erre vonatkozó híreket kap és mindent megtesz, a mi tőle kitelik. A patriarkha választ így végezte be: Nyugodjatok meg, bizzatok bennem és reméljétek, hogy szavatoknak a portánál és a hatalmaknál meghallgatást eszközölök ki; de ne feledjétek el, hogy keresztények vagyunk és hogy Megváltónk türelmire intett bennünket! Legyetek tehát kitartók és térjeteik haza, Isten áldjon és védjen benneteket!

Said nagyvezér bukása. A sztambuli események Törökország legfőbb közigazgatási állásaiban nagy változásokat vontak maguk után. Mindenekelőtt nagy szenzációt keltett a beállott nagyvezér-váltság. Said pasa megbukott s a szultán az ő helyébe Kiamil pasat nevezte ki nagyvezérnek. Ő egyizben már volt ez állásban a szultán kancellárja, még pedig közvetlenül Said elődje Dsevad pasa előtt, — de 1891-ben meg kellett válnia állásától, mert nagy intim viszonyban állott az angol kormánylyal. Helyébe olyan államférfi került, a ki vonzalmával inkább Francia- és Oroszországhoz húzódott; ezt a férfit (Dsevad pasát) ezelőtt mintegy 3—4 hónap előtt a most megbukott Said pasa váltotta föl a nagy-

vezéri magas állásban. Európában eleinte nagyon szívesen láttak őt hivatalában, mert egyízben mint miniszter már bebizonyította, hogy a reformok embere, de ez alkalommal — úgy látszik — hogy nem állott föladatának magaslatán, nem volt képes az örmény mozgalmat megállítani s a legújabb zavargások miatt le kellett mondania állásáról. Kiamil pása, az új nagyvezér kinevezése olybá veendő, mint a britt politikának nagy diadala; a porta nem akarja a dolgokat egészen élükre állítani, s ennél fogva az ő kinevezésével Anglia iránt való jóindulatát iparkodott kifejezésre juttatni.

Az idők jelei. A »Kölnische Zeitung«-nak azt jelentik a török fővárosból, hogy az ottani mérvadó körökben óriási zűrzavar uralkodik; a lakosság a tüntetés lezajlása után nyugodtan viselkedett ugyan, de a nagy katonai előkészületekből azt következtetik, hogy az utóbbi napok izgalmas eseményei ismétlődni fognak, annyiál inkább, mert ma már nemcsak az örmény, hanem a török lakosság is rendkívül izgatott és meggondolatlan tettekre hajló! Az idézett lap így rekesztí be cikkelyét: Úgy látszik, hogy Törökország egy erőszakos belső forradalom előtt áll s a külföld kötelessége, hogy a portától ezt a veszedelmet elfordítsa. Bármennyi jóakarattal viseltessünk is az örmények iránt, Európa még sem törődhetik velük akkor, a mikor a világ béke fentartásáról van szó.

Az örmény ügy és a világbéke. A »Budapesti Hirlap« a legutóbbi örmény eseményekről hosszabb vezércikket ír, melyben sok figyelemreméltó megjegyzés foglalatik. Nevezetesen azt írja, hogy örmény háború nem volt évszázadok óta, de most az örmény kérdés a világbékét fenyegeti. A konstantinápolyi események nagy jelentőségük s könnyen nagy bonyodalmakra vezethetnek. Anglia és Törökország között régóta feszült a viszony. Egyiptom és Cyprus megszállása miatt. Tudjuk, hogy Angolország Francia- és Oroszországhoz fordult, s a három nagyhatalom közösen interveniált a szultánnal az örmények érdekében. Az angol külügyminiszter, Salisbury, harmincz hadihajóból álló flottát küldött Lemnosz szigetre, s ez most is ott horgonyoz, honnét egy nap alatt a Dardanellakon áttörhet, s Konstantinápolyt elzárhatja. Ez imponált, s már mindenki azt hívé, hogy az örmény kérdést a porta engedékenységevel diplomáciailag elintézik s egyelőre nincs ok az aggodalomra... Amde az örmények egy nagy szervező bizottságot alakítottak, mely előkészítette a szerencsétlen nemzeti tüntetést, szeptember harminczadikán a Kumkapu előtt... És ezzel újra nagy lángot vetett az örmény kérdés, melytől hamarosan tüzet foghat az egész Kelet. Mert az örmények számosak Konstantinápolyban és számosak sokfelé Törökországban, különösen a városokban. Konstantinápoly egy millio lakosa közül negyhszáznyolczvanezer a török és kétszáznyolczvanezer az örmény; görög van kétszázhuszezer. Tehát a fele ke-

resztény és a fele mohammedan; mi lesz ha ezek egymást ölik? De mi lesz, ha az események híre elterjed s keleti képzelődéssel nagyítva az embereket feltüzei? Erzerum, Trapezunt, Van, Szmirna, Angora kisázsiai városok tele vannak örménynyel, kiknek száma a birodalomban harmadfélmillio. S ha az örmények vagy a kurdok vagy a törökök bárhol összevesznek és összeverekednek az mindjárt viszhangzik és európai kérdéssé válik.

Az ostrom alatt. A »Standard« című angol lap jelentése szerint október elsején délelőtt az örmény patriarcha azt az írott felhívást kapta, hogy menjen a portara, de egyedül, minden kíséret nélkül. A patriarcha nem hajlott e felszólításra s néhány száz felfegyverzett örménynyel bezarkozott a patriarchatus épületébe. A hatóságok erre elküldték neki a parancsot, hogy adja meg magát. Hataridőt adtak neki erre, s megfenyegették, hogy máskülönben megostromolják a hazát. A patriarcha azt felelte, hogy embereit nem lehet rakényszerítenie, hogy elhagyják menedékhelyüket. Az örmények, ámbár úgy össze voltak zsúfolva, hogy állni is alig tudtak egymás mellett, maguk sem voltak hajlandók kimenni a házból. Élelmi szerben is nagy szükségét szenvedtek. A rendőrség erre, tavorati utasítást kapván, körülfogta az egyházi épületet, de nem váltotta be azt a fenyegetését, hogy meg is ostromolja. A tudósító azt mondja, hogy borzasztó öldöklés lett volna a dologból, ha az ostrom megtörténik.

Európa intervencziója. A török fővárosban székelő valamennyi hatalmasság nagykövete és követe szóbelileg közösen felszólalt a portánál a keresztények üldözése miatt, s az ellen, hogy a rendőrség nemcsak hogy nem védelmezte az örményeket, hanem a foglyokat és a sebesülteket hallatlan módon meggyilkolta. Az idegen hatalmak képviselői a leghatározottabb formában rögtönös és kiterjedt intézkedést követelnek arra nézve, hogy Konstantinápoly keresztény lakóiról háríták el a fenyegető veszedelmeket, melyekért a török kormányt teszik teljes mértékben felelőssé.

A tüntetők védekezése. A zavargásokról közzétett jelentéseket örmény részről határozottan helytelennek nyilvánítják. Ily tüntetések ismételten előfordultak, a mikor is maguk a püspökök állottak azok élén. Ilyenkor az örmények a magas porta elé vonultak, hogy a nagyvezérnek a szultánhoz intézett kérvényt adjanak át. A szultán ezeket a tüntetéseket kegyesen fogadta; csak néhány évvel ezelőtt is volt ily tüntetés, melynél a mienetet Nar-bey püspök (a Luszinian családból) vezette, ki pedig nagy török barát hírében állott.

Az ifjú török párt. Oly kegyetlenségekről adnak hírt az összes hazai és külföldi lapok, valamint az európai hatalmaknak a török kormányhoz intézett hivatalos előterjesztése a legutóbbi események történetéből, hogy valóban nem csoda, ha maguk a törökök közt is akadtak olyanok, kik nyíltan hangot adtak felhá-

borodasuknak az örmény keresztényeken elkövetett embertelenségek miatt. A konstantinápolyi rendőrség különben meg van győződve arról, hogy az úgynevezett ifjú török párt, — mely teljességgel nincs megelégedve a birodalom jelenlegi állapotával, s európai szellemű újításokat óhajt, — támogatásában részesíti az örményeket. (E párttal hír szerint a trónörökös is érintkezésben áll). Minden esetre tény, hogy az ifjú török párt néhány előkelő tagját felségsértő üzelmek miatt letartóztatták. Ezek közt van egy imám (főpap) is, a ki a Szulejman — mecsetben hevesen kikelt a mai rend ellen és követelte a Midhát-féle alkotmány életbeléptetését!

Személyváltozások a portánál. Az ottoman külügyminis-
teriumban beállott változás Kiamil pasa, az új nagyvezér, határozott kívánságára történt. A minister személyén kívül azonban egyéb változás még nem következett be, mint az, hogy kilátásba van helyezve — hírszerint — az örmény nemzetiségű Artin pasa Dadián, külügyi másod-allamtitkárnak (saját kérelme folytán leendő) nyugdíjaztatása; a mi ha csakugyan s megtörténnék, — a mint a »Keleti Értesítő« írja. Artin pasáról különben azt is írták a lapok, hogy a végzetes tüntetések utáni napon egyedül ő volt az, ki a török államszolgálatban levő keresztény örmények közül meg nem jelent hivatalában. A többiek másnap már elfoglaltak tisztségeiket.

Örmény szabadságharcz. Az athéni görög sajtó armenophil szellemben vezércikkhezik a konstantinápolyi eseményekről. A helyi lapok kifejtik, hogy immár a szultán és a magas porta belat-
hatják, hogy az örmények fegyverrel is kivívhatják, a mit békés úton tőlük megtagadtak. Egyelőre még nincs szó örmény ki-
rályságról (bár a zendülés folyamán ily hangok is voltak hall-
hatók: »Éljen Armenia!«) — hanem csakis egy nagy örmény
tartomány kikerekítéséről, messzemenő autonómiával, minővel
Samos sziget és a Libanon bír. — A lapok különben már kifeje-
zik azon varakozásukat, hogy ha az örmények jobb na-
pokra viradnak, — nem fognak megelégedezni arról, hogy
Görögország őket vendégszeretőleg fogadtak.

Konstantinápoly megszállása. A Jildiz-palotából, a
szultán határozott utasítására, valamennyi örmény származású tisz-
viselőt, és a szolga-személyzet örmény tagjait elbocsátot-
ták, s a jövőben csakis mohammedán vallású hivatalnokok lesz-
nek alkalmazhatók a császári palotában. Ezen legfelsőbb intézke-
dés több, mint háromszáz örmény hivatalnokai családát sújtott
érzékenyen. Jövőre a »szekimlik« alkalmazval a császári kocsit há-
romszáz alban nemzetiségű testőr fogja kísérni.

Leo pápa és az örmények. Egy római tudósítás szerint a
londoni angol-örmény bizottság elnöke, Atkin dr. az örökva-
rosba érkezett, — s ott szintén egy örmény nemzeti bizottságot

akart létrehozni, az arméniai reformok megvalósulásának előmozdítása végett. Atkin dr. tisztelgett a Pápanal, s azon kérelmét terjesztette elő, hogy O Szentsége a nuncziusok útján, az örmény nemzet érdekében az európai nagyhatalmassagoknál, közbenjáró lépéseket tenni kegyeskedjék! E nagyfontosságú lépés további részleteiről még nem vagyunk értesülve; de magát ezen kezdeményt is nagy örömmel konstatáljuk.

Váratlan fordulat. Az ifjú törökök partja (mely nemcsak muzulmanokat, hanem örmény és görög, keletieket valamint izraelitákat is számít hívei közé) mostanában lázas tevékenységet fejt ki, s csak az alkalmas pillanatot várja, hogy forradalmi terveit megvalósítsa. E part terve szerint Abdul Hamid szultánt trónjától megfosztanak, s helyébe a korábbi uralkodót, Murad szultánt helyeznék vissza a trónra. — Együttal proklamálnak az 1877-ben adott alkotmányt. Ha az általuk czélbavett dethronizáció után Murad ex-szultán vonakodnék a trónt elfogadni, azon esetben, allitólág a jelenlegi uralkodó öcsese: Resad efendi hivatnék meg a trónra; a kinek reformparti érzelmei közismerteseek.

A bolgár fővárosból. Az »Agence Balcanique« jelenti Szófiából, hogy október tizenharmadikán az ottani örmény kápolnában gyász-istentisztelet volt, (a konstantinápolyi zendülés áldozataiért), — a melyen számos Bulgáriában lakó macedóniai vett részt. Az örmények és macedónok közt fennforgó érdekközösségnél fogva könnyen érthető, ha bolgar földön nyíltan kifejezést adnak az örmény nemzet szenvedései fölött érzett részvétnek, még oly körökben is, melyeket az örmények helyzetének jora fordulása eddig csak tavolról érdekelt.

A reformok aláírása. A szultán engedve a hatalmak követeléseinek s a három heti valtságos helyzetnek véget vetendő, elfogadta az örmény reformtervezetet, s annak az illető vidékeken leendő életbeléptetését elrendelte. A keleti mozgalmak további részleteinek közlését a jelen füzetből, térszűke miatt a jövő havi füzetre kellett halasztanunk.

Izmirlián Mátyás patriarkha.

Izmirlián patriarkha, az igazi hazafi és az örmény nemzetközbenjáró védője az, ki hivatva van e nehéz napok alatt a nép érdekait előmozdítani; s ő alkalmas is e hivatás betöltésére, mit a nép reáruházott. . .

Nehéz időketél most át az örmény nemzet.

Terhesebb napokat csak a IV. században Kr. u. látott, midőn Perzsia hatalmas uralkodójának jelszava ez volt: „Vagy teljesen kiirtom a keresztény örmény népet, vagy pogánynya teszem.” Célja elérése végett a nép vezetői közül néhányat be is börtönöztetett, de ezek idejekorán kiszabadultak és élére állottak azon mindmegannyi hősökből álló hadseregnek, mely a keleti kereszténység megmentése végett kész volt élet-halál-harczra kelni a pogány perzsák ellen; e harcban számos férfi-ruhába öltözött nő is harczolt vitézül, kik közül ezerével hullott az áldozat Krisztus tanáért. Ezen szent háború győzedelmes hadvezére Mámigonján Vártán volt, kinek emléke mai napság is él a nép között: halálának napját ma is nemzeti ünnep gyanánt ülik az örmények. — Ezen kívül még hány-szor pusztította az ellenség vasa Örményországot, a nemzet azért még is életben maradt.

És minő szerepet játszódtak az örmények a „keresztés háboruk” alatt? Veszélyes szerep, melyért még ma is szenvednek! Hagyományaikhoz híven teljes odaadással védelmezték a kereszténység érdekeit: az európai seregeket tárt karokkal fogadták, a szükségeseikkel ellátták, velök nyílt barátságot kötöttek a nélkül, hogy bárcsak ügyet vetettek volna arra, hogy ők — mint Kis-Ázsiának csaknem egyetlen keresztény népe, kiket úgyis az islam túlnyomó többsége vesz körül — eljárásukkal az egész mohamedán világot örökös ellenségükké teszik. És való-

ban, alig huzódtak vissza az európai sergek, az arabok megrohanták Örményországot. Az örmény trón és függetlenség a keresztes hadjáratoknak lett áldozata. És a keresztény világ sem akkor nem segítette őket, sem most, az akkor, általuk a kereszténységnek nyújtott megbecsülhetlen szolgálatot bár részvétellel vagy kimélettel nem viszonozza.

Azóta az örmények az islam fanatismusának kidobva, a legirtózatóbb üldöztetéseknek vannak kitéve, a szultán rabszolgáivá tettek és valahányszor az orosz és török között háborúra került a dolog, a török fanatikuskok az örményeket, mint a háború okozóit — kezdettek lemészárolni; mert mindig abban a esalfa hitben éltek, hogy az orosz: a „keresztény testvér“-t az örmények hívták az osmanok ellen! E fanatizmus eddig csak háború idejében tört ki. Azonban még e boldogságnak is már vége; mert a szultán kormánya a fanatikusk török papság által egész Törökországban, az örményfalók által pedig a világsajtóban is ezt terjesztik: „Az örmények a mozgalom indítóit, ők provokálják a mohamedánok fanatizmusát és ez által zavarják a világbékét. S a zavargók élén Izmirlián Máté patriarkha áll!“ A hivatalosak ezen gyanúsításának következménye aztán az lett, hogy a török fanatikuskok Örményországot vérfürdővé változtatták ... és Európa török-barát sajtója ezért a mészárlásért az örményeket teszi felelőssé!

Pedig a tényállás ez: Valamint az utolsó háború előtt, gyakran még békeszerető törökök által is aláírt panaszok érkeztek az örmény patriarkhatushoz, úgy érkeznek most is ilyen panaszok, természetesen nagyobb mennyiségben. Akkor meghallgatta a porta a panaszokat, most figyelmet sem fordít azokra. Akkor Nerszesz patriarkha az örmények panaszait egy örmény küldöttség által nemcsak a berlini kongresszus tudomására hozta, hanem kieszközölte a berlini szerződés 61. cikkelyét is,

*) A patriarkha legfőbb kötelessége megvédeni azon jogokat, miket az örmény nemzet a szultántól nyert, és közvetítő szerepet vinni az örmény nép és a szultán kormánya közt. Cs. J.

mely a portát arra kötelezte, hogy az örmények által lakott vidékeken az aláírt hatalmak ellenőrzése mellett hováhamarább léptesse életbe a reformokat... Panaszok, melyeket a török kormány meg nem hallgat. Elmondják e panaszok, hogy a kurd, eserkesz, lúz (kik tetőtől talpig fel vannak fegyverkezve, ellenben a fegyvertelen örménynek még egy nagyocská kést sem szabad a háznál tartani, mert különben mint forradalmárt bebörtönöznék!) büntetlenül garázdálkodik az országban, elhajtja juhait, aratás után elrabolja termését, elragadja leányát. És a hatóság részvétlenül áll a védtelen örményekkel szemben! Ez igaz, ez az igazi helyzet Örményországban. Ilyen viszonyok között csoda-e, ha a türelem véget ért? Lehet-e okolni az örményt, ha védi életét, családjá becsületét? Nem az örmény a hibás, ki sem élet-, sem vagyonbiztonságot nem élde, hanem a porta, mely a panaszokat börtönbüntetéssel vigasztalja...

Izmirlián Máté érsek egy évvel ezelőtt választatott meg patriarkhává. Elődét Ásêkiánt, ki állásában igen gyöngének bizonyult, ki csak a kormány szekerét tolt, a nép kényszerítette a lemondásra. Helyébe a nemzetgyűlés — figyelembe sem véve a kormány jelöltjét — Izmirliánt választotta egyhangúlag, azt az Izmirliánt, ki Krimiánnal szemben „katholikosz”-jelölt is volt. Izmirlián mint néptanító kezdte el nyilvános pályáját. Ennek az igazi hazafinak egész multja mocsoktalan. Jártas egy-pár modern nyelvben is (francia.) Klastromtudós; írt több munkát. Nerszesz patriarkhának jobbkeze volt. Utóbbi időben püspöki állást foglalt el Egyiptomban. Nyílt fellépése és az utóbbi eseményekben tanúsított buzgó részvétele az örmény szívek előtt legnépszerűbb hazafivá tették.

Mihelyt elfoglalta a patriarkhai székét, azonnal megparancsolta a törökországi örmény nem-egyesült-papságnak, hogy a hagyományos szokáshoz híven miséjében emlékezzék meg az új „katholikosz”-ról. A kormány, mely e parancsot nem jó neven vette, ezért őt kérdőre vonta. Mire Izmirlián: „Én, mint patriarkha, csak szent kötelességet teljesítek, midőn az örmény nép és egyház

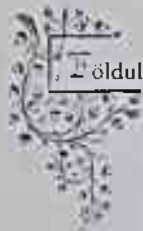
jogait épségben fentartom. Én a népnek tett eskümhöz hiven cselekszem...”

Izmirlián patriarcha ezen nehéz időkben igazi fia
Örményországnak!
Cselingárián Jakab.

Szent fogadás.

— M. A. M. költeménye. —

„Éldult hazánknak romjain egy nő ül minden éjjel,
Majd meg-megindul, széttelint, aggodva, félve lépdél,
Mintha tövisek sértenék tündéries lépését,
Avagy kerülne a gonosz szíveknek cselvetését.

Ki vagy, ki a „tejút” alatt bolyongsz kibontott hajjal?
És áztatod e romokat a könnyek záporával;
Ki vagy, s miért háborgatod az elhunytaknak álmát?
Zavarva jelenléteddel az ősök nyugalalmát...

»Orményhon nemtője vagyok, kit réges-rég elűztek,
A fájdalom-pohárból én kiittam minden csöppet:
S a míg szegény testvéreink szélylyel szoródva élnek,
Araxes hajjai közé bús könnyeim vegyülnek!

Sötétség volt eddig tanyám, de már egy kis fényt látok,
Előre búsan honfiak, szabadság vár reátok!
Csak lantomra figyeljete, — fűjő szívem hevére —
S főlzálland a hon' angyala szent Ararát hegyére!

Simay Gergely.

Kis-Örményország.*)

II.

Arupeni fejedelmek uralmának első időszaka igen válságos és viszontagságteljes volt. A görögök nem szüntek meg harcolni ama területek visszafoglalásaért, a melyeket elvesztettek. Comnen János 1137-i

*) E. Dulaurier, La royaume de la Petite-Arménie. (Journal Asiatique. V. serie. T. 17) — Compendio storico di memo-

expeditioja alkalmával hatalmába ejtette egész Ciliciát, foglyúl ejtette I. Leót, Constantin fiát s lánczokba verve hurczolta Konstantinápolyba, nejével és két fiával, Rupennel és Thoroszsza! egyetemben. (Leó másik három fia, István, Constantin és Mêleh biztonságban volt Edessában rokonuknál, az ifjú Josselin-nél.) Leó meghalt a fogságban, Thorosznak azonban sikerült megmenekülnie. Alruhában visszatért a Taurusba s honfitársainak segítségével megszerezte atyáinak örökségét, sőt ki is terjesztette annak határait.

Ettől kezdve a rupeniek urai maradtak Kis-Örményországnak. Elismerték azonban a byzancezi udvar suzerainitását, a mely némelyeket közülök sebasto vagy pansebasto czímmel ruházott fel. Ez az alárendeltségi kötelék megszakadt II. Leó, a „Nagy“ idejében, a ki megérdemelte ezt a nevet katonai erényei és politikai ügyessége által. Elődei, ama törekvés által vezéreltetve, hogy szövetségeseket nyerjenek a görög hűbéri fensőbbség lerázására, családi frigyeket kötöttek tengerentúli francia családokkal. Arda, I. Rupen unokája nőül ment (1100) Bouillon Gottfrednek, a keresztesek híres vezérének fivéréhez, Balduin edessai grófhoz. I. Leó nőül vette bourgi Balduin hugát; III. Rupen Isabellát, Thoron és Krak urának, Honfroynak leányát. Az ő nyomdokaikba lépett II. Leó is. Unokahugát, Alicet nőül adta Boemund antiochiai fejedelem idősb fiához, Raymondhoz; maga pedig nőül vette ugyanebből a családból Isabellát; második felesége pedig Sibylla volt, Amaury cyprusi királynak s Plantagenet Isabella jeruzsalemi királynénak a leánya.

Bajtársai a keresztes hadak vezéreinek. eme házassági frigykötések által beléptek a rupeniek. Kelet latin fejedelmeinek nagy családjába. II. Leó unokahugának Raymonddal való házassága alkalmat nyújtott az örmény uralkodónak arra, hogy jelentékeny befolyásra tegyen

ric cronologiche concernenti la religione e la morale della nazione armena suddita dell' Imperio ottomano, del marchese Giov. de Serpos. Velence, 1786. - Discorso sulle relazioni commerciali dei Veneziani con l'Armenia e Trebisonda, nei secoli XIII. et XIV. (L'Archivo storico italiano, N. 29. Florenz, 1853.)

szert a syriai keresztények ügyeiben. Mint gyámja Boemund és Alice fiának, hosszú viszályba elegyedett Raymond tripoli-i gróffal, a kinek ellenében szívóssággal küzdött a fiatal Rupen-nak az antiochiai fejedelemségre való jogai mellett. Váltakozó győzelmek és balsikerek ezt a várost majd a gyámoltjának, majd Raymondnak kezeibe juttatták, mígnem az utóbbi 1216-ban véglegesen diadalmaskodott versenytársa fölött.

Huszonöt évvel előbb, midőn Barbarossa Frigyes Kisázsian való átutazásában az iconiumi sultán birodalmának területére érkezett, II. Leo küldöttségben menesztette hozzá IV. Gergely catholicost és a tarsusi érseket, lamproni Nerszeszt. Ez a küldöttség azonban meghiusult egy baleset folytán, a mely Nerszeszt érte, a kit útja közben egy turkoman horda megtámadott, kirabolt s kísérői közül többeket megölt. Frigyes serege éhséget szenvedvén, Leo és a catholicos élelmiszereket küldöttek számára. A császár, mint Cshámics Mihály Örményország történetében elbeszéli, megírta a catholicosnak, hogy hajlandó Leót királyi ezímmel ruházni fel. Frigyes azonban váratlanul életét vesztette a Calycadnus vizében. Leo a megígért ezímet III. Celestin pápától és Barbarossa utódjától, VI. Henrikől kérte, késznek nyilatkozván elismerni a Szent-szék és a nyugati császárság fenhatóságát. A pápa egyetértésben a császárral, gyönyörű koronát küldött Leónak és zászlót szent Péter jelvényeivel, melyeket a legatusa, wittelspachi Konrád mainezi érsek nyújtott át Leonak. Az örmény fejedelem 1198 évi Vizkereszt napján letette az esküt a tarsusi székesegyházban s az ország nagyjainak és főpapjainak jelenlétében Gergely catholicos fejére tette a koronát.

Minden készen volt Kis-Örményország átalakulására. Leo folyvást rajta volt, hogy az országot teljesen megszabadítsa a görög beavatkozástól s független királysággá tegye, egyenlővé a latinok által alapított államokkal. Hogy ezt a hasonlatosságot még teljesebbé tegye, átkölcsonozte hűbéri alkotmányukat, katonai nemességet szervezett s bírói és közigazgatási hatóságot a frankok mintájára.

Az által, hogy magát a Szentszék és a nyugati császárság hűbéresének jelentette ki,*) még szorosabb kapcsolatba lépett Leo a syriai latin fejedelmekkel s biztosította szövetségüket és támogatásukat félelmes szomszédja, a görög birodalom ellenében, a melylyel ekként nyíltan szakított. Ez az ügyes eljárás meg is hozta a gyümölcsseit. Elek byzanczi császár tudatában annak, hogy kímélnie kell Leot, nem késett elismerni őt királynak, s abban a reménységben, hogy válaszfalat emel közte és a latinok közt, maga is drágakövekkel ékesített koronát küldött neki levél kíséretében, melynek lényegét Girágosz történetíró megőrizte számunkra. „Ne tedd fejedre azt a koronát, melyet a rómaiak adtak neked, hanem a mienket, mert sokkal közelebb vagy hozzánk, mint Rómához.“**) Leo sokkal eszélyesebb politikus volt, semhogy visszatartotta volna ezt az előzékenységet; ellenkezőleg, hálás nyilatkozatokkal fogadta s viszonzásúl nagyértékű ajándékokat küldött a császárnak.

Egyidejűleg megnyitotta az ország kikötőit a nyugati kereskedők számára, kiváltságokkal ruházta őket fel s meghívta, hogy telepedjenek meg országában. A tőle fennmaradt okmányok s az egykorúak tanuságtételei bizonyosságot tesznek eme rendszabályok üdvös eredményéről s a lendületről, melyet Kis-Örményország kereskedelmének adtak. Ez a lendület tovább tartott az utódai alatt. Mint egy modern olasz író, Giuseppe Canestrini megjegyzi, „nem lehetne megérteni, hogy ez ország miként volt képes daczolni annyi invasioval s új erőre kapni annyi borzasztó csapás után, ha a kereskedelem nem árasztotta volna el rendkívüli gazdagsággal.

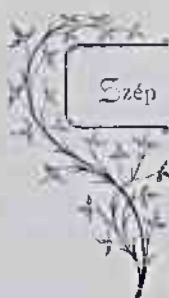
*) Reverendissimo in Christo patri et domino Innocentio, Dei gratia summo sanctae et universalis Ecclesiae pontifici, Leo per eundem et Romanum imperii gratiam rex Armeniorum, Sanctitatis suae servus, sanctaeque Romanae ecclesiae nova et obediens planta; cum omni reverentia, grata servitia et pedum oscula.« II. Leonak 1210 évi apr. havában Tarsusból III. Innocent pápához intézett leveléből. Paoli, Codice Diplom. Tom. I. pag. 98—9. XCIV sz.

**) Girágosz »Örményország történeté«-nek Moszkvában, 1858-ban megjelent kiadása, 92 lap.

Az örmények kereskedelmi forgalma déli Európával a XIII. században, három évvel Leonak megkoronázása után vette kezdetét. A legrégibb okmány, a mely erre vonatkozólag korunkig fenmaradt, a genuaiak számára követjük, Ogerius de Pallio által kieszközölt kiváltságlevelél abban az átírásban, melyet Placentinus Atto jegyző Genuában készített, 1201 márcz. haváról van keltezve; feltehető tehát, hogy az örmény királyság cancellariája azt néhány hóval előbb az 1200-ik évnek utolsó napjaiban állította ki.

Ezek a kereskedelmi összeköttetések teljes élnkségokban fenmaradtak a XIV-ik század közepéig, V. Leoig, Örményországnak utolsó örmény származású fejedelméig. Az utolsó kiváltságlevelet, melyről tudomásunk van, 1333-ban állította ki V. Leo a velenceiek számára. Kis-Örményországot ezidőtájt már felette meggyengítették a belviszályok s súlyos válságba sodorták az egyiptomi betörések. Nem létezett már többé biztonság az országban sem a belföldiek, sem az idegenek számára. A fejedelmek nem lévén többé képesek szembe szállani az ellenséggel, kénytelenek voltak a Taurus hozzáférhetlen bérézei közt avagy erődeikben keresni menedéket. Már akkor, midőn V. Leo alig tíz éves korában felváltotta a trónon atyját, Oschint, megszállották az egyptomiak Aias-t, Kis-Örményország főkikötőjét, mely a Nyugattal való kereskedelmet első sorban közvetítette. Ujra meg újra ismételték támadásaikat, körülzárolták a kikötőt szárazon és vízen, hatalmukba ejtették és szétrombolták azt az erődöt, mely védelmére szolgált. Kis-Örményország fejedelmei nagy szorongattatásukban nem szüntek meg könyörgésekkel fordulni a római pápákhoz s a keleti latin fejedelmek is érezték, hogy őket is fenyegeti a veszély, és segítségére siettek az örményeknek. De mindez nem tartoztathatta fel a túlnyomó muszulman haderőt. Nehány évvel a rupeniek uralmának megszűnése után Aias kikötő az egyptomiak hatalmába került. S ez a katasztrófa halálos csapást mért a Kis-Örményország és a nyugati népek kereskedelmi összeköttetéseire is.

Enyelgés.

Szép örmény leányka
Ide a karomba,
Hivogat az erdő
Szederinda lombja.
Sötétlő két szemed,
Csupa tűz, csupa láng,
Hét vármegyében sem,
Láttak ilyen lányt.
Ha néha csókot adsz,
Ne add csak úgy lopva
Te vagy a világom,
Kinek rá mi gondja.

Sallak Róza.

A magyar-örmények ethnográflai hanyatlásának okairól és azok orvoslásáról.

III.

— Befejező közlemény. —

A vallás terén is kötelességünkben áll lehetőleg mindig csak örmény papot venni igénybe, a hol pedig ezt nem tehetjük, igen is élhetünk a latin szertartású kath. egyház törvényei szerint is — a nélkül, hogy ezáltal örm. kath. jellegünket elvesztettük volna.

Sőt a minap XIII. Leo pápa elnöklete alatt és a keleti nem latin szertartású kath. egyházaknak a róm. kath. egyházhoz való viszonyát szabályozó értekezlet eredményeként, a pápa O Szentsége egy encylikát is tett közzé, a melynek értelmében a keleti katholikusok és így az örmények is minden akadály nélkül visszatérhetnek, ha papjaik hiányában attól eddig megfosztva voltak — ősi örmény rítusuk használatához.

Addig is, míg specziális örmény kath. egyházunk ezen fontos mozgalomból kifolyólag szintén megfelelő jogaiba visszahelyeztetnék és így sérelmeink szabályozást nyernek, illetve orvosoltatnának: lehetőleg csak örmény egyházunk körében keressük a vallás vigaszait, pl. menyek-

zöknél, temetéseknél, legfőképpen pedig gyermekeink keresztelésénél, hogy így az örmény katolikus jelleg a jövő generációkban újlag és már teljesen kidomborodjék. Egyáltalában, a hol csak tehetjük, ne mellőzzük vagy pláne éppen ne kiesínyeljük mi magunk saját nemzeti szertartásunkat. Különösen az örmény egyházi énekek kultiválását ajánlom az erdélyrészi örm. plébániák derék örmény lelkészeinek és így az egész örmény klérus különös figyelmébe.

Hogy elég gond erre eddig alig lehetett fordítva, abban leli némileg a mentséget, hogy az örmény egyházi énekek vezetése a régi örmény kántorok kihaltával talán kevésbé szakértő kerekbe tétetett le. — Természetesen mindaddig, a míg örm. plébániáink egy jobban képzett új kántor-nemzedékről nem gondoskodhatnak: addig egyházi zenénk és énekeink fejlesztéséről szó sem lehet. Azonban míg egyrészt egyházi énekeink, illetve énekes szertartásaink emelésére a jövőben több figyelmet fordítanánk, másrészt azok megismerésére, felfogására és megkedvelésére is az eddiginél több egyéni áldozatot kellene hoznunk; — mert sajnos, de előfordul az az eset, hogy némely hitfelünk talán tíz évben alig egyszer s akkor is talán csak véletlen körülmények folytán keresi fel az örmény templomot. — Ez nagyon elszomorító, mert a liturgiánktól, egyházi nyelvünk- és énekeinktől elszokott örmény hívő ugyyszólván idegennek fogja magát érezni saját nemzeti ritusával szemben. A kinek tehát alkalma van, el ne mulasztja, a kinek pedig nincsen, az keresse az alkalmat az örmény isteniszteleten tőle telhetőleg minél gyakrabban jelen lenni. Pl. a bécsi mechitharisták igénytelen kis templomában vasárnaponként a 9 óras nagymisén oly lélekemelően felséges énekek csendülnek meg, hogy a nagyobbára német közönséggel telt „Armemiche Kirche“ bármely és tán a legszebb latin egyházi műénekektől viszhangzó székesegyházzal is bátran kiállja a versenyt, lelket megindító és áhitatot gerjesztő szertartásainak páratlan hatásával.

Ott lettem feltétlen híve őseim magasztos ritusának, ott váltam rabjává keleti egyházi zenénk gyönyörű melodiáinak.

Ott volt alkalman az érsekét sirató mechithárista kongregáció egyszerűségében oly megható gyászpompája mellett Esztegar Vártán koporsójánál a végtisztelet adóját leróhatni annak a férfiúnak, kinek nyolcz év előtti s a pápai nuncius által végzett püspökké szentelésénél annyi lelki örömmel és büszkeséggel tekintett az egész hazai örménység egy honfitársa fényes pályája elé. Ott volt alkalman az új főapát beiktatására érkezett konstantinápolyi patriárkha bevonulásának feledhetlen benyomását maig is híven megőrizni.

A teplotamajtóban várta az egész szerzet az örmények primását. A közönség elfojtott lélekzettel leste a pillanat fenségét, midőn az elől vitt kereszt után kettős sorokban az oltár felé tartanak előbb a kis papok, majd a szerzet tagjai s ime a templom küszöbén megjelenik Azárián István Ő Boldogsága profetikus alakja az örményül felhangzó (Áhá kháhánájábéd mjédz!) „Eccē sacerdos magnus» dicséneke mellett, s hosszú sötét lilaszinű uszályos talárjában, fején egy fátyolos süveggel s kezében a patriárkhai jelvénynyel*) áldást osztva halad el a templomot zsufolásig megtöltött nép között. Azonban ily magasztosságában ritka alkalom hiányában elég csak a Szent-Gergelynap és húsvéti, vagy az úrnapi körmenetekre utalni s Aydinián Arzén, a jelenlegi főapát érdemeire valló örmény egyházi zene hangszerelésére és kitűnően eléadott karénekeire hivatkozni, hogy az, ki csak teheti, azok lelki gyönyört nyújtó szépségeit meghallgatni alkalmilag el ne mulasztza.

De ne legyünk túlkövetelők saját ritusunk által itthon nyújtott esetleg kevésbbé művészi egyházi énekeivel is szemben; mert kényszerhelyzetben lévő örmény plébániáink sok tekintetben így is csak a hivek és önfeláldozó örmény papjaink közremunkálása mellett nézhetnek a fejlődés egy szebb jövője elé. Azonban a ritus megismer tetésére, illetve az alkalomnyújtás annak el nem feledéséhez, mégis a nagyobb számban együtt élő örménység,

*) Ez egy arany gömböt viselő pásztorbot lilaszinű fátyolból reá erősített zászlószerű szövetfoszláddal.

mint testület kötelességét illeti. Így pl. a nagyobb városokban oda lehetne hatni, hogy Urnapján egyik állásnál az evangélium valamint oláhul, úgy örményül olvastassék, mint a hogy Kolozsvárt egy időben az szokásban is volt; de újabban sajnos, talán az odavaló, ámbár tekintélyes számú örménység nemtörődése folytán, ez az uzus abban maradt. 7 évig az erdélyrészi ritusok igen szép ápotheozisát képezte. A hol az tehát gyakorlatban volt, ott fel kell megint ujitani, a hol pedig nem volt szokásos, ott életbeléptetését minden eszközökkel előmozdítani a kötelességünk.

XIII. Leo pápának a keleti katolikusok érdekében tett nagy horderejű intézkedései alapján reméljük a hazai örm. klérus helyzetének és tekintélyének emelésére az egyházi kitüntetések adományozásánál a latin szertartású papsággal bekövetkezendő egyenrangusítását is.

Sok mulasztás történt a múltban. Az örmény Rómában a francziskánus barátok sokaig ellenzett betelepedése helyett az előrelátó örménységnek egy örmény klastrom alapításáról kellett volna már előre gondoskodnia; de ha már ezen segíteni nem lehetett, akkor a velencei mechitháristákat sem kellett volna visszautasítani. 1748-ban tétetett le a szentferenczrendiek templomának az alapköve és már 1760-ban a mechitháristák is kérést intéztek Szamosujvár tanácsához az ugynevezett Salamon-templom átvétele tárgyában, kötelezve magukat az örmény ifjúság nevelésére és oktatására.

El lettek utasítva, már pedig a csak 60 évvel azelőtt Verzár püspök alapította örmény város*) (Armenopolis), az örmény ifjúságot alig bízhatta volna nagyobb lelki megnyugvással másnak, mint éppen ezen tudós örmény szerzet atyai gondjaira.

Valljuk be, hogy sok tekintetben a mai napig saját nemtörődömségünkkel vétkes indolenciát követtünk el pusztuló fajunk iránt és a háttérbe szorításért e miatt az önvád méltán érhet bennünket.

Hiszen csak Ő Felsége az apostoli király legutóbbi kolozsvári látogatása alkalmával az összes erdélyrészi

*) A mechitháristák kérvényében: H á j a k h á g h á k h.

vallásfelekezetek és rítusok küldöttségei megjelentek a legmagasabb trón előtt: csupán a törvénybe is iktatott örm. kath. egyház nem mert még kísérletet se tenni deputációja bejelentésére. Ha mindenünnen visszavonulunk, végre még létezésünket is kétségbe fogják vonni?

Másként kell ennek tehát lennie a jövőben, miért is ápoljuk teljes erőnkből és igaz magyar szívvel ifjabb nemzedékeink között is a hazafiás örmény szellemet.

Tanuló ifjúságunkkal igyekezzünk az örmény történelem, nyelv és irodalom köréből vett örménytárgyú és már több kötetre menő magyar olvasmányok segélyével, mint jutalmi könyvekkel irodalmunk megismerésére alkalmat nyújtani.

A hol pedig iskolai úton is befolyhatunk, érvényesítsük befolyásunkat, mint pl. az eddig tisztán örm. kath. jellegű, de ma már államosított sz.-ujvári főgymnasiumnál, melynél az örmény nyelv kötelező tanítása — az örmény tanulókra nézve — az állammal szemben szerződésileg is ki van kötve.

Már most arra kell törekednünk, hogy az őseink páratlan áldozatkészsége mellett létesített algymnasium még nagyobb áldozatokkal történt főgymnasiummá emelésénél legalább jogainkat érvényesítsük.

Ne maradjon csak papíron az örmény tan-szék, mert a formalitás kedvéért, mint egyelőre még meghagyott s talán később be sem töltendő örmény tanári állást a saját indolenciánk folytán veszély is fenyegetheti.

Sőt ellenkezőleg hassunk oda, hogy az örmény nyelvten sablonszerű tantárgya mellett a mindenkori örmény nyelvtenár venia legendi-je az örmény irodalom és történelem-re is idővel kiterjesztessék, mely tantárgyak köréből az örmény tanuló ifjúság a legszebb előadásokat hallgathatná. Egyelőre addig is magán úton, később pedig a város által felállítandó diák szeminárium-ban az ifjúság számára megfelelő felolvasásokat tartatni fog lenni a kötelességünk.

Megfontolandó volna mindenesetre, hogy azon örmény szülők, kik gyermekeik iskoláztatását lakhelyükön

nem eszközölhetik, vagy a kik egyáltalában csak tehetik: küldjék őket a sz.-ujvári főgymnasiumba. Tegyük a magyar-örmény fővárost ifjúságunk Mekkájává, hol örmény családoknál elhelyezve, vagy esetleg egy később, a közszükséglet szerint önként keletkezendő internátusban örményszellemű hazafias vezetés mellett mulasztásaink helyreállítására olyan új nemzedéket teremtsünk, mely faji fenmaradásunk legreményteljesebb záloga lehessen.

Ifjúsági önképző kör ápolhatná szintén bennünk, az iskolán kívül, faji összetartozásunk tudatát és egy énekkar alakítása révén az örmény egyházi énekek gyakorlását és ezáltal az örmény székesegyház isteni tiszteletének és így az örmény rítus fényének emelését maga az ifjúság mozdítaná elő első sorban, nem is említve, hogy egy szakavatott és buzgó férfiú az ifjúsági énekkar élén idővel gyönyörű keleti énekeink művelését s tán még zenekari előadását is elérhetővé tehetné.

Addig is akár az örm. kath. jellegű elemi iskolákban, akár magán úton legalább írni és olvasni tanítsuk meg gyermekeinket őseink nyelvén, s igyekezzünk oda hatni már most, hogy a kiépitendő főgymnasiumhoz, Sz.-ujvárra minél több érdemes és szakképzett örmény származású tanárjelölt nyerhessen kinevezést.

Esetleg idővel még a kolozsvári egyetemhez is egy érdemes armenista szakembert, mint magántanárt nyerhetnénk az örmény nyelvészet számára. Ennek kapcsán jut eszembe, hogy Lukács Béla, volt keresk. miniszter, a székesfővárosi keresk. akadémiánál a keleti kereskedelemnek hazánkra nézve oly fontos érdekeiből kifolyólag, a keresk. ügynökökül jelentkező hazai örmény ifjaink számára — tekintve, hogy Keleten az örmény nyelv nemzetközi üzleti nyelv — örmény tanfolyamot nyitni szándékozott. Nem különben bejárta a magyar sajtót még az a ránk nézve örvendetes hír is, hogy a fővárosban emelendő legújabb templom a mechitháristák vezetésére fog bízni.

Az örmény tanfolyam mibenléte előttem ismeretlen, de az örmény szerzetesek Budapesten való letelepődését vagy a Lázárista-atyák meghívásával tévesztette össze a

sajtó, a mennyiben Szent-Lázár szigetén van a velencei mechitháristák szerzetháza, vagy aztán az egész terv ismeretlen okokból elejtetett.

Pedig az egyetemes kath. egyháznak a közel Keleten és e hazában is élő örmény szertartású hívei nagy hálával fogadnák, ha az ország szívében annyi sok más szerzet mellett a Balkán-félszigettel és így a Kelettel is szorosabb kapcsolatban álló tudós mechitháristák kongregációja, valamint Bécsben, ugy Budapesten is képvisellel birhatna. Annyival is kevésbbé kicsinylendő ez a körülmény, mert ha Budapestet Kelettel szemben kereskedelmi és forgalmi emporiummá szándékozunk tenni, akkor a Keletről fővárosunkba terelendő nemzetközi idegen forgalom emelésére a mechitháristákban egy fontos tényezőt nyerhetnénk; — hiszen Bécsben alig fordul meg talán egy idegen örmény utazó vagy kereskedő, ki a mechitháristák zárdájában tanácsért be ne kopogtatna.

De más különben is a széles látkörű és egytől-egyig tudományosan képzett s minden keleti nyelvet beszélő örmény misszionáriusok a Budapestén tartzkodó vagy átutazó keleti vendégeinknek hazánkban hasznos tolmácsai és kalauzai lehetnének, — reánk és a magyar irodalomra nézve pedig a keleti tudományosság és költészet legilletékesebb ismertetői-, átültetői- és művelőivé válnának.

Ezáltal egyrészt egy különleges egyházi és irodalmi központ támadna az ország szívében is, honnan a mi lankadó erőink is koronként szellemi táplálékot és erkölcsi támogatást kapna, — másrészt a Kelet és Nyugat között itt hazánkban egy kapcsolatot képezne s míg egyfelől a katholicizmus egyik pittoreszk és a keleti egyházhoz leginkább közeledő megnyilatkozása jutna ezáltal képviselőhöz, másfelől schizmátikus hitfeleink megközelíthetése egy bennünk is bizalmat keltő tekintélyes és tudós papi testületet bírnánk, mely mint egy félig-meddig keleties intézmény által egész Keletre is némi vonzerőt volnánk képesek gyakorolni.

Az ezredéves kiállításon való részvételünk ötletéből*) összes műkincseinket, régiségeinket és különleges tárgya-

*) Sajnos, hogy bár az örmény konyha be nem lesz mutatva.

inkat össze kellene gyűjtenünk, nemkülönben a nép ajkán még élő mesék, mondák, legendák, babonák, közmondások, népdalok, énekek, költemények, népies eredeti örmény szólamok és egyéb nyelvkinészek felkutatandók és össze irandók lennének, hogy legalább a mi még megmenthető, ez alkalomból összegyűjtve a jelenlegi sz.-ujvári városi régiséggyűjtemény kiegészítésül, a majd később létesítendő örmény ethnográfiai múzeumban az utókor számára kollektíve állandóan közszemlére kiállíthassuk.

Igaz, hogy az eddig hajótörést szenvedett igen tiszteletreméltó, de kishitűleg hamar elejtett örmény irányú mozgalmak balsikerei elkedvetlenedést és rezignációt vontak maguk után, de az utolsó évtizedekben már végre öntudatra ébredő örmény társadalom a sok mulasztás után megint tömörülni kezdett. Eleinte örmény jótékony intézetek alapításával vagyonos és családtalan illetőleg gyermektelen hitfeleiknek alkalmat nyújtott örmény ezélokra akár életükben, akár végrendeletileg áldozatokat hozni és így örmény érdekeinket szívükön viselő tehetős örmény polgárok szorgalmának gyümölcsét az összes örménység, mint népfaj közös hasznélvezetére az idők végeig megőrizni.

Vajha minél többen szaporítanák azon Maecenásaink számát, kik ma már két árvaházat felállítva, az örmény árvákat mintegy gyermekeiké fogadták.

Legújabbán pedig a millenium alkalmából és annak emlékére felállítandó Verzár-szobor által, mintegy újabb és talán az eddigieknél ezéltudatosabb és kitartóbb impulzust nyert az örmény püspökség kérdésének is aktuálissá tétele.

Ezen nemes törekvések is mind megannyi fellebbezések egyes egyénektől a közel húszezernyi hazai örménység, mint népfaj közös érdeklődéséhez, majdan lelkesedéséhez és így minél messzebb menő áldozatkészségéhez.

A mostani közöny csak látszolás, minden egyes örmény lelke mélyén ott él a csíra, mely csupán kedvező alkalomra vár, hogy egy lelkes szózat melegsége által megtermékenyítve a talán már veszendőnek tartott

És ha kiki legjobb tehetségéhez mértén s szívének leghazafiasabb és legszentebb sugallata szerint csak egy lépéssel is előbbre visz közös célunkhoz, egyszer csak észrevétlen előttünk fog állani az, a mit most még, mint nehezen elérhető alig is reménylünk, t. i. a magyar-örményiség teljesen kifejlett néprajzi egysége s ezzel a hazai örmény népfaj anyagi és szellemi gyarapodásának, felvirágzásának és faji fenállásának el nem tagadható élő bizonyítéka.

Ti pedig, örmény honleányok! életünk annyi erényekkel tündöklő szebbik felei, szítsátok előre is hön szerető szíveitekben a nemes lelkesítésnek azt a szikráját, a melylyel, ha kell — a Verzár-szoborra ma-holnap megindítandó adakozásnál — az egész örményiséget hazafias lángba boríthassátok.

Merza Gyula.

A magyar-örmény nemes családok címerlevelei.

Közzéteszi: dr. Temesváry János.

XXIII.

Szarukán család.

E magyar-örmény nemes család címerszerzői Szarukán Dávid, János, Márton és Lukács, szamosújvári örmény kereskedők voltak, kiket Mária Terézia királynő Laxenburgban 1760. június 24-én kelt címerlevelével részint a hazai áru — épügy, mint marhakereskedelem előmozdítása körül kifejtett érdemeik megjutalmazására, részint az épen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárnak önkényi felajánlott nagyobb pénzsegélyük hálás elismeréséül nemesi rangra emelt. A dicső királynő ez alkalommal a négy címerszerzőn kívül a fejedelmi kegy részeseivé tette nevezettek összes hozzátartozóit is, u. m. Szarukán Dávid hitvesét, Zachariás Máriát, László, Kristóf és János fiait, Anna, Mánuság, Chászcháthun,¹⁾ Teréz és Czeecil leá-

¹⁾ Ezen örmény női keresztnévet már fentebb tárgyaltuk.

nyait; Szarukán János nejét, Zárogeviés Gertrudot és Anna leányát; Szarukán Márton nejét, Lukács Máriát, Gergely és Jakab fiait, Mária, Anna, Kata és Teréz leányait; Szarukán Lukács feleségét, Jakabfy Annát, Antal Miklós és Kajetán fiait, Czeczil leányát s mindnégy ezímerszerző valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadékát. Az erre vonatkozó ezímerlevél szövege így hangzik:

Mos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum perspectum Nobis esset Liberalitate et Muniticentia, quam Principes orandis impendunt subditis, non iucundam modo, sed perpetuam quoque reddi Imperii memoriam: ideo cum ad nonnullorum fidelium Nostrorum demissam Nobis propterea factam commendationem, tum vero attentis et consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis Davidis, Joannis, Martini et Lucae Szarukán, Civium et Quaestorum oppidi Nostri in Transylvania Armenopolitani, quae iidem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae cum alias pro temporum et occasionum exigentia, tum vero mercaturam quaestumque pecuarius cum emolumento vectigalium Nostrorum exercendo, signanter autem in modernis belli, quod gerimus, circumstantiis ad aerarii Nostri rationes certam aeris parati summam offereudo et praestando exhibuisse ac impendisse perhibentur, qualia ipsos et deinceps, imo maiora quoque exhibituros et impensuros esse benigne confidimus, eosdem Davidem, et coniugem eius, Mariam Zachariás, filiosque Ladislaum cum huius consorte Mánuság Csomák et filio Davide, Christophorum et Ioannem, ac filias Annam, Theodori Lázár Consortem, Mánuság, Ioannis András relictam viduam, Csischátun, Theresiam et Ceciliam; item Ioannem et coniugem eius Gertrudem Zarogevics, filiamque Annam; nec non Martinum et coniugem eius Mariam Lukács filiosque Gregorium et Iacobum, et filias Mariam, Christophori Karácsos coniugem, Annam, Catharinam et Theresiam; Lucam denique Szarukán et eius coniugem, Annam Jakabfy, filiosque Antonium, Nicolaum et Caietanum, ac filiam Ceciliam, iam natos et in posterum Divina benedictione et legitimo thoro nascituros

liberos, eorumque haeredes et posteros utriusque sexus universos de supremæ potestatis Nostræ regiae et principalis plenitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscribendos annuentes, et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis, Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haeredesque et posteri eorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem Nostræ erga eosdem Davidem, Ioannem, Martinum et Lucam Szarukán, praefatosque eorum declaratae Benignitatis signum, veraeque et perfectæ Nobilitatis testimonium hæc Arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum transverse sectum, superiore sui parte argenteum emergente Leone rubro, qui pedum anteriorum falculis prehensam caudam pavonis complicitam sustentat, decoratum; inferiorem coeruleam partem ornat crux aurea per coronam Regiam auro pariter et gemmis conspicuam transmissa. Scuto superincumbit Galea tornearia clathrata, seu aperta, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria Regio Diademate caudam pavonis scutariae similem proferente redimita; Laciniis seu phaleris hinc argenteis et coccineis, illinc vero

Szarukán vs. czimere.

aureis et coeruleis a summitate galeae ad utrumque scuti latus semet diffundentibus, illudque ipsum decenter ac venuste exornantibus; prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, iisdem Davidi, Ioanni, Martino et Lucae Szarukán, praefatisque eorum gratiose danda duximus et concedenda, decernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma, seu Nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi ac reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posteri eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint; imo nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in castro Nostro Laxenburg, die vigesima quarta mensis Iunii,

anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo,
Regnorum vero Nostrorum vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Adalbertus Somlyai m. pr.¹⁾

A nemes Szarukán család czímere tehát a következő: A vágott pajzs felső ezüst mezejében a vágóvonalból kinövő jobb vörös oroslán természetes színű pávafarkot tart; az alsó kék mezőben pedig arany levélkorona közepére tűzött arany kereszt tündöklök. Sisakdísz: a címerképpel azonos, arany koronán nyugvó pávafark. Foszladékok: jobbról vörös-ezüst, balról kék-arany.²⁾

Szentpéteri család.

E magyar-örmény nemes család czímerszerzője Szentpéteri Kristóf, erzsébetvárosi örmény kereskedő volt, kit Mária Terézia királynő Bécsben 1760. október 7-én kelt címerlevelével részint a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeinek megjutalmazására, részint az épen akkor dúló hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárnak nemeslelkűen felajánlott pénzsegélye hálás elismeréseül összes hozzátartozóival u. m. hitestársával, Kopasz Sárával, János, Antal, Péter, Szálvátor, Domonkos és István fiaival, Anna és Kata leányaival, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes utódjaival együtt a hazai nemesek díszes sorába iktatott. E címerlevél így hangzik:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum Munificentiae fructus ita praesenti aetati sua se commendent dulcitudine, ut ad Posterorum quoque delectandam memoriam iucunda quadam vi praediti esse dignoscantur, ideo cum ad nonnullorum Fidelium Nostro-

¹⁾ Az országos levéltárban levő eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. i. m. X. köt. 495. l., Siebmacher I. i. m. IV. köt. 617 l. szintén közlik e címernek leírását; mindketten azonban pávafark helyett csak öt pávatollról beszélnek; utóbbi ezen felül még a foszladékok színét (vörös-ezüst, kék-ezüst) is tévesen adja.

rum demissam commendationem Nostrae propterea factam
 Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et
 fidelibus servitiis Christophori Szentpéteri, Civis
 et Quaestoris Oppidi Nostri in Transylvania Elisabetho-
 politani, quae idem Nobis, Augustaeque Domui Nostrae
 cum alias pro temporum, et occasionum varietate, tum
 vero negotiationi cum emolumento vectigalium Nostrorum
 insistendo, et signanter quidem in moderni Belli circum-
 stantiis ad Aerarium Nostrum certam pecuniae summam
 offerendo et praestando exhibuisse et impendisse perhibe-
 tur, Eundem Christophorum Szentpéteri Coniu-
 gemque eius Saram Kopasz et filios Ioannem et eius
 coniugem Apolloniam Csiki, filiosque Christophorum,
 Davidem et Petrum, ac filias Mariam, et Annam, ex
 priore sua consorte Eva Csiki; Antonium, Coniugemque
 eius Annam Issekutz, et filiam Saram; Petrum, eiusque
 Coniugem, Veronicam Márton; Salvatorem, Dominicum,
 Stephanum, ac Filias Annam et Catharinam, iam natos
 et in posterum Divina Benedictione e legitimo thoro
 nascituros, Haeredesque et posteros eorum utriusque
 sexus universos, de supremac Potestatis Nostrae Regiae
 et Principalis plenitudine, Gratiaque speciali e statu et
 conditione ignobili clementer eximendo, in Coetum et
 Numerum verorum ac indubitatorum antelati Principatus
 Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum,
 nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum,
 Ditionum et Provinciarum Nostrarum Haereditariarum
 Nobilium duximus annumerandos, cooptandos et adscri-
 bendos, annuentes et ex certa Scientia Nostra, animoque
 deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futu-
 ris et perpetuis semper temporibus omnibus iis Gratiis,
 Honoribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque,
 quibus caeteri, veri et indubitati dicti Principatus Nostri
 Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec
 non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum,
 Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum
 Nobiles Natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et
 gaudent, uti, frui et gaudere possint, ac valeant, Haere-
 desque et Posterii eorum utriusque sexus universi

valeant atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Christophorum Szentpéteri, praefatosque ipsius declaratae Benignitatis signum veraeque et perfectae Nobilitatis Testimonium haec Arma seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum candidum seu coloris Argentei, in quo vir Militaris Hungarus rubro vestitu, aureis nodis et fibulis, nec non simili cingulo ornatus, et ad pedes flavis cothurnis indutus, a latere pendente framaea, Caput pileo rubro a tergo defluo, mardurina pelle reducto tectus, manuum sinistra latus fulciens et dextra duas claves indecussim positas sustinens, stare visitur; Scutum ipsum tegitur Galea tornearia clathrata, seu aperta, coronataque situ pro more ad dextram obliquo, Nobilibus propria lugo

Szentpéteri cs. ezimere.

alarum aquilinarum nigro complicato, cuius meditullio Stella sexangula aurea cernitur inscripta, fastigiata; Laciniiis seu Lemniscis ad dextram aureis et rubris, ad sinistram vero argenteis et pariter rubris, a summitate Galeae in scuti latera decore dependentibus, illaque pulcherrime ambientibus et exornantibus; prout haec omnia in capite seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa, lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, Eidem Christophoro Szentpéteri, praefatisque eius Gratiose danda duximus, et conferenda, decernentes, et ex certa Scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu Nobilitatis Insignia, more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobilium sub iisdem Iuribus, Privilegiis, Praerogativis, Immunitatibusque, quibus caeteri, veri et indubitati praefati Principatus Nostri

Transylvanicae, Partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum Haereditariarum Nobiles, Natura, Iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in Proeliis, Certaminibus, Pugnīs, Hastiludiis, Torneamentis, Duellis, Monomachiis, ac aliis quibusvis Exercitiis Militaribus et Nobilitaribus, nec non Sigillis, Velis, Cortinis, Aulacis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero quarumlibet Rerum et Expeditionum generibus sub merae, verae, sincerac et indubitatae Nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque Status, Conditionis, Honoris, Dignitatis et Praeeminentiae Hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et Posterī eorundem utriusque sexus universi valeant, atque possint; imo Nobilitamus, damus et conferimus harum Nostrarum maioris et authentici Sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore et testimonio Litterarum mediante. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae, Die Septima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr. Franciscus Bándi m. pr.¹⁾

A nemes Szentpéteri család címere tehát a következő: az ezüst pajzsban vörös, arany zsinorral disztett mezbe öltözött, sárga csizmáju, prémkalpagos magyar vitéz, kinek baljáról kardja lóg alá, jobb kezében két keresztbe helyezett kulcsot tart, míg balját cipőjén nyugtatja. Sisakdisz: két egymásra helyezett és egy hatágu arany csillaggal megrakott, fekete sas-szárny. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról vörös ezüst.²⁾

¹⁾ Aradvármegye 1822. évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1252. száma alatt őrzött másolatából.

²⁾ E címert, mely a mennyei kulcsokat őrző Szent Péterre való vonatkozásánál fogva, szintén az u. n. beszélő címerek egyike, Nagy I. i. m. X. köt. 664. l. és Siebmacher I. i. m. IV. köt. 632. l. szintén közlik. Előbbi azonban téved, midőn a sisakdisz leírásánál kiterjesztett sas-szárnyakról regél.

A gyergyó-szent-miklósi Dalegylet estélye.

Azon reményben veszem kezembe a tollat az alábbiak megírására, hogy az »Armenia« nagyon tisztelt Szerkesztője lesz szíves helyet szorítani becses lapjában a Dalegylet iránt viseltető elismerő, méltányló soraimnak.

Az estély november hó 10-én tartatott meg.

A műsort Görgei éjszakája (Dramai jelenet a szabadságharcz idejéből I felvonásban. Görögtűzfénnyel világítva) nyitotta meg. A közreműködők ügyes játéka tetszett a közönségnek. Kalocsay Ferencz, Görgei Arthurt, Török Jenő pedig Szabados írását jól személyesítették. Strasszer József (egy öreg koldus) szerepét kitűnően alakította. Játéka a közönségre nagy hatást gyakorolt, különösen, midőn az arannyal telt erszényt, melyet oly kitörő örömmel szorongatott kezében, míg nem tudta, hogy a ki ezt neki nyújtá, az senki más mint — Görgei, — visszadobja ennek lábaihoz e szavakkal: »Nem kell nemzetem vérének ára!«

Ezután a Dalegylet énekelt: »Borús az ég határa« Rieger Gy.-tól. Ez ének is megnyerte a közönség tetszését. (Az egylet tagjainak mellét jelvényük: kék szalagon függő ezüst lant díszítette).

»Ki nem tud ferblizni.« Humoros gúnydal Serly L.-tól. Zenekíséret mellett énekelt: Kritsa Kázmér, nagy derűtséget keltve, nemcsak énekével, melyet ismételnie kellett, hanem alakjával is; Mokány Berczi-féle kosztümöt viselt.

»Születésem napján.« Nyizsnjai G.-tól csinos összhanggal énekelt a Dalegylet.

Balázs András, Arany János »Tetemre hívás« című költeményét szavalta el — hatatosan.

A »Kurucz bordal«-t Káldy Gy.-tól többször megújrazta a közönség; különösen felvillanyozó s derűtséget keltő hatást tett a korcsmáros szerepében Kritsa Kázmér kitűnő bassus hangjával.

Ezt követte egy Vonós hármas, melyet Kritsa Péter és két leánya: Leontin és Lencsike, — kik odaadással, szabatosan kezelik a hegedűt — játszottak. Felette érdekes volt a Kritsa Lencsike játéka, ki a vezérhangot (első hegedű) egész otthonossággal játszott, nem jövén zavarba a nehezebb futamoknál is, daczara tíz éves korának.

Az estély műsorát a »Lassan, halkan« induló fejezte be Kritsa P.-tól, a Dalegylet által előadva.

Ez estélyen az intelligens közönség igen csekély számmal volt képviselve s így a jövedelem is, mely selerészben a »Szegény tanulókat segélyező egyesület« javára volt szánva, csekélynek mondható.

Nem tudni, hogy a közönség miért tanúsít oly közönyt a Dalegylet irányában, talán csak nem azért, mert tagjainak nagyobb

része iparosokból alakult? Nem esodálnók, ha e közöny a közönség részéről deprimálólág hatna a közreműködőkre, annyiival inkább, mivel a tisztelt közönség más estélyeken nagy számmal szokott megjelenni.

Együttal felemlítjük azt is, hogy a Dalegylet lelkes tagjai karnagyuknak névnapja alkalmából 1893-ban karnagyai pálczát nyújtottak át, díszes tokban. A pálcza két vége elefánt-esont, gyöngyház-esillagokkal ékítve, közepé ébenfa, melyen ezüst-szalag kigyózik e felirattal: »A gyergyó-szt-miklósi Dalegylet, Kritsa Péter karnagyának.« 1894-ben egy dohány- és szivartartó kis zenélő szekrényvel lepték meg. Ennek nyitott könyv alakú elefántesont fedelén a fennebb idézett szavak olvashatók és »Isten áld meg a magyart« kezdetű dalnak hangjegye van nyomva, keresztbe fektetve egy karnagyai pálcza, 1895-ben egy díszes fénykép albummal kedveskedett karnagyának a Dalegylet.

Kisebb közlemények.

A budapesti örmény hitközség megalakítására nézve igen fontos és figyelemreméltó előzményt képez a magyar székvárosban közelebbről szervezett görög katolikus egyházközség s annak a bíboros hercegprímáshoz küldöttségileg benyújtott kérelme. A hercegprímás érseki tartományához tartozó budapesti gör. kath. hitközség ugyanis egy háromtagú deputációt küldött ki, a mely a primás előtt megjelenván, azon kérelmet terjesztette elő: kegyeskedjék odahatni, miszerint Budapest székesfőváros patronátusa (vagyis kegyúri joga, valamint az ezen jogosultsággal járó kegyúrasági terhek hordozása,) mely jelenleg a latin szertartású róm. kath. egyházakra nézve fenáll, jövőre a gör. kath. egyházra is kiterjesztessék. Mint a lapok írják, a hercegprímás a küldöttséget igen szívesen fogadta, s megígérte nekik, hogy kérésüket pártolni fogja. — Ez az egyszerű tényállás! Ennek kapcsán már most nem mulaszthatjuk el a magunk részéről emlékeztetbe hozni azon közleményeket, melyeket még pár év előtt a fővárosi magyar lapok hasábjain, (de különösen a »Magyar Állam«-ban) olvashattunk arra vonatkozólag, hogy az új budapest-erzsébetvárosi templom felépítése következtében nélkülözhető régi templom, a mely az úgynevezett »szegényháztér« áll, adassék át a fővárosban újlag alakulandó örmény katolikus egyházközség részére, hogy egy részt ezáltal a hazai örménység hazahísága némi közelismerésben részesíttessék, de másrészt a keleti örmény fajrokonok idevonzása által is a magyar főváros idegen forgalma is emeltessék. (Azóta Franciaországban tényleg megtörtént, hogy egy vitás templomot átengedtek az örmények

részére). Mi annak idején a magyar lapok szóbanlevő közleményeit folyóiratunkban nagyrészt reprodukáltuk, azon indokolt reményben, hogy az eszmét olvasóink körében elterjesztve, talán sikerül azt a megvalósulás felé terelnünk. Sajnos, hogy e részbeni közleményeink célját nem érhették, sőt azt sem eredményezték, hogy a szép terv kivitele érdekében az erdélyrészi örmény kolóniák részéről kezdeményező lépések történtek volna. — habár másrésről örvendetesen jutott értesülkre, hogy egy vagyonos örmény úri asszony hajlandónak nyilatkozott az eszme keresztülvitelét anyagi áldozattal is előmozdítani. Végre is azonban az egész mozgalom elaludt, és a mit így magunk elmulasztottunk, — a fővárosi hitközség megalakítását, — csakhamar serény tevékenységgel létrehozták a görög katolikusok; s íme már egy tekintélyes küldöttséggel járulnak a primás elé, a ki bizonyára elég befolyással fog bírni arra nézve, (s a keleti egyházak iránti előzékenységeinél fogva elég egyszerűséggel is,) hogy Budapesten kérelmüket sikerre juttassa, — talán éppen azon régi erzsébetvárosi templom átengedése s megfelelő lelkeszségi dotáció kieszközlése mellett, melyet nekünk örmény katolikusoknak megnyerhetni csak egy ívnyi kérelemre és annak küldöttségi átadására lett volna szükségünk! Így azonban semmit sem fogunk megkísérteni, ha eddigi közönyösségünkől ki nem bontakozunk, — s ha meg nem gondoljuk azt, hogy egy fővárosi örmény katolikus plebániára nem csupán azon okból volna szükségünk, hogy budapesti örmény hazánkhai, az örmény népesalád fajrokonai kötelekéből ki ne lépjenek s hogy a fővárossal élénk kereskedelmi összeköttetésben álló erdélyrészi örmény polgártársaink ott is megtalálják a saját szertartások szerinti katolikus templomot, — hanem igen szükséges lenne azon magasabb szempontból is, hogy a keleti népekkel mind sürűbbé való érintkezésnél fogva a hazánkba érkező idegen örményeket is a katholicizmus felé tereljük. De sőt az örmény püspökség helyreállítása is meg lenne könnyebbítve, ha a már létező plebániák száma ily úton egygyel növekednék, — a melynek körében legtekintélyesebb honfitársaink, (köztük miniszterek, orsz. képviselők, s más magasabb társadalmi vagy hivatali állással bíró egyének) foglalnának helyet; a mint ezt több országos név felsorolásával is igazolhatnók!! Mellíkesen kiemelhetnők itt azon körülményt is, hogy a közeledő millenáris ünnepélyek szempontjából kívánatos lenne, hogy az országnak oly hazafias elemeit képező örménység is (a többi népfajokkal együtt) saját ritusa szerint ünnepelhesse meg a nemzet ezeréves fennállásának világhíru emlékünnpét. Csak azon átiratra kell e tekintetben utalnunk, melyet a magyar kir. miniszterelnök a milleniumi bizottság elnökéhez közelebbről intézett, a melyben őt arról értesítette, hogy május 10-én az összes templomokban ünnepélyes hálaadó Isten-tiszteletet fognak tartani. Mily örvendetes lenne, ha ezt a magyar fő- és székvárosban a hazai örmény katolikus egyház (talán számos

keletről érkezett örmény vendég jelenlétében) szintén megtehetné; habár egyelőre ideiglenes hajlékban is!

A székesfőváros, mint kegyúr. Több budapesti lapban lényegileg megegyező közlemény jelent meg a budapesti örmény egyház szervezése ügyében. Ezen közlemények egyikét, mely egészen egybehangzik a fentebb körülményesebben kifejtett eszmével, a »Nemzet« közlése alapján a következőkben adjuk: Azon hírré vonatkozólag, hogy a budapesti görög katolikus hitközség megalakulván, az erzsébetvárosi ideiglenes plébániai templomot és a papilakot elkérni ohajtáná a fővárostól, az ujonnan alakult görög katolikus hitközség részére, — Erdélyből a következőket írják: Bármennyire ohajtandó, hogy az új görög katolikus hitközség — fővárosi patronatus mellett — a magyar metropolisban meghonosuljon, de tekintve, hogy a szóbanlevő ideiglenes templom atengedésének eszméje az örmény katolikus egyház hívei részéről lett előzőleg megpendítve, s hírlapi diskusszió tárgyává téve, — s tekintve, hogy az örmény katolikus egyházközség megalakulása Budapesten lényeges akadályba nem ütközhetik, — nem volna a görög katolikusok részéről ildomos dolog éppen a szóbanlevő templom atengedését sürgetni, s ennél fogva ők azt remélhetőleg nem is fogják forsszirozni. Másrészt a hercegprímás és a székesfővárosi irányadó körök szintén méltányosan tekintetbe veendik azon nem kicsinyelhető körülményt, hogy a magyarhonon örmény katolikus egyház, — mely püspöki székhének ohajtva várt betöltését sem fogadta el az abszolút kormány kezéből, hogy hazafias állaspontja csorbat ne szenvedjen, hanem türelemmel bevarta, hogy az alkotmányos kormány visszaálltassék, — annyival inkább megérdemelné a magyar főváros részéről, hogy érdekeit habár ily szerény támogatásban részesítse, mivel az örmény katolikus egyház az egyetlen Magyarországon, a mely mindaddig, ismeretlen okból, állami dotációban nem részesülhetett.

Mi újság az örmény világban?

Az örmény nemzet szabadsága szemünk láttára kezd kibontakozni a keleti események egymásra tolult tömkelegéből. A hazai és külföldi politikai hírlapok napról-napra regisztrálják, s alig győzik közleni a rohamosan előtérbe lépett és legelső világpolitikai kérdéssé fejlődött örmény ügy folyton változó jeleneit, s a Törökországból oly sűrűn érkező híreket. Egy magyar laptársunk (»Magyar Állam«) figyelemreméltó ismertetését adja az örményországi viszonyoknak, — a másik (»Budapesti Hírlap«) Örményországról szóló érdekes tarczaközleményét e szavakkal kezdi: »A világ közepe most — Arménia!...« Részünkről igen ohajtánók ugyan minél világosabb képét adni lapunkban is a folyamatban levő cseményeknek; azonban kénytelenek vagyunk a tér

szükéhez mértén kiszemelni tudósításainkat szem előtt tartva mégis az események egybefüggését. Folytatjuk tehát közleményeinket ott, hol a mult füzetünkben elhagytuk, — a szultán által aláírt reformok ismertetésével.

A reformok kibocsátása, császári iradé alakjában, (három heti forrongás után) megtörtént. A szentpétervari orosz lapok a szultán erre vonatkozó kéziratát, kivétel nélkül, meglelégedéssel fogadták. A hivatalos lap konstatálja, hogy a három hatalom (angol, orosz, francia) együttes eljárása az örmények ügyében elérte célját és hogy az örmények el fogják érni azt, a mit a Törökország által tizenkét év előtt, vagyis 1878-ban aláírt berlini szerződésben javukra megállapítottak. — A »Times« konstantinápolyi levelezője jelenti, hogy Currie, angol nagykövet örmény részről azt az intést kapta, hogy az új török párt valószínűleg rá fog bírni egy elvetemült örményt arra, hogy merényletet kövessen el a nagykövet élete ellen, hogy »megbecstelenítse az örmény nemzetet!« — A »Standard« jelenti, hogy több szofia tüntetni próbált Stambul utcáin a császári kézirattal elrendelt örmény reformok ellen, de a mikor megtudták, hogy a rendőrök éles töltényeket kaptak, csakhamar elszéledtek.

A közsabadság biztosítékai. Azonkívül, hogy az ujjaszer-, vezett államszolgálatba, nemzetiségre való tekintet nélkül a szultán bármely alattvalója felvehető lesz, (tehát az örmények is), a legfelsőbb helyről elrendelt reformok további részletei a következőkből állanak: Az 1871. évi közigazgatási rendelet végrehajtása, az 1877. évi községi rendtartás (első-től—huszonhétig terjedő) szakaszainak alkalmazása, a legidősebb községi lakosokból álló tanácsnak teendő engedmények, a bíráknak adandó némely felhatalmazások, a perek gyorsabb elintézése céljából hat igazságügyi felügyelő kinevezése, minden alattvalónak — tekintet nélkül a nemzetiségre — a csendőrség és rendőrség állományába való felvétele, elegendő számú mezőőr tartása, az utóbbi időben közzétett fogházi szabályok alkalmazása, a vizsgálóbizottságnak szabályos működése a tartományi szakaszai alapján a kurdoknak nyári lakhelyeikről téli lakásaikba való vándorlásánál csendőrök és rendes csapatok általi kísérése, a surlódások elkerülése céljából a kurdok részére fegyver- és utlevelek életbeléptetése, a nomád kurd törzsek letelepítése, kataszteri (földadó sorozati) bizottságok felállítás a földbirtokok évi jövedelmeinek felbecsülésére, az adóknak a községi előjárók vagy a lakosok által választott hivatalnok útján leendő beszédése, az ürü-tized és egyéb termény-dézmák bérbeadása (és pedig csak falunként és árlejtés útján), a robotmunkának csak közhasznú teljesítményekre és szolgálatokra való alkalmazása és annak kimondása, hogy az adózók szerszamai, munkaeszközei, marhái, tartozásai fejében el nem adhatók.

A forrongó Kis-Ázsia. Sivász (Sebaste) és Ismid (Nikomédia) környékről, s egyéb vidékekről is nyugtalanságot jelentenek.

Sőt egy Londonban, október tizenmegyedikén kelt távirat szerint már egész Kis-Ázsiában (tehát nemcsak a tulajdonképpeni örmény földön) általános forradalom tört ki a török uralom ellen. Közelebbi részletek azonban még hiányzanak.

Felirat a német császárhoz. Szófia-ban, október tizenharmadikán népgyűlés volt az elfogott örmények érdekében; a népgyűlés távirati úton feliratot intézett Vilmos, német császárhoz melyben arra kéri őt, hogy a szultannal nagy befolyását, az örmény politikai foglyok érdekében latba vetni méltóztassék.

Nemzetközi béke-szövetség. A parisi »Temps« Lobanoff herczeg, orosz kancellárnak és külügyminiszternek Berlinben tartózkodásáról cikkez és kifejti, miszerint ennek az utazásnak politikai jelentőségét abban látja, hogy megkísérlik Orosz- és Franciaország csatlakozását a hármasszövetséghez, — oly czélból, hogy az örmény ügyben a hatalmak közös akcióit folytassanak Törökországgal szemben. A »Temps« az őt nagy hatalomnak ezen parallelakcióját így jellemzi: »Külön előrenyomulás; de együttes ütközés«...

Az örmény menekültek. A trapezunti francia konzul kérelmére a »Messagerie-társaságnak« egy hajója elindult oda, hogy a menekülőket fölvegye. A városban nagy panik uralkodik. A »Times« jelentése szerint az osztrák-magyar, orosz és francia nagykövetek egy-egy hadihajót rendeltek Trapezuntba, az idegen alattvalók, illetve saját állampolgáraik védelmére. Egy Trapezuntban levő orosz hajón kétezer menekült van: kiknek épp úgy, mint sokaknak azok közül, kik még a városban tartózkodnak, az a kívánságuk, hogy Batumba, (orosz-földre) szállítsak őket.

A nemzeti liga. Lázongó örmények czímmel egy magyar folyóiratban, a »Politikai Heti Szemlé«-ben, Székely Samuel publicista a keleti örmény mozgalomról egy hosszabb cikket ír, melyben a következőket mondja: A konstantinápolyi előkelő örmények eddig is igen nagy privilegiumokat vitattak ki ázsiai honfirtaik számára, s ha az angol diplomácia nem tartja czélszerűnek, azaz önző érdekeinek megfelelőnek, hogy ezeket a különben békeszerető és iparkodó örményeket alattomos módon a porta uralma ellen fellázítsa, véleményünk szerint nemcsak hogy elmarad a múlt napok szörnyű vérengzése, hanem a konstantinápolyi örmények, támaszkodva a külföldi diplomácia jóindulatu pártfogására, talán újabb előnyöket is tudtak volna kivívni Armenia javára! — Ismerem a londoni örmény-angol komité akcióját, melynek ereje mellett a roman ligának tevékenysége, illetőleg leglázasabb korszakában kifejtett működése teljesen eltölpül. Tudjuk, hogy a forradalmi komité kiterjed Oroszországra, Perzsiára, és az egész Balkanra, hogy számos ügynöke propagálja a komité eszméit Párizsban és Athénben, S va-

valamint a román irredentizmusnak sem az az igazi célja, hogy autonómiát és reformokat biztosítson Erdélynek, hanem előkészítse Erdélynek Magyarországtól való elszakítását, épp úgy a nemzeti örmény komité sem küzd azért, hogy a szultántól reformokat kérjen Arménia számára, — hanem főcélja az, hogy kivívja »Arméniának függetlenségét a török fennhatóságtól, sőt később a perzsa és orosz uralomtól is!« . . .

Orosz-örmény invázió. A különféle vidékeken támadt zavarokról érkezett hírek közül egyik legtöbb hatásra számítható tudósítás az, mely szerint az orosz-török hataron át örmény fölkelő csapatok törtek volna be az ázsiai Törökország területére, illetőleg az erzerumi vilajetbe; hogy ottani fajrokonaikkal együtt a török uralom ellen lázadást szítsanak. Ez újabb körülmény azon megszokott jelenségek közé tartozik, a melyek minden ily alkalommal rendszeresen szoktak ismétlődni.

Görögország állásfoglalása. Sakir pasa, török követ Deljannisz görög miniszerelnököt megkereste, hogy a rendőrség az Athénbe menekült örmények közül néhányat tartóztasson le; mivel a menekültek közt olyanok is vannak, kik a konstantinápolyi eseményekben tényleges részt vettek. Deljannisz azzal válaszolt, hogy nem közönséges bűntettekről, hanem politikai vétségekről van szó, s minekutána Görög- és Törökország között erre vonatkozólag egyezmény nem létezik, a követ ohajtásának sem tehet eleget. Sakir pasa azután anarkhistáknak kívánta tekintetni a menekülteket, s úgy büntette fel a dolgot, mintha azoknak Athénben tartózkodása a görög államra nézve veszélyes lenne. A görög miniszerelnök utalt azonban arra, hogy nemcsak Athénben, hanem más európai fővárosokba is menekültek konstantinápolyi örmények, a kikről azonban sehol a legkisebb gyanús dolog sem derült ki; emél fogva megmaradt a visszautasításnál. A görög lapok, a melyek napról-napra hasabszáma-ra közlik az örmény kérdésre vonatkozó híreket, fenntartás nélkül helyeslik Deljannisz eljárását.

A reformok kezdete. Az örmény politikai foglyokkal zsúfolasig megtelt börtönökben az egészségügyi viszonyok oly aggasztók, hogy Nasir pasa rendőrminiszter orvosi bizottságot küldött ki azon utasítással, hogy napról-napra desinficiálja a fogházakat, s minden foglyot, a ki rosszul érzi magát, a börtön kórházban szállítson. Minthogy azonban az utobbiak zsúfolva vannak, most a katonai kórházakat vesszük igénybe. Ezen visszas egészségügyi állapot annál nagyobb aggodalmat keltezt, mivelhogy pár héttel ezelőtt néhány koleraeset adta elő magát, most pedig néhány tifusz-betegedés történt, melyek kivált az örmények által lakott városrészekben fordultak elő.

A patriarkha magatartása. Török részről — mint a »Politiche Correspondenz« írja — azon véleményben vannak, hogy a konstantinápolyi eseményekért első sorban Izmirlián örmény patriarkhát, (a ki a nemegyesült örmény egyház főpapja) kell felelőssé tenni. Kormánykorokban sokszor kifejezték abbeli meggyőződésüket, hogy a patriarkhanak mielőbb el kell hagyni állását. Örmény oldalról ellenben azt bizonyítják, hogy Izmirliánnak semmi köze ezekhez a sajnálatos kihágásokhoz, sőt inkább még az utolsó pillanatban is odahatott, hogy az örmények akciójukkal ne lépjenek túl a békés tüntetés határait. De a patriarkha törekvései a túlzó elemeknél sikert nem érthettek el.

A keleti viszonyok felől a »Magyar Allam,« egyebek közt így nyilatkozik: Azsiában körülbelül öt és félmillió örmény él; tehát több a görögök összes létszámánál, a mely három millió. Az örmények egy része megszokta az orosz uralmat, s különben is hajlíthatóbb elem, mint a görög, mivel már csak azért sem áll szóba az orosz, mivelhogy ő is aspirál Stambulra, s történelmi joga van megújítani a bizanti császárságot az aegai tenger két partján. De erről hallani sem akar Oroszország. Angliának semmi köze hozzá. Milyen jogezimen okkupálná Konstantinápolyt, s ugyan meddig bírná megtartani?!... Ausztria-Magyarország pedig most nemzetiségeivel és felekezeteivel veszekszik, — Franciaország az Oroszország céljait segíti elő, — a németnek meg, Bismarck kijelentése szerint »Hekuba a keleti kérdés« és — Konstantinápoly.

A jövő kilátásai. A »Nemzet« egyik irányzatkéében azon nézetnek ad kifejezést, hogy Salisbury lord többször tanúságot tett arról, hogy Törökország helyesen felfogott érdekeinek önzetlen barátja és a porta igen helytelenül cselekedett, hogy az ő tanácsaival szemben hónapokon át engedett olyan befolyásoknak, a melyek Törökország iránt notoriusan ellenséges oldalról jöttek. Eppen azért, mert ilyen befolyásokkal kellett küzdenie az örmény reformok kivívása Salisburynak fényes diplomáciai győzelmét képezi; a mit annál nagyobb örömmel üdvözölhetünk: mert hiszen köz tudomású, hogy a középeurópai hatalmak hathatósan támogatták Konstantinápolyban Angolország energikus akcióját. Bizonyára jelentékeny része van a nehéz kérdés ilyetén kedvező megoldásában Kiamil pasának, az új nagyvezérnek, a kinek működéséhez már kinevezésekor nagy várakozások fűződtek. Most még csak az kívánatos — írja az említett lap — hogy a reformok végrehajtása haladékon ne szenvedjen, s a szultannak és portának sikerüljön azoknak életbeléptetése, minden komolyabb nehézség nélkül. A hangulat fölöttébb izgatott Törökországban, a szenvedélyek könnyen lángra lobbanhatnak; rendkívüli mértékben sajnálatos volna pedig, ha mesterséges izgatás valamelyes tapin-

latlanság folytán Törökországra nézve vészthozó események következnének be.

Az új korszak. Az örmény lakosság részben legalább gyanakvással fogadja a szultán reform-rendeletét; mivel attól tartanak, hogy tekintettel a török nép hangulatára, az ígért reformok a szultán minden jóakaratára daczára sem lesznek keresztülvihetők, legkivált a messzebb fekvő vidékeken. A mi a törököket illeti, azok meglehetősen tartzkodással fogadtak az újítások hírét, az ó-törökök azonban határozottan elégtelennek. A mohamedán templomok (mecsetek) egyikén, éjnek idejében új falragaszokat tiztek ki, melyek igen izgatott, sőt fenyegető hangon tárgyalják a kilátásba helyezett újításokat. A tözsdén az »irade« híre nem tett jó hatást, az árfolyamok folyton hanyatlanak, az üzlet pang. Az izgatott napok páni félelme folyton több czég csődöt is mondott és általában konstatálják, hogy a legutóbbi események a török kereskedővilágra nagyobb viszontagságokat hoztak, mint a mult évi nagy földrengés. A császári kéziratot valamennyi mecsetben, keresztény templomban, és izraelita imaházban (zsinagogában) nyilvánosan felolvasták; mire nézve a görögkel. pátriarkha, valamint az örmény katolikus pátriarkha és a zsidó főrabbi készséggel megígérték, hogy az alsó papságnak a kellő utasításokat megadják. Ezenkívül már az örmény templomokban (melyekből az oda menekült nagy tömeg hazahuzódott) a szószékekről megnyugtató beszédek tartatnak. A hívőknek megmagyarázzák, hogy az örmény nemzetnek most már sok kívánsága teljesítve van! Az igaz, hogy nagy tanulságok és szomorú áldozatok után jutottak a mai jobb helyzethez.

Az örmény mozgalmak vezetői, a »Politische Correspondenz« állítása szerint, még nem voltak kikutathatók. Az orosz hatóságok azonban feltétlenül azon nézetben vannak, hogy a legutóbbi véres események értelmi szerzői a kezökben vannak; míg ellenben a zendülés többi vezetői allítólag Angliába és Görögországba menekültek. Azt azonban nem lehetett bebizonyítani, hogy egy magasabb örmény tisztviselőnek is része volna a mozgalomban, — de más oldalról biztosra veszik, hogy az előbbkelő örmény körök részéről is helyesléssel találkozott. Az egész örmény bizottság (mint az idézett forrás írja) — folytonos működésben van, — aktiv tagjait majdnem kizárólag a középiparos osztályból és az alantibb néposztályból egészíti ki. — A bizottság rendelkezésére álló anyagi eszközök nem csak a gazdag örmények segélyösszegeiből és a külföldi adományokból allanak, hanem azokból a kisebb havi részletfizetésekből is, a melyeket a szegény örmény lakosság felsegélylésére fizetnek. A forradalmi komitén kívül, melynek — valamint athéni közlönyének — neve: »Allénéság« (»Híarang«), még egy másik, mérsékeltebb irányzatú bizottság is működik; ennek neve: »Troság«, (»Zászló«). Az utóbbi időben még több különféle albizottság is alakult; ilyen például a »Rapuch«), (»Tűzokádó.«)

Az újítások végrehajtása előreláthatólag nem csekély nehézségekbe ütközik. A nagyvezér már Sakir pasa főkormányzóhoz iratot intézett; melyhez az erzurumi, bitliszi, vāni, mamureti, szivāsi, ulāziri és diarbekiri vilajetekre vonatkozó reformtervezet mellékeltetett. A legközelebről érdekelt három nagykövet pedig elhatározta, hogy fentartják maguknak azon jogot, hogy a hivatalukra alkalmatlan kormányzók ellen kifogást emelhessenek. Az orosz fővárosban, a padisah elhatározása, kedvező hatást eredményezett s az orosz lapok az örményeknek azt ajánlják, hogy elégedjenek meg a nyert engedményekkel. A török tartományokból utólag is érkeztek hírek a zavargásokról; így Kerasun városából és Mudania vidékérol is. Egy berlini lap szerint Lobanov orosz külügyministernek Vilmos német császárral volt közelebbi találkozása alkalmával az előbbi részéről azon nézet nyert kifejezést; miszerint sem a bolgar-macedóniai, sem az örményországi kérdésből háboru nem fejlődhetik ki!

Mohamedán összeesküvés. Az új-török pártnak parisi végrehajtó bizottsága, számos példányban egy körlevelet küldött szét, még pedig leginkább a szultán közvetlen környezetéhez tartozó főbb méltóságokhoz; mely körlevél aláírás nélküli adatott ki. Ebben a többi közt kijelentik, hogy a legutóbbi események alkalmával rendőrök és kémek szoftaknak ölközve, megtámadtak az örményeket, gyilkosságokat és mészárásokat követtek el csak azért, hogy elmondhassák, miszerint a szofták okozói a rendzavarásnak; s így »a Korán valódi tolmácsait« (a szoftakat) száműzzék! A proklamáció ezen felbivással végződik: »Hu muzulmánok! Törjétek meg a hárem befolyását, mondjátok meg, hogy Mohamed próféta soha sem parancsolta azt, hogy az asszonyok és cunuchok (háremőrök) uralkodjanak. Itt az óra, hogy a bitorló a trónról elmozdittassék és a valódi khalifának, V. Murad khannak felséges és elévülhetlen jogai visszaadassanak!« — A forrongás a törökök körében tagadhatlanul megvan. A titkos, (főképpen arab vallási) tarsulatok határozottan és nyíltan szítják a mostani fanatikus mozgalmat; a mely jelenleg egyesíti az új- és ó-török pártot, ama közös célra, hogy a muzulmán elem befolyását a török birodalomban együttesen biztosítsák.

Nyugtalanító hírek érkeztek a »Reutter-ügynökség«-hez (október huszonharmadiki kelettel) a Boszporus mellől, a melyek szerint Aleppó és Adana-tartományokban a szíriai, illetve örmény keresztény lakosság újabb vérengzésektől tart; míg a török részről érkezett jelentések szerint a híres Zeitun-bányakerület harczias örmény lakossága szintén lázadást tervez a török hatóságok ellen. Jellemző az ottomán birodalomban elharapozott általános forrongásra nézve azon Belgrádba érkezett hír is, miszerint egy albán törzs és a török katonaság közt szintén volt összeütközés; a mire az albanoknak, külön »autonomia« iránt támasztott követelése szolgáltatott okot. — Kis-Azsiában még Ismid

körül, továbbá: Diarbekirben, Aklissarban, Erzingiában és Marasban voltak zavargások.

Tudósítás Szmirnából. Az örmény lakosság körében nagy izgalmat okozott az, hogy a fővárosban elesett örmények lelki üdvéért a templomban gyászistenítisztelet levén kitűzve, — oly időben, midőn már a közönség össze volt gyülekezve, s a lelkészek szintén jelen voltak, a főkormányzó segéde számos rendőrrel megjelent a templomban és a püspöknek megtiltotta a gyászistenítisztelet megtartását. E brutális tilalom természetesen nagy elkeseredést szült.

Különféle hírek. A trapezunti események egy szemtanúja — mint a »Nemzet« írja — részletes tudósításában azt állítja, hogy Trapezunthban hatszáz arméniait mészároltak le; ezzel szemben mindössze csak öt török esett el, világos jeléül annak, hogy az örmények fegyvertelenek voltak, s a támadás teljesen váratlanul történt. Kétezer nő és gyermek a jezsuiták kórházában keresett menedéket! Az osztrák-magyar konzul kétszáz nőt fogadott be. A tudósító jelenti, hogy a felkelés az egész környéken elterjedt. Az arméniai gyarmatokat felgyújtogatták, a lakosokat elégették vagy agyonlőtték. — Ennek kapcsán megemlítjük, hogy a marasi kerületben az örmények nyugtalanoknak és gyülekeznek, s Rodostóban (a száműzött Rákóczy fejedelem egykori lakhelyén) is voltak kisebbszerű összejutások az örmények és mohamedánok közt. — Más forrásból ismét azt jelentik, hogy az európai hatalmak aggódva tekintik a porta nehéz helyzetét, s a nagykövetek a török kormányhoz intézett felhívásukban utaltak is már a fenyegető nagy veszélyekre, a melyeket a vérengzések ismétlődése maga után vonna.

Orosz-örmény mozgalom. A Kaukaszus-ba újabban küldött orosz csapatoknak az a feladata, hogy megakadályozzák az oroszországi örmények átkelését a trapezunti, erzerumi vagy vani kerületekbe. Annak ellenére is azonban, hogy a nagy csapatösszpontosítás folytán a hataron való átkelés nem éppen könnyű, nehány örménynek mégis sikerült titokban átmenni a hataron. Tiflisben nagy tevékenységet fejtenek ki az örmény bizottságok és — mint Odessából írják — az odaváló körökben, melyek a tífisi örmény bizottságokkal érintkezésben állanak, — biztosnak tekintik, hogy az örmény vidékeken új események várhatók. Georgia fővárosából az örmény vidékekre kiküldött emissariusok ugyanis mindenütt azt a hírt terjesztik, hogy a reformigéretetek teljesen illuzoriusok, mert a porta engedett ugyan most a kényszernek, de nincs komoly szándéka azokat meg is valósítani.

Törökország hanyatlása. A nagy török birodalom száz sebből is vérzik! Európai és ázsiai részéből minduntalan érkeznek a vész hírek, — vérengzést és pusztulást jelentvén török vagy örmény részről; a mint ily beháboru alkalmával, a rettenetes és megtorlas sugallatára, hétszeres hévvel szokott folyni a kölcsönös ül-

dőzés. A porta leghivatalosabb jelentései sem képesek tagadni, hogy a török birodalomban belső harcok dühnek; s könnyű előre látni, hogy a mi most ott történik feltartóztatlanul, az már csakugyan a korhadtt ottomán uralom végének kezdete. A félhold kezd már teljesen elhomályosodni, — s birodalmának területi integritását — úgy látszik, — egész Európának legjobb akarata sem lenne képes fentartani. A forrongás kisázsiai részleteiről eddig közölt értesüléseket kiegészítik még azon újabb hírek is, melyeket a lapok Bitlisz-ből és a mus-i kerületből tettek közzé az ottani török-örmény zavargásokról.

Keresztényüldözés Baiburtban. Magánjelentések szerint, (melyek a »Reuter ügynökség«-hez érkeztek) Baiburtban — az Erzerum és Trápezunt közötti országút mellett — irtózatos barbarizmus folyt le az örmény keresztények ellen. Ötszáz fölfegyverzett mohamedán az örményeket megtamadia, a házakat, iskolákat és gazdasági épületeket felgyújtotta, a lángok közül menekülőkre rálöttek, több fiatalembert és nőt élve a máglyán elégették, többeket bántalmaztak és megcsonkítottak, falvakat kizsákmányoltak, sőt a templomokat sem kímélték meg. A holtak száma állítólag ötvennél több. A baiburti kormányzó (kihez a szerencsétlen lakosok, a zavarok kitörésekor segítségért fordultak), csak három csendőrt küldött ki; a kik különben is már későn érkeztek.

A legújabb amnesztia. A keleti kérdésben érdekelt három nagyhatalom és a porta között létrejött örmény reformtervezet határozataiban kimondatik az is, hogy a szultán által 1895 július huszonharmadikán kibocsátott kegyelmi tény mindazokra az örményekre ki fog terjesztetni, kiket politikai vétségek miatt ítélték el, valamint a kiket ettől az időtől fogva letartóztatnak; kivételnek természetesen azok, a kik közönséges büntetéseket követtek el. Továbbá a Törökországból kiutasított vagy kivándorolt örmények, ha ottomán alattvalói minőségüket és magaviseletüket igazolják, visszatérhetnek hazájukba.

Az orosz-török határról. A csapatösszpontosítások — írja az »Egyetértés«, — melyeket most Oroszország az armeniai részek határai felé végrehajt, eléggé megértethetik, mily jó néven veszik Pétervárott azt az előkészítő munkát, melyet az angol politika az orosz tervek érdekében végez. Ezúttal is megismétlik talán a mesebeli osztozkodást az oroszlan és róka között, a mikor a rókának a közös zsákmányból semmi sem jutott, de megtoldva azzal, hogy a zsákmányszerzésben Angliáé lesz ugyan az orosz-lánrész, az osztozkodásban pedig a róka sorsára fog jutni. Oroszország ma abba a kényelmes helyzetbe jutott, hogy aránylag nyugodtan várhatja meg, míg a régi versenytársa által megrázott fáról a legízesebb gyümölcs (t. i. Armenia) az ölébe hull!...

A patriárkha önigazolása. Az osztrák-magyar, továbbá az angol és orosz nagykövetségek első tolmácsai (dragománjai) lépé-

seket tettek Matheosz Izmirlián örmény nemegyesult, patriarkhánál, mint az »örmény nemzetgyűlés« fejenél azíriant, hogy a patriarkha egész befolyását érvényesítse, miszerint az úgynevezett örmény komité szakadatlan izgatása megszüntetessék. Erre az előterjesztésre ismételte Izmirlián, hogy folyton arra törekedett, hogy hitsorsosait mérsékletre bírja. De befolyását jelentékenyen megbénították azzal, hogy ismert törekvéseit, az örmények jogos kívánságainak teljesítése érdekében semmibe sem vették. De most a helyzet, a szultán által kiktatásba helyezett reformok folytán jelentékenyen megjavult és szavait ismét inkább meghallgatják. Szívesen követi tehát a vele közölt tanácsokat, a melyek megfelelnek a saját intenczióinak is. Habár nem ismeri az örmény bizottság» (comité) élén álló izgatókat, de minden lehetőt megtesz, hogy azok tevékenységét megbénítsa. Az örmények hálásak Ó Felsége iránt a reformokért, — valamint mindazon tényezők iránt, kik törekvésük által a szultánnak ezen elhatározását előmozdítottak és annak a reménynek ad kifejezést, hogy az elvben elfogadott reformokat keresztül is viszik. A patriarkha végül a hatalmak képviselőihez azt a kérelmet intézte, hogy a humanizmus nevében terjesszék ki védelmüket a trapezunti és akhissari-örmény lakosokra is.

A békekongresszus terve. A Krakkó-ban megjelenő »Czas« nevű lengyel lap római (vatikáni) tudósítója egy nagyfontosságú diplomacziái hírről teszen említést, — mely szerint ugyanis Németország a protestáns, és Oroszország a schizmatikus nagyhatalmaság, egy európai nemzetközi békekongresszust terveznek; a mely a Pápa Ó Szentségét fogja felkérni, hogy a béke-akció vezetését vállalja el. Fölösleges megjegyezni, hogy a szóbanlevő béketörekvések első sorban épp az örmény kérdésből keletkezett bonyodalmak és surlódások kiegyenlítésére irányulnak; s a Keleten megzavart egyensúlynak közmegnyugváásra leendő helyreallítást vették célba, — a minek elérésére csakugyan egyirányban sem találhatna az európai hatalmak közegyetértése bölcsebb célra vezetőbb megoldási módozatot, mintha e nagyfontosságú béke-akció vezetését oly magas tekintéllyel és nagy erkölcsi súlylyal bíró tényezőre ruházzák, mint — a Szentatya.

A porta és a fölkelők. A Kisázsiban legutóbb előfordult aggasztó események következtében, a fenyegetett pontokon csapatokat koncentráltak; s egyúttal elhatározták, hogy egy tartalékos korosztályt és azonkívül még néhány zászlóaljat behívnak. A kormány a külügyminisztert akarja a reformellenőrző bizottság elnökévé kinevezni. Az utóbbi zavargások akadályozólag hatottak a kis-ázsiai reformok keresztülvitelére; a mennyiben a török kormány ezen eseményekre való utalással az elrendelt újítások életbe léptetését halogatja. Hivatalos török jelentések szerint az örmények a zeituni területben fellazadtak. A kormány elhatározta, hogy a katonaság egy részét mozgósítja azon hat vilajetben, a

hol az új rendnek életbe kell lépnie, — a pénzhány a azonban megnehezíti a csapatok mozgósítását.

Anarkhia a közviszonyokban. Az örmény keleti patriarkhatushoz, a kisassiai eseményekről tudósítások nem küldhetők, mivel a postai közlekedés a tavolabb fekvő egyházközségek és a patriarkhai hivatal, — mint egyházi főnökség között az abnormis viszonyok miatt már hónapok óta szünetel. Csak Marasz-ból értesítették a konstantinápolyi patriarkhat, tavirati úton, az ottani örmény hitközségtől, az előfordult verekedések és a fenyegető veszélyek felől. Ezen értesítés következtében a patriarkha kért is kihallgatást Kiamil pasa nagyvezéstől, azonban az utóbbi nem fogadta őt. Izmirlian patriarkha azután az európai nagykövetekhez fordult, védelmet kérve a szorongatott örmény keresztények számára. A nagykövetektől azonban azt a választ kapta, hogy az intervenczió jelenleg lehetetlen; minthogy az illető eseményekről saját értesüléseik nincsenek és a magas porta kizárólag az örményeket teszi felelőssé a kihágásokért. Megjegyezték azonban a nagykövetek, hogy a portát erre vonatkozólag több oldalról barátságosan figyelmeztették; azon tanácsot advan a kormánynak, hogy a mohamedan lakosságot csendesítse le és gátolja meg a további vérontást.

Hírek Anatóliából. Minthogy alapos aggodalmak támadtak Konstantinápoly hivatalos körében aziránt, hogy a Kis-Azsiában allomásozó úgynevezett »nizám«-zászlóaljak legénységének jelenlegi létszáma szükség esetében nem volna elégséges az örmény felkelők legyőzésére, a kormány elrendelte, hogy körülbelül mintegy huszezer emberrel szaporítja meg a jelenleg szolgálatban levő katonallományt. Az eddigi jelentések szerint a törökök vesztesége aránylag mindenütt csekélynek mondható az örmények veszteségéhez képest; a minék fooka alkalmasint abban keresendő, hogy az utóbbiak fegyverek hiányában sok helyen védtelenül alának. A »Daily News« stambuli jelentése szerint örmény földön, Bitlisz-ben, hatszaz örmény esett el, — de a missionariusokat sikerült biztonságra helyezni. A török kormány azt követelte, hogy az angol és az amerikai követség szüntesse meg az adományok szétosztását a szerencsétlen sassuni örmény családok között.

Kárpátoktól — Ararátig nem oly nagy többé a tavolság, hogy a politikai és katonai ügyek egymásra hatását kölcsönösen megérezní ne lennének kénytelenek. A Konstantinápoly előtt demonstráló o ztrák-magyar hadihajó részben magyar honfitarsainkal van benépesítve és a mellett kezzezfoghato, hogy a mostani helyzet veszélyessé vált egész Európára néve. Részünkről vegyes érzelmekkel tekintünk a jövő elé: egyfelől ohajtjuk keleti örmény testvéreinket szabadságban latni, — másrészt aggodva féltjük magyar hazánkat a haború veszélyétől. Lelkünkben egybeolvad mindkét kötelesség szeru érzelmek!

